

ELEMENTE

DE

HISTORIA ROMÂNILOR

SAU

DACIA ȘI ROMÂNIA

DE

J. HELIADE R.

A DOA EDITION.

BUCURESCI

—
TYPOGRAPHIA STATULUI

1869

ELEMENTE
DE
HISTORIA ROMÂNILOR

PERIODUL ANTÊIU

DACIA

EPOCHA ÂNTÊIA

I

Dacia, Dacii, — Zamolxe.

Țerra Românească, Moldavia cu Bassarabia și Bucovina, Transylvania, Bănatul Temisvarului și o parte din Ungaria în antichitate se numia Scythia europeană; mai la urmă fu numită Dacia și Davia.

Dunărea sau Danubiul, quare este quel mai mare riu al Europei, în antichitate se numia Ister sau Istru.

Locuitorii din partea dréptă a Dunării sau cum dicem noi quei de dincolo de Dunăre se dîcea Getti, iar quei de dinuaci în genere Scythi de scriitorii antichității. Mai la urmă o mare parte luară numele de Dăci, quari se dîcea și Davi sau Daii. Se dîce quă Gettii eră de aqueași stirpe cu Dacii.

Dacii au fost un popor valoros, simplu și gelos de libertățile sale; buni săgetători și buni călăreți; quea mai mare parte era păstori sau nomazi ca Mocanii de astăzi. Zamolxe fu legiuitorul lor, le institui datine și serbători, îi făcu a crede într'un singur Dumnezeu și în nemurirea sufletului. Unii dic quô a fost discipol al lui Pythagora. Erodotu dice quô Zamolxe a exista înaintea acestui philosophu grecu. Dacii atât onorâ pe Zamolxe, în quât după mórtea lui îl divinisarô și îl adorarô ca pe un deu.—Dacii după instituțiunile lui Zamolxe era împărțiți în patru stări: familiile principilor sau regali; preoții que nu era însurați, bătrânii din quari se formâ senatul, și poporul în genere din quare se recrutâ quâte trelle clasile de sus.

II.

Dariu — și Dacii.

Scriitorii antichității încep a vorbi de Daci de pe la anul 500 înainte de Christu, de quând Persii trecurô din Asia și venirô spre a batte pe locuitorii Daciei sau Scythiei.

Dariu feliul lui Hystaspe regele Persilor întreprinsc pe la anul 503 o expedițiune în contra Dacilor, sub pretext quô strămoșii Scythilor cu o sută de anni mai înainte ar' fi eșit din Tataria, și ar' fi deprădat multe părți alle Asiei și prin urmare și Persia. Așâ trecû din Asia în Europa Dariu pe o ponte de vase que o construi peste Hellespont; străbătû Thracia și țerra Gettilor, și cu aquestia, după que îi înfrânse, trecû Dunărea, la Daci spre a'i batte, pe o ponte que construi în dreptul Silistrei.

Locuitorii Daciei, pe de o parte se retraserô spre locurile quelle mai sêlbatice, și acolo attraserô după dênșii pe Persii spre a'i face a căde în curse, iar pe de

alta, fiind în relațiune de vecinătate cu Hellenii de pe lângă Dunăre, se înțeleseseră cu aquestia spre a arde puntea de pe aquest rîu. que Persii lăssasseră în urmă, și a'i lăsă fără base în mîna lor.

După aqueasta trimisseră soli la Darius que îi adduseră un cocoș, o brăscă, un șorice și cinci săgete, fără să explice nimicu. Persul în orgoliul și vanitatea sa creșu quă prin aqueste semne i se offere țerra sau pămîntul și apa Dacilor spre suppunere. Un devin ansă îi explică aqueste embleme în înțellesul următor: "Persi! Daqua stați ca *cocoșul* fără a puté sbură. și apoi daqua nu vă puteți ascunde sub pămînt ca *șoricii*, nici vă cufundă în apă ca *brăscete*, să știți quă nu veți puté scăpa de *săgetele* noastre."

Aqueastă explicațiō implu de spaimă pe Darius, mai virtos quānd auzi quă în urmă'i are să i se ardă puntea, și plin de frică se înturnă în apoi răpede în Asia.

III.

Philippu—Alexandru—Lysimachu—Dromichetu

Mai târziu după o sută de anni, după mai multe lupte alle Gettilor cu Thracii și cu Macedonii. Philippu respinse pe Getti și i făcu a trece Dunărea unde coprinseseră multe locuri alle Dacilor sau se uniră cu aquestia.

Alexandru quel mare, filiul lui Philippu nu dette repaos Gettilor și i făcu a se refugia la Dunăre în insula Peuce. Regele macedon trecu pină acolo spre a'i batte; Gettii ansă sciură nu numai a se retragge ci și a se appera bărbătesce, însufflând respect falangilor macedone. Curagiul lor nu fu umilit nici însuși quānd fură nevoiti d'a trimitte soli la Alexandru.— De quine vă temeți voi mai mult? îi întrebă unele rege, creșend quă va afla un respuus curteitor.

—De ceru numai, să nu cadă pe noi, răspunseră solii Gettilor.

După mórtea lui Alexandru, Lysimachu deveni regele Thraciei. Antigon din preună cu mulți popoli ai Thraciei și Helleni se sculară asupra lui; aquesta îi învinse și suppuind țerrenele pînă la Dunăre, vol a trecce și peste rîu în contra Gettilor sau a Dacilor.

Peste Getti sau Daci domniă atunci regele Dromichete, om plin de curagiu și de energie, prudent și cumpătat în viața sa, cu un cuvânt bun căpitan. Aquesta reuși prin spioni și prin îndemănările sale strategice a tragge pe Lysimachu în locuri deserte și fără apă. Acolo după multe nevoi și lipse, Macedonii fură nevoiți a se da prinși în mâinile Dacilor. Dromichete că vîngător dusse pe Lysimachu dinpreună cu oștirea lui în cetatea Elia, unde prin eloquinta sa, făcînd pe ai săi a iertă pe prisionier, îl tractă cu generositete după toate datinele ospitalității. Dând apoi un ospet Macedonilor, îi pusse pe toți la o masă foarte splendidă, cu mîncări rare și vinuri generose. În fața aquestiea se pusse Dromichete cu căpitanii și demnitarii săi la o altă masă simplă și frugale unde de beut li se servi numai apă. Dacii eră foarte avuți; luxul îl avea în horróre că un vițiu al străinilor, și vinul îl urră din principiu religios. Aqueste două mese fură mai mult emblematice qua să arate Macedonilor quă ómenii que se mulțumescu pe puțin sunt independinți, quă știu a se batte și a muri pentru independința lor, și quă prin urmare fiind de temut, mai bine ar' fi pentru Macedoni să'i aibă de amici.

După acestu ospet Lysimachu cu ai săi fu liberat și i se dette voie d'a se înturnă în patria sa, făcîndu-i-se onorile unui óspe infortunat.

Aquestea s'au întemplat pe la anul 318 înainte de Christu.

IV.

Brenul—Gallii—Bastarnii . Orole sau Rolu--Perseu.

Pe la anul 282 înainte de er'a christiană, Seleucu ucidând pe Lysimachu, cuqueru Thracia. Atunci Brenu regele Gallilor venind în părțile aquestea, lăssò vre-o 20 mii oșteni la Dunëre; și trecu în Hellada. Hellenii uniți în contra lui Brenu, îl înfrânserò după un resbel srunt. Gallii rospinși și unindse cu quei que remăssesserò pe lângò Dunëre, se retrasserò în locurile unde riul Stava se unesce cu Dunërea, unde se și stabilirò fondând cetățile Taurunul, Singidinul, Noviodinul și altele. Gallii se colonisarò și în alte părți ale Daciei, și își comunicarò limb'a lor. Multe vorbe gallice remăssesserò în dialectele aborigenilor Daci sau Getti. Este de cređut quò și Gallații să'si aibă începutul de pe atunci.

Mai târziu pe la anul. 170 înainte de Christu venirò Bastarnii în contra Dacilor. Pe atunci regele și ducele aquestora în resbelle erà Orole sau Rolu. Oștenii săi nu se purtarò quât se cuvenia de bărbătesce în aquest resbel și furò înfrânți. Spre pedépsă pentru aqueastă lipsă de curagiu necunosentă pînò atunci Dacilor, Orole îi condamnò să nu mai dórmă nóptea de quât la picióarele femeilor lor și să le serve cà nisce suppúși. Aqueasta impunse pe Daci și deșteptò într'ênșii orgolliul bărbătescu que îi făcu să'si spele rușinea print'o nuoă victorie.

Pe atunci Romanii se bătea în Thracia în contra Macedonilor, și Perseu regele Macedoniei, în alianță cu popoli Helladei, invitò și pe Orole să'i viiă în ajutor. Resbellul ânsé cu Bastarnii nu'l lăssò să ia parte în contra Romanilor.

EPOCHA A DOA

ROMANII și DACII.

I.

Boirebiste, Cineu—Boii și Bohemia—Iuliu Cesar—Antoniu—Octavian.

Sub republica romană și apoi sub imperiu cădură multe națiuni din Europa, Asia și Africa. În rëndul acestora fură și Helleni. Hellada deveni provincie romană sub nume de Achaia. De aqul Romanii se apropiară de Istru sau Dunăre și veniră în contract cu toți popolii din drépta și din stânga acestui rîu. Ei pe locuitorii acestor țerre quăți eră din josul cartaractelor Dunării (porțele de ferru) îi numîă Getti; iar pe quei din sus de aqul îi numîă Daci.

Pe la anul 50 înainte de Christu domniă peste Daci regele Boirebiste. Aquesta avea pe lîngă sine pe întelleptul Dicineu sau Cineu, revestit cu demnitate de mare preot și onorat în genere că un devin sau prophet. Sub consilieie aqestuia Boirebiste sterpl viiele din Dacia, exercitò pe Daci la arme, îi disciplinò și 'i reorganisò după multele resbelle que avussesserò. Prin aqeste midlòce întellepte și organisatòre ajunse a suppunne rigatului sêu și a unî popolii de dinquaci de Dunăre, stinse popolii din Panonia de strpe gallică que se numîă Boii și dela quarii 'și-a luat pòte numele Bohemia, suppusè pe Gallii de dinquaci și de dincolo de Dunăre, și dominò multe cetăți hellenice de pe lîngă Marea Négră.

Aqeste victorii alle Dacilor în provinciile romane superarò mult pe Iuliu Cesar, quare după que învinse pe

Pompeiu, înturnându-se la Roma, se determină a face o expediție în contra Dacilor și a Parthilor în Asia. Mărtea însă que îl supraprinse, făcând a rămâne jos cugetele acestui mare căpitan.

Aflând de mărtea lui Cesar, Dacii luară curajul nou și reîncepură a deprădă provinciile romane de dincolo de Dunăre. Antoniu, cu toate prepusurile Senatului despre cugetele sale, reuși a se numi frate-seu Caiu prefect al Macedoniei spre a se lupta în contra Dacilor. Expediția acestuia fu disgrațiată, quoci fu bătut de Daci la cetatea Istrienilor. Arme, drapelle, aquile romane, toate semnele militare luate în război dela Romani fură duse de Daci ca niște trofee și depuse în cetatea lor Genucula.

După câțiva ani începură certele între Antoniu și Octavian. Boirebiste regele Dacilor prin soli se offeră lui Octavian de ajutor în contra lui Antoniu, propunându-i niște condițiuni la care nu se pută învoi Octavian, ca unele que erau contrare intereselor Romei. Boirebiste atunci se declară în favoarea lui Antoniu. Nu pută însă face nimic nici în interesele Daciei nici în ale lui Antoniu: quoci într-o revoltă que se întâmplă între ei, regele Daciei își perdă viața.

II.

Orole II, Dapige și Ziraxe — Câinii și Lupul. — Octavian numit Augustus.
— Liciniu Crassus — Dacii mor și nu se predau. — Spelunca Titanilor.
Ziraxe scapă la Scythi.

După mărtea lui Boirebiste, Dacia se desbini în trei părți ale căror capi erau Orole sau Rolu II. Dapige și Ziraxe. Auzind însă Dacii de certele din Roma, formă o armată ca de 50 mii oameni, și invitară pe Orole a se pune în capul lor și a trece în provinciile romane.

Aquesta, sau qua să facă pe Daci a se uni mai mult. sau qua să'i întorcă dela nn asemenea cuget temerariu, se servi cu limbagiul semnelor que este natural și foarte expresiv la popoli primitivi. Pusse să adducă înaintea Dacilor doi câini que nu se sufferiă unul cu altul, și când aquestia eră încăierăți și se mănca cu învierșunare, ordonò să dea drumul unui lupu. Câinii, cum îl vedurò, încetarò d'a se mai mănca și se luarò amândoi după dânsul, allungându'l. Orole disse atunci către Daci: "Or încetați dela certele civili, și să ne luăm cu toți pînò la unul după Romani; or, de ne vom arătà noi aquestora în micu număr, vor lăssà ei certele lor și se vor luà după noi. Daqua nu suntem între noi uniți, să lăssăm pe inemicii nostri să se mănânce între sine."

Dupò bătaiea decisivă din Epiru la promontoriul Actiu, și după que Octavian prefăcînd republica romană în împeriu, își dette nume de Augustu¹, ordonò lui Liciniu Crassu que commandà în Macedonia și Hellada spre a dà resbel Dacilor que se declarasserò de partisans ai lui Antoniu. Aquesta se întellesse cu Orole que eră în cêrtă cu ai săi conaționali de dinquaci de Dunêre, și trecînd rîul cu legiunile romane înfrânse pe Daci și 'i allungò pînò în cefatea lor. Romanii impresurarò ceta'ea, și prin trădarea unui grecu militar intrarò într'ênsa.

Dacii vedînduse trădați, qua să nu cadă în mâinile inemicilor, sciurò a muri invitând unul pe altul a se uccide între sine.

Mulți din Daci se refugiasserò în spelunca numită Circa și se închiseserò din preună cu averile lor quelle mai prețioase. Crassu pusse și astupò tôte esirile spe-

1 Adică, sânt, divin. neattins. inviolabil, alles de dei.

luncea, și prin fame constrânse pe Daci spre a se da prinși.

De aici Crassu propăși în contra cetății Genulca unde se ținea trofeecele luate dela Antoniu. Capul sau ducele aquestei cetăți eră Ziraxe. Mult se luptarō Romanii pînō să ia aqueastă cetate, pentru quō eră quea mai fortificată din cetățile Daciei. Ziraxe scăpō cu fuga și se duse la Seythi spre a quere ajutor. Liciniu Crassu se returnō la Roma victorios. Aquestea s'au întemplat între annii 30 și 20 în ainte de Christu.

III.

Cotyson. — Drussu și Tiberiu. — Cneu Lentulu.

N'appucarō bine Romanii să ేశă din Dacia, și pe quând Liciniu Crassu intră în Roma cu triumf, Dacii se unirō cu toții și își allessero de rege și duce pe Cotyson. Trecurō în dată Dunērea și începurō a prădă provinciile romane. Octavian August tr'misse în contra Dacilor la Dunērea de sus pe doi fliastri ai sēi, pe Drussu și pe Tiberiu, iar la Dunērea de jos pe Cneu Lentulu.

Dacii furō respinși peste Dunēre, și Cneu Lentulu construi pe lūngō aquest riu d'a drēpta și d'a stānga castre și forterețe, și le întări cu oștri spre a ținne în respect pe Daci de a mai trece peste hotarele romane. Dacii ānsē attacarō tōte întăririle. Romanii resistarō cu cu vigōre în contra inemicilor, și în luptele que ținurō uccisserō trei duci d'aj Dacilor între quari fu și ēnsuși regele Cotyson.

Intērrițați și mai mult Dacii, se unirō cu Pannonii și cu Sarmații și tot se luptarō în contra Romanilor pînō la annul 10 înainte de Christu. Atunci eră stătuți cu totul de lungile lor lupte quāt și de armele lui Tiberiu que făcurō a mai plecă capul.

IV.

Eliu- atu — Ovid upole — Vespa ian. — Mar u l l — Titl. — Domit' an — Appiu Sab' n. — Dura. — Decebal. — Pacor. — Caltii. — Fuscii, Ju ian. Arbu i armați — Pacea rușinô ă a lui Domițian. — Roma tributară Da c' ei. Va itatea lui Domician. — Ucciderea aquestuia.

La anul 3 după era christiană Eliu-Catu strămutò vre o 50 mii de Daci peste Dunëre în Moesia que astăzi se dîce Bulgaria.

În timpii aquestia Ovidiu poetul roman erà exilat în părțile aquester în cetatea Tomi quare se numiă și Milete. Astăzi se dîce Ovidiupole.

Dupò mórtea lui Octavian Augustu, urmarò nisce imperatorii fôrte vițioși sau desfrênați. Unde intră vițitul acolo puterea se desécă. Dacii profită de vițurile și desnervarea Românilor, nu încetă de a se întinde peste hotarele imperiului și d'a i deprădă provînțiile.

Subt imperatorul Vespasian pe la anul 69 după Christu, prefectul Moesiei, Marcu Plautin pusse obstacol Dacilor; și altor Barbari que făcea incursiuni în provînțiile romane, și strămutò vre o sută de mii de ómeni în Moesia, făcêndu'i tributari Romanilor.

În timpii lui Titu toți popolii din părțile aquestea s'et-terò în pace.

Sub Domițian se scularò iar Dacii în contra Romanilor avênd în capul lor de duce pe Dura. Domițian trimisse în contra lor pe Appiu Sabîn. Dura vêdêndi quò nu erà în stare d'a commandă, fiind pré june și ne-încercat, abdicò la demnitatea de rege și reveste cu dênsa pe Decebal, quel mai valoros și mai experim ntat dintre Daci din timpul sêu. Alliânduse cu Pacor regele Parthilor și unindu-se cu Sarmatîi și cu un popol feroce

que se numia Catti¹, bătù pe Appiu Sabin și'i nimici
tótă armata.

Domițian trimisse după aqueasta pe Fuscus prefectul
pretoriului quare fu și el sfărmat înaintea oștilor lui
Decebal. Se vălă atunci nevoit Domițian a se pune
singur în capul legiunilor sale și a veni asupra fero-
cilor inenici ai Romei. Cum ajunse în Moesia, îi veni
mai neted a se da desfătărilor de cât a se duce la bă-
taie. Trimisse dar pe Iulian în contra Dacilor. Aque-
stia întâmpinară pe Romani dinquoci de Dunăre la Tape
Bătendu-se aful, se retrasseră în regulă din ainea in-
micilor. În retragere, Decebal puse a tăia în drumu
arburii unei selbe întinse, și lăssându'i numai trunchiuri
cât statura de omei, le puse arme cum să semene a
oștire din depărtare. Și în adevăr, Romanii vedându'i,
creșură quă sunt un câmpu formidabil de inenici, și se
retrasseră în apoi.

În aquellași timp, Domițian fu atacat în Pannonia de
Marcomani și se vădă nevoit a închieia pace cu Dacii.
Decebal, fiind invitat la negociațiunea de pace, trimisse
pe frate-său Diege, quare în condițiunile sale queră de
la Romani fabricatori de arme și de castre cum și un
tribut annual, daqua voiescu pacea. Domițian eră con-
strâns și se învolă la tôte, și pe lîngă aquestea, trimisse
lui Decebal și o diademă, qua adică să arate quă ellu
din generositatea și grația sa dă dreptul lui Decebal de
a domni ca rege și quă'i dăruiesce țerra. Spre ași ac-
coperi apoi rușinea, când se retrăse în Roma, intră pe
carru triumphal într'ênsa, dânduși singur numele de
vingător al Dacilor și al Cattilor. Toți mișei sunt va-
nitoși și ridicoli. Romanii înțelepti îsseră de dânsul

1 Dela Cattu și Huni nu e de mirare să fi rețas numele horribil de
Cătcăhuni (?)

rar nebunii strigară cu toți: să trăiască vingătorul Dacilor! însuși pe când Romanii ajunseseră tributarii lui Decebal! Aquest tribut s'a respuns regulat doi-spre-dece ani, adică dela 88^a pînă la anul 100 după Christu.

Domițian a fost unul din quei mai cruți și desfrânați imperatori ai Romei, persecutor al primilor creștini: numele lui se pune d'alături cu al lui Neron. La anul 96 după Christu fu uccis de un sclav liberat.

IV.

Nervă. — Traian. — Bureții, Burrîi. — Luptă decisivă. — Traian își umple vestimintele să lege plagele vulneraților: Traian victorios dă audiență lui Decebal. acordă pace Dacilor. Solii acestora în Roma sussemează pacea înaintea Senatului,

Măntuindu-se Roma de aquest tyran desnervat și astuțios, adveni Nervă la imperiu. Aquesta cunoscînd virtuțile și calitățile militare ale lui Marcu Ulpiu Traian, îl adoptă de fiu și de successor la imperiu. Traian nu putea suferi opprobriu de a se pe Romani tributari la Daci, după cum îi redusesse Domițian, și în dată que deveni imperator, se prepară în contra Dacilor, și la anul 100 după Christu plecă asupra lor.

Decebal quare scia mai bine quă nu învinsese pe Romani ci pe Domițian, auzind quă acum vine Traian în fruntea legiunilor romane, se sperie foarte și luă măsuri serioase de apărare, pentru quă aflase despre virtuțile și bărbăția lui Traian încă de pe când aquesta era guvernator în Germania:

Traian petrecu iarna în Moesia, și în primăvera anului 101, trecînd Dunărea, ajunse la Tape. Acolo sacrifică deilor, și când era a începe resbellul, i se adăduse un disc cu un burrete pe dînsul și cu inscrip-

țiune cu littere latine: "*Burrii cu toți socii lor spun lui Traian să se întorne înapoi și să țină pacea.*" Omenii mari nu sunt superstițioși; aqueastă amenințare sau consilliu nu făcù lui Traian nici o impresiune; commandò să sune semnalul departului și al luptei, și la primul atacu înfrânse pe Daci puindu'i pe fugă.

Decebal trimisse atunci deputați din clasele de jos que se numia *comați*, spre a quere pace. Traian nu vol nici să'i vedă, și comandò a nu mai dà pas Dacilor; îi atacò și de a doa oră și îi bătù atât pe ei quât și pe Sarmati. Decebal, vedëndu'și orgolliul umilit și începënd a se teme serios, trimisse deputați din clasele mai nalte; Traian nu le accordò pacea, și îi bătù și de a treia oră. Resbellul încetò cu venirea iernei și difficultățile ei.

În primăveră, resbellul reîncepù, și de amêdoe părțile se băturò cu disperațiune și bărbătesce. Bătaiea fu cruntă, Romanii învinsero, ânsé numărul quellor vulnerați fu așa de mare în quât nu se mai ajungia cârpe și alte stofe cu quare să le lege plagele. Traian de durere își tăia vestmintele dândule a le face legături. Aqueasta învederdă inima marelui capitan și presenta spiritului qua să dea exemplu la toți căpitanii săi să facă asemenea cu soldații lor.

Dupò aqueastă victoriă, Romanii devenirò domni peste castrele Dacilor de prin munți și venirò pînd în aintea residinței lui Decebal. Aquesta descuragiat cu totul și umilit, trimisse la imperator o numerosă deputațiune de bărbați, femei și copii din clasele quellor mai notabili qua să'l roge a le accorda grația și pacea. Aquestia, dupò datinele de atunci, mai nainte de a se presentà la Traian își offerirò armele, se lăssarò a li se legà mâinile cã la nisce prizonieri. Traian se invòl a'i lăssà a se arată ast-fel înaintea lui și a'i ascultà. Cum e înfăcișarò înaintea imperatorului, armele lor furò de-

puse la pământ și cădură cu toții în genuchi querând grație și pace. Invoirea lui Traian de a-i ascultă dette curagiu și lui Decebal de a se înfățișa și el, quare asemenea își depusse armele la pământ jos, și îngenuchiă înaintea vîgătorului, promîtînd suppunere.

Traian le accordă pacea cu condițiune de a da înapoi pe toți fabricatorii romani trimiși de Domițian, și toate machinele de resbel, precum și pe toți quâți disertasseră din câmpul roman, pe lîngă aqueasta mai adăosse condițiune de a derimă forterețele, de a cede imperiului roman toate pământurile que le luasse Traian și d'a consideră de amici pe toți amicii Romei, cum și de inemici pe toți inemicii ei.

Decebal se învolă la toate, și spre învedereare trimisse din parte-i soli la Roma spre a mărturi înaintea Senatului suppunerea Daciei și a susemnă acolo condițiunile păcii. Solii Dacilor se înfățișară înaintea Senatului cu totă suppunerea, cu mâinile legate din apoi că nișce prizonieri. Vorbele, după datine le fură foarte puține și umile. După închieierea păcii, li se detteră armele spre a se înturnă în apoi în Dacia. Atunci se serbă triumful lui Traian și fu numit, prin decretul Senatului, cu supranumele de *Dacicu*. Aquestea s'au întîmplat la anul 103 după Christu.

V.

Cu quāt Decebal è de mare cu atât Traian devine mai mare. — Decebal scutură Jugul roman. — Traian appare din nou în Dacia. — Puntea de petră pe Dunăre. — Apollodor architectul ei.

Decebal nu eră om să suffere îndelung rușinea sa și opprobriu sub quare vedea popoul Daciei. La prima ocasiune căută să scuture jugul que îl apăsă și să calce în picioare ori-que condițiune de pace odioasă. Departede a critică pe Decebal, aflăm un simtiment mare într'eu-

sul; pentru quô è mare capul unui popo sau națiuni que nu suffere jugul quellor que 'l au alles. Împilarea, nedreptatea, răpirea nu pot fi respectate. Decebal erà dator sieși și populului sêu să scuture jugul roman; și Traian n'ar fi fost așa de mare, de n'ar fi avut un adversariu asemenea de mare și redutabil cà Decebal. Pe lângă aqwestea, cată să scim quô Decebal erà un conservator al iustituțiunilor Patriei salle, al Națiunii salle, un appărător al aqwestora.

Decebal, cum se retrasseră legiunile romane, începù a se preparà din nou spre resbel, a ardicà cetăți întărite, a dà ospitalitate fugarilor romani, a învità popoli vecini la independință, și a nu dà pace quellor que voia a ținne cu imperiul și a fi tributari Romei imperiale. Venind aqweste sciri la Roma, Traian se decisse din nou a se punne în capul unei a doilea expedițiuni în contra Dacilor, determinat de astă dată de a preface Dacia în provinția romană. Intreprinsse dar un resbel de exterminațiune, după cum mai făcuseră Romanii și aia cà la Ierusalem și la Corinthu.

Venind Traian pînă la Dunăre, stette în Moesia, și pusse a se construi o punte de pîtră peste Dunăre, demă pe mărirea română. Architectul însărcinat cu planul și executarea aqwestei construcțiuni grandioase fu Apollodoru Damascen. Puntea începù a se construi din josul cataractelor Dunării între Tierna și Egeta, approp de Turnul Severinului. La anul 105 fu terminată.

VI.

Complot în contra lui Traian. — Complicii se descoperu. — Legionarii Romani mor mai voioși pe câmpul luptei de cât pe patul frigurilor. — Longin că un alt Regulu, — Disfata complectă a Dacilor. — Sinuciderea lui Decebal. — Thesauzele acestuia.

Intr'aquestea Decebal se prepară cu activitate. Popolii vecini fură chemați la arme. Pre cât mulți din Daci transfugia la Romani, sau qua să scape de sarcinile resbellului sau pentru quă prevedea victoria legiunilor romane. Decebal sciū a profită de tolerența Romanilor către Dacii fugari. Trimisese dar înadins quâțiva inși devotați, quari prefăcându-se că fugari, și introducënduse între Romani să ucidă pe Traian quând vor află ocasiune. Nu reuși ânsă în aquest cuget; quôci unul din acesti fugari, prin imprudența sa ajunsese a fi prepus, și luat la cercetare, suppus la torture, mărturi adevărul, și arătò pe toți complicii săi quari fură dați morții.

Trajan trecu Dunerea la annul 105, și lupta începù cu furóre din amêndoë părțile. Nu erà soldat roman quare să nu'si facă onóre de a muri pe câmpul bătăiei. Se scrie despre un legionar quô fiind accoperit de plage, dupò que 'l au tras din luptă și 'l au dus la tindele quellor vulnerați spre a fi căutat, nu mai putù ședé acolo, și readunându'si puterile, allergò iar în luptă unde se bătù pînò remasse mort pe câmpul bătăiei. Romanii în genere par'quô voiă a 'și facce o patriă nuoă; voiă a 'și cumpără pământul Daciei cu sângele lor, și

de pe câmpul gloriei a 'și trimitte ultimele suspine la Roma.

Intre faptele de heroismu și devotament se scrie și despre Longin prefectul unei legiuni. Aquesta fu chie-mat de Decebal la o conferință și încreșându-se, se dus-se a tracta după datinele resbellului. Decebal vru să afle dela dînsul despre planurile lui Traian. Longin tăcù că o statuă amenințătoare de bronz. Decebal at-tunci călcând fedea cuvenită, pusse la închisore pe Lon-gin și trimisse la Traian a 'i propunne quô numai de se va tragge din Dacia și de va respunde spesele resbellu-lui, atțunci numai îi va dà înapoi pe credinciosul său Longin. Imperatorul roman stă în cumpănă; pentru quô victoria o doriă că un herou, nu ânsă și cu prețul de a 'și abandonă în mâinele inemicului elita bravilor Ro-mani. Longin îl trasse din aqueastă nevoie în quare îl obligă datoria que tot-d'auna suffletele mari 'și o impun singure. Longin reuși din închisorea sa a dà de scire lui Traian să nu dea pas inemicului, să nu asculte nici una din propunerile lui; quôci el Longin își scurteadă dejă viața în carcere prin veninul de quare eră provē-đut. Longin sciù să móră că un alt Regulu în miđlo-cul inemicilor Romei, deslegând pe Traian de o datorie que 'și o impunea singur, și dându'i cuvênt tare pentru o îndoită vindictă.

Traian îndată propăși către residința lui Decebal. Ca-pul lui Longin cu alle altor Romani eră dejă înfipite pe murii cetății. La aqueastă vedere Romanii se înfuria-rô; de tôte părțile attacarô cetatea cu impetuositate și îi detterô focu. Dacii furô învinși, quei mai multți căđu-rô în luptă, alți se avelinarô; multți căđurô prisionieri. Oștirea lor tótă fu desfăcută, și din luptători nu mai scă-parô de quât cu fuga. Decebal, vedēnduse apprôpe de a cădé în mâinile Romanilor, se sinucisse; unil đicu prin venin. Artistii ânsă îl representă, spărgēndu'și

peptul printr'un pumnal. Cadavrului lui, cădând în mâinile vîngătorilor, i se trunchiă capul, și după que 'l expussero spre vedere qua să aște toți Dacii quă a perit ducele lor, fu trimis la Roma, la anul 106 după Christu.

Unul din credincioșii lui Decebal a nume Vicol qua să scape de rigorile resbellului și de servitute, descoperi lui Traian locul unde Decebal își ascunsese thesaurile. Mai 'nainte de începerea resbellului mulți prizonieri fură puși a săpă un canal și a abate riul Sergenția; apoi în vechiul canal desecat fu săpată o grăpă unde se depuse tot aurul și argintul și toate nestimatele lui Decebal, accoperind cu petre thesaurul. După aqueasta riul fu îndreptat pe vechia lui calle peste thesaurul ascuns; și prizonierii que laborară la aqueasta fură uciși qua să nu trădeie secretul. Tradiția despre aquest thesaur pînă astăzi se conserve între sătenii Români.

Vicol pe lîngă aquest thesaur descoperi și alte averi que fussesseră ascunse într'o speluncă. Traian făcù a se erige după aqueastă aflare o colônă cu inscripțiune latină que se traduce în vorbele următoare :

DESCOPERINDUSE THESAURELE DACIEI, DIVINUL NERVA TRAJAN, CESAR AUGUSTUL DETTE MULȚUMIRE DEULUI AVUT. TERREI MATER.

VII.

Dacia provincia romană. — Sarmisegetusa numită Ulpia Traian Augusta. — Nicopole, cetatea Victoriei.

După respândirea și exterminarea Dacilor, Traian prefăcù, după cum își propusese, Dacia în provincia romană, addusse o mulțitudine de coloni romani din tot imperiul, și mai vîrtos din Italia, și stabili două legiuni

pe a cincîa macedonică și pe a trei-spre-țecea spre a o custodi și appără.

Sarmisegetusa residința lui Decebal, una din cetățile capitale alle Daciei fu numită Ulpia Traiana Augusta quare remasse tot capitală a Daciei que începù a lua numele de *Terra Romana*.

Traian pusse a edifică pe malul drept al Dunării cetatea Nicopole que însemnă cetatea Victoriei; în Dacia centrale edifică Apulul și Salinele, Tiviscul în Temesiăna, Romula în România, Paloda, Sucidava, Petrodava, Carsidava și Patridava în Moldavia. Pusse a se construi drumuri așternute cu pîtră spre facilitarea comunicațiunii; ardică turnuri; se stabiliră băi, fîntănele și pîraele quelle mai limpede se îndreptară prin cetăți prin apeduci grandioase; se edificară templuri, theatre și amphiteatre; se deschîsseră sînurile munților și începură a se scôte minele: aurul, argintul, arama, ferrul Carpathilor nu mai fură ascunse. Dacia peste puțin deveni una din quelle mai frumoase și avute provincie alle imperiului roman.

Prefectul legiunii a trei-spre-țecea fu numit guvernator al Daciei que represintă pe imperator.

Părțile Daciei fură guvernate de prefecți subordonați guvernatorului general. Tribunalele și tôte funcțiunile publice fură create după alle imperiului; în Ulpia Traiana se stabilî foru, și fură numiți Consoli că la Roma.

VIII.

Terra romană. — limba rustică latină. — Limba Dacilor. — Românii sunt Romani că Italianii. — Moenii pot să fiă descendenți ai Dacilor.

Dacia, cum am dis, fu numită *Terra Romana* (țerra romană). Iar Dacii, după un resbel de exterminățiune,

parte furö uccişi, parte allungaţi şi refugiaţi unii pe la popo'ii vecinii, şi alţii prin munţi şi spelunce, iar parte remasserö póte între Romani că prisionieri sau sclavi. De aqul înainte elementul domnitor în Dacia fu quel roman.

Limba rustică romană, sau dialectele populilor Italiei furö introduse în Dacia şi se conservă pînö astăzi în tötă primitivitatea lor. Romanii änsö afländ în Dacia obiecte locali necunoscute în Italia, precum produse. vestminte, instrumente, şi adoptändu-le spre utilitatea lor; le adoptarö cu numele que le dă Dacii. Se află dar în limba română de astăzi vorbe que nu sînt nici latine, nici grece modärne, nici slave, nici de alle vre unuia din popoli vecini; nisce asemenea vorbe, daqua arăta nisce obiecte locali alle Daciei, ne dau tot dreptul de a affirmä quö sunt resturi din limba Dacilor,¹⁾ despre quare ömenii sapienti ai Europei nu pot äncö affirmä.

Mulţi cu töte aquestea vor să aräte quö Dacii au fost de stirpe slavonă, şi quö Românii de astăzi sînt nisce popoli produşi din amestecul Romanilor cu Dacii; şi quö prin urmare sînt Romäno-Slavii.

Romänii sînt aşä de Romani precum sînt şi Italie-

1 Cum spre exemplu *πάδουρον* (*δοῦρα*) — *licuriciu* *λυκορις*. — *τελέγα* (*τελέγα δορ.*) — *grammadă* *γραμμάς*. *γραμμάδα*, — *sarica* *σιρικά* (*siirică saric*) — *prospret* *προσφατον*, — *drum* *δρόμος*, — *friea* (*φρικα δορ.*) *maloté* *μηλοτή*, *malotă* — *argat* *εργάτης*, *argellă* *αργέ'εργαλείον*. — *fel de fel*, *φυλα* *φυλών*, şi alte asemenea que popoul romän le cunöscöfäro a sci quo a existat vre un Orpheu sau vre un Homeru, şi färo a sci nici carte. Quät pentru declinaţiuni şi conjugări quine nu vedö quo *Ρώμη*, *Μουση* este egal şi în formă şi în pronunţiatune lui *Romei* şi *Musei*? şi quo *τιμάσομαι* *τιμάσαις*, *τιμάσαι* este egal lui *stimassem*, *stimassesi*, *stimasse*; că şi *arassem*, *arasseşi*, *arasse*. Lăssăm quo la multe rădăcine hellenice că *σεν* dela *σημαίνον*, Hellenii le-au perdut şi înţellessul, unde Românul le păstrédă întregé că *semn*; lăssăm quo *gn* latin que în hellenica se face *μν* că la *agnus* *ἀμνός* şi tot asemenea facu şi Romäni dupo vechi tradiţiuni, *semn*, *lemn*, *demn* etc.

nii, cu toate quod s'au amestecat cu alte gini; sunt așa de Romani, precum sunt și Grecii Helleni, cu toate quod s'au amestecat cu alte gini vecine; precum sunt și Ungurii Magyari, cu toate quod s'au amestecat cu Germani Sclavi și Români. Când vorbește quine-va de stirpe, de popoli și de națiuni, înțelege elementul predominant în limbă, în caracter, în dreptul de a guvernă și d'a legiui. — Pentru quod alt-fel natura nu are a cunoște de cât oameni.

Dacii, de au mai ramas în Dacia între Romani, n'au putut rămâne de cât că un element passiv, inferior și cu cantitatea și cu calitatea, au ramas putem dice, daqua nu sclavi că pînă mai deunădi Țigani, quel puțin isolați. Și într'un cas și în altul n'au putut a se încuscri cu Romanii așa de facil. Dacii au ramas cu datinele lor, cu costumele lor, cu meseriile lor, și fiind quod autorii antici dicu quod Dacii eră mai mult păstori, este probabil qua Mocanii să fiă din descendinții Dacilor refugiați la munți, mai virtos quod portul lor ne rechiamă portul Dacilor que se vedu reprezentați pe colóna lui Traian. Mocanii pórta mai mult căciulla de țuțueni (bonet phrygian) sarica și gluga; meseria lor è de păstori; și Români agricultori pînă astăzi nu se încuscră voioși cu dênșii.

IX.

Limba Dacilor, vestmintele, armele lor, originea lor. — Mosaicul dela Hațig. — Culturi, Mithra, Iside. — Vestminte romane, datine romane, Limba romană.

Vorbind de limba și de costumele Dacilor cată să consacram un micu capitol despre vestmintele lor, armele lor, religia lor, quare pôte ne va face a affirmă și despre originea lor.

Dacii cum am arătat s'au numit și *Davi* sau *Dai*. Numele aquesta arată o origine asiatică pelasgă. Pelasgii răspândinduse în Grecia și de aqul spre Dunăre puturō trece și Dunărea. *Δαίων* sau *Δάων*, *daïs* de unde pōte și *δαίμων*, *daímōn*. însemnédă că și *Πωμαιο*, *tare*, *potent*. Dela *δάων* *daïs* se vede și vorba asiatică *caba-daiu* (tare, fōrte, herou). Cetățile dace quelle mai multe se termină în finalul *dava* (burg, tărie, fortereță) că Decidava, Sigidava, Petrodava, Utidava și ênsuși Moldava. — Vorbele iar arătate în nota de sus sunt de origine arhaică hellenă sau ionică și dorică que se află mai mult în poeții antici și din quare unele se și uitaserō pe timpul lui Demosthene și Alexandru. — Ovidiu ênsuși ne spune d'n exiliul sêu quō se află multe vorbe hellene în limba Dacilor. — Mulți din autorii antici dicu quō Gettii eră o ramură de Thraici, și quō Dacii eră de aqueeasi origine cu Gettii și prin urmare cu Thracii. Thracii iar, sau Macedonii nu eră așa departe de limba și de datinele Hellenilor. Alexandru macedon fù educat de Aristotele, și unì Grecia sub un imperiu cu dreptul de Hellen.

Pe lângō aquestea Zamolxe fù legiuitorul Dacilor; se vedea littere și vorbe hellene că *ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΟΣΩΝ*. Monettele iar tōte alle Dacilor se vêdu de styl macedon.

La Hațig, din colo de Tîrgul Jiului peste Vulcan, unde a fost capitala Daciei Sarmisegetusa, s'a aflat acum pe la anul 1824 în pământ doē camere alle unui edificiu cu parchetul de mosaicu. Pe un parchet eră reprezentat Priam regele Troiei, querënd dela Achille corpul filiului sêu Ector; pe altul sunt quelle trei dee, Junone, Minerva și Venere sau Aphrodita, din quare celei din urmă-i se offere de Paris, ca jude, mērul Discordiei. — Cultul lui Hercule iarōși altele învederează tradițiuni și mythi hellenici.

Pe lângă aqwestea cultul Isidii, al lui Mithra învederează datine Egypto-persane, que trecură și la Greci și la Romani. — Dacii aveau și nisce divinități alle lor particulare, preeum geniuri tutelare alle Daciei. — Dacii pretutindeni sunt reprezentați pe colónna lui Traian cu bonete phrygiane; diadema sau benda regale și sacerdotale cu quare se vede reprezentat Decebal, precum și vestmintele lui întregi sunt cu totul hellenice, afară de ciórici și forma opincelor que Dacii fură nevoiți a adopta din cauza climei mai frigurose. Sarica însuși è un vestmânt vechiu hellenicu pentru locurile frigurose. Accongiatură femeilor Dace se vede mai mult de styl și de gust hellenothracu.

Originea sau stirpea Dacilor se vede dar quă a fost pelasgă în mare affinitate cu a Hellenilor. Distanța însă dela unii la alții, influința legiurilor differinți, și apoi a datinelor și deprinderilor, după mai mulți secolu au cătat a formă nisce popoli diverși, modificând și limba și datinele și caracterul.

Intre armele dace se vedă lancea și barda sau alebarda. Paloșul sau spada lor se vede mai des înconvolat în sus și în întru că cósă sau mai bine că cosorul. Pavăsa, arcu și curcura se vedă de gust schythicu sau tătar. Coifurile tóte imită forma bonetului phrygian. Nimicu că capul nu distinge pe om spre a fi cunoscut din quei-lalți. Tót asemenea și la vestminte, căciulla dă mai mult să înțeleagă despre originea unui popol, dăqua el își conservă vestmintele primitive. — Drapellul Dacilor eră în formă pătrată și încadrată că steagurile bisericelor răsăritene. Stindardele lor formau un dragon sau un balaur svolător înflal de vânt. (Veđi tóte aqwestea pe colónna lui Traian, alle quării deseme se află în bibliotheca Naționale).

Multe din vestmintele Dacilor le adoptară Romanii pentru cauza climei, și se pórta încă de Români pînă

astăzi pe alocurea; și multe iar din alle Romanilor antici se pórta în quelle mai multe părți ale României. Cingetórea sau bréul lat de curelle cu trei, patru și cinci chiotori se vede la legiónarii Romani pe colópna lui Traian. Toga romană que o revestia junele ajuns la etatea de bărbat se conservă încă și cu fapta și cu vorba.*)

Jocul tradițional al căllușarilor sau al cavallerilor se conserva în commemorațiunea jocului flăcăilor lui Romulu la quare trasseró pe filiele Sabinilor și le răpiró. — Jocurile de cu séra annului nuou prin quare filiele României își întrébă sórta, sunt resturi din serbările lui Ian, de unde derivă și vorba Ianuariu — Brăzaia cu moșul ei este un rest din Saturnale. — Sărbările Joilor după pasci adică alle primăverei, sunt resturi alle serbărilor lui Joie ardicătorul de nori și tunătorul, în favórea semănăturilor. — Prin sărbarea Vinerilor defemei se conservă încă cultul que fetele și temeile adduceau Venerii, deei frumuseței.

Tăierea pe răboj cu cifre latine sau romane I, II, III . . . X, o multitudine de fabule sau basne remase în popul, ca a Daphnei urmărite de Apollon**); fabula lui Castor și Poluce, a Vacei sau Io, și alte asemenea sunt tradițiuni romane sau hellenice. Limba tótă, afaró de vorbele que le-au addus moda și popoli străini, è întregă romană sau rustică latină.

*) Expressia *fi lipsește din togă*, adică bărbăția nu i è întregă, adică de și è bărbat, însă nu è tot áușo, se conservă între Bănățeni. În alte locuri perđend tradițiunea togei și nesciind que înseamnă, se tradusse aceeașă expressio prin asemenea sau analogiă, dicénd *fi lipsește o dógă*.

**) Daphne, Daphne, deschide-te Daphne, să între fată curată, de sóre nevedută, de june neattinsă etc.

Nume romane se conservă încă în popor nu din imitațiune ci din tradițiuni, că Tullea (Tulliu) Cornea (Cornelliu), Albu, Negru, Maxim, Titu. Viđu (Ovidu) Marin, Florca, Stan, Sóre, Máinea, etc.

X.

Cristianismul în Dacia. — Apostolul Andreiu — Martirii Daci Ianul, Pinul și Rimul. — Clemens.

Fosta republică romană, perdând simplitatea și virtuțile que făcuseră mărirea ei, cădû desnervată sub imperiu. Despotismul și corupția ajunseseră în culme.

Cruđimea domnilor asupra sclavilor cruđimea împrumutatorilor asupra quellor împrumutați; dreptul que a-ve domnul asupra vieței sclavului, dreptul que avea creditorul de a vinde pe debitorul seu, neomenia ușurei sau cametei; amphiteatrele scandalóse în quare se dá ómenii a se lupta cu fărlele și a fi devorați de dênsele; baile de sânge uman que își permitea patricianele cređând quó își țin sănătatea sau își înfrumuséđă pellea; spectacolele de a vedé, philosophi, mathematici, retori, poeți, artisti, barbați ai sciințelor vânduți și cumpărați că sclavi, spre a formă cu dênșii shóle, lycee, în quare se instruiă copii cumpărați, de amêndoé scxele, spre a'i puté apoi vinde cu prețu mare, că arhitecți, professori, istrioni, meretrici și curtisane; traficul cu corpurile și sufletele ómenilor; dreptul quellui mai tare peste quel debil; dreptul suveran al Cesarului asupra tutulor, fiă sclavu fiă, plebe, fiă cetățeanu, fiă patrician; națiunile tóte subjugate, terrorismul și horrórea pretutindeni, din palate pînó în colibe, și pînó la marginile imperiului făcea tótă lumea înspăimântate să aștepte un liberator.

Ancó din dillele lui Tiberiu doctrina egalitară a lui

Christu appărû că un sóre al Charitații și al consolațiunii, chiemând pe ómeni la fraternitate, annunțând bucuria quellor que plângu, numind filii ai lui Dumneđu pe quei que ardea de setea dreptății.

Nisce asemenea principe unite cu adevăruri divine se întinsero, și că fulgerul electrisaró popoliu în tot imperiul.

Vechii republicani, toți quâti suspină dupó libertățile perdute, intelligința romană, pînó în quelle mai illustre familie, Hebrei, Greci (sub nume de Corinthieni, Epheseni, Colosseni :) Galati; Thraci, Daci etc. sclavii mai vîrtos din diversele națiuni subjugate, toți desmosteniții pămîntului nu putea de quât să asculte că la o voce din ceru la cuvintele Apostolilor; cu toții adoptând christianismul, cu toții trecînd că din mórte la viață, li se părea quó scutură de pe dênșii lînçioliele păgânismului pe quare îl numia *Omul-Vechiu* și se revestia cu *Omul Nou*, cu omul Adevărului și al libertății.

Din strămoșii nóstri que veniró cu Traian în Dacia și o colonisaró fiind mulți chrestini baptesați de Apostolii Petru și Pavel și de discepolii lor, aflaró în Dacia alți chrestini între locuitorii ei, îndoctrinați de discepolii Apostolului Andreiu que propagasse Evangeliul în părțile aquestea. Dacii Innul, Pinnul și Rimmul, discepoli ai aquestui Apostol furó primii missionari și martyri ai christianismului în Dacia.

Legiunile que colonisaró Dacia se scietquó nu putea fi nici cohorte de pretorien, modele de strelîți și de ianiciari, nici recrutate din lupanalele patricienilor desnervați, ci din inima națiunii, din popoul necorrupt încă que făcuse gloria romană. Aquestia chrestinați în quea mai mare parte scia să se lupte cu heroismu și să brave mórtea în numele Crucii.

Philosophi, moralisti, toți bărbații virtuoși ai Imperiului studiá cu interes și ardóre doctrina evangelică. Cle-

mens barbat din familiile imperiali, descendent al Tiberiilor, din familia Vespasiienilor și Octaviilor, adoptând christianismul deveni arhieru que succedù la episcopatul Romei cà al patruea episcopu dupò Petru Exilat de Traian în Chersona pentru nua doctrinà que propagà în Roma și quare se întrodusse pînò în palatul seu, murì în părțile aquestea lăssând doi discepoli pe Cornelliu și Fivul spre a propagà Evangeliul.

Considerând quine-va tãria Daciei pe quând Roma imperială ajunssesse a se sfemeià, și a deveni tributară lui Decebal, nu pòte presupune de quât quò legiunile que învinserò pe Daci au fost în adevèr din elita oștirei romane commandate de quei mai buni generali, și aquei heroì nu putea fi complici desnervați ai despotismului. Tot que fu mai heroicu și mai răpede spre è înfruntà mórtea veni în Dacia spre a o cuquere, a o colonisà, și a o apperà mai pe urmă.

Dupò colonisarea Daciei de Romani, nicăiri, cà în aqueste coprinsuri nu se întinse christianismul cu atâta curagiu și ardóre. Propaganda în întrul țerrei, de parte de preveghierea sbirilor Romei, facea păși răpedi și fórte sicuri; pe de altă parte toți chrestinii persecutați alergà în Dacia spre a aflà refugiu și a 'și professà în pace convicțiunile și credința.

Descindenții vechilor republicani, toți aspiratorii la mântuire și libertate nu întârđiarò dupò cum vommu vedé, a facee din Dacia, din terra romana o nua țerră promisă.

Legea nua a Omului Nou, de unde erà persecutată pretutindenì, în România pentru prima óră avu drept de cetate.

EPOCHĂ A TREIA.

I

Mórtea lui Traian. — Adrian, gelosia lui dis... ția pontii. — Albagre-
că, sau Belgradul. — Marcu Turbinul, guvernator al Daciei și Pano-
niei. — Papiru Aelian propretorul Daciei. — Plautin-Cesian.

Traian murì în Cylicia în anul 117 după Christu. Pe lângă marile salle tallente în arta militară și de a guvernà, unià și o bunătate din quelle mai rare în quât remasse în tradițiune. Quând Senatul roman felicità pe imperatori, n'avea que dicce mai mult de quât: *să fi mai fericite de quât August și mai bun de quât Traian!*

După Traian advenì la imperiul lumii vèrul și fìliul său adoptiv Aeliu-Adrian. Ambițios cà un Roman, și gelos cà un imperator, Adrian cu tóte bunele lui quali-tăți, erà adesea ros în rërunchii săi de invidie. I se părea quă îl eclipsià gloria lui Traian. Se determinò a abandonà țërrele cuquerute de predecesorul său, si prin urmare, lăssând trei provincii din Asia, adică Armenia, Mesopotâmia și Asyria, rechiemò legiunile roma-

*) Aqueste capitole VIII IX și X sunt cà nisce note pentru cititori. Professorii le pot spunne din gură copiilor.

ne din aqwestea, și tot assemenea voiă să facă cu Dacia. Acul ânsă i se oppusseră amicii săi observându-i quă nu se cuveniă a abandonă colonniile, compuse de atâția cetățeni romani, în voiea și puterea Barbarilor.

Adrian de și ascultă de consiliurile amicilor săi, de a nu tragge legiunile romane din Dacia, nu pută ânsă sufferi quel mai mare monument, que purtă eu sine la posteritate semnele dillelor grandioase alle lui Trajan : pusse și distrusse puntea de pétră de peste Duněre que eră un cap-d'operă de arhitectură și de mărimē romană ; și ast-fel împedică mult comunicația Romanilor din Dacia cu quei de peste Duněre și din alte provinții romane. Dicu unii din scriitori quă Adrian de urră ar' fi și uccis pe Apollodor arhitectul aquestei punți.

Adrian, afară de defectul sau vițiul gelosiei, a fost bun oștean. Atât exercitasse căllărimea Patavilor în quât aquestia putea trecce Duněrea în not ; și aqueasta ținea tare în respect pe Barbari. Adrian a fondat o cetate între Duněre și râul Sava, dându-i nume de Albăgrécă, și quare astăzi se numesce Bělgrad, adică ceta-tea albă.

Subt Adrian la început un singur guvernator guver-nă și Dacia și Pannonia quare fu Marcu Turbinu. Se despărți apoi Dacia și se numi assupra ei de propretor Papiriu Aelian, quare administră cu dreptate și bună voință ; făcū a se construi multe edificii și căi. Intre altele apeducile dela Sarmisegetura fură rezultatul admisistrațiunii aquestui. Comanda miliției din Dacia de jos a fost încredințată lui Plauțiu Cesian quare aședă în Dacia mulți veterani din militari romni. — Sub Adrian Dacia fu consolidată și fericē după mărturia multora. Se află monette eu inscripția : *Adrian întemeietorul Daciei.*

Adrian împărăți 25 de anni și murī la annul 128 după Christu.

II.

Titu-Aeliu. — Marcu Aureliu. — Marcomanii, Getii, Ilirii sunt bătuti de Marcu Aureliu. — Rău și Baptu bântue Moldova. — Mórtea lui Marcu Aureliu, — Commodu.

Adveni la imperiu după Adrian fiulul aQUESTUia adoptiv Titu-Aeliu-Antonin quare pentru virtutea pietatea lui și dorința de pace, fu supranumit *Piul*. Nici un imperator n'a suppus atâta popoli străini cu arme că Titu prin blândețea și virtuțile sale. Popoli din depărtare trimitea la Roma ambasadori și querea la Titu să le trimită el domni după allegerea sa spre a 'i guvernă. Titu eră chiebat de ênsuși Barbari qua să le fiă jude arbitru; și avu titlu de *Pater al Omenirii*. Titu s'era quând eră să se culce își resumă faptele dillei, și adesea suspină: *mai éccē o di perdută! astăzi n'am putut face nici un bine*. A împărătit Titu 22, de anni și a murit în etate de 75 anni, lăssând de successor în locu'i pe ginerele său Marcu Aureliu la annul 161 după Christu.

Nimicu nu légă pe ómeni mai strîns de quât Adevērul și Virtutea Titu a fost pios și plin de bunătăți. Marcu Aureliu eră Instruit și philosophu în adevăr, adică amicu al sapienței. Marcu Aureliu sciù a pricepe pe Titu, a 'l admiră și a 'l imită. Marcu Aureliu pe lîngă sciințele și virtuțile sale reuniă și curagiul și geniul heroilor și marilor capițani, cum și arta și qualitățile marilor administratori.

Marcomanii, Gettii Iasigii, Cuadrii și Sarmatii popoli barbari cum și quei de pe marginile Illirei pînă în Gallii se sculasseră și deprădau provinciile romane și prinurmă și Dacia. Pe atunci Astrigii un popor sarmaticu avînd în capul lor de duci pe Rau și Raptu bîntuîră partea de sus a Moldaviei. Se vede într'o inscripțiune în quare Marcu Aureliu onoră cu diademă sacră pe Cneiu-Rutilu-Cocletu, prefectul legiunii XIII pentru expedițiunea Dacică. La Apparitiunea lui Marcu Aureliu în părțile a-questea fură bătuti și speriați toți Barbarii, și se vedură constrînși a quere pace; ânsă pe quând se află în Pannonia de sus murî în mijlocul legiunilor victorioșela Carnunt în etate de 59 anni, lăssând de succesor pe fi-liul său Marcu-Aureliu-Commodu, la annul 180 după Christu. Lui Marcu îi ardică Senatul în onore statuă de aur; și supranumele de Aureliu îl luă dela cetate după virtuțile salle.

IV.

Commodu face pace cu Barbarii. — Albin și Nigru. — Commod supranumit Sarmaticu. — Commodu actor, gladiator. — Commod tyrann deservat. Commodu uccis de Martia complicea păcatelor salle.

Commodu abandonă forterețele que ardicasse Marcu Aureliu pe marginile Dunării despre inemici; și închie-înd pace cu mulți barbari precum cu Marcomanii și cu Burii, în condițiunile de pace suppose pe aquestia să dea înapoi prizonterii que luasseră în resbel; cum și ostatici adică ômeni din quei mai scumpi ai lor quarii, dați în mîna Romanilor, să fiă garanți cu viața lor despre credința connationalilor lor și despre ținerea jurămîntului quod nu vor mai călcă în pămîntul Daciei. Assupra Sarmatiilor trimisse Commodu în capul legiunilor romane

pe Albinu și pe Nigru. Aquestia bătură pe Sarmati, și după aqueastă victorieă queră Commodu dela Senat supranumele de *Sarmaticu*.

Commodu advenisse la imperiu foarte june după mor-tea tatălui său. Educat spre a cunoșce și aprenția ar-tele și științele; corrupt însă de adulătorii curtesani que tot d'auna impresoră pe principii juni și neîncercați, lăs-să guvernul în mâinile unor asemenea coraruptori și de prin-cipi șipopoli, și se ocupă că dilectante întru a se arăta pe theatru da Apollon cu lyra, în amphithétru da athlet sau gladiator, la vânătoare că Diana sau alt Apollon. Fără a fi pôte din natură tyran, lăsă imperiul pe mâna mi-cilor tyranni quari sunt adulatorii și intrigantii curților, se dette la toate commoditățile vieții, și la toate desmier-dările, de unde pôte fu supranumit și Commodu (dela tată-său moștenise numele de Marcu Aureliu; faptele lui însă îi detteră supranumele de Comodu). Romanii sații de modul aquesta de tyrannie a desfrêului, fură nevoiți a se mântul de dânsul prin ori-quare mijlocu. O fe-mee de viață păcătoasă a nume Marția, complice desfrê-narilor lui Commod, se înțellesse cu un domesticu al a-questuia a nume Narcissu, și aquesta îl înnece în baie și scăpă Roma și lumea de un despot, sclav al passiu-nilor și al tyranniscilor, curtesanilor săi. Mórtea lui fu la annul 194.

IV.

Pertinace. — Julian. — Nigru. — Albinu. — Sever.

Imperiul roman, proiectat de Căsar, se începuse cu Augustu, iar cu moartea lui Mărcu Aureliu începuse a declina. Domnia lui Neron, a lui Domițian și a lui Comodu, săturase lumea de imperiu. Patricianii Romei se desfrânaseră și ei, imitând calitățile acestor trei imperatori.

După moartea lui Comodu, o mare parte de oșteni proclamă de imperator pe Pertinace, bărbat cu calități bune, și cunoștințe mari în arta de a comanda. De aici înainte însă imperiul era în mână oștenilor pretorienii, care ajunseseră astfel în cât să fie de model la toți oștenii de systema strelitelor Rusiei și Ianicărilor Turciei. Pretorienii înălță și destronă de aici înainte Imperatorii.

Pertinace, pentru care se pusesse a sterpi abuzurile și a reorganiza imperiul, după 87 zile fu ucis și tăiat de pretorienii; și Imperiul ajungând de vânzare fu cumpărat de Julian. Omul care cumpără un obiect, îl poate și vinde. Julian fu un imperator din care mai libertini și miserabili: abia împărăți 66 de zile și fu condamnat la moarte de către Senat.

Pretorienii și Senatul înălță și condamnă imperatorii. Romanii din Dacia, coloni din provincii ne corupte încă, departe de corupția Romei, mulțumiți de calitățile lui Albin și Nigru, *) sub cuvânt că vor să resbune mor-

tea lui Pertinace, legiunile din provinciile noastre proclamă de imperatori pe capii lor Nigru și Albin. În contra acestora legiunile din Pannonia proclamă pe Luciu Septimu Severu. Aceasta atrăgând la sine legiunile din Moesia, din Iliria, Dalmația și Germania, batte pe Nigru la anul 195, și după doi ani la 197 latte și pe Albinu, și constrânge pe Senat de a-l recunoște de imperator. Împărătind tot în lupte, móre la anul 211 în Gallia, în cetatea Evorac. Severitatea sau asprimea cu quare împărăți 18 anni apprópe îi de teră supranumele de Sever.

*) Dela aquesta se trage póte Negri Basarabi. dela quari sa numi
poi și România-Neagră *Melcar, Blazior*. Vedei Cantemir pag. 91.

V.

Antoniū-Caracalla și Geta. — Caracalla ommóră pe frate-său Geta. — Cetatea numită Caracal. — Pe Caracalla îl uccide un centurion pus de Belliu Macrin. — Pe Macrin îl uccidu complicității lui Heliogabal. — Pe Heliogabal îl uccida viciurile. — Alexandru Sever. — Severinopole, Turnul Severinului. — Romanicul sau Romnicul. — Maximin Gothul. — Gordian.

Septimu Sever lăssò de moștenitor pe doi filii ai sei Bassian-Antoniū supranumit Caracalla, și Geta. Caracalla qua să reméie singur împărat ommóră pe fratele său Geta însuși în brațele mamei sale que voiă a 'l appèră. Caracalla venind în Dacia, dă tutulor locuitorilor dintr'ênsa drepturi de cetățeni Romani, și batte și allungă de aqul pe Gothi que se întinsesserò în aqueste locuri. Venind la cetatea Buridava din județul Romanșilor, unde se află o mare colonnie de Romani, dă numele său aquestei cetăți quare pînò astăzi se numește Caracal. Trecênd apoi în Orient, un centurion din guardia imperiale a nume Marțial, îl uccide dicêndu'i: "astfel mor fraticidii: cum ai uccis tu pe frate-tău, vei muri și tu uccis." Uccidetorul Marțial a fost pus de Belliu Macriu spre a committe aquest ommor, la anul 217.

Dupò mórtea lui Caracalla se proclamò de ai sei Belliu Macrin de împărat. Nu împărăți ânsê mult, quôci Marcu Varu Heliogabal fu proclamat prin alt partid de împărat, și în lupta que se întêplò din aqueasta,

Bellu Macrin învins, vru a scăpa cu fuga și fu uccis lângă Byzanțiu.

Heleogabal împărăți că un copillu foarte desfrânat și miserabil; commisse toate neomeniele; excesul desfrâului îl făcu a deveni un tipu după quare se asemănă toți junii desfrânați. Typ al vițiului june. Nu putea împărăți mult, quoci, de nu'l uccidea quei nemulțumiți, 'l ar fi uccis însuși vițiurile salle că pe toți junii desfrânați. Pe tângă altele își făcu și chipul radios că Sorele, și 'l dette drept deu la quare forțo pe Romani a se închină și sacrifică. De aqul i se dette și numele de Helio-gabal.

După dânsul fu proclamat Alexandru Sever june plin de energie și virtuos. După o expedițiune que întreprinse în contra Perșilor, venind în Dacia sau Terra Romană, fondă o cetate în județul Mehedinților, dându-i numele de Severinopole, pe quare apoi Slavii numind-o Cerni-grad, adică cetatea neagră, o numescu și astăzi Româniciu numele de Cerneți; conservă însă turnului numele de Severin, și Episcopiei de peste Oltu, Episcopia Severinului sau a Romanicul or pe Slavonie a Râmniculu. Alexandru Severin fu uccis de militari din preună cu muma sa la anul 226.— Aquesta appără pe Chrestini. Mama lui se dice quă eră chrestină.

Maximin Gothul quare urmă acestuia, bătut pe Sarmati que infestă Dacia, Moesia și Pannonia; și la anul 238 fu uccis și aquesta de soldati în Stiria.

Antoniu Gordian succede la imperiu după Maxim, și batte pe Sarmati și pe Gothi în Dacia, dincolo de Olt; când însă trecu în Oriente, perdă acolo viața la anul 244.

VI.

Philippu. — Monnette dăco-române. — Anul 4000 dela fondarsa R - mei. — Chrestinii începu a fi appărați. — Deciu. — Gallu. — Emilian. — Valerian Gallian. — Claudiu-gothicu.

Philippu advenind la imperiu, batte pe Cărpi, un popl sarmat și asigură că nici o dată libertățile Daciei. Pe lângă altele se dette Românilor dreptul de a batte monettă, că și colonniei Biminaciului que se află unde este Vidinul asăzi. Vedc-se pe aquelle monette Dacia stând între insemnele legiunilor a XIII-a și a V-a. — Philippu la anul 247 serbò anniversara annului una mie dela fondarea Romei. Chrestinii dela apariția Christianismului furò persecutați subt imperatorii Romani, mai virtos sub Neron și Domițian. Subt Philippu începurò a fi to'erați și ênsuși appărați. In luptă cu Deciu pentru imperiu și pentru Chrestini Philippu cădù la Verona din preună cu filul său. După mórtea lui, Gothii iar se respândirò în Dacia.

Deciu quare advenì la imperiu dette resbel Gothilor și mântul Dacia; pentru quare i se dette titlu pe monette de restauratorul Daciei. Muri înecat într'o baltă din preună cu filul său, pe când allungà după urmă pe Kniva Domnul și ducele Gothilor la 251.

Dupò dênsul advenì la imperiu Gallu, quare fu nevoit a cumpărà pacea dela Gothi. Pela anului 251 Gothii iar se scólă în alianță cu Boranii, Carpii și cu Burgundii și încep a depradă Moesia și Pannonia. Prefectul

Mocsiei Emilian îi învinge, și uccidând pe Gallu și pe fiulul aquestuia se proclamă ellu împerator; și peste curând cade și ellu sub aqueeasi sôrtă, fiind uccis,

Advenirô apoi la imperiul Valerian și Gallian la anul 253. Atunci căpitanul general al oștirilor din Thracia și Illiricu eră Aurelian quare allungò pe Gothi din părțile aquestea. Probu iar din parteși allungò pe Sarmati și pe Cuați. Pe când Valerian împeratorul se bătea în Orient assupra Persilor, iar Gallian nu se ocupă de cât de plăcerile salle, Barbarii în cepurô a înfestă Italia și mai vîrtos Alanii. Gothii trecurô Istru și cădurô assupra Greciei, Macedoniei și Pontului. In aquea epochă tôte provinciile cuquerute de Trajan începurô a se sbucină și a se rumpe de sub dependința Romei. Restul Dacilor începurô a avé pretențiuni assupra Romanilor. Pe atunci Valerian cădù în Cēsaria în mâinile persului Sapor și fu uccis la anul 263; iar Gallian avù aqueeasi sôrtă fiind uccis de ênsuși soldații săi apprópe de Milan. Amêndoi aquești împeratori persecutarô pe Chrestini.

La anul 268, Claudiu quare succedù la imperiu, se sculò asupra Gothilor que infesă Illiria și Macedonia, și învingându'i în Thracia, luò supranumele de Gothicu. Pe când eră să trecă în Dacia spre a batte și acolo pe Barbari și a restabilî pe Romani în drepturile lor, Claudiu se simți quô viața îl lassă. Spre a împlini quâte întreprinsese ellu, chiemò pe Aurelian a 'i succede la imperiu.

EPOCHA A PATRA.

I.

Intinderea Christianismului în Dacia.— Aurelian.— Dacia nouă împărțită în vipiană și mediterană.— Ratigra, sardica.— Sava Campodux.— Dacia lui Traian chrestină se emanicipă de Roma păgână.— Coloniele lui Aurelian dincolo de Dunere.

În interval de 170 de ani dela Traian, pînă la Aurelian christianismul făcù mari naintări în Dacia. Pe lungă vechii Chrestini stabiliți și înmulți între coloniele romane, toți quei persecutați din Italia și quelle lalte părți alle Imperiului își căută refugiu în aqweste locuri alle nòstre depărtate de lumea păgână; pe de altă parte iară, mulți vor să arate quă Dacia devenise că o altă Siberie a Romei imperiale unde se trimetea criminali de Stat, și quei mai mari criminali pe atunci eră considerați chrestinii, pentru quă se iertă Barabii nu ânsă și Christ și adoratorii lui.

Vede-se iară în aneele Ecclessiei primitive, că în Raynaldus, unde se scrie despre înmulțirea chrestinilor în Dacia quă adesea se declară legiuni întregi de chrestine și quă imperatorii și Senatul neputend extermină atăția bravi osteni prin rătă, prin rugu, și prin cruce,

sau dându-i în pradă férelor, îi trimetea în Dacia spre a se stinge în luptele cu Barbarii.

Aşa cu quât se înmulţiă chrestinătatea în părţile noastre cu atâta Roma păgână deveniă odiösă. Deprinderile, credinţele chrestinilor de cinci şese generatiuni nu mai avea nimicu d'asemănare şi d'amesticu cu alle idolatrilor; şi apoi jugul imperialismului îngenuchiasse şi chrestini şi păgâni.

Cu advenirea lui Aurelian la Imperiu şi cu împregiurările din ăillele lui nu mai întârziarö Romanii din Dacia a profită de reşculărea giñtilor vecine.

Aurelian s'a fost născut în părţile danubiene, la Sirmium que astăzi se ăice Zemlin. Acolo. fu şi proclamat impera'or la annul 270. Cunosător al locurilor aquestea, crescut în câmpurile de resbel, deprins în artă militară, nu întârziö d'a combatte cu vigöro şi succes pe inemicii Imperiului; curăţi provisoriu Dacia de Gothi şi Italia de Allemani, întări Roma cu muri, şi întorcându'si armele spre Orient batü pe Zenobia regina Syriei şi suppusse Egyptul.

Pe când ânsă se află implicat în aquelle resbele, Gothii şi alţi popoli barbari intrarö din nouu în Dacia. Legiunile romane din aqueste coprinsuri eră commandate de campoducele Sava. Aquesta eră nativ din Dacia dintr'o familie patriciană, que professä christianismul. Muma-sa din prunciş îi însuflassa principele mari al christianismului, temerea de Dumneşeu, amorul omenirii şi al patriei, curagiul în contra pericolului şi consciinţa datoriei.

Se luptö Sava încontra inemicilor, cu bărbătie şi îi condusse legiunile în tötă disciplina; vedënd ânsă temeritatea Barbarilor, printr'o prudenţă millitară îi retrasse armata dincolo de Danşere. şi însciinţö pe imperitor a îi trimitte ajutöre.

Aurelian, după victoria în contra Persilor nu întâr-

dió a veni cu armatele salle în Mesia unde se affă re-
trase legiunile din Dacia.

În părțile aquestea alle Moesiei, Aurelian addusse și
colonie nuoă romane, atunci părțile de dincolo de Du-
năre furō numite Dacia nuci quare se îm,ărți în doē
regiuni, quea de pe rîpele Dunării se numi Dacia *ripi-*
ana cu capitala Ratiaria, și cuea dintre munții Thraeciei
și ai Macedoniei se numi Dacia *mediterranea* cu capita-
la Sardica. Dacia nuoă în genere se numi și Dacia
aureliana, spre distincțiune de a noastră que se dicea
Dacia Traiană.

Atunci ordonō Aurelian qua și coloniile romane din
Dacia noastră să 'și abandone căminile și să trecă a se
aședă dincolo de Dunăre în Dacia nuoă.

Romanii ânsē din părțile noastre eră stabiliți aicia de
167 de anni; atîtea generațiuni se născusserō și muris-
serō aquri; avea copriinsurîle, plantațiunile, stabilimentele
și castellele lor; aquri eră mormîntecele părinților și stră-
bunilor lor, avea suveniri scumpe, eră legați în relațiuni
de familie, de vecinătate, de commerciu de interesse di-
verse. Instituțiunile, datinele, sêrbătorile chrestine îi
depărîa cu totul de alle lumii păgâne; Romani de sân-
ge, ânsē religia îi despărțîa mai mult de quât în tîm-
pii noștri pe protestanți de catholici; simțimentul liber-
tății și al egalității îi despărțîa de imperialisti mai mult
de quât pe francesii liberali de francesii legitimisti. Go-
thii que era chrestinați de Romanii noștri leceră mult
mai sympatici, că frați în Christ, de quât Romani; ido-
latri.

Pe lîngă aquestea elementul Barbarilor și mai vîtos
al Gothilor appărusse în Europă cu simțimentul libertă-
ții individuali quare nu eră cîmboscut în lumea antică
nici hellenică nici romînă. Individul slav societății nu
cunoscea de quât libertatea publică.

Toți colonii Romani remasserō în proprietățile lor. i e

que să fugă de Gothi correligionarii lor? de que să 'și a bandone mormintele părinților lor, de que să se ducă a trăi cu paganii și să suporte jugul și împilarea lor? și mai virtos când auțiră decisiunea imperiale a lui Aurelian dicând "Quine este cu Imperatorul și cu deii, să trecă Dunărea," desdennul, agitația fură mari. Romanii chrestini din Dacia, descendenții vechilor republicani, străbunii nostri eră sații de mult și de dei și dei mperatori. "Jos cu proconsulii, strigară cu toții, și nu se mai suppuseră commandei de quāt o parte mică din legionari.

Sava Campoduxul din preună cu șapte deci de centurioni și căpitani fură din primii que protestară în contra ȃeilor și proclamară credința în Christu liberatorul omenirii de religiune a României. Fură în dată arrestați și aruncați în Dunăre că și ore-quând sub Traian episcopul Clemens în Mare.

Aquest horribil spectacol, exasperă pe toți străbunii noștri, și din momentul aqueila proclamară Dacia independente și autonomă.

Romanii din Dacia, plini de credințele și speranțele regenerătoare, deprinși a înălța principul liberății și al mântuirii pînă la dogmă, mai currënd sau mai târziu au cătat să facă qneea que în secolul părinților nostri făcură Englesii colonisați în America de nord, scuturând jugul Albion-ei. -- Franklin al Romaniei a fost Sava Campoduxul, plus heroismul de a sufferi martiriul pentru liberarea României și pentru legea lui Christu. Frumose pagini alle istoriei străbunilor nostri!

România veneră memoria heroului și martyrului său; Ecclesia chrestină îl pusse în chorul martyrilor; ei suntem datori conservarea memoriei aquestui mare martyr al liberării României, Numele lui se sərbédă pînă astăzi în 24 Apriliu. — Quāt de glorios și de dorit ar fi, qua d'allătura cu Sântul erimitul Sava, s'ar punnedrept patron al Academiei și campoducele Sava!

Agiographii greci scriind biographia sau legenda campoducelui martyr, tradussero vorba sau gradul militar roman de campodax în *stratilat*.

Din epoca aqueasta începe un guvern nou, chrestin și autonom în Romania, liberată.

Aurelian, stabilind coloniele în noua Dacie, aquestea remasseră acolo, și pînă astăzi descendenții lor sunt Romanii din Macedonia, din partea mare a Thessaliei și a Epirului, pînă și în Moreea păstorii fiind romani conservă limba străbunilor lor.

Aurelian fu uccis de pretorienii la anul 275.

II.

Romanii chrestini iaă nume de Gothi, Geti Urbe, castele, sate.—Primele societăți chrestine se dicu ecclesie, adică adunări de barbati de elibă.—
Castelle și monasterie.— Republică chrestină federatibă.

Romanii din Dacia, devenind chrestini, se supra numiră Gohti, Geti... și se mulțumiră singuri cu aquest nume que îi distingea de Romanii, după cum astăzi Englesii din Statele Americii își complaer ase numi Americani, abdicând la numele originar,

Urta Romanilor chrestini contra Romanilor păgâni era și mai mare de cât aqueea que s'a vedut între Englesii din America și între quei din Bretania.

Și precum Englesii din America, de clarându-se și constituindu-se autonomi, nu se msi putură guverna nici după legile nici după regimul Engliterrei regali, asemenea și Romanii chrestini din Dacia nu mai putură conservă nimicu din legile și regimul Romei imperiali și păgâne.

Instituțiunile Daciei numai fură de aquî înainte de

quât instituțiunile Ecclesiei primitive a Apostolilor, unite cu datine e saè tradițiunile republicei.

Și precum legile lui Moysse nu mai putea sufleri din quelle pharaonice, și tôte cătă să fiă conforme cu credințele date de pe muntele Sinai, asemenea și legile primei societăți sau ecclesie chrestine, numai putea suferi nimic din alle păganismului, ci tôte cătă să fiă conforme cu spiritul Evangelielor.

Legea nouă nu putea fi garantilă de quât prin Relegea lui Christu.

Primele societăți iară que se constituisserră în Dacia în d tă după conquistă, că n sce colonie milhtare, n'au putut fi risipite și nefortificate: fiă-quare legiune sau cohortă à cătat sa se întărească din castelle situate pe lungă lotul de pământ que te-a' cădut în parte spre a'l cultivă, și a se nutri pe dânsui.

Resturile de pământ eră regiuni întinse și deserte, că nisce dominiuri mari, cădute în partea căpitanilor que condussesseră armatele, că. Nigeri Bassarabi, că Albinii și alții.

Aquelle locuințe de osteni, de cavalleri, și mai virtos de chrestini nu putea să aibă numele grosolan de *pagus* nici de *villa*, pentru quă locuitorii dintr'ênsele s'ar fi numit *pagani* și *villani*, și asemenea nume nu le-ar fi putut suferi nici chrorii nici chrestinii.

Urbe dar și castelle fortificate se înălțară pretutindeni pe pământul cuquerut al Daciei. Locurile ânsă de arătură sau térrinele din pregiurul urbilor și castellelor se numiră fôrte natural *sata* sau locuri de semănătură (*).

(*) Mai târziu înquăci la atâtea invasiuni de Barbari, Romanii fiind nevoiti a se trage spre apărare la munti, ardând castellele spre a nu lasă inemicilor de a se stabili și difende aquestea cu încetul dispărură, și cu re-tabilirea păcii, fiă-quare nu se mai returnă de quât la satele sau térrinele sãlle. Și astfel locuințele numai remaseră de quât nisee colibe provisorie.

Fie-quare urbă, fiă-quare castel, fiă-quare comună cum se dice în limbă de astăzi. În dată que se chrestinară, luară numele de Ecclesie adică adunare, însoțire de oameni de elită sau de vase alle allegerii după limbagiul evanghelicu.

În aquele commune fură proscrise nu numai obiectele ei și vorbele que putea adduce a minte din instituțiunile datinele și dregătoriele păgânătății, cu abolirea absolutismului și a privilegiilor, se proscriaseră din limbă și vorbe că *patriciu*, *senat*, *dictator proconsul*, *plebei* și însuși numele de *republică*; ast-fel, în quāt oameni de omorală severă, evanghelică, nu putea să mai audă nici de vorbe că *onore* que presupunea vanitățile lumii, că *glorie*, que presupunea resbelle offensive, măcellu subjugare, sclavie.

Primii chrestini merseră și mai departe: Romanii și Grecii chrestinați, într'un exces de zel abandonară și educația clasică, poeți, oratori, philosophi fură proscriși. Ecclesia pînă astăzi quând dice *helleni* înțelege idolatri.

Templele la Romani și la Greci n'avea turnuri și quând communele sau ecclesiele primitive începură a înălța edificii de rugă, de adunare și adorațiune generală, de serviciul divin, aquestea nu mai fură numite temple ci *Casa Domnului*. Aqueastă casă fu symbolul de unire și de tărie, culmea ei fu încoronată de turnuri că o fortetă, și aqueste turnuri în locu de a susține că un stindar, aquila imperială, eră armate cu semnul Crucii.

Assemenea temple, în Dacia pentru prima oră appărură, quoci airea eră ascunse pe sub pământ.

Mai târziu cenobiele fură communități destinate pentru monachi sau călugări, alle quăror edificii de rugă și de locuință se numiră *monasterie* adică locuințe de monachi sau de oameni isolați.

În aqueste două speție de societăți laice și religioase

în quari se aglomerară și se constituiră primii chrestini, eră foarte natural quô emancipate de Roma păgână, capii și diregătorii lor nu putea fi numiți nici de Cesar, nici de vre-un proconsul, nici de vre-un dictator; aquesta după înstituțiunile Ecclesiei primitive și după datinele republicelor grece și romane eră allesi de *communa* întrégă. Capii castellelor se numia *castillani*, și capii monasterielor se numia *egumeni* sau *duci*.

Ettô dar diregătorii primilor Romani și Greci que abjurară la tôte alle păgânismului.

Presbytenul (sau quel mai bătrân] al *communei*, și castillanul urbei se allegea de poporani.

Episcopul peste mai multe ecclesie, or capitanul peste mai multe castelle se allegea de reprezentanții castellelor și ecclesiilor.

Și așa mai 'nainte pînă la arhiepiscopu și patriarchu mai târziu.

III

Ecclesia își are historia sa ca tôte instituțiunile. — Historia Ecclesiei primitive este identică cu historia Românilor din secolul II, III și IV. — În annalele Ecclesiei se află annalele Romanei — Primii străbuni ai Romanilor sînt Apostoli, Episcopi celebri, Martyri — Ei chrestinară Europa — Descendenții lor susținuro Christianismul în Orient.

Ecclesia lui Christu sau lumea evangelisată, că tôte instituțiunile, și a avut puncturile de plecare, principele sale, legile sale que străbătură atâția secol; își are prin urmare historia sa.

În aqueastă historie se vedu legiuitori luminați, missionari sau apostoli devotați, heroi sau martyri din quei mai sublimi, femei din quelle mai virtuose recunoscute de sante, sapienți din quei mai modesti cu spiritul, barbați que avură sciința, că și charitatea în inimă.

Quând darö historia Ecclesiei, de parte de a revestî formă fîbulei, stă de faţă şi atestă despre faptele óme-nilor sîi; quând primele ecclesie afluă ospitalitate în Da-cia, quând aqul se puturö organisă în tötă puritatea lor primitivă; quând instituţiunile aquestei Ecclesie sunt încă în vigóre, quând într'un cuvënt historia Ecclesiei în în-ceputul ei este identică cu historia Romanilor din Dacia, nu scim de unde putú proveni errórea d'a se dicce şi a-se şi áffirmă quö historia Românilor în Dacia este ob-scură în începutul ei.

Cum se întêplö quând suntem şi am fost de opt spre-dece secolî chreştini, să nu ne căutăm historia nóstră proprie, în historia chreştinătăţii, în historia Eccle-siei, que coprinde quelle mai frumoşe pagini despre fil-lii Daciei sau României que avurö quel mai important şi mai evangelicu rol în luptele pentru regenerarea uma-nităţii?

Grecia îşi are o historie pentru quö din evenimentele ei s'au scris de către poeţi şi historiographi; Roma îşi are historia ei pentru aquellaşi cuvent, şi daqua Eccle-sia a scris biographiele quellor mai mari şi sânti barbaţi ai României, să ne înţestăm a dicce quö începutul histo-riei nóstre este obscur şi necunoscut!

În historia Ecclesiei vedem quö Apostolul Andreiu præ-pagö Evangeliul în ambele părţi alle Dunărei, începënd a chrestină pe Daci.

Historia Ecclesiei ne spune quö succesorul lui Petru Apostolul, Clemens murî că un martyr în părţile nóstre predicând Evangeliul.

Pe quând pharaonismul restaurat şi prenoit în Roma Cesarilor cutedö a profaná divinitatea, incarnându-o în quelle mai immonde şi monstruóse individe dintre impe-ratori, şi făcea să tremure lumea dela patrician pînd la plebeu, dela mamele Cesarilor pînd la mamele sclavilor, din historia Ecclesiei aflăm quö primul popol que avü

euragiul și puterea de a scutura jugul păgânismului cesarian fu Romanii din Dacia

În annalele Ecclesiei aflăm quod martyrii liberatori de popoli Mercuriu și campoduxul Sava furō filii ai României.

Din annalele Ecclesiei aflăm quod străbunii nostri creștinari, pe Gothi, pe Teutoni, pe Germani, pe Getti, [pentru quod Roma eră pe atunci păgână și Grecia încă idolatră] quod străbunii creștinari mai în urmă pe Bulgari, pe Slavi în genere și pe Unguri.

În annalele Ecclesiei vedem quod sântii martyri Ireneu, Quintilian, Dada, Maxim, Ermilu, Stratonicu, Emilian, Capiton, quod martyrele Gautia și Doclida, quod celebrii Episcopi Urfilla, Niceta, Theotimu, și alții, quod Dascălii quei mari ai Christianismului Sava și Sansallu, Methodiu și Cyrillu furō toți din filii Romaniei (*).

Pentru que historia fabuloasă a Helladei cu Orpheii, Inachii, Cecropii și Cadmii săi, cu Hercunii și Theseii săi, cu toți Heraclidii și semiideii săi; pentru que historia Romei cu Eneea filiu al Venerii, cu Romulu filiu al lui Marte să fiă mai clare, basându-se pe fixiuni și pe fabulă, și a Românilor din Dacia să fiă obscură, când heroi săi nu sunt fixiuni, ci realități, personaje historice înregistrate în tablele Ecclesiei.

Pe lângă acestea Romanii din Dacia-Traiană însuși de spiritul străbunilor que propagară și susținură cu brațul și cu mintea christianismul și libertatea, pînă în urmă prin propriile lor moșii și averi dotară Sântul Mormânt și toate așezămintele religioase din Orient spre întinderea și susținerea creștinătății.

Atâtea personaje historice nu sunt fixiuni, ci bărbați

(*) Suntem datori colecțiunea biografiilor acestor sânti martyri din annalele Ecclesiei conștiinței și la dabilei elaborări a D-lui I. D. Petrescul publicată în anul 1857. într-o remarcabilă cîrtică intitulată *Martyrii Crucii*.

celebri în historia Ecclesiei: operele lor sunt fapte; și daqua historia este narrația factelor, quare popul puțin să aibă o historie mai mare de cât popoli România? și unde este obscuritatea timpilor antici ai străbunilor noștri? Vede-se în aquei timp adulteriul deilor cu filiele oamenilor, sau resturile de theocrație ale unui Brahmișmu tradus în Abrahamismu, sau fabulele Helladei și Romei idolatre?

Originea Românilor, historia lor este basată pe fapte.

Din fundul altarului vocea Ecclesiei străbate în inimile voștre, Românilor, și vă în vederedă quă prin vinele voștre curge sânge de Apostoli, de Martyri și de Dascăli mari, sânge de heroi que neîncetat appărară și Legea și Moșia. Pământul României este adăpat și fecundat de sângele quel mai sacru al străbunilor voștri.

.IV

Pe lungu documentele conservate de Ecclesie, manuscrise importante.— Republica federativă a României— Organizația ei.— Funcționarii ei civili și militari.— Armele și vestimentele lor.

Intr'un mare interval de lupte heroice și desperate ale lumii nouă cu lumea veche, ale Omului Nou cu Omul Vechiu, din ambele părți luptătorii nu se mai putură ocupa de cât întru a se conserva și apăra.

Științe, arte, industrie, tradițiuni vanitose și însuși regenerătoare fură cu totul uitate; progresul que făcuse lumea antică pare quă stette loçului spăimentat înaintea unui spectacol horribil apocatypticu și în delungat que înspăimântă și pune în extase geniurile quelle mai nalte; știința totă se ascunsese, qua să dicu așa, în sanctuariul Ecclesiei que deveni singura școală la quăți-va oameni de elită, și quare singur mai puțin conservă o

parte mică din suvenire faptelor petrecute. Agricultorul, popoul întregu n'avea timp d'a mai medita și a se instrui, nici d'a lăsa tradițiunii suvenirea faptelor și suferințelor sale, a evenimentelor que trecură peste densul. Popoul remasse incult.

Din toate câte se putură spune și scrie despre Românii din Dacia, - nu se putură conserva de cât în sinul Ecclesiei, pentru quă acolo numai se mai putea afla oameni speciali que se ocupă cu scriptura.

Limba latină începă a fi uitată de vulgu; dintre oșteni, dintre capii lor însuși pușini mai scia scrie și însuși limba populară; scriptele acestora iară pușine și rare, neavând nici custodi speciali, nici locuri în adins spre conservare s'au putut perde în amestecul atâtor evenimente, în invasiunile successive atâtor Barbari. Typarul nu există qua înmulțind exemplarele să mai pătă scăpă unele

Din asemenea scripte, că prin minune, se pută conserva unul que ne atestă modul de organizare al României după emanciparea ei de sub jugul Imperialismului.

Aquest script este o traducție în limba populară română que se vorbă în epoca dela 1200 până la 1500.

Traducătorul este spătarul Petre Clănău quare a stat în dillele lui Stephan al Moldavei supra-numit quel mare El arată quă tradusse scriptul acesta după un manuscris în limba latină copiat de Huru cancellarul lui Dragoș-Bogdan vodă cu 200 anni mai înainte după un original vechiu al unui campoduce a nume Arbore.

Arbore dar din dille forte bătrane cu mult mai înainte de fondarea Domniatelor arată cum se organiză Românii în Dacia-Traiă du o que se constituiră autonomi în republice.

Eată cum începe aquel document de mare importanță.

"Modu de a țerei noastre regim din Traiana-Dacie

que acum Moldova numesc-se; cum ea ținú-se și cum ședú la un locu cu limbele quare cu invasiunilelor a în-necaró, după que marele nostru regnu al Romani lor din juna Romă se împuținó și nu mai putú tiné și protege Dacia. Sî istu model de guvernare scriptu'lam eu Huru mare cancellar al lui Vodă Dragos, cum 'l aflaiu script din dílle bătrâne de Arbore campoduxul.”

Reproducem în prescurtare înțelesul aquestui document historic que atestă despre regimul republican în quare se organizó și se administró România dela Aurelian pînó la fôndarea Domniatelor.

„Quând se dette commanda din partea lui Aurelian quó quine este cu Imperatorul și cu deii, să'si ia quelle mișcătore, servi și animale, și dând focu urbelor și castellelor să lase pământurile și din preună cu legiunile și toți diregătorii să trecă Dunărea în Moesia; legionarii sau oștenii fiind *mercenarii* (dupó cum îi qualifică campoduxul Arbore) neavênd coprinsuri sau averi nemishcătore detteró focu pretutindenii; arseró Thyra și Chilia și Capu-Bou și de aqul trecuró Dunărea după commanda que luasseró.

„Iar vătrașii (*) de pretutindenii, înspăimêntați de aqueastă scire, se adunaró la Iași în curtea quea mare a legiunii díse a lui Traian. unde aflaró tótă prada focului que pussesseró díșii mercenarii.

„Aqul moștenii cu moșii și cu cămine se adunaró din tótă țerra și se decisseró în unanimitate a nu abandoná pământurile *agonisite* cu sângele străbunilor lor, cultivate de dênșii și în quare, după propriiele lor cuvinte reposá ósele părinților lor, Disseró: mai bine vommu dá ospitalitate, offerind pâine și sare la ori-que limbă străină, și nu o vommu allungá de se va învól să fiá *biruită* (a fi suppusă).

(*) Proprietar cu vetre cu camine.

“Stabilirö republica după îndreptarea datinelor bătrâne alle strămoşilor Romani, şi spre a administră, judică şi appără Terra, în trei mari regiuni sau judeçe împărţirö moşia (patria).

“Dela munţi pînö la apa Siretului un judeçu cu un Jude şi cu doispre-dece pretori, proprietari bētrēni. Capitala aquestui judeçu fu Roman.

“Dela Siret pînö la Prut al doilea judeçu cu un Mare-Jude şi doi-spre-dece Pretori, Capitala Bârlad.

“Al treilea coprins sau judeçu, fu dela Prut pînö la Nistru, din preună cu Basarabia tötă se institui tot sub jurisdicţiunea unui Mare Jude cu doi-spre-dece pretori. Capitala Lăpusna.

“Fortereţele sau castellele fiind la locuri nalte, comunele de agricultori se numirö *vălli*.

“Fiă-quării commune i se dette quâte un jude cu burgarii sēi quari ascultă de Judele quel mare.

“În capul castellelor se pusse quâte un castellan, que mai în urmă se numi Burgărab, şi în capul urbelor quâte un capitan cu burgarii lor.

“Pentru oştirea permanentă de legionari, pentru trei legiuni instituirö trei scaune: unul la Baia, al doilea la Iaşi, al treilea la Chilia.

“Capitanului general dela Baia i se dette numele de Consol, quellui dela Iaşi de Prefect, şi quellui dela Chilia de campodux, Aquestuia din urmă i se dette şi comanda Questorilor armatei de vasse.

“De aquesti trei căpitani generali ascultă toţi castil-lanii şi quei lalţi capitanii.

“Oştirea întrégă se împărţi după datinele vechi în pedestri şi căllări, armaţi cu arcuiri, lance, toiepe sau alebarde, gladiuri, şi măciuce.— Armată sub soldă sau de soldaţi permanenţi.

“La fruntare sau la marginile ţerreii, că la Vransoveă

Campu-Lugu se instituiră doi mari capi mărginari quar se disseră Margesi sau Marchiesi, și mai târziu Vornici, ai quoror oșteni eră ênsuși locuitorii aquellor coprinsuri.

“La Colru Tigheiu, despre Transilvania fu instituită o altă miliție de fruntare compusă de locuitorii aquellui coprins, sub comanda unui Mare capitan marges.

“Miliția gardiană a fruntarelor eră fară soldă; eră ênsă scutită de ori-que dare servind pe rînd, și la timp de rosbel formă unul din contingentele întregului armatei.

“Pe lîngă armata permanentă și miliția fruntarelor, veniă urbele, castellele și vîllile cu gardia lor urbană, sub commanda unui capitan sau castellan (burgălab).

“Veniă apoi toți propriarii sau mșotenii, quari mai târziu se numiră *resboieri* sau *boieri*, que fiă-quare avea dreptul și datoria ași avea la curțile și pe dominiurile lor voinici cîllări armați cu arcuri, cu lance, cu alebarde cu săbii; și aquești arcari și lancieri se numiră *Curteni de Têrră*. Aquestia la pericol general avea să accușe înpregiurul Marelui Jude al regiunii din quare făcea parte, și ast-fel, tîtă țerra eră înarmată.

“Pussero din nou a ardică forterețe sau castelle, pe munți, în codri și ênsuși pe vîlli și fiă quare moștean pe dominiul seu făcû assemenea.

“Capii aquestei gardii naționale se numiă *moșteni vecini*, commandă în timp de resbe'e, administră și judecă în timp de pace.

Quine ênsă numiă pe aquei capi civili și militari, pe aquei diregători? Să auđim pe compoducele Arbore.

Aquesta și după dênsul Huru Cancellarul, vorbindune de Republica proclamată și constituită în dată după proclamarea autonomiei Romanilor chrestini, adaogu.

“Și cu consiliul tutulor se institul qua toți diregători mari și mici să fiă alleși de către *moșteni* și de toți

bătrânii, și fiă-quare diregător, mare sau micu, să fiă alles pe cinci anni.

“După cinci anni se făcea nuoa allegere și quel quare a fost servit cu *omenie*, se mai allegea pe alți cinci anni în diregătorie mai 'naltă.

“Quel quare a fost jude de valli or administrațor, or perceptor. or cassier or primar de burgari, la nuoa allegere trecea, spre recompesă, la gradul de Jude Mare.

“Judicii quei mari trecea spre recompensă la gradul de consol, de prefect, de campoduce. de mare căpitan sau de Marges.

“Aquesti 'nalți funcționari, daqua de trei ori erà alleși și servia cu *omenie* cinci-spre-zece anni în aqueste mari posturi, spre recompensă erà trecuți și numerați în corpul *veteranilor* sau bătrânilor, quare erà corpul quel mai 'nalt, que representă suveranitatea Națiunii

“Numele de Senat erà pălit cu totul; rechiemă pe lungă păgânătate, și desfrêul, desnervarea și privileghele patricianilor Romei. În puritatea și egalitatea evangelică nu se mai putea suferi asemenea numiri și privilege.

“Senatorii nuoei republice chrestine fură numiți *c'ochii vechi* adică veterani que au vădut si pățit multe, servind patriei cu *omenie* trecând prin toate gradele hierarchiei, alți cinci-spre-zece anni de serviciu recunoscut de Națiunea întregă, au ocupat funcțiunile quelle mai 'nalte.

“Investitura senatorilor sau quellor *c'ochii vechi* erà după textul lui Arboë, togă albă, cusută cu serede negre, căptușită cu roșu, și cu nasturi de argint; pe capu erà laureati cu corună de cerru. și la gât purtă colana de aur. Aquest corpu suveran avea corună; nu anse și vîrgă sau sceptru.

“Aqueasta erà recompensa bunilor servitori ai Patriei.

“Ma quare ar' fi fost *hiclean* și *amëgea* adăoge textul, or ar fi luat mită aquellă se expatriă.

“Judicilor mari 'asemeni li se dette togă alba cu serede negre, cu nasturi de argint, la gût colane de aur și în drépta vérgă auree. Aquestora că magisteri li se dette vérgă de comanda nu ânsă și corónă.

“Pretorilor li se legiul sucmane albe, serede negre nasturi de argint și verge argintee.

“Consolul, Prefectul Campoduxul fură revestiti cu togă albă, mândru seredata cu negru, cu nasturi de argint, colane d'aur la gût, că judici quei mari, măciucă ferecată în felii, și gladiu suspendat la cósă.

“Marchesilor Campelungului și Vransovei, Marelui capitan se discernură cusmane albe, cu negru seredate, nasturi de argint măciuce ferrecate în felii, și gladiuri la eopsa (fără colane de aur.)

“Castillanii și căpitanii, administratorii și judicii de urbe și de valli, burgarii, perceptorii tribunii questorii, centurionii, joimirii, cassierii, marcialii de câmpu, (șătrarii) avură sucmane albe seredate cu roșu, nasturi de argint măciuce mari în felii, și gladiuri la cósă.

“După aquellași manuscris se arată quă și înțerra muntenescă a noastră regimul republican fu tot aquesta pînă la instituirea Domniatelor dicënd.

“Eră toți diregătorii veterani mintoși și bărbați maturi pe quari îi allegea moștenii și bătrânii după vechiele daține și își ținură moșia și republica precum și o aședasseră bătrânii mintoși.”(*)

Să trecem iar la Appus a vedea cum decade și se desbină Imperiul și unde duce despotismul.

(*) Aqueste dir urmă trei sau patru capitole sunt scrise pentru profesori, que potu trage extracta pentru scholarf.

V

Tacitu.—Florian.—Probu.—Caru. Carin,— Numerian.— Diocletian, Maximian, Heracliu, Constanțiu, Constantin, Galeriu, Liciniu.

După Aurelian, în curs de vre-o douăzeci de ani urmară un șir de imperatori; Tacitu-Florian, Probu, Caru, filii aquestuia Carin și Numerian, pînă la Dioclețian; și Românii din Dacia, trăiră că autonimi cu ducii lor, mai vîrtos din familie Negrilor Bassarabi, nu mai a-vură nici o relațiune cu Roma.

Dioclețian advenind la imperiu restabilă disciplina militară, luă de ajutor pe Maximian și pe Heracliu, și în-alță la demnitatea de Cesari pe Constantiu Chloru și pe Galeriu. Atăția oameni activi împărțind imperiul și puterea și devenind rivali, nu făcură de quāt a desfăce țaria romană a quăria emblemă eră fașcele. In quelle după urmă, după multe nevoi și victorii Diocletian și Maximian abdicară.

Imperiul Romei se guvernă de Constanțiu și de Galeriu.

Soldații proclamară de imperator pe Maxențiu, și aquesta vrînd a batte pe Constantin, fiul lui Constanțiu, remasse învins și înneacă la trecerea unei punți. Înaintea a-

questei victorie se arătò lui Constantin semnul Crucii cu vorbele: *în aqueasta vei învinge*. Remasserò acum Constantin și Liciniu ași disputà imperiul. Pînò în fine Constantin învingător, exilò pe Liciniu în Nicomedia unde a și murit la anul 323.

VI.

Roma nouă.— Christianismului i se dă drept de cetate — Românii intră în relațiune cu imperiul Răsăritului.—Sicibida astăzi Celeiu.—Religia chreștină devine religia României.—Primii episcopi ai Daciei.

Constantin rămîind singur imperator fondò *Roma nouă*, în locul vechiului Byzanțiu la anul 325 pînò la 329. Aqueasta fu numită apoi Constantinopole. Sub dînsul Christianismului începù să aibă drept de cetate în imperiul roman; pînò acul nu fusesse de quât or persecutat or sufferit.

Românii din Dacia lui Traian, chreștini dejă, pentru protecția que arătò Constantin în favórea Chreștinilor, începurò a fi din nou în relațiune cu imperiul. Constantin puse de construi o punte pe Dunère la gura Oltului și trecù în Dacia spre a batte pe Gothi. În adevăr îi bătă și 'i allungò peste Dunastru. Constantin edifi ò multe cetăți în Dacia traiană, precum Constantiola și Recidua în Temisiana; Sicibida (astăzi Celeiu). Daphne la gura Argeșului și quare mai la urmă se nmî Constanta.

Religia chreștină deveni religia Statelor României. Dacia avea dejă patru episcopi, al Daciei propriă, al Gothilor, al Scythilor și al Bessilor,*] aquesta din urmă

1) Roma fiind áneo pagână Gothii și din Scythii furo chreștinați de Românii din Dacia.

la synodul dela Nicea în anul 352 luò titlu de apostol al Daciei rîpiene.*]

Constantin a murit la anul 357 în etate de 65 anni.

VII.

Filii lui Constantin.— Julian Parabatul.— Valentin și Valente.— Hunii Theodosiu.— Episcopul Theotimu.

Constantin, Constanțiu și Constante trei filii ai lui Constantin furò moștenitorii la imperiu ai tatălui lor, susținuți de soldați în aquăroră mână stă sórta imperatorilor. Aquestiă uecisserò pe unchii și pe verii lui Constantin. Imperiul fu împărțit în trei părți, fiă-quare din Imperatorii frați își avea rivalii sau adversarii sêi și ei între dênșii se urrà ca frații inemici ai antichității.*]

La anul 353 remasse imperator numai Constanțiu, și în expediția que făcù în contra lui Julian supranumit parabatul quare se proclamasse August, murì în aquea campanie pînò a nu începe resbellul, la anul 361.

Julian advenì la imperiu și domni pînò la anul 363 quăd murì în resbellul que întreprinse assupra Persilor. Sub dênsul Chrestinii iar începurò a fi persecutați, Aquestui urmò Iovian și murì și aquea la anul 364.

Dupò dênsul adveniřò la imperiul frații Valentinian și Valente. Primul fu imperatorul Appnsului și Valente al Răsăritului.

(*) Se află în annii din urmă una din primele Evangelie que s'a trimis spre a se propagă în Dacia. Aquesta devenisse proprietate a reposes-tului Banului Mihael Ghica. Astăzi se află în Athena.

(*) Eteocle și Poinice.

În domnirea acestora venîră peste Volga și Tanais mulți Barbari din Asia cu numele de Huni quari rem-pinseră pe Gothi peste Dunăre în Moesia. Valente venind asupra Hunilor a-i batte, muri în bătaia dela Adrianopole la anul 378. Valentin murise de-jă mai înainte la anul 375.

Theodosiu advenind la Imperiu, îl curăți nu numai de usurpatori, ci și de păgânismu, făcînd a se întinde pretutindeni Christianismul. Pe timpii acestia se află episcop al Românilor în Dacia Theotim bărbat foarte zelos și erudit. Sozomen dice quă pe aceasta pretutindeni îl numia deul Românilor.

Theodosiu împărăți pînă la anul 395 și lăssă Imperiul împărțit la filii săi Arcadiu și Onoriu; sub dînșii începă a declina mult puterea romană.

VII.

Onoriu și Arcadiu.—Attila.—Filii lui Attila.

Imperiul desbinat începă a se derrîmă, și la Occident unde domnia Onoriu, și la Orient, al quăruia imperator eră Arcadiu. În părțile acestea Hunii avînd de Duce pe Attila supranumit *flagelul lui Dumnezeu*, pradă Macedonia și Thracia și după que domină totă Dacia lui Aurelian, trece cu hordele sale și se aședă la Tissa de unde începe a amenința și imperiul dela Occidente. La anul 450, intră cu Hunii săi pînă în Gallii, ci bătut de ducele oștirilor romane Aetiu, è nevoit a se înturnă în Italia, unde, după que arse și redusse în ruine cetatea Aquileia, devastă Italia pînă la Roma. Papa Leon prin rugăminte îl făcū a grația cetatea aquasta. De aquí Attila se înturnă înapoi la Tissa unde își avea quartierul

general sau reședința. Acul înneacă în sânge murla la anul 453.

Fiii lui nu trăiră în pace, certele lor le addusseră și căderea. Unul din auestia, Elah fu uccis în resbel de regele Gepidilor Ardaricu; quel-alt Daggisicu fu uccis de generalul roman Anagastu. Al treilea filiu fu nevoit a abandonă Pannonia și a se refugia în Scythia pe la anul 466.

VIII.

Imperiul Appusului cade. — Cu un Romulu începe Roma cu alt Romulu cade. — Cu un August începe imperiul, cu alt August pere. — Românii sunt deștinați a face o Confederațiune cu popoli Răsăritului.

Imperiul occidental, assalit de toate părțile de Barbari cădă în fine în puterea auestora la anul 467 dela Christu și la 1229 dela fondarea Romei. Romulu fu primul ei fondator, și Romul Augustu, ulimul ei imperator. Octavian August fu fondatorul imperiului și iar sub un Augustu se distruse auest mare colos de intrige, de desbinări, de crime și de mărire.

La Orient tot se mai ține imperiul susținut de Greci și mai virtos de adevărații continuatori ai Christianismului.

În epoca aqueasta Românii din Dacia lui Traian, emancipați de imperiul Byzantin și cu atât mai virtos de al Romei, n'avură de quāt a se susține singuri în contra Barbarilor, quând luptându-se, quând pactisând cu dênșii, quând suppuinduse. În aqueastă epochă de desbinare a Românilor de dinquaci de Dunăre de quei de dincolo, peste 200 de anni, sufferiră mult ai noștri. Situația geographică, interesele commune, inemicii de din afară par'quō a predestinat pe Români spre a fi în strînsă legătură cu popoli de peste Dunăre, cu Orientul întregu. Ei par'quō ar' fi chieați de Provedință

spre a formà într'o di o mare confederațiune. De quâte ori au eșit quâte un omu de Stat mare între Români cum vom vedé la urmă cà Kyriarchi ai Bisericeii, cà Mircea, cà Stephau quel mare, ochiul lor n'a fost de quât a se confederà cu Răsăritul. Lumina nu vine de quât dela Răsărit. Dela Appus nu vin de quât tempeste și întunerecul.

PERIODUL AL DOILEA

ROMANIA MIXTA

EPOCĂ A CINCEA

ROMANII SI IMPERIUL BYZANTIN

I.

Se succed mulți imperatori.— Justinian.— Dreptul roman.— Bellisariu Narses.— Barbarii se allung.— Oaciele mni resuflă.— Episcopului Daciei i se dă supremația.— Bellisariu disgratiat, și apoi reintregit în drepturile sale.— Vermii de mătasse adduși în Europa din Indii.

În curs de un secol dela mórtea lui Arcadiu la anul 408, se succedurő un șir de imperatori la Orient, Theodosiu II, Marcian, Leon, Zenon, Anastasiu și Justin:

La anul 521 după mórtea aquestuia din urmă, a-
dveni la imperiu nepotul său Justinian. Aquest impera-

tor instruit și ocupat cu studiul dreptului sau al legilor, numi o comisiō de ȃcece bȃrbați competiți spre a culege tȃte legiurile romane și a formȃ nisce corpuri de legi. Aquestea se terminarȃ; și pȃnȃ astȃȃi seivescu de base tutulor legilor civili alle Statelor civilisate.

Justinian sciȃ a'și allege și buui cȃpitani și ȃntre toȃi a distinge pe Belisariu și pe Narses, pe quari ȃi numi capi ai oștirilor* salle. Bellisariu batte la rȃsȃrit pe Perși, apoi pe Vandali, suppose Africa și o face din nuou pȃovinȃȃ a imperiului. Trece dupȃ aquestea ȃn Italia, și coprinde Neapole și Roma. Se ȃntȃrnȃ din uuou la rȃsȃrit spre a batte pe Perși, que reintrasserȃ ȃn imperiu. Lassȃ aqul pe Martin spre a commandȃ oștirile; se ȃntȃrnȃ iar ȃn Italia infestatȃ de Gothi, și mȃntue Roma din puterea aquestora.

ȃn aquest timp de redeșeptare a spiritelor romane, luarȃ curagiu și Romȃnii din Dacia. De mult se grȃmȃdisserȃ peste dȃșii mulȃime de Barbari. Dupȃ Huni venirȃ și Avarii que pȃedominȃrȃ pȃste toȃi. Justinian vȃnd sympathiele romȃne din Dacia ȃntreprinse un rebel ȃn contra Barbarilor din ȃrȃile noastie, luȃ multe cetȃȃi din mȃinile lor și le dette ȃnapoi Romȃnilor. ȃnȃlȃȃ apoi pe ambele margini alle Dunȃrei o multitudine de fortereȃe spre appȃrarea Romȃnilor ȃn contra Barbarilor, pe Episcopul Daciei uoe que erȃ locul nașcerii salle ȃl ȃnȃlȃȃ la ra g de Arbiepiscopu, quȃruia ȃi dette supremaȃia peste toȃi episcopiȃ din amȃndoȃ Daciele, ȃn Dardȃȃia, din Macedonia și din Panonia.

Justinian avȃ mari qualitȃȃi bune, și ȃntre errorile salle fu și aqueea de a se lȃsȃ a crede pe quei que invidiȃ pe Belisariu. Aquest mare herou fu fȃrȃte rȃu recompensat de Justinian. Doi anni fu ȃn mare disgrȃȃie degradat din tȃte titlurile salle. Imperatorul pȃnȃ ȃn quelle din urmȃ ȃși recunoscȃ erroarea și reȃntregi pe ma-

rele căpitan în toate drepturile sale. Puțin după aceea-
sta muri heroul în etate 'naintată; și peste puțin muri
și Justinian la anul 565. În timpii lui Justinian se
crede quod s'au addus în Europa semënța vermilor de
mătăse de doi călugări que venia din India la an-
nul 551.

II.

Justin.— Tiberiu.— Mauriciu.— Phocă usurpatorul.— Heracliu resbună
torul.— Mahomet ôspe la Heracliu.— Gintii slavone.— Bulgarii.— Ro-
mânii christianisă pe Barbari.

După mórtea lui Justinian, imperiul începù a declinà
din nou. Imperatorii que veniră după dânsul, Justin II,
Tiberiu, Mauriciu, nu sciură a'l imită. Phocă unul din
căpitani quei mai obscuri ai armatei, que se trăsesse-
ră dela Dunăre spre a iernă în Thracia, sciù a face
pe soldați a'l allege de cap și a'l proclamă de August.
În capul aquestei armate veni că rebel în Constantino-
pole și ucidând pe Mauriciu și totă familia lui, deveni
imperator. La anul 610. Heracliu resbună mórtea lui
Mauriciu, uccide pe usurpatorul Phocă, și advine la
thron.

În zilele lui Heracliu appărù și Mahomet, fondatorul
religiunii mahometane que se numește Islam. Pe la an-
nul 622 când Heracliu se înturnă vîngător dela res-
bellul que avù cu Persii, întelni în cale pe Mahomet,
quărui îi accordò ospitalitatea que îi querù.

Tot pe atunci mai multe gînti slavone începură a se
mişcă căutându'si locuri de a se stabili. Atunci appă-
rură Serbii, atunci Curbat ducele Bulgarilor la Don,
formò o potestate tare și formidabilă. Curbat muri la
anul 666 și quellor cinci fii ai săi le disse la mór-

tea sa să nu se despartă și să domnească împreună frățește. Nu-l ascultară filii, ci unul a nume Butaia rămase în locul unde domnise tatăl său; al doilea a nume Contrag trecu peste Dunăre în Assia; quei-lalți trei appucară spre Appus: unul din ei se aședă în Dacia orientale sau Bassarabia (aquesta se numia Asparucu) altul que se numia Rean trecu în Pannonia sau Ungaria și se supuse Avarilor; al treilea, a nume Alsecu se dusse spre Italia și se supusse Longobardilor.

La anul 680 Bulgarii din Bassarabia conduși de Asparucu, trecură în Moesia, se stabiliră acolo și îi detteră numele de Bulgaria.

Rumpându-se astfel relația între Românii din ambele Dacie, quei de dinquaci de Dunăre nu mai avură nici o legătură cu imperiul Răsăritului, Ai noștri țin datinele și limba Românilor; în Byzanțiu imperiul se grecisse: altă limbă, alte datine, alte interese. Isolați și impresurați de Barbari cătă a se susține cum putea, când luptându-se în contra ginților de quari eră assaliți, când pactisând cu dênsele, încuscrinduse cu țapii lor și chreștinându-i. Românii de dinquaci de Dunăre chreștinaseră dejă o mare parte de Avari și din Germanii que venisseră în părțile aquestea; quei de dincolo de Dunăre se pusseră a chreștină pe Bulgari și a face cauză comună cu dênșii.

Pe la capătul secolului al optutea se aședă și Sîrbii și Croații în locurile unde locuescu pînă astăzi. Părțile Slavoniei și Croației pe atunci se numia Moravia quea diu Pannonia.

III.

Românii chrestiniță pe Bulgari. — Metbodiū și Cyrillu sunt frați și Români; auestia propagă Christianismul între toate gințile slave, le dă litterile grecoromane sau byzantine cu quari scriă dejă Românii.

Spre chreștinarea Bulgarilor contribuiro mult doi frați romani despre Severin que devenissero căllugeri și quari își făcussero educația la Roma. Auestia furō Methodiu și Cyrillu. Bulgarii urră mult pe Byzantini cu quari eră în neconținut resbel, nu putea să ia nici un misionar dela dênșii. Methodiu și Cyrillu, bărbați fôrte instruiți și cuvioși, că Români se decissero a trecce la Români de peste Dunēre que făcea causă comună cu Bulgarii, se îndodussero la curtea lui Bogore despotul Bulgarilor. După multe încercări de a'l converti la Christianismu, veni și surora lui Bogore din Constantinopole unde fusse îndelung prisionieră de resbel și unde la curtea Theodorei se și chreștinasse. Cu aqueasta înțelegēduse monachii români își îndoiescu puterile spre a evangelisă pe Barbari. Bogore eră fôrte tenace. Adveni pe atunci și o epidemie mare peste toți Bulgarii, pestilența se încinssese. Românii începuro a facce propagandă marquō rēul nu va încetă pînō quând Bulgarii nu vor chiemă pe Dumneđeul Chreștinilor în ajutor. Bulgarii ascultă, și pesti-

lența încetădă.— Pe lângă acestea Methodiu fiind zugraf. fu invitat de Bogor a'i zugrăvi o casă și pentru quod eră amilor de vênat îi disse a'i face quâte fere scie mai terribili. Cuviosul •Methodiu, între altele îi zugrăvi și ultima judicată, reprezentând pe păcătoși, pe tyranni, pe păgâni; pe diavoli că quelle mai terribili fere Bogore se impressionò fôrte, și atunci querù în adevăr a se chrestină din preună cu toți ai sêi. La baptesemă, din Bogore îi pusserò numele Michael, sau quă să 'l assemene cu imperatorul Byzanțului de atunci que se numia Michael, sau quă să 'l assemene cu primul ministru al cerului que a resturnat spiritele necurate, dând adică lui Bogor missia de a chrestină pe toți Bulgarii.

Aqueastă din urmă părere se pôte afirmă și după revolta que s'a întâmplat din partea unor Bulgari que au sculat mulțime de popul în contra lui Bogor după chrestinarea lui. Aquesta cu 48 ómeni ai sêi și cu crucea înainte, ajutat și de șapte clerici cu făclii aprinse, învinse pe rebelli și făcù multitudinea a cădé la pamânt și a quere baptesma. Michael dar deveni numele lui Bogore.— Annul 850.

Methodiu și Cyrillu apoi devenind archierei trecură în Moravia Pannoniei adică în părțile Slavoniei și Croației și chrestinarò pe Slavoni. Voind apoi a punne pe callea luminării și a civilisațiunii popohi aquestia, învêțarò dintr'ênșii a citi și a'și scrie limba cu litterele grecoromane sau byzantine cu quari se serviă dejă de mult Românii din ambele Dacie, cum și Grecii que devenisserò *Romei*. A-queste littere eră parte române (*) parte hellenice*) Românii spre a representà limba lor mai luasserò dela Hebrei pe װ, și mai inventasserò litterele phonetice că ж,

(*) Că A, B, V. — a, b, q.

(*) Că B, Γ, Δ, E, Φ, K. — β, Γ, Δ, ε, K.

que erà un A scurtat prin mijlocu și pe *z*, que representà prin ochiul său și pe *a*, și pe *e*, și pe *o*. Românii pe atunci făcea serviciul divin în limba latină, Grecii în quea hellenă, Slavonilor, după que învățară ași scrie limba cu litterele byzantine sau române, pentru quă fură date de Cyrillu Românul, li se tradusseră și cărțile Bisericeii pe limba slavonă spre a face serviciul divin pe limba lor cunoscută.

Bulgarii și toți Slavonii, fiind în urră cu Grecii sau Byzantinii, nu putură sufferi nici un episcop sau preot de acolo: Querură dar dela Roma, pentru quă schisma neexistând Bisericele eră una, și a le numi Episcopi și a le trimite primii preoți.— Anul 866.

IV

Basiliu usurpatorul.— Photiu.— Schisma Appusenilor de Răsăriteni

La anul 867 Basiliu uccisse pe imperatorul Byzantiului Michael III și îi usurpă corónă. Aquesta, de și usurpator, sciù a guvernă, și dette nisce legi folositoare. Mai 'nainte de Basiliu un om erudit a nume Photiu reuși a dà jos pe Ignatiu de pe thronul patriarchatului oecumenicu și a se numi el patriarchu, de și eră laicu sau mirean. Basiliu când adveni la imperiu, adună la anul 860 synod, și destituì pe Photiu reîntregind pe Ignatiu în drepturile salle. Dicu quă din cauza lui Photiu proveni schisma Bisericeii Appusului de a Răsăritului. Causa principală ânsă a fost tendința Papilor de a avé suppremanția între Patriarchi, și mai mult de toate systema Absolutismului. Biserica Răsăritului represintă guvernele constituționali, unde a Appusului a voit în tot d'auna a representă și a susține Absolutismul.

V.

Românul autonomi cu ducii lor.— Gellu. Mariottu, Claudiu.— Banatul Severinului și alte ducate.— Ungurii.—Tuhut.—Arpad aliat cu Românii—
Românii începu a creștină pe Unguri.

Românii, afară de quei que formă un regat cu Bulgarii, pe allocurea alții se află autonomi guvernați de duci ai lor. In quelle cinci județe de peste Oltu se formasse dejă ducatul Severinului. Dinquaci de Oltu și în Moldovia Românii avea mai mulți duci, sub nume de Pacinati.

Pe timpul când Ungurii trecură între Tissa și Dunere, în Transilvania domniă ducele Românilor Gellu, în Ținutul Crisului între Sameșu, Tissa și Mureș, Românii avea de Duce pe Mariottu domnu ereditar din vechime. Străbunul aquestuia a fost uccis de Attila. In Rușiava quare eră între Mureș, Tissa și Dunere domniă Claudiu că duce al Românilor.

Aquestia trăind de mult timp în pace fură supraprinși nepreparați de resbel la apariția Ungurilor în părțile aquellea. Gellu perdù viața în resbel cu Ungurii que eră conduși de Tuhut; și Românii vedându-se fără duce pactisară cu Ungurii la Esculeu, și își allesseră de domn pe Tuhut. Ținutele ânsă al Mureșului și al Oltului fură încă mult timp apperate de Români și guvernate de

duci ai lor que se numià campoduci, și quari după slavi se numiră Voivođi sau vođi. Tot asemenea se susținea și Mariottu, iar mai în urmă vedând quă nu mai pôte ține lupta, închieră pace cu mai marele peste toți Unguri Arpad,* și se alliò cu dânsul dând pe fillia sa după Zoltan filliul lui Arpad.

Murind apoi fără moștenitor; adoptò chreștinându'l pe ginerele său Zoltan și ast-fel ducatul lui trecù iar la Unguri.

Se mai ținea Ducatul Temisianeii sub domnirea lui Cludiu, și moștenitorii săi îl apperrară că ducat român pînă la formarea regatului Ungariei de Stephan.

Românii începură a face propaganda christianismului între Unguri.

VI.

Tendința Românilor de a lua cu Bulgarii Constantinopole și de a regenera imperiul Roman— Petru filliul lui Simeon.— Frații Români David Moyse, Aron și Samuil.— Rușii chiemați de Byzantini — Români de din-
quaci de Dunăre din preună cu Ungurii vin în ajutorul Romano-Bulgarilor. . Frații David, Moyse și Aron mor. Samuel se proclamă rege.— Basilin II vine, tor distruge regatul Romano-bulgar și ia numele de Bulgarocton.

Pe cât de o parte Românii creștinând pe Unguri pactisă cu dênșii și se încorporă spre a formă un regat nou, pe alăta pe de alta Românii que chrestinasseră pe Bulgari desvoltă tôte puterile spre a susține regatul federativ al Romano-Bulgarilor sub regi de stirpe română, și a possede însuși thronul lui Constantin de aceeași origine cu dênșii.

La anul 927 Simeon regele Românilor și Bulgarilor muri, și filliul său Petru îi succedă și domni pînă la anul 963. Atunci se sculară patru Remâni, David, Moyse, Aron și Samuel și puindu-se în capul Românilor dominară țerrile de peste Dunăre și din preună cu Bulgarii detteră resbel imperiului Byzantin, ajungând pînă aproape de Constantinopole. Byzantinii chieamară pe Rușii

dela Dunapru să viiă în contra Bulgarilor și Românilor. Rușii veniră spre ajutor, adică spre a prăda țerrela dela Dunăre, și apoi a nu mai voi a se retragge de aquí. Se făcură una cu Bulgarii, chieamară în alianță și pe Unguri cum și pe Ducii Românilor quellor lalți pe quari după mărturia lui Străbon, Rușii și Polonii îi numiă Pacinați sau Pacinaciți, formară o armată de 300 mii osteni, și trecură cu toți muntele Emul spre a resturî imperiul Bizantin.

Byzantinii sciură a desbină aqueastă armată, quoci luară cu binele pe Ruși, făcură pace cu aquestia, și quei-lalți remăind despărțiți fură constrânși a se retragge, spre a reveni întăriți.

În adevăr, Românii appărură din nou din preună cu Bulgarii, și în luptele crunte que avură, periră trei dintre Români: David, Moyse și Aron. Samuel remasse singur, și fu proclamat de rege. Că duce al ostirilor sale trecu Emul, domină Thracia, Macedonia, Thessalia și pe locuitorii din Larisa îi strămută în Bulgaria, unde formă dintr'ênșii un corp de oștire cu quare se bătă în contra Byzantinilor 37 de anni.

Imperatorul Basiliu II, văcându-se foarte strimtorat, se decise a adună oștire mare, a o exercită bine, și când se vădă mai tare de quă Samuel Regele Romano-Bulgarilor, reîncepă resbellul cu vigóre. Samuel ținând resbellul, murí la annul 1013; și următorii lui mri ținură pîuă la 1019. Atunci Imperatorul Basiliu II bătă pe Bulgari, coprinse capitala Acrida, distrus e regatu aquesta și luă supranum le de Bulgarocton (uccidător de Bulgari). În testamentul său lăssă quă și Românilor să facă următorii săi, după cum el a făcut Bulgarilor.

VII.

Stephan primul rege al Ungariei. — Ungurii adoptă Christianismul. — Magyarii nu sunt domni ci federati. Aquelleași drepturi și datorii au toti popoliî que formă regatul. — Septe ducate române în Ungaria.

Pe quând regatul Romano-Bulgar se află în luptă de mörte și începù a declinà ; Ungurii cu Românii și cu popoliî slavi formă un rigat nouu Ungro-valach, sau al Ungariei confederate. După mörtea lui Geisa ducele predominant al Ungurilor. Stephan I filliul său îi luò locul la annul 997. Ungurii începuserõ dejă a se chrestinà prin contactul și alianța cu Românii și popoliî slavoni. Stephan fu unul din quei mai zelatori adepti ai Christianismului. Advenind la putere, întreprinse o propagandă energică spre a converti pe toti Ungurii. Aqueasta atra-se mult sympathiele Românilor și popoliilor slavi, quasi îl supranumirõ apostol al Christianismului, și se unirõ cu totiî a formă un regat tare.

Elementul Magyar, chrestinat de popoliî vecini, nu avù nici caracterul, nici drepturile que puturõ avea elementele domnitore în Europa assupra pământenilor. In locu de a vedè quine-và pe Magyarii domni și pe pământeni servi, cà în alte părți, din centra formarea regatului Ungariei fu o legătură și înfrățire prin Chris-

tianismu a tutulor popolilor confederați. Fiă-quare popul își avù drepturile și datoriele salle egali în nuoul regat que deveni patria tutulor. Fiă-quare que luà armele spre a apperà patria devenià nobil, magnat, fără distincțiune de naționalitate; și din contra quel que se codià de a servi Patriei appărând-o, aquella remânea fără drepturi, sau perdea pe quelle déjà avute. Ast-fel vedea quine-va nemeși și iobagi*) și între Unguri și între Români, și între Slavoni.

La formarea regatului federativ, șapte coprinsuri sau mici ducate de Români cu Domnii lor fură recunoscute.

Pe lungă aqwestea Regele fiind ellectiv, la timp de vacanță la thron între candidați se punea toți magnații patriei commune, fără distincțiune de naționalitate; și ast-fel, cum se vadé, fură alleși și dintre Români spre a se suł la thron și a guvernà țerra.

VIII.

Bănatul Severinului cu Basarabi. — Domniate și republice române și moldave. Domniale romane. — Lupu prothospătarul. — Ambele țerre alliate cu Byzantiul în contra Bulgarilor. — Desbinare. — Români coprind multe locuri din Thracia. — Români bat pe Calaman. — Bassarabenii sub comanda lui Batace ajutați de Bizantini în contra Ungurilor. — Sașii în Transilvania.

Românii din quelle cinci județe de peste Oltu își formasseră déjà Bănatul Severinului și se guvernă de duci români mai mult din familia Bassarab, cu titlu de Bani Aquest Bănat remasse autonom și independent. În Mol-

(*) În Comitatul Maramureșului pină la 483 se află 483 neme și Unguri 717 nemeși Slavi și 3750 nemeși Români

davir se constituisserrö Românii încă mai de mult, dela emanciparea lor de Roma păgăna, în republice, que pe la anul 1000 se dicea burgărăbie și pe allocurea în domniate sau în voivodate sub nume de Pacinați și Comani. S'au aflat o monettă de aramă apprópe de târgul Romanului în ruinele unei cetăți que se numă Semendra. Pe aquea monettă ȧe o parte eră figura domnitorului cu păllărie pe capu și cu inscripția, *părintele Moldoviei*(*) iară pe de alta: *heredia de Moldova* (romănesce adică moștenirea Moldovei).

Pe la anul 1027 Moldavia și Țerra Română eră autonome, nu depindea nici de Ungaria, nici de regatul Romanc-Bulgar, que eră desființat de Byzantini, nici ȧnsuși de imperiul Byzanțului. Un historicu Griselin dice quò imperatorul Constantin Porphyrogenitul în expedițiunea que a trimis assupra Siciliei, avea și un contingent de Români, Vandali Ruși și Poloni sub commanda protospătarului Lupu. Aquesta eră un contingent de duci sau condotieri voluntarii cum eră datina ȧe atunci.

Pe la anul 1042 Românii din ambele principate se vȧdu în historie aliați cu imperiul Byzanțului în contra Bulgarilor, pe quând împărăteasa Zoe eră în res el cu aquestia. Nemplinindu'și Byzantinii condițiunile alianȧei, ȧisa concordie se prefȧcù în discordiă, în certe și turburari; neîncetat se urmarö resbelle, în quarl Românii au coprii s multe locuri din Thracia și s'au așȧdat acolo.

Miron chronicarul moldav, întâiesc quò Românii din Moldavia și România avea deȧ Domnitorii lor pe la anul 1080.

Mai târziu a anul 1118 și apoi la 1121 sub Ioan Comneni Românii transdanubieni furo rău bătuti și uciși.

(*) Slavonesce.

Aquesta a întărit tare pe Românii domniatelor Danubiene, și sculându-se cu forță mare, au bătut pe generalul Byzantin Calaman.

Se vede apoi o împăcare între Români și Byzantini; quoci la anul 1168 pe când imperatorul Emanuel avea resbel cu Ungurii, Românii din Bassarabia sub comanda lui Rataca iau dat ajutor.

Tot quam pe aquel timp, cu quâți-va anni înainte, la anul 1143 veniră și Sașii și se aședară în Transylvania.

IX.

Românii au pățit mai mult dela dișii chreștini:— Răsăritenii se corumpi.— Appuseni devin astuțioși și axclusivi.— Prima cruciată sub Urban II.— Godofred de Buillon rege al Palestinei.— A doa cruciată, Ludovic VII și Conrad. III.

Românii, resistară mult cu armele în contra Barbarilor, și pe quei que nu putură allungă cu puterea materiale, îi suppuseră și îmblândiră cu puterea morală, chreștinându-i că pe Gothi, Bulgari și pe Unguri. Pe păgâni, Românii or îi învingea or îi bapteză; reul lor quel mai mare le venia dela quei que se dicea chreștini.

La Răsărit Chreștinii se degenerasseră sub corupțiunea imperiului Byzantin; și cu quât aquesta se degeneră, cu atât Islamismul se întindea. Saracinii luasseră multe provincie alle Răsăritului, cum și Palestina.

La Appus, după schismă, și încă de mai nainte capii religiunii ajunssesseră a face din doctrina Mântuitorului o systemă spre a domină lumea, și a nu recunoșce puterea guvernelor, de nu se vor supune puterii lor. Din aquest princip dominator plecând Papii, spre

a'și puté impune puterea și în Orient, aflară prețex quô vor să mântue mormântul lui Christu din mâinile Saracinilor, și scularô popoliu Europei, qua sub manta Christianismului înțroducënduse în Orient, să pôta des-thronâ mai târziu pe imperatorii Byzantini, și a'și întin-de acolo systema și doctrinele. Aqueastă expedițiô în contra Saracinilor adică, o numirô *Cruciață*, și tot oșteanul fu însemnat cu semnul Crucii.

Prima cruciață fu proiectată de papa Grigoriu VII, și realizată de Urban II la anul 1095. Peste 300 de mii de ômeni din popoliu Europei assigurați de predicatori quô li se vor iertâ păcatele, luarô armele, se îns-semnarô cu semnul Crucii și plecarô spre Ierusalem, devastând țerrele pe unde trecea. Prin țerrele nôstre și prin Bulgaria nu lăssarô de quât blesteme în urma lor; pretutindeni furô uiduiți că toți *zavergii* și bătuti. Lup-tele de pe drum, morburile asiatice, bătăile cu Saracinii îi făcurô a remânea numai 3000 la Niceea după quari mai venirô ș'alții spre a'i ajuta. Aquestia trecënd prin Constantinopole, promisserô imperatorului nu numai cre-dință, ci și de a supune lui tôte țerrele que vor luâ dela Turci. La anul 1099 luarô Ierusalem-a; ânsê în locu de a o supune imperatorului, proclamorô pe Godofred de Bullion, ducule lor, de Rege al Palestinei.

Adpă cruciață spre a sustine locurile luate de la Turci fu ardicată la anul 1143. În capul aquestei armate se pusserô Ludovicu VII regele Francei și Conrad III imperatorul Appusului. Quei de subt Ludovicu se purtarô prin țerrele aquestea; iar quei de subt Conrad se pur-turô fôrte neomenesce că și quei din prima cruciață, O-stenilor aquestora li s'a diș *cruciați*(*)

, Le dicu și stavrofori sau cruciferi; alții le dicu și crucieri. Noi proferim numele quel mai natural cu quare și singuri s'au nămit. N'a fost nici crucieri adico făcători de cruci, nici cruciferi (purători de cruci), ci însemnați cu cruce adico cruciați.

X.

Isaciu Angel se împacă cu Ungurii, luând de femeie pe filia regelui Bella.— Impositele lui pentru nuntă rescâlă popolii.— Românii din Moesia se revoltă.— Petru-Asan.— Ioan.— Biserica sântului Demetriu spital de nebunai.— Nebunii profetisă triumful Românilor și stingerea Byzantinilor.—

Isaciu orbit de frate-său Alexiu în carcere.— Atreia cruciată.

Pe quând Appusul își îndreptă armele către Resărit prin cruciații săi qua să domine iar nu qua să libere, Emanuel imperatorul Byzanțiului da, după cum arătarom resbel Ungurilor. Iar după mórtea aquestui, la annul 1186, advenind la imperiu Isaciu-Angel; și remăind vându, spre a întări o pace cu Ungurii, queru de soție pe Constanția filia lui Bela regelui Ungariei, încă de quând eră aqueasta de dece anni. Isaciu om avar și cupidu, qua să nu facă dela sine spese pentru nunta imperială, passe imposite grelle pe toți locuitorii imperiului. Sarcina se pără mare tutulor, și toți începură a blestemă. Românii din Moesia și quei din Macedonia gemeau și mai tare, pentru quă de 167 de anni sufferiă jugul Grecilor Byzantini.

Trei frați români, Petru, Asan și Ioan din famillia ultimului rege Samuel de Comite(*) de currënd se returnasseră dela Constantinopole, unde fussesseră tractați cu neomenie la

(*) Grecii diceau aquestei famillie Bomitopuli.

quererile lor, aflu pe Români și pe Bulgari întăriți de
impositul quel mare. Se pusseră dar în capul lor, și
sculară la arme toți popoli Români dintre muntele E-
mul și Dunăre. Jugul pe cât apăsă pe aquești popoli,
pe atâta îi și umilise; îi făcuse codarși și supersti-
țioși. Frații de Comite, Petru și Asan mai virtos; vrând
a le aprinde inima, se adressară la imaginațiunea lor.
Edificasseră o biserică și o închinasseră Santului marelui
martyr Demetriu. Acum o destinară pentru căutarea și
însănătoșirea quellor smintiți. Peste currând kiliele bise-
ricei fură pline de asemenea ómeni bărbați și femei.
Quei mai mulți eră puși a se prefacce quă sunt nebuni
demoniaci. După multe țipete și convulsiuni, cu përul
înfiorat, cu ochii rătăciți că și cum ar vedé quelle ne-
vădute, și că cum ar fi fost iuspirați, pîntre alte vorbe
fără șir, strigă: "Mândria, mândria!.. Urrasce Domnul
pe quei mândri."

— Mândria Grecilor n'o mai suffere Domnul.

— Vai ție, Babylonia păcatelor.

— Ha! ha! ha! Roma quea nuaă, vai ție! . . .

— Români și Bulgarii sunt la porțile talle.

— Marele martyr Demetriu è ducele Românilor.

— Căpitanul Românilor și al Bulgarilor è neînvînsul
marele Mucenic.

— Uite'l quă s'a scîrbit pe Thessalonica, și fuge de
biserica Grecilor! . . .

— Românilor, Bulgarilor, uite'l, è în mijlocul vostru
d'assupra capetelor vóstre!

— Pavăsa lui vë scutesce.

— La arme! la arme Români, și Bulgari! Nici un
Byzantin să nu mai remăie.

— Urrasce Domnul pe quei mândri; nici un Byzan-
tin să nu mai remăie! „strigă apoi toți de o dată.

Iar preoții, închinându-se dicea:

Întelleptia lumii aquesteia nebungie è la Dumneșeu!

Din gura prucilor și a nebunilor esu adevăruri que confundă pe quei que se credu înțelepți. Tare s'au corupt *Țerigrădenii*!

La aquelle voci, la aquello spectacole que se repetă pe totă ȋioa, Bulgarii se sculară la arme din preună cu Românii din Moesia, și spre ajutorul lor veniră și Românii nostri de dinquaci de Dunăre, și bătură pe Byzantini forte. In aquea bătaie imperatorul Isaciu-Ange que commandă în personă fu supraprins de frate-sei Alexiu; quare din preună cu coróna îi smulse și ochi. Conducându'l la Constantinopole îl pusse orbu l încl sóre la anul 1195.

In timpii lui Alexiu-Angel se sculă a treia cruciata Byzantinii pricepusseră dejă reaoa credință a Appusenilor și se purtară cu aqueeasi rea credință. Alexiu amăgl pe cruciați înțelegându-se în ascuns cu Saladin

XI.

Ivanu sau Iancu uccide pe Asan și fuge la Alexiu.— Petru devine v'e timă invidioșilor.— Ioan le succede, și se proclamă imperator al Româniilor.— Innocențiu III îl unge de rege.— Unirea cu Appusul.— Repentirea

Petru și Asan, luptându-se de cece anni liberă pe Români și pe Bulgari de sub jugul Byzantinilor. Scopul lor eră de a restabili ȋn nouu regatul aquestor doă națiuni, și de a se reîntregi pe thronul străbunului lor Emmanuel. Invidia ânsă nu le iertă a trăi spre a'și realisă cugetul. Asan fu uccis de ênsuși vărul său Iancu, sau Ivanu, pentru quă 'la mustrat despre o immoralitate sau pentru quă se vënduse Byzantinilor. Petru îl alungă spre a'l pedepsi. Iancul în fine fugi la Constantinopole unde își luă salariul aliându-se cu impere-

torul que îi dote o nepotă a sa. Petru cădù și el as-sassinat de un invidios tot din famillia sa, la annul 1197.

Spiritul independenței eră ansă de ajuns deșteptat între Români și Bulgari. Aquestia, după que plânseră mórtea liberatorilor lor, proclamară pe al treilea al lor frate Ioan de dăce suprem asupra ambelor națiuni. Spre a realisă eugetul fraților săi, Ioan, cum ajunsese la putere se proclamă de Imperator al Românilor și al Bulgarilor, spre a restabili imperiul Roman. Alexiu imperatorul Byzantiului după que îi declară rebel și se vedă constrîns de toate părțile, fu nevoit a închieia pace și a'l recunoște de imperator la annul 1200.

Evenimentul aquesta făcù o mare impresiune în toate Statele Europei. Se arată în lume două stirpe vigurose pline de credințe în viitor, unite prin baptesmă și suferințe, organizându-se și aspirând la o viață nouă. Unele State începură a se teme. Curtea Romei, que căută să profite din toate evenimentele, află cu căle în spiritul său de propagandă a nu lăsa să-i trecă aqueastă mpregiurare spre a desbina pe Români și pe Bulgari de Biserica Răsăritului. Nu întârziă dară de a căuta în arhivele Romei genealogia lui Ioan. Papa Innocențiu al III îi scrisse quă s'a încredințat quă Ioan se trage la început din familieele quelle mai illustre alle Romei imperiale, și acum în timpii mai din urmă din casa regelui Samuel, quă îl cunósce demn de a domni peste popoli Români și Bulgari și de a fi uns de imperator, daqua va consimți a îmbrăcișă religia catholică, a o apără și întinde în Statele lui. Papa Innocențiu voia a'si face un brăcu tare și viguros spre a batte Biserica Răsăritului. Ioan nu pută schimbă datinele și dogmele popolilor săi, ci se învôl numai întru a se uni cu Biserica Appusului, recunoscând supremația Papii,— Uniația dată de mult că și chatolicismul. — Atunci curtea Romei îi trimisă printr'uu cardinal a nume Leon oră-

nă și sceptru cum și un stindard pe care figură chielele Sântului Petru, (Ăquila română figură asemenea între aceste semne de suveranitate), și unse pe Ioan rege. Aqueastă s'a întâmplat la anul 1202.

XII.

A patra Cruciată scapă pe Isaciū din carcere și restabilă pe fiul a-questuia; Alexiu-duca-Mazursé uccide pe junele imperator.— Baldovin primul imperator catholicu — Ioan Regele Românilor devine apărătorul Grecilor; se lepădă de uniție, se numește cu Banatul Severinului, fondă Craiova.

Cu un an mai înainte de uniția lui Ioan cu Biserica Appusului, catholicismul ardicasse o a patra cruciată compusă de Francesi și de Venețiani, sub cuvânt de a batte pe Turei, iar scopul fi era de a lua Constantinopole. Ducii aquestei expedițiuni eră Bonifaciu marchesul de Monteferrat și Baldovin, comitele de Flandra. Spre a avé o reușită deplin catholicismul, Papa cugetând a tragge la uniție pe Ioan, ordonă și lui Andreiu II regele Ungariei de a forță pe Români din Banatul Severinului, din România și Moldavia spre a deveni catholici, și apoi a se duce cu oștire spre a ajută în Oriente cruciaza Venețianilor și Francilor.

Spre a fi mai bine siguri de reușită; cruciații se făcură protectori ai fiiului lui Isaciū que gema orb în carcere. Prin aqueastă politică toți notabilii din preună cu popoul Constantinopolii, nemulțumiți de tyrannia usurpatorului, adică a bătrânului Alexiu, fură atrași în favoarea cruciaților și a junelui Alexiu. Se scolă cu toți, liberă pe bătrânul Isaciū, adducu pe împărătesa soția lui și fi

restabile pe throu. Cruciaților atunci li se deschid porțile cetății. Aquestia pe de o parte adducu pe junele moștenitor spre a'l dà în brațele părinților săi; iar pe pe de alta sciind un ambițios scelerat, capabil de toate; făcură qua să'i intre în capu boldul de a împărăți și ellu, și îi inspiră ideea de a scula popoul greco, calomniind pe junele imperator quă ș'a vândut la Latini spre a trăda patria și religia. Intriga reuși, ambițiosul quare se numia Alexiu-Duca-Muzurle întărită popoul, l scula și uccide noaptea pe junele Alexiu.

Cruciații nu așteptă de qu aqueastă; pretextul le fu dat. Că înfuriați dară de aqueastă neomenie provocată de dănsli însuși și mai mult lacomi de prade și de imperiul Răsăritului, dau assalt cetății, o pradă de toate părțile, și devin domni ai ei. Acum pentru prima oară Constantinopole fu violată: și prădătorii ei se dicea creștini, și cruciați. În ziua de Crăciun anul 1202 Baldovin comitele de Flandra fu proclamat imperator catholicu al Constantinopolii.

Ioan imporatorul Românilor și al Bulgarilor promisse ajutor Grecilor quăror Latini le confiscasseră averile. Vru însă mai întâiu a se înțellege cu Baldovin și trimisse soli la dănsul. Aquesta tractă cu mare disprețu pe soli și trimisse răspuns lui Ioan să dea înapoi Imperiului Byzantin provinciile que luasse, și să se supuiă lui.

Ioan declară resbel Latinilor și la 1205 în bătaia dela Adrianopole înfrângându'i prinse pe Baldovin și îl puse în carcere, unde și muri. Catholicii que ocupă Byzantiul, allesseră de imperator pe Henric fratele mortului.

Pe atunci dară Papa fu nevoit de a trimite cum am dis pe cardinalul Leon și a'l unge de rege, invitându'l să libere pe Baldovin. Ioan promisse uniunea cu Roma pentru quă 'la fost sacrat de suveran; iar în quāt pentru

Baldovin respunse quô 'l ar fi liberat bucuros, ânsă s'a întemplat de a murî.

Vedënd ânsă Ioan quô Papismul âmblă cu forța și astuția a s'apune, iar nu a convinge; încredințându-se de întriga cu quare se luasse Constantinopole și de îndemnele que se făcea Ungurilor spre a violă pe Români, se lepădă îndată de uniția cu Papa, se unesce cu Banatul Severinului(*) cu toți Românii, și cu toți orthodoxii împreună și se pune a se luptă în contra Catholicilor que venisseră a'i batte și dela Răsărit prin Cruciați și dela Appus prin Unguri.

Pe atunci în aqueastă mare confederațiune orthodoxă se fondă și o urbă în bănatul Severinului, i se dette numele de Craiova după numele regelui Ioan, edifică și o biserică pe quare o închină marelui Martyr Demetriu, și în onórea soției b nului que îi eră filiă or suror, i se dîsse Mănăstirea Bănésa. Tot atunci consolidă și ducatele române din Transylvania al Maramureșului, al Almașului și Făgărașului que avea ținuturi și în Muntenia și în Moldova.

Pentru ajutorul que Ioan dette orthodoxilor, și pentru buna lui administrare i se dette numele dela Patriarhie de Caloian, adică de Ioan quel Bun, și după dînsul se numiră toți Domnii Romaniei Ioanni.

Regele Ioan Muri la anul 1207 și în locui îi succedă la thron nepotul lui de suror Borillă sau Florillă pînă la anul 1222, quând aquesta fu desthronat de Ioan filiul lui Asan.

(*) Eră pôte atunci Ban al Severinului Theodor sau Bogdan Basărab que avea mari dominiuri, și în Transylvania, și în Muntenia și în Moldavia (?).

INSEMNARE.

Aqueastă historie è pentru copii; cadru ei este foarte îngust, și ne restrângem cât putem. In historia universală que am întreprins, avem și historia Românilor începând dela Romulu, și mai 'nainte pînă la colonniile lui Traian, alle lui Aurelian și apoi alle lui Constantin, pînă în zilele noastre. Acolo se vede șirul evenimentelor și logica lor. Să ni se ierte să facem aqueastă însemnare que nu este pentru copii ci pentru instructori și junii studiosi, pentru bărbații maturi.

La toți historicii României aqul cu mórtea regelui Ioan li se rumpe la toți firul. Noë nu ne place a fi fatalisti, nici a crede quă evenimentele sunt adduse de un hazard orbu și fără judicată. Secunde, minute, ore, zile, lunile, annii și seculii se succed fără întrerumpere, și se succed tot asemenea și evenimentele; fiă quare își are logica sa, cuvîntul său de a fi, fiă quare effect își are cauza sa.

Așa dar de o dată, fără nici un cuvînt, fără nici un alt început sau causă n'au putut resări nici bani Români în Severin, nici duci în Trasylvania, nici popoli fără căpătîiu în Muntenia și Moldavia, quari, cum trecu un Radu-Negru și un Dragos, cu toți din preună cu ducii și banii și prințipii sau archonții lor să viiă a se supune că prin minune și să dică: veniți de la dominați. Nu, aqueste effecte au cause, aqueste evenimente

își au șirul lor, și se succed după legile naturii. Că să aflăm acest șir, pentru care, această este, misiunea istoricului.

Terrémul 'lam preparat déjà. Cetatea Craiova și mănăstirea Băneasa sunt nodul care nu lasă a se rumpe firul istoriei.

Să începem dar de unde am lăsat, și vom vedea care firul nu se taie. Un Stat sau un imperiu ca al lui Ioan, format déjà de predecessorii săi, în care se unesc două stirpe atât de numeroase, care ajunge a ține atâtea resbelle cu quel mai mare imperiu pe atunci al Byzantiului, care batte peste patru-zece de mii din carea mai allésă este latină; și ține în frâu pe Unguri care ajunssesseră potenți prin susținerea papală, acest imperiu vedem care cu mărtea lui Ioan quel Bun nu se desființadă, ci îl continue nepoții lui Florilă, și Ioan Asan și după acestia alții.

Qua să ajungă iar quine-vă la thron și qua să și încingă fruntea cu o diademă sau corună nu de câte-vă zile sau ani, ci de seculi, nu este așa de facil; că să aibă sau un prestigiu al vre unei familie illustre, sau mari virtuți, talente și capacități qua să conducă un popol care se desțintă după atâtea suferințe și începe a avea conștiință despre sine.

Familia Samuelilor, Asanilor, Ionnilor se vede care este una, care ține un șir, și prin epistola Papii Innocențiu III se vede iar care se trage din quelle mai illustre familie din Roma. Apoi până astăzi Românii nu s'au lăsat nici nu se lasă a se guvernă așa de facil. Originea Românului din capul locului l' a făcut pretențios; și pretențiunile lui au ajuns și în proverb. "Românul totă ziua să'l porți în cărcă, sera tot el se vaietă care îl dore picioarele." Vă să dică dară care quine-vă să'l poarte ani și ani în cărcă și să'l conducă qua să ajungă a'i recunoște serviciul. Româ-

nii 'și au avut capi și ducii lor de cum au venit în Dacia, și dedați cu numele lor din generațiune în altă, ascultă numai de dênșii, dintr'ênșii mai adesea își allegea ducii și căpitaniii lor. Famillia lui Ioan eră vechie.

Nigru și Albin se vëdu iar appărând Dacia și conducënd pe Români încă din timpul lui Marcu Aureliu, și Commod, bătënd pe Sarmați; se vëd proclamati de imperatori ai Romei de legiunile din părțile nôtre. Severinopole sau cetatea lui Severin se vede iar numită de Slavi Cerni-grad adică cetatea lui Negru.

Apoi Dionisiu Photinò adduce de mărturie chronice vechi ale Serbiei quô famillia Bassarab è de o dată venită cu colloniile lui Traian și parte a trecut în Moesia cu colonniile lui Aurelian, parte a ramas în Dacia. Aquestia detterô numele lor în Moesia cetății Bassarabița, aquestia detterô numele Bassarabiei. Radu-Negru fu Bassarab, Banul Craiovei asemenea, Dragoș și Radu-Negru au fost frați cu Michaiu banul Craiovei și filii ai lui Theodor sau Bogdan Negru Bassarab. Nisce asemenea famillii illustre și potenți române nu se putea să nu fiă consângi sau alliate prin cuscire cu Samuelii, Asani, Petrii și Ionnii. Ioan quel bunquând a fundat mănăstirea din Craiova, n'a putut să'i dea numele de Bănésa, daqua n'ar fi avut sau vre o afecțiune de sânge sau vre o suvenire pietosă. Bănésa de atunci a Craiovei 'i a fost sau suror, sau fiică. Florillă que 'i a succedut că nepot de suror, Bogdan sau Theodor Negru-Bassarab tatăl lui Radu Negru, lui Dragoș și Michaiu banul Craiovei, toți 'i au fost consângi. Statele Românilor și Bulgarilor se vëd alliate în dillele lui Ioan și solidare între sine. Firul evenimentelor dar nu se taie; cătându'l îl aflăm, și étô causa cum resar de o dată ducatele quelle mari ale Romaniei-Pure que vom vedé quô se formă în periodul al treilea și se țin cu atâta tărie

Un eveniment que mai supravine, addus și aquesta din alte cauze din Asia, contribue a adună pe toți Românii la un locu și a'i îndemnă a face un pact strîns. Aquest eveniment sunt Tătarii que appar, și sperîă popoli vecini.

XIII.

Tătarii.— Românii se refugîă la munți spre a se appără.— Bela IV regele Ungariei.— Cavăllerii de Ierusalem.— Catholicismul prin Unguri persecută pe Români.

După Henricu, imperatorul catholicu, mai împărățiră alti patru: Petru de Curtenai, Robert, Ioan de Brienna și Baldovin II.

Aquesta din urmă ajunse a perde tôte coprinsurile Byzanțiului și eră redus în mare strîmtorare numai în Constantinopole. Grecii își mutasseră residența imperiului la Nicăa și pe atunci împărăția Ioan Batace.

Pe la anul 1228 descîndură că un torrent din părțile boreale alle Asiei și se arătară la Marea-Neagră o stirpe nouă de Barbari. Aquestia fură Tătarii, și în capul lor avea pe Batu-Khan. Prădară și devastară Rossia și Polonia. străbătură Moldavia și Muntenia, se revărsară peste Dunere. Peste 500 de mii de asemenea Barbari feroci de quea mai crudă păgânătate devastară țerrele aquestea, arseră tot, uccisseră pînă la femei și copii que află înainte.

Românii de prin tôte părțile se retrasseră fiă-quare în locurile mai cu apropiare unde se află de ai lor connaționali și correligionari spre a se appără împreună. Quoci de pe câmpiele Dunerii, trecură aquest rîu la frații lor din regatul Romano-bulgar; quei apropiați de munți se retrasseră acolo spre a se concentra cu quei

din Ducatele Transylvaniei și Banatul Severinului. Câmpiele Moldaviei și Munteniei remasseră deserte.

Tătarii vrură a trece prin Transylvania în Ungaria. Românii toți concentrați în părțile aquellea făcură cauză comună cu Siclerii sau cu Sécuii, ținură toate strimtoarele, resistară cu vigore Barbarilor, îi înfrânseră bărbătesce și îi făcură qua în desordine și cu mari perderi a se înturna înapoi. Cantemir arătând aqueastă luptă a Românilor, după mărturia historicului Marin, dice quă ducele que a comandat la aqueste thermopyle alle Carpaților a fost unul din duzii Transylvaniei din famillia Asanilor. Evenimentele que au se urmede vor arătă quă aquest nuou și mai fericit Leonida a fost Radu-Negru, având sub commanda sa pe frații săi Dragoș și Michael.

Tătarii bătuți și respinși, se întoreu prin Moldavia și Polonia și pe acolo intră în Ungaria pe quare nu o deprădasseră încă, Regele Bela IV fugi din aintea lor în Dalmația. Tătarii devastară tot, și sătui, încărcăți de prade, atacăți apoi în față de Bela que se înturna cu ajutorul cavallerilor de Ierusalem quari se dicea și Ioan-niți sau Cavaleri ai Sântului Ioan, iar pe la spate de Români și Sécuii din Transylvania. deșertară Uugaria și se aședară în Crimeea,

XIV.

Bela IV se retórnă în Ungaria.— Cavalerii Sântului Ioan.— Diploma sau Chrisobulul lor.— Persecuția contra orthodoxilor.

Bela IV începú a reparà perderile que causasseró Tătarii, și a împopulà locurile deserte, offerind dominiuri Românilor refugiați que se bătusseró cu Tătarii, și qua să póta de aqul înainte resiste mai cu tãrie în contra Barbarilor, invitó și pe Cavallerii de Jerusalem a se stabili cu cetăți întãrite în locurile aquestea; le dărul dominiuri întinse pe la frantare în punturile quelle mai strategice de appărare.

Este de însemnat diploma sau Chrisobulul que regele Bela IV dă cavallerilor Ioanniți la annul 1247. Aquest chrisobul, de și nu s'a pus nici o dată în faptă, quóci n'au lăssat Românii a se încuibà între dênșii aquești propagandiști armați, este ânse un monument historicu în quare se vede starea armată a Românilor de atunci, domniatele lor și organisarea lor. Afaró de ducatele Ulmasului, Fögărașului, Maramureșului, de Bănatul Severinului, de domniatele și căpitănatele Munteniei și Moldaviei, se vëd în aquel chrisobul domniatul Fôrcașului, al lui Ioan, al Linioiului, al Senescului, que dupó măr-turia aquestui chrisobul erà ale Românilor, erà autonome și cu oștiri organizate.

Tot prin aqnest chrlsobul se dă voie cavallerilor de Ierusalem a'și facce cetate la Severin, li se cede cetatea Scardona lûngă mare, cetățile de margini Pojonul, Moșonul, Sopronul și cetatea de ferru. După coprinsul ânsê aquestui document, aquești cavalleri nu se vëdù de cât în număr de 100 și alți 50 și alți 60 împărțiți prin locurile și cetățile que li se accordă; și de aqul se învedereadă quô aquestia nu erà vre o oștire mare de appërare, ci o cavallerie-model, nisce maestri după quare avea a se organisà oștirile Ungariei și României în contra Tătarilor și altor Barbari. Magisterul aquestor cavalleri se numiâ Rimbaldo.

Pe lûngă aquestea Joanniții erà o speție de călugëri armați, între ei avea preoți predicatori. Unii introducea papismul cu vorba, cu fulgerul anathemelor, prin epistole însinuitóre și amenințátóre, alții îl susțineau și îl întindea cu mână armată.

Este âncă de însemnat atât din sus citatul chrisobul unde a nume se vorbesce în contra Românilor orthodoxi quât și din multe și în tôte părțile epistole alle Papii quô Românilor nu le mai remânea speranță de repaos și de drepturi politicé, de nu vor îmbrăcișă catholicișmul. Regele Ungariei susținut de puterea papală, începù a persecutà de față pe nașii lor Români, que dela început îi botezasseră.

XV.

Românii constrânși se uneseră spre a forma două mari ducate române, despărțite de Unguri prin Carpați și de [quid] la Răsărit prin Dunăre.

Românii din Moldavia și Muntenia adunați din preună cu ducii și archonții sau principii lor care erau în alianță de înțesare, cu ducii și principii queller din Transylvania, vădându-se la un loc din cauza Tătarilor pe quarii îi înfrânseseră, și pe de o parte strimțorați de multă grămadire care aducea scumpete, pe de alta amenințați de propaganda armată a catholicismului, și de viitoare incursiuni ale Tătarilor, pe de altă parte iară neputând a se învold cu systema feudale care se înrădăcinase în Ungaria, necompatibile cu anticele lor datine și cu principiile Christianismului primitiv care se indentificase cu datinele lor câtă să se decidă care se cuvine a face pe viitor. Circonstanțele îi constrîngea de toate părțile.

Pînă aici în Dacia lui Aurelian formaseră un regat federativ Romano-bulgar, și dinquaci în Dacia lui Traian un asemenea regat federativ al Ungro-Valachiei. Se deciseră dară a crea o Românie pură formată de două mari ducate danubiene și susținută de câte-va ducate ale Transylvaniei, cum și de regatul Romano-bulgar de peste Dunăre.

Ducatele române ale Sargeșului, Timeșului Crisului;

Maramureşului, Făgăraşului, Almaşului şi altele mai mici confederate cu Ungaria şi peste quare Radu-Negru avea supramanţia, sunt învitate de ducii şi archonţi Moldaviei şi Munteniei cum şi de Banul Olteniei spre a face cu toţii un pact, a recunoşce pe Radu-Negru şi pe tatăl aquestuia Theodor sau Bogdan-Negru-Basarab de capi şi mari duci ai ambelor ducate danubiene. Cunoscea déjà valórea aquestora quând îi condussesseró a resistà în contra Tătarilor.

Pe cât dar îi facilitaró împregiurările, începuró a fondà la început unul, quel quare ar' fi putut avea mai multe mijloce de appërare. Al Moldaviei nu se putea de astă dată formà, quóci în pept avea pe Tătari, şi la spate se aflà fără nici o base. Al Munteniei dar erà mai facil de a se fondà: de o parte despre Unguri erà appërat de Carpaţi şi de ducatele române din Transilvania, de alta spre Appus erà appërat de Bănatul Olteniei, la amiadă dî avea Dunërea; şi spre Răsărit în faţă, erà mai departe de Tătari. Allesseró dar pe Radu-Negru de mare ducă sau domn al Munteniei sau al României proprie, şi pentru al Moldaviei pe tatăl aquestuia Theodor sau Bogdan fostul Ban al Craiovei şi cumnat al regelui Ioan quel Bun, Radu-Negru avea déjà dominiuri şi în Muntenia, ţinutul Munticellului sau Muscellului şi pînó în Argeş. Bogdan Bassarab Negru avea dominiuri atât de mari în Moldavia, cât aqueasta se numi şi Bogdania-négră, şi o parte a ei Bassarabia, Bănatul Olteniei se dette fíliului al doilea al lui Bogdan, Michaiu; iar ducatul Maramureşului fíliului al treilea Dragoş.

Astfel aqul dinquaci de Dunëre se organisó federaţia de resistenţă în contra propagandei catholicismului şi în contra Tătarilor, şi tot assemenea peste Dunëre Români cu bulgarii se decisesseró a ajutà pe Greci în contra imperatorilor Catholici, şi a se súsţinne în contra Tătarilor.

La toate părțile unde era element român se vedu pretutindeni numind de capi din anticii lor duci și domnitori, Assani, Negri-Basarabi que toți era consângi și aliați. Astfel se succed evenimentele că și crele fără întrerumpere, și astfel este logica lor. Domnitorii Români apoi își iau titlu august sau supranumele de *Ioani* pre cum înperatorii Romei se supranumiră Cesari și Augusti.

Acum putem trece fără confusiune în Periodul al treilea al României pure.

PERIODUL AL TREILEA

ROMANIA PURA

SAU

MARI-LE DUCATE DANUBIENE,

EPOCHA ANTEIA

După decisiunea, cum am dis que luasseră, Radu-Negru trecu Carpații din preună cu toți Românii refugiați din țerră noastră și 'și mută residința la Câmpul-Lung que eră, cum am arătat, unul din dominiurile salle. De aquí căllare peste amêndoă domniatele se pusse a guvernă protegiat de munți că de o forteretă, și ajutat de concursul Românilor în genere.

Pe lângă casele și Mănăstirea que avea demai nainte în Câmpul-Lung, peste currênd pusse a se înălță cetate, curte domnească, Biserice și alte edificiiuri.

Românii que se înturnară cu dânsul formară o oștire;

principii sau archonții lor îl încongiurară că miniștri și consilieri, că judecători și diregători. și toți că nisce căpitani.

Primă curte a cătat să fiă că un campament. Principii sau archonții popolilor fură firesce numiții bellatori sau boieri. Historia ne spune quō dela Traian pînă la Radu-Negru și pînă mai târziu Românii nu mai avură pace dela incursiunile atâtor ginți, și qua să se conserve, au cătat sau a înfrânge sau a chreștină pe Barbari. Prin urmare brațele sau armele lor au cătat să fiă conduse de minte, și mintea susținută prin arme. Bellatori au cătat să fiă toți Românii, și bellatori, sau boieri au cătat să fiă capii lor și în timp de luptă și în timp de pace.

INSEMNAȚĂRI. (*)

A.

Câmpu-Lung fu o capitală provisorie a României. Radu-Negru cată să se așeze la început, căllare, cum am dis, de unde să potă dirige și guvernă și Transylvania și Muntenia:

Nu se învoiescu ânsă istoriciei despre anul în quare s'au pus prima pētră de temelie a aquestei capitale. Unii dicu quō aqueasta s'a întēplat la 1215 basându-se pe inscripțiunea unei biserice din Câmpul-Lung edificată, de Radu-Negru. quare inscripție are aqueasta dată. Anul aquesta nu se accórdă cu evenimentele și causele que făcură pe Români a se uni atât de strîns. Radu-Negru sau tatăl său ȳ putut face biserica în câmpul-Lung la 1215 mai înainte de a deveni Domn pe totă țērra, că tot proprietarul pe dominiul său particular.— Alții dicu iară quō treccerea a-

(*) Pentru instructori.

questui Domn dinquaci peste Carpați s'a întâmplat la anul 1290, o diferență de 75 de anni, de o vață de om, Aqueasta este o erróre și mai mare pentru quô autorii contimporani scriu quô la anul 1274. regele Bulgariei Milotin a fost luat de soție pe filia Domnului Valachiei. Prin urmare aquest domniat a cătat să fiă format mai 'nainte de anul 1274, și cu atâta mai virtos mai înainte de 1290. Errórea aquestei păreri încurecă tótă chronologia, strămută persónele dintr'un secol în altul ; și facce din historie o fabulă absurdă que n'are nici meritul unui romanțu.

Trecerea lui Radu-Negru la Câmpul-Lung n'a putut după tóte cuvintele naturali, a se întâmpla, de quât după incursiunea Tătarilor și aședarea lor în Crimeea Aquest eveniment s'a întâmplat, după cum s'a vădut, dela anul 1228 pînă la 1241. Și după aqueasta îndată s'au și determinat Românii între a se uni și a fi solidari între sine appărându-se de o parte în contra Catholicismului armat și de alta în contrra Barbarilor.— Apoi, după probe se învederează quô la 1215 Radu-Negru n'a putut fi de quât fôrte june, daqua nu pruncu, și nu putea efectua treccerea, commanda armate și organisà State. La 1290 darò aquest bărbat erà între răposați și organisarea țărrei printr'ênsul erà și mai imposibilă.

B.

Annul treccerii.— România-pură.— Prima constituțio.— Satenii sunt Burgéri.— Numele burgërab o învederează.*)

Treccerea lui Radu-Negru din Transilvania la Câmpul-Lung s'a effectuat dela 1247. De aquí începe o eră

(*) Pentru instructori.

nuoă pentru Români. De unde peste Dunére chreştinând pe Bulgari, formasseră un regat tederativ Romano-Bulgar, de unde peste Carpaţi chreştinând pe Unguri formasseră un regat iar federativ Ungrovalachu; de unde iară pîno aqul se vëd figurând în historie quând cu numele de Valachi, de Vlachi, de Olachi (que înseamnă tot Români), quând cu numele de Comani, de Pa'inaţi, şi ênsuşi de Scythi adessea, din cauza vecinătăţii şi amestecului lor; acum vin a se constitui în State pure române, autonome şi independente, de aqul înainte începe România pură, conservând orthodoxia şi prin urmare sympathii naturale mai mult către popoli greci şi slavi de quât către popoli catholici; pentru quă aqestia îi persecută.

În Câmpu-lung se pusse prima pétră angulară a fundamentului României, tot acolo se promulgă prima constituţiune a aqestor doë mari ducate.

Prima condică a Romaniei fu Pentateucul lui Moyse, împlinit cu principele evangelice. Românii puşi între Catholicismu şi Barbari, dreptul lor publicu fu fôrte de parte şi de dreptul feudal şi de dreptul *păqân*, Luându-se după Biblie ţerra o împărtiră în doë spre-dece judeţe, că şi Palestina în ţinuturile quellor doë spre-decesemenţii.

Fiă-quare Român se înturnă la căminul şi proprietatea sa de mai 'nainte, şi pămîntul României que nu avea proprietari fu repartit la toţi Românii, cum şi la o multitudine de Români que îi urmară din Transylvania.

Tôte funcţiunile Statului se constituiă de a fi deschise la toti Românii de ori-que stare.

Se stabili ansă o hierarchie unde să se quéră serviţiul şi capacitatea qua să nu fiă ţerra dată pe mâinile junilor fără experienţă. (veđi pag. 58).

Patria avă dreptul de aşi recruta funcţionarii din toţi

filii săi, fără distincțiune de stare, luând în considerațiune talentul și capacitatea și respectând vechimea în serviciu.

Puterea executivă fu separată de quea legislativă.

Dintre funcționarii învechiți în serviciu și naintați pe gradele hierarhiei se formă un Senat spre a servi și de ajutor și de controlor Domnitorului.

Pe lângă aceasta o adunare generală de reprezentanți fu instituită spre a se adună la casuri extraordinare de allegere de Domn, de ardicare de împosite de declarare de resbel, de legiuiri sau reforme fundamentali.

Funcționarilor Statului, unora li s'ă dette nume după natura funcțiunii lor; și altora pentru decorul sau marea-cuviință a tronului li se dette numele că și miniștrilor imperiului Byzantin precum mare Logofet, Mare Spăthar, Mare Vestiar, mare Comis sau Comie Mare Căminar, Mare Cupar sau Paharuicu.

Se v'ed în istoriă figurând și comiți și castellani.

Episcopul Făgărașului, venind împreună cu Radu-Negru fu numit arhiepiscop al Ungro-valachiei, și organiză clerul.

În fiă-quare urbă și ênsuși comună sau sat se dette locuitorilor dreptul de cetățeni, cu numele de *burgari* sau burgesi și se institui o municipalitate. Capul burgarilor după allegere fu numit *burgărab* sau țărăcalab.*)

Magisterul urbei Câmpulul-lung sau Judele burgarilor avu numele de Judecu. Aquesta eră Mairul.

Aqueastă constituțiō servi de base tutului legiuirilor

(*) Vezi Chrisobulul Câmpu-lungului. Pino când în fiă-quare sat exista numele și funcția de burgărab sau țărăcalab, aqueastă învederează quo t' satul a fost o comună, și tot s'ăteanul un burgar sau burghes. Limba sau vorbele este unul din quelle mai mari documente ale istoriei unui popol.

que se făcură mai în urmă pînă la anul 1830, și însuși Regulamentului Organicu, elaborat sub Grigoriu Ghica de Boieri Români. De s'a modificat constituția după timpi sau în mai bine sau în mai rău, originea ei se cunósce pînă astăzi. Nici un Stat al Europei nu se vede asemenea organizat în anul 1247: Pretutindeni era Feodalitatea și dreptul păgân.

Astfel se constituiră Românii în Câmpul-lung în adunare generală, și astfel făcuară că oștean sau boier și boieribil se înturnă la căminul său spre a locul și apără țerra. Din aquest princi, mai târziu sătenilor laboratori, fiind și oșteni, li se da nume de pitărei, căminărei, pacharnicei, după rangul capului lor: și apoi roșiori, verđiori după uniforme. Mulți din oștenii săteni erau considerați *de gentili-ómeni din tată în fiu, boieri de neamuri*.

RADU-NEGRU-BASSARAB.

I.

Annexarea Olteniei.— fondarea capitelelor.— Lui Radu-Negru succede frațele său Michaiu-Negru Bassarab.

Radu-Negru-Bassarab a fost fiu al lui Theodor sau Bogdan I Negru-Bassarab. Avu alți doi frați cunoscuți Michaiu que era Banul Severinului, și Dragoș dăca Maramureșului și pôte și pe Florillă, regelle Românilor transdubiani.

Quând a trecut în Câmpul-lung la anul 1244, și s'a proclamat domnu al României era déjà ducă al Almașului și Făgărașului și Domnu cu supremație peste toate ducatele Transylvaniei.

Prima Curte Domnească fu ca un campament, în Câmpul-lung. De acolo din preună cu principii sau archonții țerei dette prima constituție și organiză țerra,

formând communele sau satele; după vechile datine romane în colonnie militare.

Quând țerra se întemeiò așa-fel și luò o consistință, Banul Craiovei, Michaiu Bassarab, fratele lui Radu nu întârziò d'a veni din pr ună cu toți principii sau archonții Bănatului și anexarò quâte ciuci județe alle Olteniei pe lângă quelle doè-spre-dece alle României mari, Pactul de mai 'nain e, frăția dintre ambi domnitori, și nevoia de a nu lăssà pe cavallerii de Ierusalem a se încuibà la Severin furò cauza de a se efectua așa de facil aqueastă unire.

De aqul înainte din doè guverne se făcurò unul; se respectò ânsă autonomia Bănatului Olteniei, adicò Senatul lui, dreptul lui de legiuire, dreptul lui de viață și de mórte. Banul Craiovei de aqul înainte peste Oltu guvernà Oltenia, iar în România ma e avù dreptul de Presidente al Senatului și al Adunărilor generali.

Intărindu-se acum România-mare și mai bine atât prii anexarea Banatului quât și prin organisarea din întru a colonnielor militare, Radu-Negru, își mutò reșidință la Curtea de Argeș. In locul domnitorului la Câmpul-lui-g, remasse primarul sau Județul.

Sub dânsul se fondarò atâtea cetăți urbe și burguri, se edificarò și se dotarò multe monăstere cã nisce forterețe. Triful sau Tiriscul luò numele de Tirguvestii sau Tîrgoviște și se populò mai mult; se fondarò Pitesci; Bucurescii începurò a deveni un burg; Cetatea Sar-Georgiu sau Giurgiu se fortificò din nouu.

Pe quând Radu-Negru fondà Domniatul Românilor spre a resistà Barbarilor, și propagandei Armate a Papismului, Românii de dincolo de Dunëre din preună cu Bulgarii ajută Grecilor spre a allungà pe Latini din Constantinopole și a mântul orthodoxya.

Domnì Radu-Negru cu pace și organisând țerra 23 de anni; și după mórtea lui reprezentanții Națiunii al-

ilesserö de domnu pe fratele lui, Banul Craiovei Michaiu Negru-Bassarab; iar pe filiul lui Radu a nume Dan, îl allesserö şi îl numirö Ban al Craiovei.

II.

MICHAIU I NEGRU-BASSARAB.

Michaiu.— Curcubeta.— Asan quel nouu.

Michaiu I Bassarab s'a suit la thron föite căiunt la annul 1264. şi a domnit assemenea cu pace, ocupându-se cu organisarea ţerrei spre a împlini quâte nu terminasse fratele său Radu-Negru.

La annul 1277. în domnia lui Michaiu I, şi după reconquista Constantinopolii de Greci. Tătarii din Crimeea se revërsarö din nouu în Bulgar'a. Atunci un păstor de porci român din Moldavia a nume Curcubeta sau Cordocuba pe quare Grecii 'l au numit Lachanä (adicö Vârzarul) adunö, încuragiat de o prediccere, mare numër de Români şi puinduse în capul lor, bätü pe Tătari. După que coprinse apoi multe cetäti din Bulgaria unde appärusse că mântuitor, se proclamö de imperator şi forţö pe Maria, regină věduvă a lui Constantin regelui Bulgariei a'l luä de soçu. Atunci se aflä un des-cident al lui Asan în părşile Byzantiului. şi imperatorul Michael Paleologul îl făcö ginere şi 'l numi Asan quel nouu. Aquesta prin ajutorul Byzantinilor şi al Românilor şi Bulgarilor nemulţumiţi de Curcubeta vine spre a batte pe usurpator şi a se reîntregi în drepturile paterne. După mai multe lupte Curcubeta perde bătaiea şi spre a scăpü fuge la Tătari. Nogai Khanul Tătarilor pe de o parte îi dă ospitalitate, iar pe de alta pentru quö se încuscrisse şi se allianse cu Grecii luând de so-

cie pe Euphrosina filia imperetorului Byzantiului, într'o nópte după ospētu pune și'l uccide. Aqueasta s'a întâmplat la anul 1281.

Michaiu I nu se amestecò în luptele aquestea; ci se occupò întru a'și appèia fruntarele și a întări țerra prin repaos după atâtea sbucinări que avusese mai 'nainte de fondarea Domniatului Român.

Domni 19 anni că înțelept și bun guvernator, și murì la anul 1283.

V.

DAN-NEGRU-BASSARAB.

Dan.— Dragoș trece în Moldavia.— Saț-vodă.

E admirabil spiritul de politică, de tactică, de unire, de ordine, și de prudență que caracterisă pe Românii din epocha aqueasta. Toți călcă cu încetul și sigur, și tot înainte. Vede quine-vă cum formă și constituiesc primul ducat, cum alleg de Domnu pe quel mai brav căpitan și înțelept organisator, pe Radu-Negru. cum după mórtea lui nu dau frênele guvernului în mâinele lui Dan filiului aquestuia, ci lui Michaiu banului Craiovei, și pe junele filiu îl alleg spre a guvernà Oltenia.

După mórtea lui Michaiu, când Dan erà dejà bărbat trecut prin schóla de a guvernà, cercat în tóte, Românii îl alleg de Domn și îl pun pe thronul întemeiat de tă-tăl său.

Pe filia lui Dan o a fost luat de soție regele Românilor și Bulgarilor, de pe când erà Ban al Craiovei la 1274.

Acum venì timpul de a se fondà și marele ducat al Moldaviei. Dan erà aliat cu regatul Românilor și al

Bulgarilor. Nogai Khanul Tătarilor erà alliat și ginere
imperatorului Michael Paleologul și amicu Bulgarilor
pentru quô ommorîsse pe Curcubeta. Prin urmare acum
Tătarii erà în astêmpăr. Theodor•Bogdan nu mai trăià.
Dan susținù pe fiulul auestia și unchiu al sêu, pe Dra-
goș Negru-Bassarab duca de Maramureș a veni în domi-
niurile tatălui sêu. Aquesta se pune în capul Moldove-
nilor refugiați și altor Români și locuitori ai Transyl-
vaniei, și vine a pune fundamentele edificiului soțial și
politicu al Moldaviei. Aquest eveniment daqua Cantemir
îl pune la anul 1283, s'a întêmplat prin urmare pe
quând domnià Dan I, iar nu Radu-Negru, tatăl lui Dan.
Cantemir nu precisă anul trecerii lui Dragoș. Domniat-
ul Moldovei s'a putut fondà în domnirea sau a lui Dan,
sau următorului sêu Mailat între anii 1283 și 1300.
Cată ênsă a luà un termin de mijloc quât să se învoia-
scă și cu etatea lui, și cu șirul chronologiei Domnilor.

Despre aquest eveniment ne vine în ajutor manuscrip-
tul lui Huru cancellarul quel mare al lui Dragoș. Din
Aquest manuscript am tras paginile dela 55—59.

Eatô quâte se relată și despre trecerea lui Dragoș în
Moldova. Originalul fiind în limba română de pe timpii
tui Stephan ¹ Moldovei dela spătarul Clănêu, facem și
aqui o tradu · une fedelă și mai ad litteram.

“Dequi hotărîrô (Românii) a nu mai primire limbele
que să 'nadisserô (nada avurô) trecând p'aice să cure
de cindea Dunëri. Multe nevoi avurôm și bătai în în-
delung timp cu aquelle spurcate limbe pînô se desbararô
de vechiea lor nada și 'și îndreptarô eallea pîn Pano-
nia și Ardeal și pe la părțile Crîmului; și apoi Ungurii
putinți devenirô, quô vincerô și biruirô pe toți Ducii și
Domnii Romanilor (Rômlenilor) din Ardeal, și de din-
colo de munți; și putinți devenirô și Lestii. Și catau
queia și queia a biruire moșiele nôstre, și multe cu
dênsii și valuri și vincerî avurôm. Ci âncô Ungurii biruiau

pe quei dela Severin și diu Gallicea que acum Munteni numescu-se, pînă quând acolo se strămută dela Făgăraș Duca Radu-Negru cu mulți Români, și frate său Banul, se iubună cu moșnenii, și Domnu lor și numiră'l și cap la ostile toate, și multe vineri făcū a-questa cu Ungurii, și scăpară d'a'i mai biruire Unguri.

“Ma Romanilor de dincolo de munți mult val le făcea Ungurii, fiind ai nostri în fracțiunii (daraburi) multe, și de păs mare mulți își lăsau moșia și căminele și alergau la noi, pînă și Dragoș, fiul lui Bogdan ⁽¹⁾ Domnul Mureșului ⁽²⁾ cu fratele său Bălliță, nepoți lui Ioan Alexi quel Mare împăratul cu 4352 de moșneni și voynici de oște, cu alle lor familie (case³) și cu serbi, și cu vite și cu toate alle salle buuri încurseră la noi; și în dioa de Rusalii sosiră acolo unde ș'acum *Câmpii lui Dragoș* numescu-se. Și acolo în tinde (șatre) custră pînă în toamnă quând socrul său Boldur Marele Jude de Barlad dette scire la toți bătrânii și moșnenii și la toți diregătorii la Ieși, în al moșiei mijlocu, a se strîngere și consultare de 'iar' priimire veri nu priimire pre dênșii.

„Dela toți dară [de o laltă] eși părerea: priimiascăi, quă frați și d'o origine sunt cu dênșii toți, și săi îmbune, quă de amar păs și multa împilare și au fost lăsat moșia și căminele și averile toate.

“Și la toți locuri d'adepost și ocine le detteră quăt sosiră pe l'alle salle qua și ei să se fălească și să resufe între ai lor frați.

(1) Vede-se quo Bogdan sau Theodor tatăl lui Radu-Negru fu tatăl și al lui Dragoș.

(2) Și banul Craiovei, pe atunci.

(3) Styl biblicu, casa lui Iacob, casa lui David, adico familie. Familie între Romani sau dis pîno mai deunăți case: ține de casa Brancoveanului, Văcărescului etc.

“Și quând la anul fu după bătrâna datină a se diregë orii allegere, și se moșnenii toți cu senatul la Iași strângere, înbiarö și pe dênșii la aquel mare consiliu și allesserö la Baia Consol pe Dragoș, și pe frate său Băl-liți Castillan la Némțul, și pe Stephan fiul său căpi-tan la Oituz; și aquesta se însurö cu Anna fata lui Co-man Tăut quare 'nainte fuisse la Baia Consol; și mulți alții quari cu Dragoș venisserö, la diregëtorii se allesserö.

“Și ast faptu mult mîniă pe regele Ungurilor și mestî óstea lui, și 'l îndupărö și Imperatul dela Beciu și Leshii, și cu mare 'năpadă năbușirö în Moșia nóstră și în urmă-le devastăiuni lăssarö, și nimeni mai 'nainte scire de a lor invasiune luasserö. Ma quând Românii vëdurö astă calamitate și pacoste, cu stejari mari din tóte părțile că fulgerul curserö înainte toți diregëtorii cu legiunile și cetele lor, și toți moșnenli și veteranii, cu alle lor curtene cete, și toți ómeni din sate cu topóre și cu cöse, pînö și matrónele și muierii tóte luarö în mână que puturö apucă, lance, topor, cósă, cuțit, mă-ciucă și împreună cu barbații, și filii lor, că serpii, că fere mușcătore, și că și cum fire-ar orbi assupra păgânilor vrăjmașilor lor aruncarö-se, și mereu trei-deci de dille vincerö și nici leacu de resufflu nu le detterö, pînö que totului cu totul îi urmărirö și 'i fugărirö.

“Gonirö pe Unguri și pe Beceni pînö la apa Tissei, și pe Leshi pînö la Liov. Puçini scăparö dintr'ênșii. Și acolo Moldovenii stetterö locului doë săptămâni în resufflu; arserö și prădarö tot, și se învërtejarö încărcăți de prade, de dobitoce și mulți serbi. Și multă mórte și mă-cellu dintr'ambe părțile tēmplarö-se în quāt nu se mai cunoscea. Allesserö pe ai noștri și 'i astrucarö (îngroparö] afarö de 7134 voinici morți din legiunile și din cetele moșnenilor Furö pleguiți și slutiți ginte multă. Fu plaguit și consolul Dragoș și cumnatu-său Boldur Campo-

duxul și Gelăi Judele, și Șerbul mare căpitan și mulți moșneni: Muriră și 172 moșneni bătrâni, și cinci c'o-chii vechi, și tribuni, și căpitani 92. Ma sântul Dumneșeu duperă pe ai noștri și vineeră și resbiră cu totului tot pe păgâni și și fugăriră pînă în țările lor.

“Ma cum Ungurii sunt făloși nu se putură allină și alliară-se, cu Leshii, fiind și ei trufași făloși, și amăgiră și pe Tătari, și pe Kazaci, și pe Ruși a se allia cu dênșii, și năbușind din nuon assupra Moldovei feceră pacoste și smintitură. Ai noștri toți pînă la unul se sculară și curară în pregiurul diregătorilor și moșnenilor și se bătură mereu în neresufflu dela Sân Petru pînă la Sânta Maria mare anul 1283, și cu grația lui Dumneșeu sântul fură biruiți păgânii; și fugind numai cu suffletul totă prada și ammușiția remasseră locului.

“Nu le mai lăssară pas ai noștri și și urmăriră în țerrile lor. Dragoș Consolul cu moșneni și diregători și voinici alleși trecu după dênșii în Ardeal, și pradă și arse pînă la Benda.— Prefectul Benda cu alleșii săi intră în țerra Leshească și pradă și arse pînă la Cracova. Boldur campoduxul trecu de cindea de Nistru cu alleșii săi, iar Baluș căpitanul arse și pradă pînă la apa Bugul. Ast-fel se appărară și vinceră Românii în contra atâtor Gînți de barbari adunate, și cu grația Sântului Dumneșeu atăta frică prinseră de aqul înainte toți păgânii, quă numai cutedară a mai facee incursiuni și suppărari în țerrele năstre.”

“La anul 1287, fu serbată diocă recompenselor bravurei, după cum arată aquellași manuscript, toți vîgătorii fură trași trei dille în carre de triumphu și laureati cu corone de stejar, Mulți fură înălțați la rangul de senatori, între quari primul fu Dragoș.

După aqueastă adunănduse Episcopii din prețnă cu Senatorii sau bătrânii și moșnenii, decisseră spre stabilirea și unitatea guvernării și spre a se păzi datinele

țerrei a'și allege un singur Domnu, după exemplul Muntenilor, și al'leseră pe Dragoș a fi Domn scaunelor și duce (vodă) al oștirilor, dădu'i în mână grapă (drapel) și spre a se distinge peste toți diregătorii și senatorii pusseră pe capul lui să pörte stemă cu pênă albă adornată cu capul Boului cu petre scumpe; fiind, (dice tot textul, quă eră de sânge (rodu) împărătescu și Roman (Rômlean). Doi spre-dece din Senatori i se decernură drept consilieri. Ior Senatorii remasseră a fi alleși tot de reprezentanții națiunii, quari avea dreptul a dă recompense după merit și a înălță pe cei quari servia cu credință,— Domnul fu alles cu condițiune de a conservă și protege datinele și libertățile țerrei.

Astfel România pură fu împărțită și încredințată guvernării familiei Negrilor-Bassarabi atât în Muntenia și Oltenia, quāt și în Moldavia și Transylvania; pentru quă Negri-Bassarabi posedură încă mult timp ducatele Almașului, Făgărașului și Maramureșului.

Marele Ducat al Moldaviei avă mai aqueeăși constituțiune că și România. (*) Dragoș fiind fôrte 'naintat în ăille, domni numai patru anni, urmând după dănsul fiul său Saț-vodă, quăruia îi dicu și Sas.

După quăți-va anni regele Românilor și Bulgarilor avă resbel cu despotul Serbiei, și la aquest resbel tuând parte și Dan spre a ajută pe ginerele său, fu uccis la anul 1297 într'o bătaie, după que domni 15 anni.

Pe timpul aquestui domn, Ottoman sau Osman stabili imperiul ottoman.

In cursul aqueeăi Domnie în Moldavia, domniră Saț-

(*) Daqua în mai multe ținute, numele prefectului este de Burgarab, causa e quo aquele ținute, resturi din micle republice avea dejă legi și datine municipali, eră autonome; și unirea fu o-confederație cu respectul drepturilor fiă-quăria urbe.

vodă fiiliul lui Dragoș, unii dicu 4 anni; noi credem mai mulți. Filii lui Saș numiți Balk Dragu, Dragomir și Stephan, se refugiă în apoi în Maramureș, după que un Bogdan II ommoră pe Saș tatăl lor.

VI.

STEPHAN I MAILAT-BASSARAB.

Mailat.— Andreiu III.— Mailat batte pe Andreiu și pe Scythi din Illirieu.

După mórtea lui Dan, fu alles în locu'i Stephan-Mailat. Mulți dicu quô aquesta a fost filiu al lui Dan, și în casul aquesta supranumele de Mailat i se dette, póte, pentru quô aquesta fu mai tare și *mai-lat* de quât predecessori săi. Astfel adessea Românii supranumescu pe heroii lor de predilecțiune.

Domnitorii din aintea lui spre a organisà avurô nevoie de pace. Stephan I fu nevoit să appere și să conserve quâte predecessorii săi creasserô; prin urmare fu nevoit a conduce luptele în contra inemicilor Patriei și Religiei. Exclusivismul papal sculô cu resbel pe Andreiu III, regele Ungariei în contra Românilor. Mailat, că Domn și în Muntenia și în Transylvania, rennol fortereța Făgărașului, sustinù resbellul în contra lui Andreiu, și vingându'l îl constrinse a încheiá pace.

După aqueasta, Mailat se aliò cu Stephan cu despotul Serbiei și dette resbel upor Scythi sau Tătari que se revêrsasserô din părțile boréale, și coprinsesserô Illiricul; îi învinse și mântul părțile aquellea.

După o Domnire tot d'auna victoriósă de 27 de ani, Stephan I Bassarab. supranumit Mai-lat murì la anul 1325; și reprezentanții țerei allesserrô în locul lui pe quel de atunci Ban al Craiovei Ioan I Bassarab.

VII.

IOAN I BASSARAB.

Bănatul se încorporează cu România.— Oștire română trece Dunărea.— Carol-Robert.

Ioan, că, Bassarab, n'a putut fi de cât sau fiul sau frate sau văr al lui Mailat. Cu suirea aquestuia pe thronul Munteniei, reunind pe capul său ambele corone, strânse și mai tare unirea acestor două guverne. Oltenia se încorporează cu Muntenia și amândouă devin o Românie. Banul Craiovei de acul înainte fu numai un locotenent al Domnitorului în cele cinci județe. De acul înainte ambele țări unite allegea pe Domn, și aquesta, că reprezentant al suveranității naționale, numea pe Ban, quare firesce că să fiă dintre cei mai de aproape ai Domnitorului, sau fiu sau frate sau credincios al lui de aproape.

Aquest Domn încheie la anul 1328 un tractat de alianță cu Michael Stratimir regele Românilor transdanubieni spre a restabili pe thronul Byzanțului pe socru aquestuia Andronic cel Bătrân. Ioan I trimise peste Dunăre un contingent considerabil de oștire: făcându-se ansă pace, Românii se întorc înapoi.

Pe timpul aquesta domnie în Ungaria încă dela 1310 regele Carol-Robert, Neapolitanul, nu alina după con-

stituțiunea de atunci a Ungariei, ci impus de Papa prin anatheme pentru ori cine nu'l va recunoște. Aquesta avu misiune, mai mult de cât toți de a persecuta pe orthodoxi și de a da resbel Românilor. Dintre ducii români din Transylvania que devenisseră Catholici, Toma Farcaș, și un Dionisiu al lui Niculae, interesați și intriganți că toți renegații, pussesseră ochii pe ambele Domniate danubiene spre a deveni domni; învitară pe Carol-Robert să nu mai dea repaos Românilor, pe quari îi uumiă schismatici, și pe quari Papa prin epistolele salle îi qualifică de păgâni fără de lege. Pe de altă parte curtea aquestui rege ad-hoc eră plină de cardinali și propagandisti que întărită fanatismul papistilor. Carol-Robert nu întârziă dară de a declara resbel lui Ioan I Bassarab (pe quare historicii Ungariei îl numescu Bassarab V, pentru quă fu în adevăr al cincilea domnu Bassarab). Oștre mare de Unguri condusă de însuși regele intră în România, ocupă quelle cinci județe și numi ban al său pe Dionisiu.

Ioan Bassarab trimisse la început cu omenie soli la Carol-Robert, rugându'l d'a se tragge din pământul României. Nu ascultă regele Ungariei, pentru quă îi eră plin câmpământul de călugări propagandisti și de pretendenți la domniate și la posturile României. (*) Pășiră dar Ungurii mai înainte, Românii îi așteptă decisi; la primul întâmpin Ungurii fură învinși, și nevoiți a quere pace. Românii le-o acordară cu mari folose pentru Ungaria,

Cată prin urmare a se retragge oștirile lui Carol-Robert; însă propaganditsii și pretendenții la domnie, la episcopii și alte posturi reținea din toate puterile oștenii, și le încuragiă applecarea către prade. Ioan Bassarab,

(*) Atunci Uniții veniă cu mâna armată

vădând pe de o parte călcarea tractatului și pe de alta fiind dator a-și apără țerra și popoul, se văd nevoit a respinge pe Unguri cu armele, și băgându-i într'o strimțore a munților, îi bătă pînă la exterminățiune. Regele abiă scăpă dându-și vestmintele fiiului lui Dionisiu și luând pe alle aquestua. Aquesta fu luat drept rege, și uccis de Români; aqueeasi sôrtă avură toți ducii și principii și căpitanii, și toți călugării que venisseră spre a întărită pe Unguri și a converti pe Români la papismu. Felsser dice quă regele quând ajunse cu fuga în Temeșvar, n'avea cu sine nici atâti oșteni quâți luă quând se ducea la vânătoare. Călugării que ațîțasseră resbellul fură ucciși cu ciomegele că nisce căini turbați, dice Dionisiu Fotină după mărturia lui Simeon Gospodar.

Aquest resbel susținut cu vigore de Români în contra fanatismului papal, și a lăcomiei de conquiste este deșcris de scriitori contemporani Unguri și alții*).

După aqueastă totală disfată a Ungurilor, Ioan I Basarab mai domni decce anni în pace di partea Ungurilor; peste tot a domnit 15 anni și a murit la 1340

Despre Domnii Moldăviei dela Dragoș pînă la Stephan I puțin se află dela chronicari și historici și quâte

(*) Turocz, așa serie:

“Și s'a făcut acolo uccidere pré mare, și au cădut mare număr de oșteni, de principi, de magnați, ... Acolo periră trei preposiți, Andreiu prepositul Albei regale, subcancellariu al regelui și bărbat onorabil; apoi Mihaiu prepositul din Posega, și Nicolae prepositul din Alba Transylvaniei, Andreiu plebanul, Fratele Petru dintre dominicani, barbat de omenie au priimit cu toții paharul morții quel amar; pentru quo în capetele lor Români au bătut cuie de lemn. Ommoritu-s'au și preoți quari cră capellanii regelui luat-u-s'au multe arme de l'omâni, vestminte scumpe, pungi pline de bani. Regele, mutându-și vestmintele și armele, se travesti în alle lui De eu fiiul lui Dionisiu, pe quare credându-l a fi regele, amar 'l-au ommorît. Iar regele abiă scăpă cu vre-o quâți-va credincioși.

spun aqwestia nu adducu de quât confusiune în persône și în date. Toți ânsă se învoiescu după documente a arătă quô Dragoș a fost fondatorul domniatului, quô Sațu fîliul sêu 'lau urmat și quô Stephan I a murit la annul 1359, Quât ânsô despre. Domnii dintre Sațu și Stephan nu se învoiescu. Unii pun pe Lașco după Saț și alți pe Bogdan II (conservăm numele de Bogdan I pentru Tatăl lui Radu-Negru și fraților aqwestuia). Nimeni nu pôte spanne quâți anni au domnit fîiă-quare din primii patru domni. Noi nu'i putem punne de quât în epocha și șîrul natural al evenimentelor, și după rîndul în quare după documente autentice îi punne B. Șincai, adică: I Dragoș— II Sațu fîliul aqwestuia—III Bogdan II uccidîtorul lui Saț— IV Stephan. Aqwestia sau pôte și alții au domnit peste tot dela 1295 pînă la 1309 adică cã la 64 de anni. Dela mórtea lui Stephan I se regulă chronologia.

VIII.

ALEXANDRU I BASSARAB. .

După mórtea lui Ioan I adveni la thronul României fratele aqwestuia Alexandru I Bassarab. Sunt în erróre quei que pun pe Vladislav înaintea lui Alexandru.

Pe timpul aqwestui Domn adveni la thronul Ungariei Ludovic fîliul lui Carol-Robert. Aqwest rege bătînd pe unul din ducii Transylvaniei (pe Laiot al Maramureșului) și făcîndu'l tributar veni și assupra lui Alexandru Bassarab; quôci moștenisse atât urra quât și systema de propagandă a tatălui sêu. Alexandru îl întîmpinô la

Bran, și după o luptă sângeroasă îl înfrânse și-l făcu a se retrage rușinat, numai cu pretențiuni. —Alexandru domni numai cinci anni și muri la anul 1345.

IX.

VLADISLAV I BASSARAB.

Vladislav își dă titlu de rege al României; batte de doe ori pe Ludovieu al Ungariei.— Stephan I al Moldaviei.— Filii aquestuia, Stephan II și Petru I.— Iliăș unitul.

Prin allegere generală adveni la Domnia Terrei Vladislav I, fratele lui Alexandru și al lui Ioan. Aquestuia prin diminutiv îi dicu și Vlaic, și Vulcaic, și ênsuși Lașco. Strașimir despotul Vidinului, român de Națiune que își didesse titlu și de imperator, erà cumnat al lui Vladislav. Domnul aquesta fu quel d'ântêiu quare se proclamò rege al Românilor.

Ludovic al Ungariei qua săși spelerușinea dela Bran și pentru cause alle Bulgariei unde Vladislav susținea pe cumnatu-sêu Strașimir, se sculò și assupra aquestui Domn. Tătarii erà dejă stabiliți în Crimeea, și devenis-seiō o putere regulară cu quarî putea quine-và tractă. Vladislav se vedù nevoit a se allià cu Khanul Tătariilor în contra fanatismului papal que numai tractà alt fel pe Români de quât de schismatici și ênsuși de păgâni. Ludovic fu bătut și de astă dată, și fu nevoit a quere pace,

În bătrînea aqueasta la 1370 comisul Dragomir castilanul sau bugerabul din Dâmbovița și quare erà căpitanul-general al ostirii române uccisse pe Voivodul Transylvaniei Niculae sau Nicóră și pe vice-Voivodul Petru. Mulți nemeși perirō acolo.

Mulți scriu quō Vladislav a domnit numai 11 anni și quō a murit la 1356, urmându'i la thron filiul său Niculae I Bassarab.

INSEMNARE.

În chronicele ânsă alle popolilor vecini cum și într'o scrisóre a Papii către aquest Domn și mai mult dintr'un chrisobul al aquestui Domn din anul 1372*) se vede quō a domnit peste 25 de annî. Nu se pôte corrige aqueastă erróre a chronicarilor nostri de quât daqua Niculae filiul lui Vladislav va fi conservat pe lîngă numele de Bassarab și numele tatălui său Vladislav.

Vladislav se vede în anul 1369 restabilind pe Strășimir în Bănatul Vldinului de unde il allungasserō Ungurii. Se mai vede în anul 1270 bătând pe Unguri dincóci de părțile Sécuilor, și rempingându'i cu mari perderi.

Moldavia la început erà la miadă nópte locuită de mulți Poloni, la miadă și de Tătari. și pe airea de o mare parte de Cumani que chrestinându-se se quam asorbisserō de elemenlul român. Primii domni erà mărginiți în hotare fórte ânguste. Sub Stephan I, uninduse mai mulți Români dominarō elementele eterogene și întinserō frontierele Moldaviei pînă la Danastru și pînă la marea Négră.

(*) Șineai Chronica Românilor tom. 1 pag. 338 și 339.

După mórtea sa Stephan lăssò doi filii pe Stephan II și pe Petru I. Aquestar din urmă, mai june, ânsă mai întreprindător și ambițios, își făcù un partit mai mare și allungò din țerră pe frate-său Stephan și pe partisanii săi. Stephan se refugiò în Polonia, și querù ajutor dela regele Casemir promitându-i quò de va învinge pe frate-său și va adveni la thron, va închinà Moldavia regatului Poloniei. Regele adunò armată formidabile și o trimisise în contra Moldovenilor. Aquestia așteptà dejă pe inemici la fruntarele țerrei într'o pădure. Acolo se făcù bătaia și Polonii furò bătuti pînò la exterminățiune: mare număr de prizonieri illustri cădurò în mâinile Moldovenilor pe quari Casemir îi rescumpèrò. Unspre-dece drapelle luarò Moldovenii dela Poloni, și armele, bannii, provisiunile acestora devenirò prada vîgătorilor.— Aqueste evenimente s'au întêmplat pe la capătul anului 1359.

După mórtea lui Petru adveni la thronul Moldaviei fiulul acestuia Iliăș sau Lașcu. Mai dinainte se stabilisserò în Moldavia din călugării catholici de ordinea Minorităților. Aquestia făcurò pe Lașcu, que voià a se despărți de femeea sa, a se uni cu Roma și se vede e epistolă a Papii Urban V din anul 1370, prin quarlaudă pentru aqneasta pe Lașcu și pune episcop catholicu în țirgul Seret. Urban în anul aquesta scrisse o epistolă și lui Vladislav al României spre a'l tragge la catholicismu cum și Dómnei Clarei văduva lui Alexandru Bassarab muma reginei de Bulgaria, lăudându-o quò ținne religia catholică pe quând pe Ludovicu regele Ungariei îl sculò assupra orthodoxilor. Pe aquest timp în Muntenia domnià Vladislav quărui îi dicea și Lașcu, și în Moldavia Iliăș quărui și lui îi dicea asemenea Lașcu; unul se luptà și appèrà orthodoxia în contra Catholicismului și altul se unià cu Catholicii.

X.

NICULAE I BASSARAB.

Niculae Vladislav.— Suleiman I.

Aquesta a fost filiu al lui Alexandru; și pôte și filiu adoptiv al lui Vladislav. Mulți dicu quô aquesta n'a domnit; sau de va fi în numărul Domnitorilor să fi domnit sub numele de Vladislav. Nu se împacă aceste păreri cu pétra mormântale que se află la Câmpu-lung cu vorbele următóre: "Aqui jace Niculae-vodă, fiul lui Alexandru-vodă, annul 1366,," Pentru quô Vladislav se vede domnind dela 1345 pînă la 1372.

Prin urmare, sau quô adevăratul Vladislav a domnit numai 11 anni pînă la 1356, și după dînsul pînă la 1366 a domnit Niculae, și apoi după aquesta pînă la 1372 a domnit alt Vladislav fiulul quellui d'ântîiu, sau quô un singur Vladislav a domnit dela 1345 pînă la 1872.

Noi spunem aquí și quâte dicu chronicarii nostri de aquest Niculae.

În timpul acestuia, Suleiman I trecu din Thracia în Macedonia și Bulgaria. Regele Bulgariei queru ajutor dala Niculae I al României, quare îi și trimisse două mii de călleri. Treccerea Turcilor în Bulgaria se vede quô a fost cu învoirea imperatorului Cantacuzen, que prin maritagiul principessei Theoderei cu Sultanul Orcan tatăl lui Suleiman, se alliasse cu Turcii. Nisce as-

semenea monstruoase alianțe sunt tot-d'a-una symptome de faliment la națiuni și cobe de mari desastre. Turcii făcându-și o dată drum în Europa nu putea să se arreste aquí, de și se înturnară de astă dată în Asia. Niculae Bassarab domni de cece anni și muri la anul 1366. Se înmormântò la Cămpu-lung unde pe pétra sepulerală se află arătata mai sus inscripțiō.

XI.

RADUL II BASSARAB.

Radul II.— Amurat.—Dan că un Xenophonte.

Adunanta principilor sau archonților țerei din preună cu reprezentanții ei alleserō, după mórtea lui Niculae I sau mai bine a lui Vladislav, pe Radu II, fratele a-questuia, al lui Ioan și al lui Alexandru.

În timpul aquestui Domnu, Sultan Murat, fiiiul lui Soleiman trecu din nou din Asia în Macedonia și Bulgaria. Bulgarii și Sîrbii querurō ajutor dela Radu II. Aquesta trimisse o numerosă oștire sub commanda fiiiului său Dan. Acum ântéia dată venirō Turcii pept la pept cu Românii.

În aquea bătaie capii Bulgarilor și Sîrbilor perdurō viața, armata aliată a erheștinilor fu desfăcută. Byzantinii surrîdea la aqueste triumfe alle Turcilor, pentru quō ia Dumneđu mințile popolilor que singuri se pun pe callea perđerii. Dan făcū o retirată onorabilă assemenea quellor de ce mii conđuși de Xenofonte.

Avu Radu II doi fiii: pe Dau și pe Mircea; domni de cece anni, și după dēnsul la 1376*) fu alles fiiiul său Dan II.

(*) Este probabil quō și Radu al doilea, fiind fratele cu Vladislav, să fi avut supranumele glorios al aquestuia, și strainii să'l fi tractat cu a-quest nume. Se vede o scrisore a Papi Urban V, din anul 1270, către Vladislav domnul României, prin quare se de o parte îl căiesce quō nu è catholicu, și pe de alta îl bine cuvântă quō bate cu vigóre

Radu II. Bassarab și prin urmare din familia Negrilor, se vede și elu figurând cu numele Radu-Negru. Despre Dan II nu se știe din Domnia lui nimic de câtă vreme a domnit șase ani. Murì la anul 1383 ; unii zic că a cădut asasinat fără a se ști de unde. În zilele acestui domn, Minorii care se învâlmiseră în Moldavia, veniră a se stabili și în țara Română. Aceasta o însemnăm, pentru că de la dânsul se începură propaganda papismului, și tendințe către întruducerea titlurilor și privilegiilor feudali. Perirea lui câtă vreme aibe mari cuvinte în politica Românilor geloși de libertățile și de religiunea lor.

INSEMNAȚIE.

Cu acest domn se termină prima epochă a fondării marelui nostru ducat epochă de creațiune, de lupte și de independență.

Doi Domni d'a rândul Radu I și Michail I dotară țara cu legi salutare, o organizară și o pusseră pe calea pe care abia peste cinci secole și jumătate începu a o pricepe Europa, și apoi prin torrente de sânge a intra pe dânsa fără a putea încă a o străbate cum se cuvine. Pe cât întregul Europei gemea sub regimul feudal și sub dreptul păgân, Radu-Negru dette un model de guvern constituțional, basat pe dreptul moșaic și pe charitatea evanghelică. Sute de epistole ale Papilor fulgerară asupra Românilor orthodoxi, și daqua tot-d'a-una îi numescu *schismatici* este că guvernele Românilor constituționali le stă ca un ghimpe în ochi.—

pe Turci. La acest anu începe domnia în țară Radu II și prin urmare, *Vladislav* a fost un supranume care însemnă *glorie*, *forță glorioasă*. A acesti patru frați în adevăr furo glorioși.

Daqua Radu și frate-său Michaiu cum și Dan avură a organisă, successorii lor, Stephan, Ioan și frații aquestua Alexandru, Vladislav, Radu II sciură a appără și a susține quâte păriinții lor făcuseră. Allianțele lor sunt din quelle mai politice, luptele lor din quelle mai heroice și demne de adevărați chreștini, lupte de appărare nu de atacu și de conquiste; brațul lor și al urmaților lor appărară orthodoxia și o mântuiră; pietatea lor și a descindenților cred monastiri, dotă Sânta Mormânt susține pînă astăzi pe văduvă și pe scăpătat prin atâtea spitaluri, și întind lumina.

Cu Dan II se termină epocha de întregă suveranitate. In persôna lui pare quă fu assassinate ênsuși tendințele către feodalitate Dan a murit, din cadaverul lui eșiră vermii ciocoismului, Nația începă a se desbină în partituri. Boierii și Ciocoi; Unii conservatori și datinelor și libertăților națiunii, și alții cu inovațiuni dela străini, cu smorfurile și gesturile, quând byzantine, quând alle baronilor feudali.

EPOCHA A DOA.

I.

TURCII

Ammu ȕis quȕ din imperatorii Byzantini începuserȕ a se alliȕ cu Turcii, ȕi a le facilitȕ treccerea în Europa sau spre a batte pe Chrestini, sau spre a se servi cu dȕnȕii la alte planuri. Aȕȕ făcȕ ȕi Cantacuzen Ioan, chiemȕ în ajutor pe Turci-qua sȕ pȕtȕ cu dȕnȕii ur-surpȕ thronȕl lui Ioan Paleologul.

Ancȕ dela annul 1361 Turcii se ȕi aȕedasserȕ în Europa, mutȕndu'ȕi residinȕa în Adrianopole. De aqȕl începurȕ a batte pe Chrestinii de peste Dunȕre, Romȕni, Bulgari, Sȕrbi, Albanesi.

Pȕnȕ aqȕl Orthodoxii avea a se luptȕ assupra Catholicismulȕi armat, ȕi Papii ȕi bȕtea mai vȕrtos prin Unguri sub Bela IV, Carol-Robert, ȕi Ludovic I. De aqȕl înainte ȕi Catholicii ȕi Orthodoxii iȕi mai venirȕ în simȕiri înaintea puterii materiali a Turcilor ȕi a principe-lor aquestora religiȕse ȕi soȕiali, Papii începurȕ a luȕ cu binele pe ducii Romȕniei, ȕi a învȕtȕ pe Ludovic regele Ungariei a facce causȕ communȕ cu orthodoxii. Politica Romei erȕ îndoitȕ, pe de o parte prin assemenȕea alliance putea batte Islamismul que erȕ o protestaȕiȕ armatȕ în contra dreptului roman, ȕi feodal ȕi pe de alta putea întruducee între Romȕni ȕi Bulgari missionari propagandisti. De pe atunci datȕ privelegele

călugărilor de ordinea minorității în ambele Domniate danubiene și între Bulgari. Ludovic ânsă își avea ideile sale fixe de a domni peste România și Bâlgaria, rușinele que pățise dela Români nu le putea uita încă, animositățile sale nu erau încă allinate. Inemicu al Românilor, rival al Polonilor, se ocupă mai mult de a-questi vecini de cât de Turcii que erau mai departe.

Aqueasta era situația popolilor Orientului, pe când după moartea lui Dan, Mircea fratele său fu ales și adveni la thronul României la 1383, și pe când în Moldavia domniă Petru supranumit Mușat adică Frumosul fiul lui Lașcu unitul.

II.

MIRCEA I BASSARAB.

Titlurile lui Mircea.— Allianțele offensive și defensive.— Solii.— Amurat.— Miloș.— Vitejescu.— Baiazet.— Sigismund bătut de Mircea.

Cum adveni la thron Mircea I Bassarab, trecu Dunărea în contra lui Sisman despotul sau regele Bulgariei que se dicea că se încuscrise cu Sultanul Amurat, îl bătut și annexă pe lângă România coprinsele Dobrogei și al Drăstiorului, Mulți din popoli depărtați îi detteră titlu de rege: el ânsă în decretule sale se intitula

“Mircea cu grația lui Dumnezeu Domnul Țerei Românești, duca Făgărașului și al Almașului, comite al Severinului, despotul Dobrogei și Domnul Drăstiorului etc. etc.”

Vedând pe de o parte puterea și întinderea Turcilor și pe de alta tenacitatea regelui Ungariei de a domni pe Români. se puse în legătură strânsă cu Moldavia,

Polonia, Sirbia, Bosnia și Albania și încheie tractate de alianță offensivă și defensivă cu aqueste Staturi, în contra Turcilor și a Ungurilor. Vede-se trimiși că soli la regele Vladislav al Poloniei spre a încheia tractatul de alianță din partea lui Mircea boierii Români comții Magnu și Roman Herescu, și din partea lui Petru Mușat, boierul Dugoiu cu titlu de mareșal.

La anul 1389 Amurat veni asupra lui Lazar despotului Serbiei, aliatul și socru lui Mircea. O armată însemnătoare de Români, de Sirbi, de Bosniagi și de Albanesi aliați se adună pe câmpul Mirlei lângă Margu spre a reziste în contra Turcilor. Ungurii, vădând nevoiți a face cauză comună cu aliații chrestini. Bataiea fu cruntă; de ambele părți periră foarte mulți. Victoria eră a Turcilor. Atunci un om june bellator sau boier din armata chrestină, după unii Sirb, a nume Miloș Cobilovici, după alții Roman supranumit Vitejescul, disperat, se prefăcū quō este disertor, și întrând în campamentul Turcilor, fu dus înaintea lui Amurat. Acolo junele herou uccisse pe Sultanul și cădū și el victimă asalit de numărul gardilor. Baiazet supra-numit fulgerul (*Ilderim*), succedēnd tatălui său Amurat, victorios în aqueastă luptă trecū în Bulgaria, o dominō, prinse pe Sisman ultimul ei rege și l' tăiō la Philippopole.

Mircea se trasse după aqueastă disfată spre ași apără Statele. Sigismund regele Ungariei quare succeduse lui Ludovicu, nu putea sufferi tractatul de alianță al lui Mircea cu Vladislav regele Poloniei și i declarō resbel pe quând avea a se apără în contra Turcilor. Mircea lăssō pe Unguri a intră în țerră, a veni pînō la Turnu și a l' lua cu assalt; iar quând mulțumiți de aqueastă victoriă fără resistință se înturnă înapoi, Mircea cu armata sa îi attacō la treccerea peste Muntele Passerea și îi bătū cum abiă scăparō quăți-va. Fără Nicola Gara, Sigismund ar' fi cădūt prisionier. Ungurii

o pățiră și de astă dată că și sub Carol-Robert și Ludovicu.

Catastrofele adesea adducu pe ómeni în simțiri, unde fôrte adesea victoriile îi îmbată. Sigismund începù a cugetà mai matur după aqueastă disfată, mai vîrtos quând vedù quô Turcii luând Bulgaria și Serbia, se întinssesserô pînă la Beligrad de unde amenință Ungaria și ênsuși Europa. Românii se ținea tare. după cum se ținurô încă mult timp, și cu sângele lor appërarô Europa abătënd tot-d'a-una torrentul aquesta nuou de Barbari. Sigismund recunoscënd valórea Românilor, se determinò a închieià un tractat de alianță offensivă și defensivă la anul 1395.*)

IV.

Bătaia delà Nicopole.— Tractarea lui Mircea cu Baiazet.

Assicurat Sigismund de alianța Românilor, prin mijlocirea Papii querù ajutorul delà mai multe Statuti ale Europei. O armată de 60 de mii Unguri, Germani, Bohemi, Belgi, Franci și Români se adunarô la Nicopole, în contra quărora Baiazet veni cu 200 mii Turci. Bătaia începù la 28 Sept: 1396, Ungurii cu aliații lor furô învinși. Sigismund abià scăpô într'o barcă și prin Constantinopole și Rodos trecënd în Dalmația, pe acolo se returnò în Ungaria. Turcii, de și vîngători, perdurô peste 60 de mii. Fiă-quare chresin mai 'nainte de a cãdé mort sau prisionier, 'și a făcut datoria a'și uccide adversariul. Atât costò pe Baiazet aqueastă perdere în quât furia îl făcù a'și întinà victoria puind a uccide pe-

(*) Veđi Chonia Românilor de G. Șiucai tom. I. pag. 165.

ste deee mii de prisionieri quăror se 'uvenià a le respectà viața.

Mircea attunci, vëdënd pe de o parte disfata Ungurilor, și pe de alta tăria Turcilor, remâind singur în contra lor, și sciînd spiritul de propagandă al Statelor catholicé, se determinò, pentru conservarea României, a drepturilor ei și a Religiei și, a facee un pact de confederațiune cu Baiazet, recunoscënd supremația Sultanului, quare din parte'i se îndatorò de a recunósce autonomia României, adicò dreptul d'a facee resbel și pace, dreptul de viață și de mörte; dreptul de a'și allege pe Domnitor. Prin aquest tractat, și pentru assicurarea acestor drepturi România se îndatoreadă sub titlu de *peșceș* sau dar de ommagiu a da Sultanului quâte 3000 de bani roșii în semn quò îi recunósce supremația în aqueastă confederațiune.

V.

Baezot calca tractatul.— Mircea îl allungă pînă le Adrianopole. — România remâne iar independente vre-o 67 anni.

Dupò doi anni dela aquest tractat sau quò Mircea a început a se înțelege cu Ungurii, sau quò Baiazet mai împuternicit dupò quâte sufferisse și óstea lui la Nicopole, pacea se întrerupse, și Baiazet vol să afle un pretext spre a suppunne și România, declarò resbel lui Mircea și trecù Dunërea, puindu'și castrele pe locul que se chiamă Roviue în județul Ialomiței.

Mircea făcù a se tragge toți locuitorii la munte bētrâni, femei și copii, apoi adunându'și oștirea și quând urmărind pe Turci quând lăssându-se a se urmări, ajungënd a'i tragge prin strimtori și prin păduri, le dette în fine o bătaie decisivă, și atâta îi sparserò și îi tăiarò Români, quât îi pusserò pe fuga urmărindu'i peste Du-

năre pînă la Adrianopole. După aqueastă victorie România rămase iar independentă quāt trăi Mircea și din successorii săi în timp de 67 de anni.

VI.

Filii lui Baiazet, Suleiman, Musà, Mahomet II.

Patru anni după aqueastă disfață a lui Baiazat, adică la 1402, avu aquesta o bătaie cu Tamerlan Khanul Tătarilor din Asia, și cădû prisonier. Filii lui Baiazet Musà și Suleiman începură a se certă pentru thron. Persecutat de mórte Musà de către frate-său; se refugiò la Mircea querendu'i ajutor. Aquesta i'l offerì și trimisse pe nepotul său Dan peste Dunăre în capul unei oștiri numeroase, din preună cu Musà. După mai multe lupte Suleiman fû învins, și Musà adveni la thron. Asigurat acum Mircea de un aliat și amicu că Musà, închiò din nou un tractat cu Vladislav regele Boloniei în contra lui Sigismund. Ansă la 1413 Musà fû resturnat de frate-său Mahomet II. Aquesta nu putea suferi pe Mircea pentru amicia que avusese pentru Musà și trecend Dunărea, luò cetatea Giurgiu, și la annul 1416 întărindu-o pnsse întrênsa garnisonă turcească. Mahomet II queru atunci dela Români numai aquei 3000 bani roșii, și drept ostatici pe unul din filii lui Mircea, și trei filii de boieril

VII.

Stabilimentele instrucțiunile lui Mircea I.

Domnul aquesta edificò monastirele Cozia și Codmeana; el mutò residința dela Argeș la Tîrgoviște, unde

locuîă, și la București, unde stă iarna. La Argeș după strămutarea capitalei lăssă un Județu, cum și la Tîrgovisce altul. Aquestia eră că nisce Mari. Ellu făcù multe reforme în administrațiune și organisò prima oștire regulată que appèrù în Europa.

Pe lungă communele armate și căpitănatele de mai nainte, formò un corpu de dorobanți de 12 mii permanenți pedestri după modul anticilor pretorienii sau al ianicearișlor: — un alt corpu de 5000 căllări numiți Roșiori; — o legiune de străini, numiți Seimeni: — un regiment de Lefegii pedestri; — 2000 Kazaci căllări; — 2000 de Lipcani; — 1000 de Săracei și de Scutelnici; — apoi vânători căllări, fustași sau bărdari, approdi quâte cinci sute, cum și cinci sute de pagi (copii din casă) copii de boieri que formà gardia palatului. Aqueste corpuri, afară de quelle de mai 'nainte formau o oștire mai mult de 30 de mii, și peste tot cu căpitănatele, cu gendarmii que se numiă Slujitori și alții se ardică pînă 80 de mii în timp de resbel, afară de gardiele comunale que se sculă cu boierii de țerră sau cu proprietarii moșielor cu ai lor carteni.

VIII.

Stephan II.— Roman I.— Petru III.— Iuga I. Alexandru quel Bun.

În Moldavia lui Petru Mușat îi urmò frate-său Stephan II și domni trei anni dela 1390 pînă la 1392.

Aquestula îi urmò frate-său Roman I alți trei anni pînă la 1395.

Apoi iar se suî la thron Stephan II și domni patru ann pînă la 1399.

Venî apoi la thron filiul lui Stephan II, Petru III quei domni numai un an.

Și după dânsul la 1400 urmă fiiiul său Iuga I. A-questa domni doi anni, și întreprinse a organisă multe; întemeiò din nouu dogmele orthodoxe, fondò quâte-va urbe și cetăți, și forterețe; formò o bună cavallerie. Mircea declarându'i resbel, în bătù și'l dusse prisonier la Argeș, la 1401.

Aquestuia îi succedù frate-său Alexandru I supranumit quel bun.

INSEMNARE

Toți Domnii, dela Radu-Negru pînă la Mircea I se vîd domnind pe viață; și domniele lor sunt pline de fapte demne de o Națiune que se organisă; unire, vigóre, aspirațiò în viitor, patriotismu, pietate, nimic nu le lipsesce, Moldavia, din disgratiă, ne presentă un spectacol cu totul different. Dela Dragoș pînă la Alexandru întîiu, tôte Domniele scurte, agitate, pline de certe între frați și maculate de sânge. Quari să fiă causele? Quea mai principale este quē în România proprie (cată să o numim așa) și dincolo și dinquaci de-Olt locuitorii fură toți Români, capi lor de aqueeasi origine și credință cu dênșii, din famillii vechi illustre bine-crescute, primii lor capi fură cînsângi și plini de pietate; și pe quât temellia edificiului soțial s'a pus în harmonie și dreptate, pe terrrêm tare, pe atâta aquest edificiu a cătat să fiă solid și mai durabil. Moldavia, din contra fû plină de Poloni, de Tătari, și de Comani. peste quari mai veniò atâția Unguri, Armeni și Judani Terrêmul îi fu semēnat de elemente diverse, rivale și fiă-quare de ajuns de tare spre a paralyasă unul pe altul, și spre a servi de iustamente politicelor din afară. Acolo unde România la fondarea sa a putut a se organisă în unire, a se appără cu tărie, și a se conservă

cu devotament, Moldavia, c  ellement rom n, fu uevoit  humai a se app r  la început spre a put  deveni que- y ; pruncia ei f  f rte agitată, f rte constr ns  spre a se put  disvolt . In fine în Iuga-Vodă se v d  nisce tendin  de organisare, nu  ns   i de concordie rom n  daqua  si creadă o cavallerie, scopul  i   spre a batte pe Mircea,  i c d nd în m inile aquestuia, la 1401 m re c  prisionier la Curtea de Arge .

Se vede qu  resbellul que sust n  Mircea f  un res- bel numai de app rare  i nu de conquistă; qu ci vin- g tor în Moldavia. lass  a se allege în locul lui Iuga, fratele aquestuia Alexandru I.

IX.

ALEXANDRU I AL MOLDAVIEI

Allian a cu Polonia.— Curtesiele  i darurile între suverani.

Politica acestor doi Domni se  nv l. Alexandru ur- mă din pas în pas faptelor lui Mircea, av ndu'l de mo- del,  i deveni un emule f rte demnu. Dup  que se al- liar  între sine. Alexandru se alli  din preună cu Mir- cea  i cu regele Poloniei, îl împrumută cu bani, luând hypothec   inuturile Senatinul, Colomeia  i Pocu ia.

Alexandru se v d  trădat în aqueastă alianță, qn ci regele Vladislav, tentat de Sigismund, se  ntellesse pe ascuns cu aquesta spre  a  mp r i între ei Moldavia. Catholicismul b tea de o parte pe Rom ni prin Unguri,  i pe de alta prin Poloni. Românii c t  dar  a deveni qu t se p te mai solidari unul de altul; unirea în Ale- xandru  i Mircea deveni  i mai str ns ; qu ci s rta que er  să aibă Moldavia. aqueea a tept   i pe România. Nu trec   ns  mult după aqueastă unire str ns   i Mircea

muri la 1419 Următorul lui Mircea nu fu demn de dânsul; Alexandru remase isolat, ânsă într'o domnire apprópe de 32 de anni, putusse face mult; organisasse țerra fôrte bine, braçe avea de ajuns de appărare și căpitani fôrte buni. Vladislav, că polon, precum să lăsasse a se amăgi cu speranțe de Sigismund, asemenea fu impresionat și de tăria lui Alexandru, și preferă a-l avé de un vecin amicu.

Astăzi Suveranii își trimit decorațiuni de ordinu unui altuia, titluri de cetățeni în curtenire reciprocă, cu aqueasta ânsă nu se facu de quât că cum ar deveni unul suppus sau vasal quellui lalt. Pe atunci, în timpii feodalității, își dăruia unul altuia dominiuri în țerrele lor, și de unde eră suverani la sine, devenia cu dominiurile dăruite vasali în țerra quellui lalt. Ast-fel s'a-întemplat și Românilor, Domnii Munteniei de unde eră suverani la sine, cu dominiurile, și ducatele que posedă în Transylvania eră vassali Ungariei, Domnii Moldaviei, de unde eră suverani la sine, eu dominiurile și ducatele que li se dăruia în Poionia era vasali aquestui regat. Lui Alexandru după aqueastă nuoă alianță, i se dăruî ținuturi în Polonia, și când la annul 1421 îi muri Dóma, Vladislav nu întârziă, de a-l face cumnat offerindu-i de soție pe Ringala surora reginei.

X.

Moldovenii și cavalleri Teutoni.— Emanel Paleologul.—Alianță în contr Turcilor. Unguri nu vin la locul de întâlnire.— Unguri apoi accus. pe alții de codaci.— Polonii se desbină de Moldoveni și perd.— Moartea lui Alexandru.

Quând la annul 1423 Viadislav avu resbel cu cavellerii Teutoni, sau ai Tântului Ioan, din Rrusia. Alexandru trimisse un un ajutor de 400 cavalleri que desvol-

tară o bravură din quelle mai rare. La Marienburg Moldovenii se distinseră atâta în quât annalele Poloniei relată tactica și bravura lor că un exemplu necunoscut în historia militară. După que scôsseră pe cavallerii Teutoni din cetate, se prefăcură a fugi, pînă ajunsseră la o pădure. Acolo allungați de inemici, descăllicară, fugărind apoi cu caii în aquea selbă, Teutonii descăllicară și ei spre a-i urmări că învinși. Din desimea selbei, Moldovenii pe descălicate incepură a săgeta pe inemici, a-i paralyză, și quând îi vëdură uimiți și întorcând spatelile, răpede Moldovenii cu agerimea lor naturale se avëntară pe cai, se răpediră assupra acestor cavalleri model din Europa, îi bătură pînă la unul și pe quâți scăpară cu viață îi luară prizonieri.

Ioan filiul imperatorului Byzantiului Emanuel Paleologul, quând se înturnă dela Vienna, dela socru-său imperatorul Austriei trecu prin Moldavia, și avu o ospitalitate splendidă dela Alexandru que îl petrecu pînă la Gallați. Quând apoi la 1429 Ioan succedă la imperiul tatălui său, trimisse amicului său Alexandru corônă imperiale și titlu de rege, cum și Mitropolitului mitră patriarcale. Alexandru este tractat de historicii Poloniei, și aquest titlu se dette îndelung domnilor Moldaviei.

Ungaria, Polonia, România și Moldavia eră dejă aliate dela 1412 în contra Turcilor; duccerea lui Ioan Paleologul la Vienna, treccerea lui prin Ungaria, Polonia și Moldavia n'a putut fi de quât spre a le facce a susținne imperiul Byzantin que eră dejă în agonie. La anul 1426 Vladislav trimisse un corpu de 5000 căllări, se unu cu oștirea Moldaviei, și la Brăilla aqueastă armată așteptă îndelung pe Sigismund cu Ungurii să viiă și ellu în contra Turcilor. Manopere ânsă dela Roma făcură pe Sigismund a nu ajuta pe Byzantini, și oștirile moldave și polone așteptară în van. Tot ânsă que è mai straniu è quă după doi anni tot Sigismund accusă

pe Moldoveni de codaci quô n'au venit în contra Turcilor, și se pusse din preună cu Vladislav al Poloniei spre a surpă pe Alexandru și a împărți Moldavia. Alexandru se vădă nevoit a rumpe pactul și cu unul și cu altul și a se allia cu Svidrigil duca Lithuaniei que eră orthodox și a batte pe Vladislav pe aliatul său perfid. Mari perderi făcù Poloniei, de și se alliasse aqueasta cu Tătarii. Când Alexandru se înturnă dela resbel triumfător, după luarea și prădarea a multor cetăți din Galiția; fù supraprins și atacat pe din apoi de Poloni și Tătari și trecù Dunăstru forte în desordine la 1430.

Alexandru mai trăi pînă la 1433 și murì după o domnire de 32 de ani și 8 luni. Mircea I și Alexandru I se pot supranumi Romulu și Theseu ai României. Emuli între sine, se întrecură în fapte mari și organizătoare, Alexandru organ'sò Moldavia după Modelul Munteniei: Ministerul, Senatul, administrația, judecătoriale, clerul, armata se stabiliră după aqueeasi systemă, de și Muntenii imită în costume pe Unguri, și Moldovenii mai mult pe Poloni.

Alexandru fondă monăstirile Moldovița și Bistrița; dotă Metropolia cu dominiuri, creă două episcopie quea dela Roman și quea dela Rădăuți, și le dotă cu dominiuri; încuragiò științele, artel și talentul; mîllespt, și de o bunătate rară recompensă servițiul și capicitatea, iertând pe quāt se putea pe culpabili, în quāt țerra, după mörte îi dette supranumele de *Alexandru quel Bun*, *Alexandru quel Mare*.

În zilele aquestui domn veniră Armenii și Țigani în Moldavia.

Alexandru precum semenò lui Mircea în vîrțuți asemenea și în defecte; amîndoi cunoscură mai multe femei, și lăssară mai mulți fii din diverse mume, quare fură causa certelor și desbinărilor, în amîndoe țerrele.

XI.

FILII LUI MIRCA ȘI FILII LUI ALEXANDRU I.

Mircea.— Dan.— Vlad-Dragu transformat în Dracu.

Mircea I a lăsat mai mulți filii din mai multe femei que își dispută Domnia încă de pe când trăia el. După moartea lui la 1419 unul din aquești filii a nume Mirhe, sau Mirhu, quărui îi dăcu și Mircea II adveni la thron.

Dan III, feliul lui Dan II fusesse trimis cu oștire română în ajutorul lui Musà de către unchiul său Mircea I. După ucciderea lui Musà. Dan trecu dela Turci în ajutorul Byzantinilor; și după multe fapte de arme în contra Turcilor, făcu pe Sultanul a abandonà asediul.

Dan remâind în Constantinopole, contrăctò multe din defectele byzantinilor que furò mai târziu alluatul viciurilor din Phanar. Constantinopole erà pe atunci cetatea de studiuri pentru quine voià a se folosi cu studiul; erà însă și capitala desfrêului, a păcatelor' a falimentului moral. Junii desfrânați avea unde a se desfrênà și mai mult, quei applegați spre intrigă avea unde a'și ascuți mintea spre rău; ambițioșii avea unde a'și recrutà complici de complete. Dan, cum auzi de moartea unchiului său Mircea I. și de suirea la thron a vărului său Mirhea după que se uni cu toți soții săi în desfrânări cum și cu mulți filii de boieri Români que se

află acolo; după ce formă o adunătură de oameni fără câpătăiu, ceru dela imperatorul Emanuel Paleologul ajutor spre a se returna în România. Aquesta îi dette o navă mare, Dan se imbarcă cu complicități săi, veni pe Marea Neagră și descindă la Dunăre. O parte mare de boieri și de locuitori îl proclamară de domn. De aici se începă războiul civil în țară; unii ținuă cu Dan și alții cu Mircea. Dan cum învățase a fi Byzantin, scia a se face și turc; ceru ajutorul Turcilor, Mircea pe al Ungurilor. Lupta fu cruntă de amândouă părțile; Dan învinse și omorî și pe Mircea cum și pe generalul ungar Stephan de Lișonț la anul 1420.

Dan remase domn cu numele de Dau III și domni până la anul 1430, aliniându-se când cu Turcii când cu Ungurii spre a se susține; și aceste alianțe nu făcea de cât a desbina pe Munteni de Moldoveni.

Iar unul din fiii lui Mircea Vladu-Dragu, quare pe când Dan eră în ajutorul lui Musă, el se dusesse a ajuta pe fratele acestuia Soleiman, și quare acum se află în Constantinopol, adună și ellu oștire, și basându-se pe boierii nemulțumiți de Dan III. veni și descindă la cetatea Albă ce acum se dice Akerman unde îl întâmpinară partizanii săi cu o multitudine de oșteni și îl proclamară domn. Dan întâmpină cu rebel pe Vladu-Dragu și rămânând învins, perdă și capul.

Dragu avea nu numai a se mântui pe sine de partizanii lui Dan, ci și țara de toți discipolii unei școli-iesuitice și byzantine ce Dan introdusese. Vladu-Dragu pe quare Windeck îl numesce Pangrățiu-Albu, (*) se determină a curăți țara de aquești oameni exclusivi și crudi, și începă a uccide fără milă.

Sultanul Amurat II, auzind de aceste proscritiuni

(*) Pangrățiu este traducție a numelui *Vlad* ce însemnă țara Vul potent *Vaillant*.

și uccideri, aflò pretexte de a'și punne uu protegiat al sêu, pe Radu quârui îi dicea Prasna-glava. Trimisse pe aquesta cu oștire turcească spre a destronà pe Vlad-Dragu. Aquesta se luptò cu vigóre îu contra Turcilor, îi învinse și tăió pe Radu și pe partisanii lui.

Se mai scularò apoi mulți din filii naturali ai lui Mircea I, și se proclamarò domni în diverse părți alle țerrei, desbinându-o în atâtea facțiuni. Dragu îi învinse pe toți, și fu fôrte crudu eu adversarii sêi. Din cauza cruđimii lui îi schimbarò numele diu Dragu în Dracu. Amicii pe de altă parte îi conservarò aquest supranume, pentru quò și în Constantinopole • Constantin ultimul imperator aveà tot supranumele de Dracu Vladu Dracu domnî pînò la annul 1446. A fost aspru în adevêr; ânsê just și bun oștean. Vom mai vorbi de dênsul și trecem în Moldavia.

XII.

Filii lui Alexandru I. — Stephan. — Elie. — Quine 'i a scos ochii?
Frate-sêu.

Alexanpru I al Moldaviei murind la 1433; lăsò doi filii făcuți din doă mume, pe Elie sau Ilias și pe Stephan. Ilias, ajunse la domnie, recomandat de ênsuși tatăl sêu la môrte, și temênduse de frate-sêu Stephan, puse de înneçò pe mama aquestuia. vrênd a'l uccide și pe dênsul. Stephau se refugiò în Muntenia la Vladu-Dracu, și prin ajutor de oștire dela aquesta și dela Turci veni a batte pe frate-sêu Elie. Lupta fû scurtă: Moldovenii, quea mai mare parte se unirò cu Muntenii și instalarò de domnu pe Stephan. Crima lui Elie priu quare se suisse la thron iutărîtasse pe Moldoveni. Elle învins se refugiò în Polonia la Vladislav Iagellon. Polonii vêdênd quò Stephan are partit mare în térră, qua

să l aibă de amicu, pe de o parte îl recunoscuro de domnu, iar pe de alta detterō ospitalitate lui Elie qua cu dēnsul să pōtă amenință tot-d'a-una pe Ștephan, și a'l forță qua să le fiă aliat credincios. Elie dar fu reținut cu tōte onorile în Polonia; dar scăpând; întrō iar în Moldavia, resculō o parte din țerră în contra fratelui sēu Ștephan, se băturō în doē rōnduri; iar la 1436 ajunserō a se împacă și prin midlocirea regelui Poloniei, a împărți Moldavia în doē, adicō: în partea de jōs către mare și în Bassarabia să domnească Ștephan, și în partea de sus din preună cu Suceava să domnească Elie. Domnirō astfel amēndoi frații șēpte anni pînō la 1444 quānd Ștephan aflānd occasiune, prinse pe fratesēu Elie, și îi scoasse ochii, Elie murī dupō un an la 1445. Mai domni apoi Ștephan singur trei anni, și fū uccis la 1447 de Roman filiul lui Elie.

XIII.

Uniația în Moldova.— Grigoriu unitul.— Domnia la Florența.— Limba latină se allungă și se intruduce slavona. — Agitațiuni sociali în Transylvania.

În aqueastă epochă de desbinare este de însemnat qnō în Moldavia prin propaganda papale s'a fost intrudus uniația. Grigoriu Mitropolitul la anul 1435 recunoscū supremația Papii și adoptō dogmole Apusului. — La anul 1439 Damian Metropolitul Moldaviei assistō la synodul dela Florența pentru unirea Bisericeilor, cu îndemn dela imperatorul Byzanțiului de a adoptă dog mele Apusului spre a attragge pe Catholici să l ajute în contra Turcilor. — Dupō un an, la 1440, quānd se ținū alt synod în Constantinopole în Sânta Sophia, Damian fu stins din chorul arhierieilor că un uniat, și în locul lui susemnō Macariu Metropolitul Nicomediei.

Pînă aqñi Românii învță latinesce; servițiul divin se făcea latinesce dnpă cum se făcuse mai nainte de desbinarea Appusului. actele guvernului, decretel domnilor, tractatele se făcea tôte în limba latină. Metropolitul ânsă que urmă lui Damian, fiind fôrte zelos apărător al dogmelor Răsăritului, allungă limba latină din biserice și întrudusse pe quea slavonă qua să puia o linie de demarcațiune între Români și Latini que acum nu mai eră un nume național ci religios. Excesul în tôte și ânsuși în zel ne face adesea a cădă în mari errori. Hellenii, din păgâni devenind Chrestiani, și conservând limba hellenică, nu numai quă aqueastă nu'i mai addusse la păgânătate, ci le explică Christianismul și îi făcū a'și conservă naționalitatea. Assemea și cu Românii, limba latină, ca o limbă cultă și precisă ar fi putut le explică mai bine orthodoxia, și a le appără naționalitatea de a nu expune în mari pericole. Limba slavonă, străină cu totul și fără autori clasici îi făcū a înapoiă fôrte mult.

Pe aqesti timpi deplorabili în Transylvania se făcū o agitațiō soțiale între popoli spre a scutură jugul feudalității, Servii querea libertatea având de axemplu comunele României que eră organizate cu drepturi municipale cu burgărabii lăr, și pe un picior de colonnii militare. Aqueastă turburare se allină dnpă mórtea lui Sigismund la anul 1437, prin împilarea iobagilor și mai vîrtos a Românilor din Transylvania pe quari nu numai quă nu'i ajutară quei doi Corvini Ioan și Matheiu, ci îi și appesară pentru quă nu îmbrăcișară catholicismul. Numele român se făcū acolo synonym cu serv sau iobag. Vom vorbi de Corvini la locul lor.

XIV.

VLAD III DRACU ȘI IOAN CORVINU.

Vlad III.— Amurat.— Alianță între Turci, Românii și Sirbii în contra Ungurilor, Polonilor și Muscalilor.— Dănescii instrumente quelor din afară.— Vlad îi curăță.

Pe când Moldavia era desbinată între frații Stephan și Elie, în Muntenia domnia Vlad III. Pe atunci și regele Ungariei Albert murind, Vladislav, regele Poloniei, fu invitat a deveni regele și al Ungariei, luând de soție pe Elisabeth, văduva lui Albert. Peste Turcia la Adriapole, împărăția Amurat II,

Vlad III învingând pe toți pretendenții la thron, n'avea de adversarii mai redutabili de cât pe Dănescii sau pe quei din partitul lui Dan III. Aquestia, catholici deja, erau susținuți de Unguri. Vlad-Dracu, se vedu nevoit ași face și el un ajutor din afară, și se determină a se lua bine cu Turcii. La 1434 se duse în persoană la Amurat II, din preună cu o scortă de 300 boieri și aflându'l în Assia, îi promise alianță și ajutor ori când va avea resbel în contra Ungurilor, Austriei și Rusiei. Amurat îi onoră pe toți dându-le o masă și îi trimise în apoi cu mari daruri.

Quând Amurat la 1438 veni în contra Ungurilor, Vlad III, și Georgiu Brancovici despotul Serbiei își uniră oștirile cu quelle turcesci la Nicopole, și de acolo trecură în Transilvania, unde devastară tot. Amurat ânsă vedând pe de o parte o resistință tenace la Hermanstadt, și pe de alta, prepuind pe Vlad quă îl amăgesce, se retrasse din Trausylvania.

Reînturnându-se și Vlad III la thronul său, află țerra mai mult de quât mai înainte plină de partisanii Dănescilor. Aquestia vedând urră Ungurilor și a Transylvanilor assupra lui Vlad, luasseră mai mult curagiu, și nemulțumiții trecusseră în partea lor. Vlad deveni terribil, pusse a uccide în toate părțile o mare parte de boieri pe quare îi prepusse de adversarii. Terrórea se întinse peste tot,

XV.

Dănescii sunt susținuți de partitul catholicu.— Ioan Corvin Huniade è Dănescu.— Vlad se aliă cu Amurat.— Aquesta îl prepuie și îl urrestă.— Vlad se aliă cu Vladislav al Ungariei.— Ungurii plecă la batalie fără oșteni. Vlad și generalii unguri dicu quo uu se pote, Ioan Corvin dicu quo se pôte.

Partitul Dănescilor eră ânsă tare susținut de Uniți, și prin urmare și de Unguri. In Transilvania domniă un Ramân din quei mai faimoși que eră din famillia Dănescilor. Aquesta eră Ioan Corvin de Hunyade. filiul unui boier român din famillia Dănescilor, a nume Voicu Botea. Ioan Corvin susținea pe toți Dănescii, și luasse lui Vlad-Dracul ducatele Almașului și Făgărașului, que pînă aqul eră appanage alle Domnilor români.

Vladu-Dracul. vedându-se amenințat de un asemenea adversar u redutabil, fû nevoit a se mai ducce din nou la 1440 la Andrlnopole spre a salutà pe Amurat

și a rennoi le_ătura de alianță offensivă și defensivă. Aquesta îl quam prepunea dejă, și întăritat de fanatismul unui favorit al său Phadulah, arrestò pe Vlad și'l pusse la închisóre în Turnul din Calliopole. Vlad, protestò de a sa lezitate și qua să scape, lăssò în locul lui doi filii ai săi drept ostatici.

Dupò que ajunse în România, Vlad-Dracul, se decisse a'si resbunà în contra Turcilor, trecù dincolo de uniati și se aliò cu Vladislav regele Ungariei și Poloniei.

La 1444, Vladisl v, de și închieasse o pace pe dece anni cu Turcii remustrat de Papa și îndemnat de a rumpe aquea .evă. se determinò a dà resbel fù proclamat cu uet mare, cu mari declamațiuni și jurăminte, cu mari prepa_ățiuni, și quāt oș irei ungurească și polonă fu adu ată d i tote părțile la Nicopole, nu erà mai mare de quāt de de e mii sub commanda lui Ioan Corvin de Hunyade. Dupò promissiune venì și Vlad acolo cu dece mii căllări sub commanda filiului său que se numia tot Vlad. Vêdênd ânsè pucina oștine a Ungurilor, și cunoscênd și puterea și disciplina Turcilor, cum și cha acterul și bravura lui Amurat, nu'i plăcù nici de cum aqueastă întreprindere: îi părù fòrte imprudente. Pe de altă parte Vlad erà un militar din quei mai distinși din timpul său, scià cum se înceapă și cum să susțîă un resbel. Vlad îi părù fòrte ușurel. Într'un consilliu ce se țirù, Vlad îi disse de față cu toți

“Majestate, ôstea 'ți è puçină, Turcii sunt mulți și commandați de ênsuși Amurat que este un bun căpitân; pe lîngò aquestea, iarna se appropie, și ai a te lup_ă și cu Turcii, și cu timpul rêu și cu lipsa. Dacua cređi quò împeratorul Byzanțului, și flota Genovesilor și a Venețianilor vor b_ătte pe Turci de o parte pe quând noi îi vom batte pe de alta, puçine speranțe: Byzantinii cunoscù pu erea Turcilor; vor stă c_ă specta-

tori să vedă încotro è victoria qua acolo să trecă și ei; Genovesii și Venețienii sunt speculatori: aurul Turcilor îi fermetă și îi va face să stea locului. Nu è să pui credință pe oameni pe quari nu i mișcă de cât interesul banilor.

“Amână resbellul pe anul viitor; prepară-te mai bine: să nu ne întemeiem de cât pe forțele noastre proprie. Astăzi Amurat are mai mulți oameni după sine când ese la vânătoare de cât noi când eșirăm la resbel.”

Quei mari mulți generali și magnați Unguri approbaro consiliul ui Vlad. Numai cardinalul Julian que ațitase resbellul aquesta, și Ioan Hunyade que eră inemicu lui Vlad, i se opusseră, dicând quă Vl d nu è sincer, quă ține cu Turcii, și de aqueea le face atât a laude qua să sperie pe Unguri; ânsă ei nu curoscu que va să dică fric și pericolul și vor merge înainte și vor extermina pe Turci de pe fața pământului. Regele Vladislav, că polon quăruia îi plăcea vorbele mari, applaudì lui Hunyade și commando departul — Vlad atunci spre a susține onorea Românilor. dette patru mii de căllari sub commanda propriului său filiu spre a mări oștea Ungurilor, și făcù urare regelui de victorie, cum și lui Hunyade.

XVI.

Lupta dela 10 Noembriu. — Turcii înving. — Vladislav și Cardinalul Iulian sunt uciși. Hunyade scapă cu fugă. Vlad îl areștă. Hunyade se rescumpără.

Armata Ungurilor și a Românilor ajunse la Varna așteptând ajutoare și dela Ioan II Paleologul, și dela Skender-beiu capul Albaniei, cum și dela flota venețiană și genoveză.

Amurat que se află în Asia trecù în Europa și îi în-

têmpinò la Varna. Lupta începù la 10 Noembriu 1444. Ioan Corvinu erà generalismul; Regele Vladislav remas-se la locu mai singur cu un corp de rezervă. În dîoa d'ântêiu Chreștinii înfrânserò pe Turci: a doa dî numărul Turcilor făcù qua victoria să fiă în partea lor. Regele Vladislav fù uccis și capul lui fù purtat într'o sulia de un derviș. Chreștinii perdurò curagiul; între quei ucciși furò și episcopii de Erlau și al Varadinului, cum și cardinalul Julian quare fusesse cauza aquestui resbel. Resbellul se terminò dupò cum îl prevêdusse Vlad III. Flota genovesă și Venețiană nu numai nu dette nici un ajutor Chreștinilor, ci facilitò pe Turci trecêndu'i ênsuși în vasele lor din Assia în Europa, și luând quâte un ducat de fiă-quare individ. Byzantinii nici nu se mișcarò din locu.

Hunyade scâpò cu fugă, și trecù Dunărea în România. Vlad, avea multe assupra lui: luarea Almașului și a Făgărașului și ênsuși Bănatul Severinului, protecția que dă Dănescilor adversariilor sêi, prădarea que mai din ainte făcuse în România, insultata que îi făcuse înaintea regelui Vladislav, divergința de principe politice și religiòse, îl făcea acum săși resbune. "Unde e filiu meu?" îl întrebò Vlad, cum îl vèdù înturnânduse în starea deplordbile dela resbelul întreprins cu atâta ușurătate; și în dată îl pusse în carcere. Intr'aquestea se înturnò și Vlad fiulul, que din preună cu Românii sêi nu fusesse quel d'ântêiu de a fugi dela bătălie. Remasse Hunyade captiv pînò que se rescumpêrò și dette înapoi României Almașul, Făgărașul și Oltenia. Dupò aqueastă justă restituire, Vlad III dette libertatea lui Hunyade, și il petrecù cu onori pînò la Brașov.

XVII.

Ioan Corvin vice-regele al Ungariei.— Allungă pe Vlad III și pune pe Dan IV.— Vlad restornă pe Dan.— Hunyade bun general, român ânsă re-negat. Exemplul lui a fost fatal elementului Român.

Hunyade află Transylvania și Ungaria în desolațiune, și contribuă mult spre a asigura mințile. Moștenitorul coronei Ladislav IV era prunc de cinci ani; și reprezentanții Ungariei alleseră pe Ioan Hunyade de vice-rege guvernator pînă vo cresce pruncul regal. Luând puterea în mână Hunyade, numai întârziă de ași respinge în contra lui Vlad III. Se pusse dar în capul unei oștiri numeroase și intrând în România, allungă pe Vlad III și pusse în locul lui pe cumnatul său Dan IV. Vlad se refugiă la Turci, și cu ajutor dela dînșii re-întră în țerră la 1446. Dan cu ajutor și dela Unguriși dela Domnii Moldaviei, Roman, bătă pe Vlad și îi tăie capul cum și feliului aquestuia quellui mare. Vlad al III a domnit 24 ani, că bun guvernator, bun general, ap-părător al regiunii în contra catholicismului, ap-părător al Românilor în contra Iobăgiei. Daqua Hunyade 'ia fost inemicu. este quă aquesta devenisse catholicu, și sus-țineă nemeșă ungurească în contra quellor de o națiune cu dînșul Români, lăssându-i fără nici un drept politicu. Hunyade a fost un general mare, ânsă că un re-negat a combătut și pe Români și orthodoxia. Exemplul lui 'lau urmat mulți Români din Transylvania pînă astăzi lepădându-se de religiune și de naționalitate; de aqueea Românii 'i-au numit pînă astăzi nu Ungari, ci Ungureni.

XVIII.

D A N IV.,.

Se sperie și Turcii de ceru limile lui Dan.— În lupta de a Miria Unghuri sunt băuți, Hunyade prins de Sîrbi se r scumpera.— Dan IV m'ie.

Dan IV fû un domnitor crud și vindicativ, uccisse pe ori-quare erà prepus de a fi din partea Draculescilor quât se indignarô și Turcii de barbaria lui. Schôla cio-coismului în țără, cum am dis, își are început dela Dă-nesci atât în România quât și în Transylvania, și începu cu furie că tôte pestilențele. Magnificența și heroismul boierilor prin aqueastă scholă fură maculate. Pașii din Bulgaria avurô ordinele Sultânului la 1447 că a veni și a pedepsi pe Dan al IV. Aquesta se uni la anul 1448 cu Hunyade que venia a batte pe Turci pentru rușinea que pășise la Varna. Turcii se întempinarô cu Ungurii pe câmpia Miriei sau Cosova, unde fusesse uccis Amurat I. Ungurii și aqul furô bătuți, și Hunyade sciù a fugi quel d'ânteu și fû prins de Georgiu Vucovici despotul Serbiei, și nu putu scăpa pînă nu se rescumpêrô și dette ostaticu pe fiul sêu. Atât eră persecutia Catholicilor în quât sîrbii preferia de a facee causă comună cu Turcii numai qua să scape de dișii. Chreștîri. Românii assemenea lăssarô pe Dan și Trecurô la Turci. Amurat îi tractò că niscă instrumente

órbe alle unui despot crud, și că pe nisce disertori, și pusses a'i uccide. Dan IV nu mai trăi mult după nqueastă bătate. Dionisiu Photinò dice quò fù uccis la Tîrgșor.

În Moldavia în annii aquestia; pela 1347 Roman avù de adversariu pe vèrul sèu Petru fìliul lui Stephan și amicul lui Vlad IV al României; acestu îl și resturnò în anul următor 1448. Roman se refugiò în Polonia, și acolo murì avelinat de ómenii cumșerați de Petru. Aquesta domni cinci anni și murì la anul 1452.

Stephan III apoi, nepot de suror al lui Elie adveni la thron prin ajutorul Polonilor, și după un an, un fìliu natural al lui Alexandru I a nume Bogdan III, l.ò domniă și allungò pe Stephan III.

Ast-fel împărți și desbind țerra după mórtea lui Alexandru I aqueastă familie de Atriði ai Moldaviei, sbucinându-o prin resbelle civili peste 23 anni.

XX.

VLAD IV.

Corvin scòte ochii protegiatului sèu Stănciucu qua sa complacă lui Vlad VI.— Caderea Byzantiului.— Corvin își spală rușinele.— Rădu quel Frumos uccide pe Vlad IV.— Bogdan III.— Alexandru II.— Petru-Aron.— Ciubor.— Stephan quel mare.

După mórtea lui Dan IV boierii țerei prin allegere generală, la 1452 alleserò de Domnu pe Vlad IV nepotul lui Mircea I. Pare quò pentru politică ajutò la aqueastă allegere și Ioan Corvin, spre a nu'și perde influința din România. Qua să se arate favorabil lui Vlad IV, Corvin nu avù nici un scrupul de a punne a scòtte

ochii protegiatului și consângelui său, lui Stanciu fiul lui Dan IV que avea pretențiuni la domnie.

Pe timpul Domniei aquestuia în Constantinople împărăția Constantin XI, iar la Turci, murind Amurat II la anul 1451, lăssasse în locu'i pe fiul său Mahomet II. Aquesta luò Constantinople la anul 1453 la 29 Maiu. Constantin XI se luptò bărbătesce și cădù mort din preună cu imperiul byzantin.

Am arătat quò Romulu fondò Roma, și din întâmp-lare cu un Romulu August cădù imperiul ei la anul 1467. Tot asemenea fù și cu imperiul Byzanțului: Constantin quel mare îl fondò, și cu Constantin XI se terminò.

La anul 1454 Mahomet II trimisse la Dunëre ôste numerosă spre a străbatte în Europa. Aquì Corvin își spălò rușinile pățite de mai 'nainte; quòci înfrânse pe Turci.— În anul următor Mahomet II venì în persônă cu oștire mai mare, și Corvin, avënd în ajutor și nisce cavalleri cruciați, iarăși bătù pe Turci. De atunci Hunyade își făcù un nume european. Nu trăi ânsă mult după aqueastă victorie, quòci murì la anul 1456.

Tot pe aquel timp la anul 1455 Radu III fiul lui Vlad III venì dela Turci cu oștire și avënd partit mare în țerră, bătù pe Vlad IV, și'l uccisse la Tîrgșor. Aquesta advenind la thron nu domni mult; pentru quò erà fôrte sfemeiat; După dënsul venì frate-său Vlad V, la anul 1456 și el fugi la Turci, dela quare luasse multe vițiuni; Ellu este Domnul quare s'a numit Radu quel Frumos.

În Moldavia, pela 1452, când Bogdan III când Alexandru II, domnirò doi anni. După dënsul advenì la thron Petru IV supra-numit Aron quare a uccis pe

Bogdan III. Aquest Petru Aron veni cu ajutorul Ungurilor și domni numai doi anni. Se mai vede în aquest interval și un Ciubor-vodă. Aquesta ânsă se pare quă nu a fost domnu ci un general uîgur a nume Ciupor quare venisse cu Petru Aron, și quare dupò mórtea lui Aron îi luò locul quâte-và luni pînă fu allungat.

Vlad V ajutò prin oștiri pe Stophan quel mare al Moldovei spre a veni și a'și luà thronul părintescu din mîna assupritorilor, la annul 1456.

— — — — —

EPOCHA A ATREI

VINDICTA.

I.

VLAD V ȚEPEȘ.

Catholicișmul și Islamismul își dispută dominarea lumii.— Popolii, sunt victime.— Fanatismul.— Vlad V jură resbunare tuturor victimelor.

Mai înainte de căderea Constantinopolii, și după aceeașta câți va anni, amândouă domniatele danubiene eră sbucinate cum s'a velt de resbelle din întru și de din afară, din cauza filiilor naturali ai lui Mircea I și Alexandru I; cauza ainsă quea mai mare a fost fanatismul religios al Turcilor de o parte și al Catholicilor de alta que își dispută dominarea popolilor, și scullă frate asupra fratelui, adressându-se la patimile lor. Lege constituțiō, datine, tôte eră călcate în picioare, fiă-quare cu puterea și cu protecținneă sau catholică sau musulmană trecea la thron peste cadaverul și lumina ochilor fraților săi

Vlad V, fiul lui Vlad-Dracul, împins de uraganul vendicti generală cu sabia în mână, fără adunare și al-legere generală își deschise drum la Domnie la annul 1456. Om plin de energie și de resbunare, sufferind multe din partea Dănescilor aliați și consângi cu Ca-

tholicii, având a resbună mórtea tatătui său, consângilor săi și amicilor aquestora, mórtea tutulor boierilor conservatori și instituțiunilor lui Radu-Negru și Mircea înemicu neîmpăcat inovațiunilor și imitatiunilor după feodalitatea Catholică din Ungaria și Polonia, se determină din preună cu viața să și sacrifice și numele și onórea, și sufletul, numai să curețe țerra de cangrena quea mare. Vlad V. apără în România că geniul răsbunător al ei împelițat într'unul din descendenții lui Mircea, descendent al Negrilor-Bassarabi. Just pînă la exemitare, se decisse a nu mai iertă nimicu. Jură pe țepă cu tot focul urrei cum un pietos n'ar jură asupra Crucii. Vai de inemicul Pariei, Religiei și al cugelelor sale! țepă îl așteptă !

IX.

Iecatombele lui Vlad V.— Matheiu Corvin devine rege.— Tractatul lui Vlad V.

După que mai întău își formă o armată considerabile bine organizată și bine ținută, nu mai avă amici de quāt pe soldații săi. Peste 500 de boieri que eră în relațiuni cu Ungureni și cu Dănescii, que se încercă să introducă în țerră smorfuri feudale, pusse și i tăiă fără nici o muștrare de cuget; peste 20 mii ómeni din țerră de asemenea pripe și as irățiuni făcū să dispară dintre quei vii. Patru sute de Sași și Ungureni que se afla în țerră cu propagande contrarie libertăților Romăniei și Relegiunii ei, îi adună într'un magasiu și pusse a le da focu. Probă quă n'a fost el începătorul aquestui rău, este epistola Comitelui Michaiu Silagi unchiul și tutorul regelui Matheias către Sibineni, pe quari îi muștră quă ei au supărat pe Vlad V.*)

(*) Veți Chronica Romănilor de G. Sincai, tomul II, pag. 23.

Trecù după aqueasta în Transylvania, arse Braşovul, şi trasse prin ţepă o mulţime de Saşi dinaintea Bisericeii Sântului Iacob, la anul 1457.

Organisând ţerra milităresce, pedepsind cu rigóre şi cu dreptate, ne iertând nici o faptă rea, că un alt Dracón al Athenei, applicând pedépsa cu mórtea la quea mai mică abattere din legi, prin terróre eşi la căpătéiu de a moralisá ţerra 'şi a stabili securitatea publică. Dacua eră terribil cu din Români, nici o tigressă nu 'şi-a appêrat puii mai cu furóre în contra inemicilor, pre quât Vlad V 'şi a appêrat Românii în genere în contra Turcilor si altor inemici de din afară şi din întru.

Pe timpul lui, în Constantinopole împêrătiá Mahomet II; în Ungaria după mórtea Regelui Ladislav de şi june încă fu alles de rege Matheiu Corvinu filiul lui Ioan Corvinu prin mişlocirea unchiului său comitelui Michaiu Silagi.— Aquesta, cum ajunse la thron atâtéu pe unchiul şi făcêtorul său de bine îl pusse la închisóre. Que avea dar să aştepte Românii din Ungaria dela un asemenea Român? —

Iar în Moldavia domniá Stephan que se supranumi quel mare, ajuns la thron énsuşi prin ajutorul lui Vlad V.

Void să assicure drepturile Rmâniei şi să le apere apoi, şi vêdând puterea Turcilor que luasseră dejă Constantinopole, Vlad V se adunò cu Metropolitul şi cu toţi boierii, şi prin consilliu general se decisse a închieiá un tractat nouu cu Turcii, a intrá din nouu în confederăţiune cu Turcia. recunoscênd supremaţia Sultanului. Tractatul lui Mircea se renol cu prefaceri în folosul României, şi cu obligări mai multe din partea Turciei. Aquest tractat s'a încheiat la 1460.

III.

Turcii quer copii.— Vlad V. refusă și facee alianță cu Matheiu Corvinu.—
Hamza-pașă în țepă.— Vlad declară rebel și trece Dunărea

Nu trecu după aqueasta, și chronicarii pământeni dicu quô Sultanul trimisese firxan invitând pe Vlad V, quă să viiă singur cu peșkeșul annual spre a se închină Sultanului, și pe lngă aquest peskeș să mai adauge și quâte 500 copii de Român' pe fiă-quare an.— Din aquești copii turcindu'i făcea imperul Ottoman ianicerii.—

Vlad V, respunse quô peșkeșul îl trimitte, quôci îl îndatoreadă înscrisul quare tot asemenea îndatoreadă pe Sultanul întru a nu quore mai mult, nici venirea Domnului înaintea lui, nici copii țerei. E pré mult disse Vlad, și eu m'am jurat să fiu just; vai de omul que își va călcă cuvântul sau înscrisul.

Vlad într'aquestea făcu un tractat de alianță cu regele Matheiu al Ungariei, la 1461, vedând pretențiunile Turcilor. Sultanul se înfuriò auzind respunsul lui Dan, si trimisese ordini lui Hamza-pașă dela Vidin a intră cu oșire în România și cu ori-que prețu a scôtte din Domne pe Vlad viu sau mort.

Quând Hamzà intrò apoi în țerră cu Turci, Vlad puse mâna pe dânșii și pe toți ordonò a'i tragge prin țepă formând o pădure de țepe între quari a lui Hamzà eră mai 'naltă de quât a tutulor.

Vlad nu mai așteptò să'i declare Sultanul rebel ci trecu Dunărea la anul 1464, devastò Bulgaria de jos, uccisse peste 25 mii Turci, ariciând locurile de țepe.

IV.

Mahomet II cu 250 mii Turci în răz în România. Bătălia de la Foxani și retragerea de la Tirgoviste.

Mahomet II înfuriat de aquele te-sciri, se puse singur în capul unei armate de 250 mii Turci și trecu Dunărea. Nu ajunssesseră încă la Brăila când Vlad ardicasse toți locuitorii și îi trăsese la muni. Turcii aflară pretutindeni țerră desertă: nici om, nici vită, nici de mâncare. Creșură dar quă lumea e sperată și quă a fugit de frică. Aqueastă îi făcū să naintese în etul fără tēmă și fără a lăa nici o măsură de preveghiere. Vlad își împărțisse oștirea: o parte o ținea cu sine la locul de pândă unde se află, și alta o trimisese la hotarele Moldaviei. Stephan ajutorul de Vlad a se sull thron, eră aliat cu Turcii și cu Tătarii și veniă al batte pe de o parte pe când Turcii se vērșă că un torrei al batte pe de alta. Vēdēnd quă Turcii tăbērissērō spre a petrecee nōpte și quă nu au nici veghii, nici mēsure de appērare, Vlad se informō de situațiune campamentului turcescu și comandō atacul. În mijlocul nopții pe când quei mai mulți Turci dormiă, Românii cu torțe aprinse se răpeșirō în mijlocul lor, și Vlad comandă tōte atacurile. Pînō la dīo tăiarō pe Turci în desordine, și fiă-quare din ei voind să se appere și nesciind în quine dă, se ommorā între sine. Vlad voia a străbatte pînō la tindele Sultanului și în întunerecul nopții înne-meri tindele și oștenii a doi pași cu quari se bătū pînō la alba dillei. Mulți Turci perirō în aqueastă luptă: că-

dură însă și 1000 de Români în mâinile inamicilor. Sultanul la dio ordonă să-i taie. Aqueastă bătăie s-a întemplat în câmpia Foxanilor. La dio, Vlad se trasse spre Tîrgoviște.

V.

Mahomet II urmarește pe Vlad la Tîrgoviște. Pădurea de țepe. Multă crușime. mult zel. Mahomet ermino cu intriga quă e nu putu facee cu forța. Radu quel frumos se pro lamă domn. Vlad trece la Matheiu I, evine c Unguri, se nvine. Ungurii ajută, Ungurii îl arrestă. Quine era Matheiu.

Mahomet II urmărește pe Vlad către Tîrgoviște de unde aquesta se re-răsse de jă cu lăcutorii la cetatea Poienarii que o construisse ellu. Mahomet la apropierea sa de aqueastă capitală, remasse înmărmurit quând vedu o pădure de 20 mii țepe prin quari fussesseră trași 20 mii Turci, în mijlocul quărora mai nalt se află Hamzâ în vestiminte roșii. La spectacolul aquesta Mahomet II suspină, și disse: "multă crușime. mult devotament! nu "ia quine-va așa de facil țerra unora asemenea omeni"

Mahomet veni la mâini cu un corp de 6000, căllări que Vlad lăssasse a-l observă, (pentru quă el dela Poienari plecase înaintea lui Stephan spre Moldavia). Mahomet, impresionat de quâte vedusse și mal vedend resistința Românilor, commandă departui înapoi către Giurgiu; și se încercă a face prin intigă queea ce nu putusse facee cu forța. Se decisse a se adressă la nemulțumiți. După que Turcii devastară tot în treccerea lor prin Bucuresci pînă la Giurgiu, Mahomet trecu Dunărea, și lăssă pe Ali-beiu cu o parte de oștire spre a susține pe Radu quel Frumos. Aquesta se dice quă eră frate lui Vlad; trăind însă cu Turcii, contractasse învêturile lor. Iar fi plăcut să facă din țerră un pašalîk Eră dar candidat favorit al Turcilor pentru quă le promissesse alle închină țerra.

Radul se adressò la Boieri, le descriisse cruđimile lui Vlad, tãria și puterea Turcilor, adãogind quò au să mai viiã în țerrã și mai numeroși, și quò mai bine să abandone pe Vlad, de quãt să susțio un despot que a addus și va mai adduce peire pe țerrã. Ast-fel stãtuți Românii de nevoi, și de sufferințe, trecurò cu toții în partea lui Radu și îl proclamarò de domnu, Dunãscii iar, se mai aflã mulți în țerrã.

Vlad strîmtorat și de Stephan se vèdù nevoit a se refugia în Ungaria la regele Matheiu cu quare erà dejã în alianță. Se întêlni cu aquesta la Turda, și de acolo Vlad cu oștire ungurească și cu regele Matheiu întrò din nou în țerrã.

Radul cu boierii și oștire eșirò înaintea regelui Matheiu, și arãtarò quò voiescu pace, quò n'au bătaie cu nimeni, și quò nu voiescu de quãt a ascãpã de cruđimile lui Vlad. Radu se mai înțelese iar cu regele Matheiu, îi offeri ducatele Almașului și Fãgãrului que pînò aqul le avea domnii Români: Matheu vèdend quò Radu avea partit mare, quò Vlad nu mai erà posibil, vèdend apoi quò î se promite atãtea folóse, nu numai quò întórse spatele lui Vlad, ci pusse âncò îl închisse la Budã unde stetto prisonier dece anni.

Radu ajunse la domnie și se recunoscù într'ênsa și de Turci și de Unguri, offerind Ungurilor Almașul și Eãgãrașul, și Turcilor dreptul de a cousiderã pe domni cã pe niscè pași Turci cu doë tuiuri. De aqul înainte domnii, de unde erà independenți devenirò în adevër tributari Turciei și perdurò doë ducate din Transylvania.

Pentru Matheiu în Ungaria și Transylvania, daqua că "rege" al Ungariei avea interese de a mări acest regat cu pierderea Românilor de dincoace de Carpați, unde 'ia fost simțimentul de naționalitate pentru quei de dincolo? Nici un drept politicu, pentru dênșii fără numai de s'ar filăpădat de orthodoxie și prin urmare de naționalitate. Din cauza aquestei persecuțiuni, tôte familiile illustre române din Transylvania devenind catholice, trecu astăzi de familii ungare. Glorifice-se qu'ne are interes cu Ioan și cu Matheiu Corvini, quoci Românii în genere, n'au que dicce de dênșii de quât queea que pot dicce Grecii, de aqueia dintr'ai lor, que au adoptat Islamismul și au ajuns Pași și Viziri. — Daqua sunt doé interese, unul al împilătorilor și altul al împilărilor, daqua è un princip al despotismului și altul al libertății, orthodoxia a fost partea împilată și în Turcia și în Ungaria, orthodoxia a purtat în sinul său principul libertății, pentru quo a fost o protestație viiă și neconținută.

VI.

STEPHAN V. QUEL MARE.

Stephan bate pe Poloni și închie tractat. — Bate pe Secui — se alie cu Turcii și bate pe Vlad.

Aquesta a fost neșot alui Alexandru quel Bun, și fiul al lui Bogdan-Vodă. Ajutat cu oștiri dela Vlad V, veni în Moldavia și a'lungd pe usurpatori. Pet u Aron se refugid la Regele Poloniei. Stephan pentru aqueasta trecu fruntarele și depradd ținuturile Poloniei, pină que constrinse pe rege a închieia un tractat de pace la anul 1459, cu mari folose petru Moldova, Ambele State prin aqest tractat făcură alianță offensivă.

Aqueastă alianță făcū pe Stephan a deveni ingrat către Vlad V, que îl ajutasse, Vlad se alliasse cu Matheiu al Ungariei, Stephan nu vedeă în Unguri de quât nisce protectori ai lui Petru Aron que le didesse cetatea Killia. Stephan, după que își înmulți și organisò bine oștirea trecu la anul 1461 la Săcui și îi pradd forțe, Quând la 1461 Mahomet II, trecu în România în contra lui Vlad V, Stephan se aliò cu Turcii, spre a paralysa operațiunile de resbel alle aquestuia.

La anul 1465 veni și luò cetatea Killia dela Ue-

guri și cetatea Albă, coprinse ținutul Putnei que pînă aș fi fost al Rămânei. La anul 1467 Matheiu al Ungariei, spre a-și resbuna de prădările que făcuse Stephan Secuilor, intră cu oștiri în Moldova și arse și prădă Tortușul, Bacăul, și Romanul, Stephan îi ucise la cetate Baia vre 10 mii de oșteni și l' făcu să scape cu fuga și cu o săgeată în spate,— Pentru aqueastă prădare a lui Matheiu, Stephan intră din nou în Transylvania și devastă regiunea Săcilor, pînă constrînse pe Matheiu a încheia pace cu Moldova, la 1468, oferindu-i și quâte vă cetăți cu dominiuri în Transylvania.

După împăciurea cu Ungurii, în aquellași an, Stephan bătă pe Tătari și luă prizonier pe Carzicu fiulul Khanului:— Secuii, spre resbunare detteră ospitalitate lui Petru Aron que fugise din Polonia la dînsii. îi detteră și ajutor spre a batte pe Stephan. Aquesta bată pe Petru Aron și pe Săci, intră apoi în ținutul lor și îi pedepsă aspru.

VII.

Stephan se emancipă de a'lianța cu Turcii și intră în resbel cu Radu IV.— Dîmna și fiele lu' Radu cațive la Stephan.— Stephan Domnu al Secuilor.— Disfata Turcilor la Bătăia și jacea între Munteni și Moldoveni la Romnicul sarat—Stephan ia de socia pe Voichița filia lui Radu IV.

La anul 1470 Stephan începă a întorče spatele Turcilor cu quari se alliasse, și qua să se emancipe de aqueastă alianță se dettermină a batte în România pe Radu IV, favoritul și ajutorul Turcilor. Arse Brăilla, iar Radu intră în Moldavia, și Muntenii se întîmpinară la Soci, unde se făcu o bătăie cruntă. Radu înfrînt se returnă în napoi.— După 3 anni Stephan iar declară resbel lui Radu, La 1474 Moldovenii cu Muntenii se

bătură la Râmnicul Sărat. Radu perdând bătaia se retrase în apoi. Stephan îl urmări pînă în Bucuresci; Radu se vedu nevoit a fugi la Turci. Avera lui și Dîmna Maria, și două filie cădură în mîinile lui Stephan. Vîngătorul se vedu nevoit a se înturna în Moldavia, quoci în lipsa lui Guvernatorul Transylvaniei Blaș intrase acolo cu 6000 de oșteni. În România lăssă domnu pe Laiot Bassarab. Cum ajunsse în Moldavia bătut pe Balș și urmărindu-l în Trausylvania, se declară domn al Securilor; recrută apoi dintre dînși un corp bun de oștire și cu aceasta, din preună cu ai săi, eși înaintea Turcilor; quoci Radu quel frumos venisse cu oștire turcească și allungasse pe Laiot; iar Soliman pașă înaintasse pînă la Bărlad, Turcii avea oștire multă. Stephan avea 40 mii de Moldoveni, 5000 de Săcuți și 2000 de Poloni. Bătaia fu disperată. Moldovenii înfrânseră pe Turci și îi allungară pînă peste Dunăre. Patru pași cădură morți din preună cu mii de soldați. Pînă la 100 de stéguri li se luară; prizonierii fură toți trasi prin tēpă.

Allungend pe Turci, Stephan se întorse către Radu favoritul Turcilor que venia în Moldavia; trimisese mai înainte pe vreu său Alexandru sau Șandrea în courta lui; aceasta perdă și bătaia și viața în luptă. Veni apoi singur Stephan și înfrangend pe Radu, îl urmări pînă la Râmnicul Sărat, Acolo Boierii din ambele părți din preună cu soli înadins trimiși dela Casemir regel Poloniei stăruiră a se face pace; și de unde pînă a quî hotarul între România și Moldavia fusesse Tortuş-acum se pusse Milcovul. Stephan în anul aceasta (1475) fiind quă îi murisse Dîmna, luă pe Voichița filia lui Radu IV de soție: iar pe Dîmna din preună cu quea-i laltă filie o trimisese cu onori la bărbatul său Radu.

VIII.

Mahomet II, declară război lui Stephan.— îi declarară și Radu IV.— Stephan se desparte de Voichița și o trimite la tată său.— Matheas și Stephan își aduc a minte de Vlad V.— Radu IV cade.— Vlad V. se reîntoarce la Domnie.

Mahomet II, după rușinea ce pățiseră ai săi la Bărlat, se pregătește cu oștiri și mai mare a intra în Moldavia. Ungaria și Polonia. În România avea de auxiliari pe favoritul său Radu cel frumos, care nu puțin rău putea face și lui Stephan și lui Matheiu al Ungariei. Radu cel frumos, după preparativele Turcilor, începuse de mai înainte ostilitățile în contra lui Stephan, zicând că voia să luze din nou de la Moldoveni ținuturile ce aveau să le luase de la Români, adică Killia, Alba și ținutul Putnei. În aceeași epocă însă, a restituit adevăratul părți României era una cu a se prepara spre a le da peșceș Turcilor: patriotismul lui Radu era foarte fals și hypocrit.

Stephan cunoștea și manevrele Turcilor, și ipocrizia Frumosului de Radu, și amica falsă a Ungurilor și Polonilor: mai mult de cât toate acestea nu mai putea suferi rolul neomenos ce juca Radu și se determină să înceapă de la dânsul, să-l pierdă cu orice preț. Se despărți în dată de Voichița, o trimise la tatăl său și se înțelese de aproape cu Matheiu al Ungariei.

Acum (la 1475) și Stephan și Matheiu își adușeră aminte de Vlad V. ce jăcea de zece ani în închisoare

la Buda: acum le erà la amândoi necesarie talentele militare alle aquestui om que devenisse spăimântalliul Turcilor. Matheiu dette libertatea lui Vlad V, și 'l trimisse la Sibii cu scrisore către Magisterul Thoma spre a'i da tot ajutorul qua să reintre în România.

Stephan acum se înțelesese cu Bathory Istfan Domnul Transylvaniei; amândoi intrarō în România de amândoē părțile și despre Milcov și despre Turnul Roșu. Radu IV strimtorat de tôte părțile, fugi în Brașov. Acolo Sașii prindēndu'l îl detterō în mâinile lui Stephan quare pusse și îl tăiō în dată.

Vlad V se stabili din nuou pe thronul României. De unde în Domnia d'ântēiu purtă numele de Țepeș; acum i se dette supranumele de *Călugărul*; din cauza martirului de Țepeș. Turcii se speriarō quând văzurō quō au a facce de aqui înainte cu Vlad Țepeș. și cu Stephan pe quare tôte Statele străine îl numisserō dejă quel Mare. Mai irtârđiarō dar expedițiunea spre a se prepară mai bine. Se încercarō a facce quâte-va incursiuni. și puçini se înturnarō înapoi. Unirea acum erà strînsă între domnii Romani și între Unguri.

Vlad filiul lui Radu IV quel Frumos, țngl la Turei qua prin ei să viiă la domnie.

IX.

Turcii trecu Dunrea.— Vlad V le resiste și se retrage tregēndu'i la munte Paul Chenesul.— Turcii sunt bătuți la apa Vinerii

La 1479, Ali-beiu inemicul lui Vlad V trecu Dunrea cu 100 mii Turci assupra lui Vlad și a Ungurilor României auđind de numărul Turcilor, se trasserō la munți. Vlad le ținu pept, trăgēnduse tot spre munți pînō se va uni cu oștirea ungurēscă din Transylvania. Acolo Istfan Bathory Domnul țerreii, adunō pe lângō

Ungurii s'ei ôste de Români, de Sași și de Săcui, cu quari veni a se uni și Vlad. În Temisiana eră ban comitele Paul Chenesul (*). În pregiurul aquestua că Român se adunară toți Remânii Temisiansi și formară o oștire respectabile.

Ali-beiu urmărind pe Vlad, întră în Transylvania și 'naintă fără resistință pînă la Alba-Iulia.— Oștirea aliată vrea să'l puia la mijlocu— Bathory Istfan îl în-tîm_pino la apa Vinerii, și acolo începă bătaia. Sașii și Securi fură tare bătuiți. Românii și Ungurii resistară cu vigóre. Turcii se credea vîngători, quând de o dată pe la spate îi supraprinde și îi atacă Paul Chenesul cu Temesianii s'ei. Abiă cu fuga scăpară pucini din Turci dintre amêndoe focurile Ali-beiu fu nevoit a se travesti că un purcar și așa străbătă cu fuga prin munți și selbe pînă trecu Dunărea în Turcia. Campamentul Turcilor întregu, cu arme, bagage, bani, cădă în mîinile vîngătorilor. Peste 30 de mii cădură morți în acastă bălaie, afară de prizonieri. După victorie Chrestinii oșteni făcură ospeț mare în sunetul muziceii, mulțmînd lui Dumnezeu; apoi plânseră pe quei morți și se occupară de înmormîntarea lor.

(*) Despre numele *chenez*, G. Sincal, tom II pag. 30 dice quô au venit Români cu dînsul din Moldavia, quând au fugit în Transylvania din cauza Tatarilor, și 'l au luat dela Pacinați și Comani. Noi credem quô chenez este o corumpere a vorbeii *chnezi*, sau *khnēzi* slavone que însemnă *cap archont sau principe*. Lui Paul chenezul, îi dîcu autorii contemporani și *Paul de Canisa, comite 'al Temisianeii*. Aquesti chenezi între Românii din Ungaria unii eră numiți d'a dreptul de Rege, și alții se allegea de popl. Quei numiți de rege avea drepturile nobililor, adică făcea quāt opt oameni prosti; iar la aleșii de popl, un chenez făcea numai quāt doi ômeni prosti Ast-fel și în hierarchia noastră vechie, prin serviciu ajungea quine-va a avē doē voturi, iar un voturi, opt și doē spre-dece voturi, pupo o mare capacitate sau un lung serviciu, și se dîcea boier de doi-spre-dece.

X.

Baiazet II intră în Moldavia.— Stephan se ține la defensivă, delăsă la alianții săi.— Vlad V. delăsă să facă ceea ce a făcut Stephan.—

La anul 1481, murind Mahomet II, îi succedă Baiazet II. Aquesta spre a scăpa rușinea Turcilor, și spre a-și împlini cugetele de conquistă, se sculă singur la anul 1484 cu putere mare și trecu Dunărea în Moldavia în contra lui Stephan; luă Killia și cetatea Albă prădă quelle din pregiur, Iarna venind împiedică operațiunile de resbel. Stephan V retras la munți queru după legămintele ajutor dela Matheiu al Ungariei și dela regele Poloniei.

Matheiu era în resbel cu Austria și nu putu face nimicu, Casimir al Poloniei abia îi dette vre o 3000 de căllări, după mai multe ceremonii și smorfuri de suzeran al Moldaviei. Secșii, se rebellasseră și întrasseră în Moldavia. Stephan îi curăți: iar pe Turci nu îi putu scote din Kil ia și cetatea Albă. Se resemnă și se ținu numai în defensivă. Stephan știă din tradițiuni și din experiență quine sunt din natură Ungurii și Polonii, și mai știă iară că nisce brațe alle Papismului în părțile aqwestea. Acum îi cunoscă și mai bine. Căută dară a se ține prin propriile sale mijloce, și a se strecură cum vă pută cu poli ca după timpi.— Quei țari mai adesea sunt sinceri; quei fără putero mai adesea sunt nevoiți a alerga la artă și însuși la astuțiă.—

Queea que se întêmplò lui Stephan, aqueea sufferi și Vlad V. Amândoi în spate cu Turcii, și delăsșați de Unguri și de Poloni, furò nevoiți a luà cu binele și pe unii și pe alții spre a timporisà; furò nevoiți și ênsuși a fi unul în contra quellui lalt qua să pôtlă împăcà pe quei mai tari, adicò pe Turci. Vlad V, de și nu se arêtà ostil Turcilor, ânsê se înțellegea pe ascuns cu Ungurii, pentru quò scia la Turci pe adversariul sêu Vlad VI. Quând Turcii au luat Killia și Alba, se dice quò și Vlad V s'a aflât la assediul în ajutorul Turcilor; quând iarò Turcii se preparà la anul 1492 spre a întră în Ungaria, Vlad V însciințò pe ascuns pe Bathory Istfan priu Sibineni despre preparativele și manoperele Turcilor.

XI.

Vladislav îl devine rege al Ungariei. — Turcii întră în Ungaria Stephan aliat cu Ungurii — Cu quine a ținut Vlad V? — Ucciderea lui Vlad V. — Albert amăgesce pe Stephan. — Aquesta îi bate. — Artă pentru artă.

Dupò mórtea lui Matheiu al Ungariei la anul 1490 advenî la thron Vladislav II, fîliul lui Casemir al Poloniei. La 1493 Turcii întră în Ungaria, dupò cum însciințasse Vlad V în anul trecut pe Sibineni. Stephan aliat cu Ungurii de astă dată, vine a batte pe Turci în Muntenia. Fost'a Vlad V în contra Turcilor sau nu? nu se pôte affirmà; quòci unii scriu quò s'a uccis în resbel străppuns de un pagiu al sêu cumpêrat de Turci și de Vlad VI, (*) și alții scriu quò s'a uccis de Stephan al Moldaviei. (*).

(*) Șincai Chr. R. Tom. II pag. 70.

(*) Idem pag. 88.

Stephan quând mai putù adunù 20 de mii de Români; (pentru quô din desele batâi se împuținasserô bărbații) mii ceri a provocâ pe principii Chrestini a se uni cu dânsul în contra Turcilor. Se adressô la Vladislav al Ungariei și la Albert al Poloniei; ânsê aquestia erâ înțeleși în ascuns spre a resturnâ pe Stephan și a punne în locul lui pe fratele lor Sigismund.

Pe quând Turcii la 1497 sub Baiazat II se bătea la Dunare în contra Românilor și Ungurilor, Albert al Poloniei se prefăcù quô se duce în contra Turcilor; și intrând în Moldavia atacô pe Stephan cu 80 mii Poloni. Stephan se vedù nevoit a pactisâ cu inemicii Tataři qua sâ pôta scăpâ de aliații și amicii sâi Poloni. Peste currând Polonii vedênduse puși la mijlocu și lipsiti de provisiuni, începurô a strigâ assupra regelui: pentru que 'i a addus în contra Moldovenilor, quând erâ sâ'i ducâ în contra Turcilor? Albert, vedênd pericolul, querù dela Stephan încetare de arme și commandô departul înapoi în Polonia. Stephan, sciind caracterul vindicativ al Moldovenilor, disse lui Albert sâ nu ia drumul munților, ci sâ se rentô că tot pe unde a venit. Polonul nu'l ascultô, și quând ajunse în mijlocul unei selbe, Moldovenii que îi pândea callez îl attacarô cu vigóre. Atunci erâ în drept a veni și Stephan: artâ pentru artâ, astuția pentru astuția. Il atacô cu Români și cu Tătarii tot de o dată. Abiâ scăpô Albert cu prè pucini din quei 80 de mii, și aqueia fêrte demoralisați.

XII.

Desillusionarea lui Stephan despre Țișii chrestini.— Pactisarea lui cu tătarii și cu Turcii.— Românii sunt o găluscă cu atâtea noduri, în quă-
quine crede a o înghiți se înneacă.

Aqueastă purtare a lui Albert făcù pe Stephan a se desillusiona de tot despre Poloni și Unguri, și după cum se alliasse cu Tătarii începù a se învcl și cu Turcii. În anul 1498 cu Moldovenii săi și cu un corp de Tătari și de Turci, întrò în Polonia qua să arate lui Albert și prin urmare și lui Vladislav quò Românii sunt o galuscă cu atâtea noduri în quât quine crede quò o va înghiți se înneacă cu dēnsa. Stephan întrò în Polonia și devastò tot pīnd la Vislova; iar pe Ali-beiu îl trecù prin Moldavia în Galliția. Iarna fu grea în anul aquella și Turcii perirò de frigu cā lă 40 de mii. Quăți din aquestia se mai înturnarò prin Moldavia furò bătuti de Moldoveni travestiți în vestminte de Poloni, din 80 de mii, Turcii abiă se înturnarò peste Dunēre vre o 10 mii. Qia să scape de Țișii Chrestini mai totd'auna astfel au pectisat Românii cu Turcii.

XIII.

Pactul de alianță în contra Turcilor nu se ține. Mórtea lui Albert. Mórtea lui Stephan.— Confederația cu popolii din Or'ent prin Turci.

Dupò aqueastă lecțiune que dette Ștephan și Polonilor de o parte și Turcilor de alta, Ungurii și Polonii se făcurò quò se lassă de proiectele de a împărți România,

învitară pe Moldoveni și Munteni la pace, unire și frăție que o numia eternă. Făcură un pact de alianță ofensivă și defensivă în contra Turcilor . Pe atunci domnia în România Radu V supranumit *quel mare* fiul lui Vlad V, și pactul de alianță se încheie între toți spre a fi unul de altul solidari,

Puțin după aceea, la 1501 Albert al Poloniei mură și în locul lui se pusse fratele său Alexandru. Ștefan ocupă atunci Poenția que fusse a Moldaviei, și o luaseră Polonii .

Nu mult după aceea Ștefan *quel mare* mură la anul 1504 în 2 Iuliu, după que a domnit 47 de ani. Văduse și pățise multe, se desilusionase de toți quăți se dicea chrestini. și la mărtea sa lăssă prin testament fiului său Bogdan să numai puia temeiu nici pe Poloni, nici pe Germani, ci să caute spre Răsărit a se înțelege cu Turcii que sunt și mai tollerenți, și mai constanți și mai primitivi . Să caute ansă cum țerra să nuși perdă nici autonomia nici Religiunea . Pentru a-queste două principe să se lupte pînă la mărte . În testamentul lui Ștefan *quel mare* se vede o tendință de confederațiune cu popoli Orientali . Toți bărbații quei mari dela Mircea I și Ștefan V mântuirea României n'au văduț de quāt în această confederațiune . Unirea popolilor orthodoxi din Orient are să regenere pe toți popoli . Quăți vor să ne desbine de Răsărit între noi n'au fost și nu sunt de quāt iustrumente politicelor străine

EPOCHA A PATRA

DOMNI ȘI BEI

I.

RADU V QUEL MARE

Duccerea lui Radu V la Constantinopole. — Patriarchul Nifon. — în locu de resbel, pace cu Moldovenii. — Nifon supărat pe Radu, bine-cuvântă pe Négu Bassarab și pleacă. — Mórtea lui Radu V.

După ucciderea lui Vlad V la anul 1493, urmò la thron fìliul aquestuia Radu V. Aquesta desillusionat și el că Stephan quel mare de quei que se dicea chrestini, se detterminò a fi bine cu Turcii. Se dusse dar la Constantinopole la Bayazet II spre a renò cu dènsul tractatele lui Mircea și al tatălui său Vlad V, promitènd a recundisce supremația Sultanului. La duccerea sa la Constantinopole aflând pe Patriarchut Nifon exilat și închis la Adrianopole, miđloci apoi la Pòrtă a i se dà libertatea și la înturnare îl invitò să viă în România spre a regulà clerul Patriarchul Nifon erà născut în Peloponesu quare erà plin de Români; fuisse metro-polit la Thesalonice unde sunt iar Români mulți din Macedonia; scià prin urmare românesce și pòte quò va fi fost născut și din părinți Români. Veni dar în țerră cu Badu V, i se încredințò Kyriarchia și că un ponte-

face, cred episcopia Romnicului și a Buzăului sacrand singur pe Episcopi, organiză și regulă clerul que era cu totul decăzut. Prin consiliurile lui Nifon, Radu făcū multe bunuri în țerră edifică Mōnastirea Dealului și alte așezăminte de bine-facceri. De și recunoscuse supremația Turciei, se vede însă intrat în alianța que s'a închieat la 1507 între Ungaria, Polonia și Moldavia. Radu V, a fost numai un organizator și amator de pace. Quānd la 1507 Bogdan fiul lui Stephan intră în Muntenia cu resbel și veni pînă la Romnicul Sărat, Radu în locu de a eși cu oștire inaintea lui, îi trimisese pe Mitropolitul Maxim și alți boieri spre a face pace. Lui Radu V, pentru faptele sale și caracterul sên pacificu, i se dette supranumele de Radu quel mare. Patriarchul Nifon însă pentru o abattere que a făcut în contra legilor Bisericei, măritând pe o suror a sa cu un boier que avea soție și copii în Moldavia, plecō supărat pe dēnsul din țerră și se duse ași termină viața la muntele Athon, lăssând bine-cuvēntările sale unui june fecior de boier Nēgu Bassarab, que îl avea de fiu suffletescu.

Radu V murī la annul 1508 dmnind 15 annī.

II.

Mihnea persecută pe Bassarabi.— P'rvulescii îi restornă și pun pe Vlăduță.— Mihnea la Sib'i se face catholicu.— Vlădescii îl ucidu.

După Radu V. cu puterea Turcilor ajunse la Domnie Mihael sau Mihnea supranumit quel rău, fiul lui Armaș Dracea din famillia Dănesciler. Rēutatea lui se semnălc persecutând și ucidēnd pe toți Bassarabi și mare număr din boieri. Din Baparabi scăpō cu fuga în Serbia numai Nēgu fiul suffletescu al patriarchului Nifon. Cu dēnsul în preună fugl și Metropolitul Maxim, Mihnea nu putū domni mult, quōci banul

Pârvu al Craiovei din preună cu Boierii partizanii săi
 que se ȃsiseră Pârvulesci, luară cu ȃnșii pe Vlăduță
 fiul lui Radu V și se refugiară la Vidin. De acolo
 trecând la Constantinople, făcură a se revesti Vlăduță
 cu Domnia, și înturnându-se în Oltenia, adunară oștire și
 se sculară asupra tyrannului Mihnea. Aquesta, neputând
 a se susține fugi la Sibii, și acolo, că un Dăne-
 scu que eră, deveni catholicu

Aqueasta făcū mare senzațiune; și ura que eră as-
 supra aquestui om și mai virtos asupra spiritului de
 propagandă quare dela Bella IV, nu mai dă repaos a-
 questor doă țerre nici Românilor din Transylvania, ura
 ȃicu armă la 1510 mâinile a trei inși a nume Iaxit
 sîrb de națiō, Danciul, fiul lui Vlad V Țepeș, și Al-
 beseul boier din Muntenia. Pe quând dară, Mihnea se
 ducea sau se înturnă dela Biserica catholică, se răpediră
 quâte trei, îl uccisseră, și cădură și ei victimă Sibinenilor.

Vlăduță, domnind în locul lui Mihnea, nu avū mult
 timp repaos. Fiul lui Mihnea a nume Mircea que se
 află în Transylvania, și, quare trăind între păstori, se
 numia Mircea Ciobanul, adună oște de Unguri fanatici,
 și cu ajutorul popolilor catholici intră în țerră. Pârvu-
 lesci, și cu oștirea română întâmpinară pe inemici la
 Gherghița, și luptându-se bărbătesce îi învinseră. Mircea
 Ciobanul scăpă cu fuga, și se dusse la Constantinople,
 sperând a face cu Turcii que nu putu-se face cu
 Catholicii.

Boierii din Tirgoviște ȃnsă, parisani din tradițiuni ai
 Bassarabilor, vedându-se persecutați de Vlăduță sau Vlad
 VI, trecură în Serbia unde eră Négu Bassarab, și l' al-
 lesseră de domn. Întellegându-se apoi cu Meemet-beiu
 dela Nicopole, que eră un Român turcit, trecură cu a-
 questa în Oltenia. Cum veni aqueastă scire în Bucure-
 sci, boierii ommoriră pe Vlad VI sau Vlăduță la 1513;

și recunoscură de domn pe Négu Bassarab. — Vlăduță domnișse numai doi anni.

BOGDAN III.

Bogdan declară resbel Poloniei. — iubesc-mă quo te taiu. — Băgdan se bate cu quei debili, nu ânsă și cu quei tari. — La Turci, supune țerra acolo ascultă pe tată-său. — Trifaillă puiu de Domnu Dómnia 'ia repus capul.

După mórtea lui Ștephan quel mare la 1504, adveni la trhoñul Moldaviei Bogdan. unul din filii aquiestua.

Bogdan nu semănă mult tatălui său. Vol și el să facă resbelle, eră ânsă bățăio după caprice iar nu din principe nici de nevoie de a se apăra. Vol spre exemplu a și lăssă soça și queru în căsătorie pe principesa Elisabeth surora regelui Poloniei Alexandru. Aqueasta, sau mumă-sa, pentru quă Alteța sa Moldavă se uită strâmb și pentru quă nu eră catholicu că dēnsa, nu'l vol. Bogdan declară pentru aqueasta resbel Poloniei. Nimicu mai ridicol și mai crud, de quāt să voiască qnine-va a ajunge prin sânge, incendiu și devastațiuni la cununi cu aqueea que nu'l voiesce, pentru quă caută chioruș și pentru quă nu è catholicu! Șese anni ținū resbellul aquesta que sbucind două țerre și uccisse atăția ómeni. La 1510 Vladislav regelo Ungariei, interveni și stabili pacea între aqueste două țerre.

Intr'aquestea Bogdan, cum s'a vădūt, avū certe și cu Radu V quel mare și se împăciui prin caracterul quel btând al aquestui.

Resbellele lui Bogdan n'avurū sigilliul heroismului paterne: în contra Turcilor nu schimbară nici o lance. "*Iubesc-mă quo te taiu*" fu devisa lor spre Polonia, iar resbellele către Romania, și aile Românei către Moldavia pot semăna cu alle cetăților Italiei și Greciei antice.

T reii eră tari; cu Turcii nu se bătù Bogdan: desprădênşii se decisse a ascultă ultimele consiliuri alle Tată sêu. In timpul lui Sultan Selin trimisese la 1511 pe Logofătul Têu spre a pune Moldavia sub supremaţia Turciei printr'un tractat quare coprindea stipulaţiunile Munteniei cu drepturi mai mari, şi cu îndatoriri şi mai mari quôci în articolul VIII,

“Moldavia se îndatorează a dà de bună voie pe tot annul Porţii quâte un *Peşcheş-baiaram* de 4000 galbeni, 40 de cai. şi 24 falconi (curui). (*)

Moldavia avù pace quâţi va anni, şi quând fu turburată de Tătari, aquesta fură înviişi. Un aventuriere a nume Trifalliă que se diccea puiu de domnu, se adresò in Transylvania la călugəri, adunò óste de Unguri şi întró pe neaşteptate în Moldavia. Oştenii allergarò la arme, înfrânserò pe Unguri, prinserò pe Trifaillă. Domnia îi repusse capul; quôci Moldovenii 'il tăiarò. Bogdan III muri în 18 August, 1517: şi după dênşul prin allegere urmò fiiul sêu Stephan VI supranumit quel june.

Vlad V, şi Stephan L ţinnurò independenţa ţerrelor; Fiii lui Radu V, şi Bogdan III făcurò începutul unei supunerii. Domnii acnu în adevăr devenirò.

IV,

NEGU I. BASSARAB..

Négu l face Metropolia din Tirgovisee şi cathedra la dela Curtea de Argeş, adduce osémintele sântului Nifon.

Discepol şi filiu spiritual al Patriarchului Nifon, Négu

(*) Veli Conservatorul pag. 75 şi toţi historicii que adducù înainte tractatele întregi.

adveni la thron la anul 1514 și administrò cu blândete și înțelepciune; împăcò partitele și făcù multe bunătăți. Fondò mănastiri și le dotò nu numai în Romania, ci și în muntele Athos; făcù spitaluri și alte stabilimente pietòse, reconstruì Metropolia din Tirgoviște. În onòrea vechii capitale dela Argeș pusse a se construi o catedrală de quea mai frumòsă arhitectură. Aqueasta mănastire se terminò la 1512. La sanctificarea ei invitò pe patriarhul oecumenicu que se aflà la Ianina, cinci arclerei din preună cu Metropolitul țerei Macariu, și o mie de preoți. Nègu, tòtă averea 'și a împărțit'o în binefaceri pentru scăpetați, bătrâni, vèduve, și orphani Dòmna sa que erà filia domnitorului Serbiei Lazar. Quând vèdù quò s'a desecat averea soçului ei pentru mănăstirea dela Argeș, își vèndù tòtè nestimatele; și își addusse dotea întrégă în holocaust pe altar, spre a se terminà aquest cap-d'operă de arhitectură și elegantă.

Pentru o suvenire pietòsă trimisse să quérà dela muntele Athos ossèmintele Patriarhului Nifon și să le adducă în țerră. Remășițele mortali ale curiosului patriarhu furò adduse cu condițiune de a fi restituite înapoi. Și dujò que i se făcurò honorile quelle mai pietòse s'au depus pe mormèntul lui Radu V quel mare la mănăstirea Dealului. Nègu Bassarab apoi pusse a face un sicriu de argint cu petre nestimate unde depuinduse reliquele Sântului, eu învoirea Părinților dela Athos ținnù numai capul și mâna Sântului, și se depusse în nuaa catedrală dela Argeș.

Nègu I Bassarab domni opt anni, și murind la anul 1521 lăssò pe frate'e sèu Preda episcop al fliului sèu Theodosiu que erà de șapte anni.

V.

Boierii din Buzeu bat pe Preda. — Mehmet beiu va să susțină pe Theodosiu, îns^ș se instalează ca pașă. — Radu Călugerul, și Mehmet-beiu. — Radu dela Affumați.

Boierii din Țîrgoviște susțineau pe Theodosiu și pe Preda la domnie; Boierii din Buzeu se sculară cu arme, și veniră asupra lui; Preda cădă în luptă. (*) Atunci Mehmet beiu dela Nicopole aleargă a susține pe Theodosiu; apoi vede qu'îi vine mai bine a se instala el ca pașă, și pe copil dinpreună cu mama îl trimite la Constantinople. Boierii protestară de această usurpatune și alleseră de domnu pae un boier Radu VI que se făcuse călugăr după que rămăsese văduv. Radu călugărul din preună cu boierii se bătură cu Mehmet beiu. Radu VI cădă prins, și la Nicopole i se tăie capul. Mehmet beiu queră apoi la Pôrtă să-l numescă pe el Domnu sub cuvânt qu'ă fost Român. Ansă Logofătul Stoica. que ară agent al Țărrei la Constantinople. încuragiă pe boieri a se oppune la această usurpare și a allege ei domnu pe Radu dela Affumați, ginerele lui Négu Vodă.

VI.

Radu dela Affumați și Mehmet beiu. — Radu alungă pe renegeat. — Radu captiv la Constantinople. — Vlad VII. Radul mai domnesce șese ani — Moyse—Vlad VIII.

Pôrtă pe de o parte întări pe Radu dela Affumați, iar pe de alta scrisse lui Mehmet beiu a-l resturna.

*) Daqua Boierii unui județ putea a se scula cu arme și a da rebel altor județeni, cum se vede adesea în istorie, această învederează qu'ă țerra eră în confederațiune; și fiă-quare județu eră autonom ca și cantónele în Elveția.

Radu erà om energicu; cu boierii și cu oștirea înfrânse în două rînduri pe Mehemet beiu. Atreia óră surprins se refugiò în Transilvania; adunò acolo oștire de Români și înturnînduse allungò din țerră pe renegat que începuse a numi și judicători Turci.

Se dusse apoi Radu din preună cu boerii la Constantinopole spre a quere a nu se mai amestica pașii în alle Terrei. Sultanul, reținù pe Radu prisionier și numi d'a dreptul pe un boier Vlad*) que se află mai de mult pe lungă Pórtă. Nu domni însé mai mult de un an, quóci Banul Craiovei Párvu îl resturnò.

Attunci Radu dela Affumați fù din nouou numit Domnu la 1524, și mai domni încă șesse anni. Murì apoi ucis din preună cu filiul său Vlad de nisce partisani al lui Vlad VIII.

Dupò aquésta, Pórtă numi d'a dreptul pe Moyse I fi-liul iui Vlad VII. Aquesta fu crunt și vindicativ: 'și a înăugurat domnia prin mórtea a doi boeri, Vornicului Négu și Postelnicului Preda. Mulți din boieri alergarò la Constantinopole și querură destituirea lui Moyse. Turcii nu voià mai mult de quât să paiă și să scóță domni, să facă pe Români a veni cu plângeri și a le accordà apoi din marea misericordie quererea, mai vîrtos daqua dà la bani. Moyse fù destituit, și în locu'î fu numit un Vlad VIII.

Quând unii venià cu domn impus dela Turci, Moyse trecù la Ungûri qua să viiă cu acestia spre n'l sustine la thron. Unii vindea drepturile Terrei la Turci, alții le offerià la Unguri que abià se mòi ținea și ei. Venind la luptă Moyse, fù eccis și Ungurii fugiră. Vlad VIII domni numai trei anni, și se înecò în Dâmbovița, la annul 1533.

*) Poate pe Vlad fiul lui Radu quel Frumos.

VII.

STEPHAN VI.

Tătarii sunt bătuți. — Turcii nu se bucură de pradele lor. — Hatmanul Arbure. — Stephan VI mōre avelinat.

După mōrtea lui Bogdan III al Moldaviei, fū alles fi-liul aqwestuia Stephan VI quare s'a numit *quel june*. El semēnō mai mult Bunului sē Stephan quel mare și în arta militară și în allegerea causelor de a face resbel-lul. La 1519 Tătarii intrarō în Moldavia sub commanda Khanului lor Albugherei, și Stephan VI îi bātū pînō la exterminațiune.

La 1526 quānd Buzoienii se scularō în contra lui Theodosiu quel micu, filiului lui Négu Bassarab, Stephan veni în ajutorul lui Theodosiu, și aflānd la Tîrgșor quō Preda epitropul a murit în luptă și quō pruncul Bas-sarab s'a trimis la Constantinopole, se înturnō în apoî, ānsē prādānd țerra.

Patru mii de Turci que se inturnā dela prade din Po-lonia, vrēnd a străbatte prin Moldavia prādānd, Stephan îi bātū de fi stinse.

Pe quāt fū de energicu Stephan VI, pe atāta a fost și de cșunt. Pe Hatmanul Arbure, que îl crescusse și îi făcusse atāta bine, numai pentru un micu prepus in-sufflat de calomnatori, puse de 'l tăiō din preună cu doi filii ai sēi Theodor și Nikita.

Speriați boierii de aqwestă faptă, se sculară a'i querre cuvēt. Mulți cădurō tăiați pentru aqueastă temeritate și queillalți scăpară cu fuga în Polonia.

. Stephan VI domni 11 anni și muri la 1527; mulți scriu quō a fost avelinat pentru cruđimile salle.

Pe timpii aquestui Domn, la 1525 Sultanul Suleiman III dette resbel Ungariei, și în bătaia dela Mohaci perō regele Ludovic. Atunci la 10 Septembriu Turcii luar-Buda. Dela Amurat și Bayazet I unul și aquellași cuō get avurō Turcii de a'și facee drum în Europa. Și pîn quānd Românii fură tari la Dunăre. Ungurii se putea ține și ei tari. Fanatisați ānsē de Papism, dela Bella IV pînō în data aqueasta, nu făcurō de quāt a desbinā, persecutā și batte pe Romāni, pe appērătorii fruntarelor lor, și alle Europei.

Inturnānduse Turcii din Ungaria, și thronul ei remîind vacant, Ioan Zapolia Domnul Transylvaniei se proclamō rege: o altă fracțiō de Unguri allesse pe Ferdinand de Austria, quare veni cu armată și allungō pe Zapolia în Polonia.

VIII.

PETRU VI RAREȘ.

Petru se arată demn de originea sa. — Bate pe Ferdinand. — Zapolia va să restorne pe Ferdinand. — Adoa victoriā a lui Petru în contra lui Ferdinand. — Innoirea Tractatului cu Pōrta.

Dupō mōrtea lui Stephan VI, Adunarea Țērei allesse me domn pe filiul natural al lui Stephan quel mare nudeit Petru Rareș. Aquesta fiind din mumă din stările m jos, ajunsese pescar sau fabricant de plase. Se dărturisse Stephan quel mare Metropolitului quō aquesta îi erā filiu. Ținea mult pe de altă parte Maldovenii să'și alégă domni din familiā domnescă, și renumele lui Stephan erā āncō neșters din inimile lor.

Cum adveni la thron Petru Rareș, arătō o mare putere de voință, și o energie demnă de originea sa. A-

questa sămănò și mai mult tatălui său. Pe cât Murtenia, scădea din cauza intrigilor și din întru și din afară, din alluatul Dănescilor, cu atâta Petru Rareș organiză din nou Moldavia și îi dăde o nouă vigóre. Nu-l meile lui peste currënd deveni cunoscut. Ferdinand a-ungariei îi queru ajutorul. Petru vedënd starea aquestui regat, și sciind un mare element de Români în Transylvania appesați de Săcui, își făcù planul de a veni în ajutorul Românilor și a încorpora Transylvania cu Moldavia.

La anul 1528 Petru intră în Transylvania și înfrânse și respândi óstea lui Ferdinand. Aqueasta plăcù lui Zapolia și însuși Sultanului Suleiman. Petru prin aqueasta lovitură se arătò quò e și profund politicu. Zapolia prin soli făcù cunoscut Turcului quò îi închină Ungaria de'l vâ restitul pe thronul ei. Suleiman se puse din nou în capul unei armate și intră în Ungaria în contra lui Ferdinand. Petru bătù din nou óstea readunată a lui Ferdinand și luându'i tótă artileria și amunitionia de resbel, se înturnò în Moldavia. Suleiman prin urmare putù ajunge pînă la murii Viennei.

Pe cât triumfă Petru pe atâta și mai mult se întindea puterea Turcului. Pe un bărbat de Stat aqueasta 'lar fi pus pe cugete. Tot așa se aflò și Petru Rareș quând vedù rumperea echilibrului cu întinderea imperiului Ottoman. Convocò adunarea generale a boieri or și se consultò cu dênșii. Dupe mai multe deliberațiuni în quare se arătò desbinarea Chrestinilor, căderea lor din aqueastă cauză, și înălțarea Turcilor prin unire și disciplină, se decisserò cu toții a trimite soli la Sultanul și a rennoi stipulațiunile tractatului încheiat între Bogdan frate-său și Pórtă: precisându-se mai bine drepturile Moldaviei. Modificațiunile furò quelle următoare:

„Hotarele Moldaviei vor fi conservate întregi în tótă întinderea lor.

„Cultul musulman nu este iertat nici într-o parte pe pământul Moldaviei.

Titlu que țerra *autocrată* va fi conservat Moldaviei.

IX.

Petru ia Transylvania și se retrage intimidat de Zapolia.—Batte apoi pe Poloni. — Zapolia îi împacă. — Vintilă. — Paissie. — Suleiman în contra lui Zapolia. — Românii uniți bat pe Turci și ucid pe Gritti seraserul lor.

Petru Rareș după aquest tractat într-o din nou în Transylvania, luă Brașovul și cetatea Bistrița și se determină a rămâne în Transylvania ca Domn. Zapolia îl amenință că se va plânge la Sultanul de această; Petru văd că nu era politic a se strică atunci cu Turcii, și abandonându-și de o dată planul, se returnă în Moldavia.

În anul 1531 Petru începuse a batte pe Poloni și după multe pierderi și de o parte și de alta, Zapolia intră la mijloc și făcând a înceta resbellul pentru un an.

În Muntenia după înecarea lui Vlad veni la Domnie la anul 1534 Vintilă-Vodă dela Slatina, om crud și tyran ucisese mulți boieri. După un an îl ucisese boierii din Craiova. — După aqueasta se alse la 1536 archimandritul Paisie, quare se numiă mai înainte Radu Bassarab și domni până la 1541 sub numele de Radu VIII Bassarab.

În Ungaria Zapolia se purtă cum să desplace lui Suleiman. Aquesta trimise în Transylvania 7000 de Turci și de Unguri sub commanda lui Gritti, que de față se arată că voiesce a împacă pe Zapolia cu Ferdinand, iar în adevăr era de a ocupa țerra. Transylvaniei, pricepând aqueasta se sculară cu armele având în capul lor de duce pe Stephan Mailat, descendent al lui Mailat al

României, querurö și ajutorul lui Petru ⁷ Rares, cum și pe al lui Radu-Paisie. Quâte trelle domniatele acum se unirö predominant mai mult spiritul român. Gritti cu Turcii sëi se închisse în Medias, încongiurat de tôte părțile. Quând se încercö să 'și facă drum printre împresurători, c'dù în mâinile lui Mailat și fu uccis; iar Turcii furö cu totul exterminați.

X.

Al doilea resbel al lui Petru cu Polonii. — Capitanii poloni lassa pe regele lor Sigismund. — Aquesta adună mercenarii. — Învoirea lui Zapolia cu Ferdinand. Suleiman se scölă în contra lui Petru Rares. — Aquesta se retrage în Transylvania. — Fratele lui Petru, Stephan VII îi ia locul. — A doa Domnie a lui Petru.

Petru după aqueasta iar declarö resbel Poloniei la 1535, și devastö Pocuția. La 1537 Sigismund regele Poloniei venind pînö la Cracovia în contra lui Petru, căpitarii armatei lui aflarö cu calle mai bine a se desface oștirea. Sigismund se vëdù nevoit a strînge mercenari și cu dënși veni a prädă și el Moldavia pînö la Cernăuți și la Botoșani.

Pe quand Moldovenii se bătea cu Polonii, Ferdinand se împacö cu Zapolia; prin pact secret împărțind între dënșii Ungaria, cu condițiuni qua după mörtea lui Zapolia, Ungaria tötă să rămâie lui Ferdinand de Austria. Suleiman auđind, nu se mulțumi de aqueastă învoire; ellu vrea să fiă Ungaria a omului său. Pe de altă parte nu'i venise nici de cum bine unirea lui Mailat, a lui Petru și a lui Radu VIII, nici ucciderea lui Gritti și a Turcilor sëi, și încă și mai mult arderea Killiei, și ucciderea Turcilor dintr'ênsa de către Petru Rares. Profitö dar de plângerea unor boieri nemulțumiți și de protestațiunile Polonilor, și se sculö singur în capul unei ar-

mate și veni în contra lui Petru. Aquesta se vedù în pericol, quôci boierii nemulțumiți luând curagiu, se revoltarô assupră'i. Se determinô darô a fugi pe ascuns în Transylvania și se închisse în castellul său de acolo Ciceu.

Suleiman 'naintô cu oștirea pînô la Suceava și pusse domnu pe Stephan fratele despre mumă al lui Petru. Aquesta fugisse mai din ainte la Constantinopole de frica frâtelui său.

Zapolia împressurô pe Petru în Ciceu, quare se ținû în appërare patru luni. Petru capitulô și querû să se ducă de bună voie la Constantinopole că sol spre a'și pledă acolo singur cauza.

Reuși a se justifică la Constantinopole și la 1541 iar se restabili pe thron Petru, quôruî popoul și boieri. îi eșirô înainte pînă la Brăilla.

XI.

Mortea lui Zapolia. — Ungaria Pașalik. — Mailat appërător. — Mailat trădat de P. Raroș. — Que este un adevărat spervenit? — Mortea lui Petru. Iliș nuoul Heliogabal. — Stephan VII.

Intr'aquestea Zapolia murî, și Suleiman prefăcû Ungaria în pașalik. Mailat se revoltô în contra Turcilor. Petru și Radu al Munteniei, firesce ca să complacă Sultanului venirô assupra lui și îl împresurarô în castellul lui în Făgăraș (eră dominiu al Mailașilor că descindenți ai lui Negru Bassarab). Eroul se appôrô bărbatesce. Petru vedënd quô nu'l pôte perde cu forța, se determinô a'l perde cu perfidia. Propusse încetare de arme și îl învito la ospëșu si la conferințe pe fede de cavaller. Mailat se încređû și sêra quând eră la cină, afarô Moldovenii începurô cërta cu ômenii lui Mailat, și îi și ucisserô. Prinserô apoi pe ducele lor și îl trimisserô la

Constantinople unde și murî. Vechiul pescar nu'și uitasse messeria: în fedea lui de cavaler întindea lațuri încredătorului herou. Toți ómenii spervin din nimic la viață și din légén la mărire; spervenîți ânsé mai vîrtos se ȑicu aqueia quari ajungênd la mărire, nu sciu a se sustîne la demnitatea înaltei lor pozițiuni. Petru Rareș începù frumos și către capetul carrierii salle, cădù mai jos și de quât starea Pescarului. Purtarea lui crudă către țerră cum să o aducă la nemulțumire, duccerea lui la Constantinople și căderea subt *talpele Sultaniului*, cum ȑice chronicarul moldav, cum și purtarea bue avù în domnia a doă îl degradarô cu totul.

Petru mai domnî cinci anni dupô arrestarea lui Mailat, și murî la annul 1546, domnind 19 anni.

Reprezentanții țerreii allesserô pe Elie filiul quel mai mare al lui Petru. Aquestuia îi ȑisserô Iliăș al treilea. Mai mult desfrénat de quât crud; indolent că toți micii tyranni, domnî șése anni în desfătări cu junii Turci de quari îi eră plină curtea, și lăssù țerra în prada curtesanilor. Aquest domn fu un scandal în historia ambelor domniate, un alt Heliogabal. La 1552, vȑedênduse în disprețul tuturor, lăssò domnia în mâinile fratelui său Stephan VII, și ellu se dusse la Constantinople unde se și turel.

Stephan nu se putù sustîne mult; vițurile lui făcurô pe boieri a'l uccide dnpô un an.

XII.

BEII MUNTENI.

Radu VIII. — Laiot Bassarab. — Radu IX. — Mircea III. — Radu Iliș. — Iar Mircea III. — Petrașcu quel bun. — Iar Mircea III. — Petruță schiopul. — Dómnă Chiajna. — Alexandru II. — Mihnea Turcitul. — Petre Cercel poetul. — Iar Mihnea. — Stephan Surdul. — Alexandru III

Spațiul nu ne mai iartă a ne ocupa de aqul înainte în aquest interval de scădere totală de mîndrie și de intrige que addusseră amēndouă țerrele în stare de pašalikuri. Vom enumera numai Domnii după rîndul lor și după caracterul lor.

Radu VIII Paiss e se allesse la 1536 și domni pînă la 1546 quānd mai bine quānd mai rău fiind nevoit mai mult a pedepsi. Nemulțumitii își allesseră pe un Laiot Bassarab și veniră cu oștire de Unguri. Radu VIII învins, fugi la Nicopole și după două luni înturnînduse cu oștire turcască bătut pe Laiot și îl uccise. După o domnie ānsă de cinci anni, fu exilat de Pórtă în Egypt unde a și murit.

Boierii querură dela Pórtă pe Radu IX, filiut lui Radu VII dela Affumați. Quine dă mai mult din drepturile țerei aquella se făcea în epocha aqueasta domnu. Sub Radu IX, la 1546, se detteră Turcilor Brăilla, Giurgiu și Turnu quare deveniră forterețe și raielle turcesci.

După un an Domnul aquesta fu scos și Pórtă numi d'a dreptul pe Mircea III filiul lui Mihnea quel rău. Aquesta fu mai crud de quāt tatăl său. În două săptămāni puse și uccise atāția boieri; și după o tyrannie de opt anni, țerra se resculă assupra lui și cu ajutor din Tran-

sylvania, după o bătălie sângeroasă, îl allungò peste Dunăre la Turei.

În locul lui boierii alleserò la 1550 pe Radu X Iliș. Mircea III se returnò peste currënd cu oștire turcească și cu Tătari, și prindënd în luptă pe adversariul său, îl uccisse și mai domni încă trei ani pînò la 1554, quând fu destituit și rechemat la Constantinopole.

Se trimisse după aqueasta dela Pòrtă, după quererea boierilor, Pêtrașcu vodă, fiul lui Radu Paissie quare se află agent al României lîngò guvernul Ottoman. Aquesta guvernò țerra cu blândețe și dreptate patru ani și murì la 1558. A lăssat după sine pe doi filii pe Petru Cercel și pe Michaiu. Unii dicu quò a avut patru filii. Pentru bunătățile lui fu numit quel Bun.

Dupò mórtea lui Pêtrașcu quel bun, Pòrta mai trimisse iar pe Mircea III în a treia a sa domnie, în quare se semnalò prin mai mari cruđimi. Dette amnistie boierilor emigrați, și quând pe cuvënt se înturnarò în țerră, îi invitò la 3 Martiu 1561 în adunare generale, din preună cu doi episcopi, cu egumeni și archimandriți. Quând adunarea erà împlinită, guardia palatului que erà numai de Turci uccisse pe toți Boierii. Dupò aqueastă neomenie murì la 1562.

Dupò mórtea lui Mircea III îl urmò fiul său Petru sau Petruța supranumit schiopul, avënd de epitrópă pe mamă-sa Dómna Chiarina sau Chiajna. Boierii que erà refugiați în Transylvania, venirò cu oștire de acolo și allungarò pe moștenitorii tyranului. Aquestia fugind în Turcia se înturnarò cu Turcii, și învingënd pe adversarii, se restabilirò în domnie. Attunci peșkeșul începù a luà numele de *haraciu* (*tribut*) și se suì pînò cu cinci mii galbeni. Domnì Petruța noè anni, și destituit la 1569 fu exilat în Asia.

Dupò dënsul se trimisse fratele său Allexandru II. Aquesta fu că și tatăl seu de crud. Peste două luni uc-

cisse unspredece boieri. După o domnie de 8 ani, muri la 1577, și lăssò în locul sêu pe Mihnea II. Aquesta domni 6 ani, și fu exilat la Tripole.

Boerii querură apoi la Pórtă pe Petru Cercel, fiinul lui Pătrașcu quel Bun, quare nu pré fu bun așa ca tată-sêu; eră ânsê instruit, își făcuse educațiunea în Fracia unde a și servit ca oștean sub Henric IV. Autorii contemporani dicu quò eră și poet, și citeadă versuri d'alle lgi în limba italiană.*) Petre Cercel domni doi ani, și fu destituit prin intrigele que îi făcù Mihnea, quare veni de a doa óră la domnie în locul lui, la annul 1585. Mai tăio quăți-va boieri, își continuò cruđimile vre o șese ani. După plângerile necontenite alle boierilor, fu destituit și rechiemat la Constantinopole. Acolo infine se turci, cà Elie al Moldaviei fiinul lui Petru Rareș.

Querură după aqueasta boerii la Pórtă, (pentru quò dela un timp înquà ei tot querea) pe Stephan surdul fiin al lui Pătrașcu, după cum dicu unii. Dela aqueasta Turcii pretinserò și mai multe, adaosul de tribut, voica de a locui în țerră, de ași facee giamii, și pentru quò Românii se mai ținea a nu dà. Turcii începurò a luà cu forța quând una quând alta. Stephan domni numai un an; boierii nemulțumiți de indolența lui, querură în locu'i pe Alexandru III.

BEII MOLDOVENI.

XIII.

Joldea. — Alexandru Lăpușneanu. — Beii Moldoveui. — Aventurierul Heraclide. — Iar Lăpușneanu. — Bogdan V. — Ion Armeanul. — Petru Schiopul. — Ivan Crețu-Potcòvă. — Ion Sassul. — Aron VII.

Dupò ucciderea lui Stephan VII la 1554, boierii Mol-

*) Veđi *Histoire de la Valachie* par M. Cogălniceano. pag. 244.

daviei que fugissero din cauza lui Stephan, înțeleși cu mulți din țerră, veniro cu oștire de casaci a având de candidat în capul lor pe Stolnicul Petrea și'l proclamară de Domn dându'i numele de Alexandru Lăpușneanul. Aquesta domni foarte aspru patru anni.

Către al cincilea an un aventurier Heraclide Despotul, veni ajutat de Ferdinand cu oștire de Unguri și de Poloni, și destronă pe Lăpușneanul. Delăssat de boieri și, de oștire Lăpușneanul se refugiò la Constantinopole.

Heraclide Despotul, quăruia Moldovenii îi dissero Hereticul. domni numai doi anni, și fu uccis de boieri la annul 1564. In capul complotului fu Stephan Tomșa și aquesta se proclamò Domn.

Iar Alexandru Lăpușneanul se înturnò dela Constantinopole cu oștire dela Turci și își relud thronul. Mai domni cinci anni, și din cauza tyranniilor lui, îl avelinară și muri la annul 1569.

Dupò dènsul succedù filiul seu Bogdan V. subț epi-tropia mume-sei Roxandrei. Aquesta murind după un an, Bogdan june încă se refugiò la surorile salle în Polonia. Pòrta trimisse de beiu pe un Ion que'i dicea Armeanul.

Ion Armeanul domni patru anni. Impiu și tyran spăimântò pe Moldoveni. Scriu chronicarii quò ómeni a îngropat de vii, pe un Archiereu Grigoriu, 'l a ars de viu; boieri mulți a tăiat: și cu quāt erà de tyran, cu atâta scià și a se batte.—In nltima bătaie que avù cu Turcii la Cahul, fu trădat, și dându-se prins, Turcii îl tăiarò. Pòrta trimisse apoi în locul lui pe Petre Vodă Schiopu, que domnise în România.

Petru. fratele lui Alexandru, que venisse cu Turci îi ludò locul la thronul Moldaviei Iar la annul 1577 fu alungat de un Ioan Crețu quòrui îi dicea și Potcòvã. Aquesta se dicea quò erà frate cu Ion-Armeanul. Peru iugi în Muntenia la frateseu Alexandru.

Poteóvă domni trei anni. — Dupe el se trimisse Ion Sassul, quare fu scos la 1584, și in locu'i se pusse iar Petru Schiopul.

Trimisse apoi Pórta în locul lui pe un Aron de origine obscură. Aquesta umilă țerra la Turci și o stórse neomenesce.

XIV.

Alexandru III și Aron.—Arendași Turci.—Case, giamîi turcești în țerra.

Doi Domni acum contribuiră spre a veni cuțitul la os in amêndoă Domniatele, Alexandru quel rău în România și Aron în Moldavia.

Alexandru spre a'și putea exercită în securitate tóte crudimile și a stórce țerra fără controlor, addusesse eu sine și se incongiură de o gvardie de Ianiciari. Turcii, que după tractate n'avea voie să intre în țerră făcuseră monopol pe arendășie. Aquesti arendași storcea acum nepedepsit pe sătean; ommoră și lua tot sub protecția Domnitorului și a Ianiciarilor: vită, produse, femei, copii eră în dispozițiunea lor. Precum luă decima dela bucate și dela vite, asemenea luă și din dece copii unul, îl turcea și îl trecea în corpul ianiciarilor. Aquesti storcători eră ómenii Turcilor que împrumutasseră pe Alexandru qua să 'și cumpere domnia, și pînă să'și scóță capetele și interesele îndecit, ei avea monopolul de a fi arendași. Turcii se împărțisseră în tóte satele, se stabilisseră în țerră și își făcuseră și giamii. Mai în aqueastă stare se afla și Moldavia sub Aron.

XV.

Michaiu Banul Craiovei. — Talentele însușă invidie și prepusuri mai virtuos tyrannilor. — Securea carneficelui cade înaintea heroului. — Căderea lui Alexandru III. — Înălțarea lui Michaiu.

Pe atunci în Craiova se află ban Michaiu fiul lui Pătrașcu quel bun. Banatul își avea încă oștirea lui separată, și se bucura de nisce resturi de autonomie și de suveranitate locală. Michaiu susținea drepturile Banatului și nu lăsa pe Turci să treacă nici Oltul nici Dunărea, județele Olteniei erau scutite de nisce asemenea nelegiuiri. Mihaiu era guvernator sever pe cât a fost mai în urmă și mare capitan. Oltenia totă îl respecta și se temea de dânsul; în România renumele lui creștea din zi în zi. Aqueastă popularitate pusese în neastempe pe Alexandru III, și se determină a-l uccide în acuns. Michaiu află complotul que se urdă în contra lui, și spre a se mântui de ori-que tentațiune de apărare se sculă a se duce la Constantinople, unde unchiul său Vestiarul Ion era reprezentant al țării. Pînă a nu trece Dunărea fu prins și addus la Bucuresci. Alexandru îl condamnă la moarte; și când îl dusseră la locul supliciului, când carneficele ridică securea spre a-i tăia capul, starea înfaptă și dreptă a lui Michaiu, căutătura lumajestuoasă și feroce que măsură pe omul sângerilor de jos pînă sus, îl făcu să-i cadă securea din mână și tremurând o luă d'a fuga printre multitudine. Popolul strigă de o dată: minune! grație! Boierii cu metropolitul allergară la Alexandru și querură grație. Și ast-fel scăpă heroul.

Nu mult după aqueasta trecu în Transylvania se cunoscu și se înțellesse cu Sigismund Bathory, și de aquí

plecò la Constantinopole. Acolo prin mijlocirea Unchiului său Vestiarului Ioan și a unui grecu influent amicu al tatălui său Pătrașcu, intrò cum se intrà p'attunci, în favórea Vizirului și a tuturor Turcilor quellor mari. Pe lîngă plîngerile lui Michaiu, ajunserò și alle Boierilor în contra lui Alexandru, și Michaiu la 1582 fu numit beiu și trimis în țerră cu doë mii de spahii. Alexandru destituit se dusse la Constantinopole și acolo fu sugrumat prin intrigele lui Ieremia Movilă din Moldavia.

EPOCHA A CINCIA.

MICHAIU-BRAVUL.

I.

Popolul Român devenisse mare prin sufferințe; cîtă un om ru mare ei brav. — Înțelegerile. — Decissia. — Jurămintele. — Massacrul din 13 Noembriu.

Cum se returnò în țerră cã beiu și se suì la thron, Michaiu se determinò a deveni Domnu. Sufferințele erà mari în România, desperația erà și mai mare. Dela Ban pînò la burgërabul comunnei n'asteptà de quât un cap demn de mărimea aquelei desperațiuni generali. Popolul român devenisse atunci un popol de heroi: pentru quò am mai dis óre-quând:

- „Se petrifică brațul la bendele metallice,
- „Și quând într'ênsul bate ocellul Tyraniei
- „Rescapără schinteia divin'a Libertății;
- „Apprinde inimi, suflet: *herou devîne sclavul.*

Popolul român erà mare, curățit și sanctificat prin focul durerilor, și avea nevoie numai de un bărbat brav. Michaiu avu tot curagiul și tótă bravura querută. Își pri cepú epocha; nu mai remânea de quât a luá mësurile cuvenite.

Cadrela oștirilor create de Radu-Negru și de Mircea I există încă; nu rămânea de cât a le împlini. Michaiu află țărâmul preparat de străbunii săi. Posturile nu erau încă desființate; capii corpurilor de ostire există încă; ia în cât pentru soldați, la ora venită nu era necesitate de cât de un apel qua să alerge tot poporul sub drăpellele Patriei.

Michaiu se decisese mai înainte a se înțelege cu Transylvania și Moldavia. Cu Sigismund Bathory se cunoscuse deja și putea cu amândoi se înțeleșesseră de mai înainte (cuoci din Transylvania el plecase la Constantinopol). În Moldavia iară, Aron începuse a fi sațiu de abuzurile și neomeniile Turcilor; și pe tyranni nimeni nu i urrasce mai mult de cât iarăși tyrani împilați, mai virtos când aqestia se îmbuibă și încep a avea speranțe de emancipare. Aron era și el un tyran și voia a se emancipa de sub controlul Turcilor. Michaiu se înțelese cu dânsul și făcu un legământ de ajutoare reciproce. Aqesti trei Domni se deciseră a se înțelege și cu Germania și Polonia Drumul era deschis, pentru cu asemenea înțelegeri se mai făcusseră și înainte. Rodolf, împăratul Germaniei, promisese alianță pentru scopuri ale sale particulare, și Polonia remase neutră, tot pentru asemenea scopuri particulare.

La 5 Noembriu, în preajma aniversarei victoriei ceresci, a arhangelilor Michael și Gabriel, plenipotenții Transylvaniei și Moldaviei erau deja în București, și puseră jurământul din preună cu Michaiu de a umili orgoliul Turcilor, și de a mântui țărrele de jugul lor.

Beitul turcescu, nu mai avea acum de cât să arate capilor României cu é Domn în adevăr al Românilor, demn de thronul lui Mircea quellui Bătrân pe quare se suise. Adună pe Boierii necorupți încă de doctrinele Dănescilor, și cu Metropolitul Euthymiu în capul lor, le comunică la toți cugetele sale, și cu toții împreună

jurarö pe românesce curat spre a mântui Țerra și Religia. De aici înainte toate se prepararö în secret, și la 13 Noembriu 1594 toți Turcii din Bucuresci și din Iași furö supra-prinși și tăiați în aqueeasi di. La 15 Noembriu din preună cu scirea fu și ênsuși Michaiu la Giurgiu: arse cetatea, tăió pe Turci, și quâți mai scăparö se închisserö în forterețã.

II.

Pașa cu doê mii.—Rusciucul bătut. Silistra luată.—Mustafa pașa și Bogdan Sassul.—Buzescii bat pe Tataři.—Banli Michalcaa și Manta.—Calofirescul la Hșsova.—Kiraly la Dobrogea.—Gheți la Balcani, pinö în Thracia.—Aron la Bender.—Bender.—Farcaș la Vidin.—Michaiu bate pe Ferhat pașa Sinan pașa vine să facă țerrela pašalikuri.

Nu trecü mult, și un pașa veni cà din partea Sultanului cu doê mii Turci, prefăcându-se quö are a negoțiã cu Michaiu. Aquestã îi pricepü planul, și în prima nópte îl atacö și ficü un terribil măcel: nici un Turcu nu mai scăpö.

În mieđul iernei la 1595 în gerul lui Ianuaru, Michaiu trecu Dunërea, bätü Rusciucul que erã appërat de 7000 mii Turci și prädö cetatea; trecü de aici la Silistra, o bätü și'i desfiintö fortificațiunile. Scirea ajungënd la Constantinopole, acolo nu putea să cređã nici temeritatea nici răpëdile victorii și 'naintări alle lui Michaiu.

Pörta, după prima ei uimire, numi în datã domnu pe un Bogdan feliul lui Ion Sassul que domnise în Moldavia; îi dette o oștire formidabilë.—Mustafa pașa erã în capul ei.—Pe de altã parte se trimisse ordini Khanului Tătarilor spre a intrã în Moldavia cu 30 de mii de ai sêi. Frații Buzesci eșirö înaintea Tătarilor, de doê ori îi băturã și uccisserö pe feliul khanului. Banul Mihalcea și banul Manta băturã un corpu de Turci și de Tătari. Michaiu ținea înainte în contra lui Mustafa-Pașa unde

eră tăria inamicului, și trecu Dunărea din nou la 26 Ianuarie. Hordia Barbarilor fu bătută și prădată; Mustafa însuși căzu mort în luptă. Bogdan scăpă cu fuga, și în locul lui Pórta numi pe un Stephan. Calofirescul bombardă Hirșova, iar corpul Transylvanilor que venise sub commanda lui Albert Kiraly, trecu în Dobrogea, luó Istrova, Baba, și alte cetăți. Căpitanul Gheți cu un corp de Români, înaintând pînă la Balcani, acolo atacó pe Sinan-Paşă, îi tăiá ómenii și îi luó averile. De aici străbătú pînă în Thracia, dominó și prădó tot în drumul său, și terrórea lui ajunsse pînă în seraiul Sultanului. Din partea sa Aron al Moldaviei luó și devastó Benderul, arse cetatea Albă, și unindu'si ostirea cu a lui Kiraly, coprinsse tóte locurile de pe lîngă Dunăre din partea aqueea. Din Oltenia, Popa Stoica, lăssó altarul, încinse sabia, se pnsse în capul Oltenilor, și trecênd Dunărea, bătú Vidinul. Michaiu bătú în fine pe Ferhat Pașa și pe Tătari que formá corpul quel mai mare al oștirilor.

Naintă răpede Români: spaima coprinsesse pretutinde-ni pe Turci. Sultanul Mahomet III vèdú quă resbellul deveni serios, și se determinó a formá o oștire mai numerosă. Peste 200 mii Turcii fură adunați, și în capul lor serasker fu numit terribilul Sinan Pașa (1). Mahomet eră om vindicativ, plin de orgolliu și de mînie, crud cã un tigrú. Sinan pašă luó ordini qua în dată să prefacă domniatéle în pašalicuri. Candidații de pași veniá din preună cu oștirea.

III.

Pretențiunile lui Sigismund Bathory.—Nevoile lui Michaiu.—Michaiu jura, jură ánsé resbunare.—Michaiu resistă la Dunere, și se retrage la Călugăreni.—Lupta.—Victoria.—Retragerea.

Michaiu cum afló despre aqueastă formidabile expedițiá, trimisse la aliații săi Transylvani și Moldoveni, și

(1). Se dice quó eră un Neapolitan turcit.

abia putù adunà de astă dată 8000 de Români.

În Moldavia se formó un partid de ómeni fără credințe (pentru quă boierii erà mai toți emigrați din cauza persecuțiunilor lui Aron). Aquel partid se dicea, cum am dicce, al liberalilor, și qua să pótă reuși la scopurile lor, se făcură partisans ai lui Sigismund Bathory; și quând inemicii communi erà la hotarele țerreii, ei după chipul și assemănarea lor, își allesseră de Domnu un Țigan (1) pe quare îl și făcusserő hatman al revolucionarilor. Numele aquestui domnu improvisat, pe quând Turcii intră în țerră, se numia Stephan Rășvan. Cu toții împreună prinserő pe Aron. îl trimisserő în Ttransylvania, unde a și murit; și cu toții în preuna Țiganul cu craii Moldaviei închină rășvană Țerra lui Bathory recunoscënd pe aquesta de suveran, și făcurő qua Domnul Țerreii adică Țiganul Rășvan să fiă locotenentele lui Bathory. Aquesta vedënd pericolul eminent în România, îi veni gust a se face suveran și în aqueastă țerră, și nu promise lui Michaiu ajutor, după, cum erà legat, de quāt daqua îi va închină și ellu țerră, și va jură suppunere și credință că un sudit al lui, Bathory, quare se și proclamase rege.

Michaiu se vedù constrins a se supune aquelei fatalități pe quare quei vechi o numiă *Ananga*, și la quare și Țeii se supunea. Își innecó amarul, se dette de suppus al lui Sigismund, și mai mult juró vendictă de quāt credință. Pînă să viiă apoi Transylvaniei eși cu aquei 800 de Români în aintea Turcilor spre a le împedică treccerea Dunării. Peste trei Țeci de Țille putù a Ținne în locu dincolo de fluviu 200 mi de Turci; și aquestia ar' fi fost împedicați și mai mult, daqua pe la Calafat n'ar' fi venit de peste Olt un corp mare de Turci a appucă pe

1) Se dice quő era un Neapolitan turcit.

2) Veđi chronca R.Sincai pag. 257.

Români pe la spate. Michaiu se retrase în ordine dela Dunăre, și se postó la Călugăreni unde, mai venindu'i și alte ajutóre de Moldoveni și Transylvani, putù numără vre o 16 mii. Sinan Pașà protegiat acum de amêndoë părțile, construi o punte pe vasse și trecù Dunărea cu tótă armata. Credea acum quô nu se va mai arrestà de quât dincolo de Transylvania: *Allah și prophetul!* resună peste tot dela Giurgiu pînó la Călugăreni. Que erà acum Ghiaurii în aintea hordelor de ianiceari și spahii?

La 13 August ambele armate erà față în față la Călugăreni. Bătaiea se începù. Numêrul Turcilor cădù cã o materie formidabile peste Români que se credea siguri de striviți. Michaiu vèdend terrórea generale, trasse sabia, și se răpedi cã fulgerul între Turci, uccisse cu mâna sa pe Caraiman pașà; bei, agale, soldați, cădea unul dupó altul în aintea sa și mușcă țerrîna în convulsiunile mortii. Străbătù hordia Barbarilor și se înturnó înapoi cu tuiul lui Caraiman. Se scie quô tuiurile sunt insemnele pașilor, stindardul commandei que è format de códe sau cóme de cal roșie. Să'și figure quine-va pe herou în fuga mare a cursierului străbătënd oștirea inemică, peste corpuri. peste arme, peste ómeni, avêntându-se peste grammađi de cadavere, spărgênd cete, resturnând tot; cóma roșie a tuiului semênà un balaur de focu que svolà, un comet răpede que străbătea rîndurile inemicilor. Români se însufletiró la aqueastă vedere, și cu toții strigaró: victorie! și cu toții de o dată se răpediró cã prin instinct; nu mai vèduró nici un obstacol; resturnaró tot que le sta în ainte, sparseró rîndurile Turcilor, îi pusse pe fugă; unul peste altul dà pe podul dela Călugăreni și se înneacă în Neajlu. Sinan pașà ênsuși que venià să facă țerrele Pasalíkuri, cădù cu callul dupó pod își sparse capul, și'și rupse dinții. Turcii era dejà fugiți și respândiți.

Unul din prisionierii Români, profitând de fuga Turcilor,

pusse focu provisiunii de pulbere; și că un alt Sampson făcù nu a fi strivit ci să svôle în vânt din preună cu un mare număr de Turci și cu bagagele lor. Nóptea que veni nu mai lăssó pe Romani a'naintà mai departe. Nu erà apoi nici gigantși nici smei; fiă-quare, de'și-ar fi uccis quâte patru și cinci Turci, nu ar'fi putut a'i uccide nici pe jumătate. Turcii mai remăssesserő âncő mulți, și Românii decimați erà stătuți cu toții de labórea ȕillei și de sudorile de sânge. Ținurő consilliu nóptea, și aflând de ajuns de astă dată quő au luat, cum se ȕice, apa Turcilor la prima lor încercare și quő le-au dat o lecțiune de a 'naintà cu pazuri mai mėsurate de aqui înainte, se decisserő a se tragge către munți pînă le va veni și ajutorul întreg al Transylvaniei, și Moldaviei.

Michaiu își trimisse Dómna cu famillia întrégă la Sibiu, iar Ardelenii lui Sigismund que nu făcusserő mai nimicu la Călugăreni, în retraggere, vėđendu-se apprópe de Bucuresci, venirő și prădarő Bucurescii și batjocorirő ómenii sub cuvânt quő tot au [să'i prade Turcii mai la urmă, mai bine să ia ei queea que erà să ia Turcii. Oștirea română se retrasse cu Michaiu la Câmpul-Lung, la cetatea lui Negru-Vodă.

IV.

Intrunire alliăților.—Turcii ocupă capitalele.—Bisericele se prefacu în giamii.—Oľrestinii iau din nouu Țirgoviștea dela Turci.—Ali-pașa prisionier.—Sinan-pașa é allungat dela Bucuresci.—Turcii se înneacă în Dunėre.—Sinan-pașa é pedepsit cu exiliul.

Rěșvan în Moldavia, suppusul și locotenentele lui Sigismund Bathory, după que lăssó acolo quâte-va cete de Moldoveni și Transylvani spre appėrarea Moldaviei de Tătari, trecù cu 2400 de pedestri, 800 cǎllări, și 24 tunuri la Sigismund quare adunasse și el 32 mii

pedestri, 5000 căllări, și 53 de tunuri, și quare se prepară a veni în ajutorul lui Michaiu.

Turcii occuparō într'aquestea țerra: Giurgiul, Brăilla-Bucurescii, Tîrgovistea eră în mâinile lor. Sinan paș-declaró țerra de pasalik. Pașa guvernator fu instalae multe biserice din Bucuresci furō prefăcute în giami; în locul Crucii pe turnurile lor luciă dejă semiluna. Tîr-goviștea și Bucurescii se fortificarō din nouu de Turci.

Armata unită a Românilor, Transylvanilor și Moldovenilor, veni înaintea fortereței de lemn dela Tîrgoviștea, appărată de garnisonă turcească. Sinan-Pașă cu quei mai mulți ai armatei, se prefăcū quō fuge spre a tragge pe Chrestini la câmp întins, și veni pînă la Bucuresci fără a se luă nimeni după dēnsul. Armata aliaților prin consilliul bellicu decissesse a luă mai ântēiu Tîrgovistea din mâna Turcilor, a'i sparge de acolo, și apoi a'naintă siguri dela spate. La 18 Octombiu detteră fucu fortereței de lemn și o luară cu assalt, exterminând garnisona turcă, și luând prisionier pe Ali-pașa.

Sinan-pașă cum auđi de aqueasta, afló quă é mai întellept a se tragge la Giurgiu de quāt a'și aștepă înemicii la Bucuresci. Lăssó dar aquí quâte-vă mii de Turci deciși, și o minieră de pulbere la mōnăstirea Radu-Vodă, quăriia să 'i se dea focu quând va intră armata aliaților. Aliații iară afarō și ei quă eră mai bine a urmări pe Sinan fugarul de quāt a mai stă prin Bucuresci. Pînă să ajungă la Giurgiu, și de acolo pînă să trecă Dunērea, Sinan-pșă perdū mai tótă óstea. Turc peste Turcu dă în calle; peste 6000 de carre lăssarō în urmă; vre o 5000 de prisionieri que ducea cu dēnși furō liberați; aqueștia luând armele Turcilor ucciși, îmi mulțirō armata vingēțore. Quând ajunserō Români la Giurgiu, Sinan trecusse la Rusciuc și restul oștirii turcesci era pe pod. Michaiu pusse quâte-vă tunnri a sparge podul și toți fugarii se înneçarō la 25 Octombriu. Sinan

uitasse acum quô n'a putut facee din România un pašalik. Iși frângea numai mâinele despre queea que avea să răspundă la Constantinopole quând îl vor întrebă que s'au făcut aquele 200000 de Turci. In adevăr quând ajunse acolo fu exilat la Malgara unde și muri de durere.

V.

Bathory și Răsvan se întornă în Transylvania.—Michaiu și Farcas bat Vidinul și Nicopole.—Ieremia Movilă ia locul lui Răsvan prin Poloni.—
Movilă vîngător uccide pe Răsvan.

Nu mai remasseră după aqueastă victorie Românilor de quât a se curăți și de Turcii dela Vidin și dela Nicopole. După que petrecu pe Bathory que se înturnă în Transylvania, pînă la Gherghița, și pe Răsvan que se ducea prin Transylvania în Mo'dova spre a allungă pe Ieremia Movilă, quare ajutat de Poloni îi luasse locul, Michaiu își îndreptă callea cu Români sîi către Vidin și trecînd Dunărea, pe quând generalul Fărcășanul luă Nicopole, Michaiu luă Vidinul. Români exterminară pe Turci și din părțile aquelele.

Răsvan trecu din Transylvania cu 4000 pedestri, cu 1000 de căllari și ajungînd la Suciava, acolo veni la luptă cu adversariul sîu Movilă. Infrînt de aquesta, fu prins și îndată tras și în țepă. Răsvan închinasse Terra lui Sigismund; Movilă o închină la Poloni. Bietul Țigan avu de carnefice pe Movilă. Lui Michaiu Austria îi prepară de carnefice pe italianul Basta.

VI.

Vindicta lui Michaiu—Lui Bathory îi trecu tónele de suveranitate. și îi vine alte tone de a se lepădă de lume—vrea să închine tărrele la Némțu—Trimitterea Banului Michalcea la Praga—Nemții vin la plăcinte, și Bathory își schimbă cugetul: va să abdice în favorea lui Ioșica.—Quând ai un amic nebun n'ai de que mai quere o mie de inemici.—Ioșica plătesce cu pellea favorea lui Bathory.—Quând vin Turcii, po Bathory iar îl appucă tónele suveranității.

Ansă ómenii că Michaiu nu per așa currênd. El aveà un compt nedesfăcut încă cu Bathory, nu putea muri pînă nu'l va desface: jurasse omul credință, și credință de herou, vendictă adică patriei salle și numelui de Român. România, după pozițunea ei putea să fiă sub supremăția Turciei de atunci, nu însă sub suveranitatea unui Bathory. Que făcuse aquesta? que putere aveà? cu que ajutasse pe Români, quând la 20 Maiu 1595 avea pretențiunea de a deveni suveranul Românilor și Moldovenilor? Facil a intră gărgăuni în cap de suveranitate, a nevoie însă a da un corpu fumurilor salle. Quine se uită la typul lui Michaiu vede un om quare de n'ar fi putut semănă lui Michael archangel, nu s'ar fi lăssat quel pușin mai jos de quāt Lucifer; unul că el nu putea să se lasse a remăné un biet diavol de rînd, el que purtă trei-deci de victorii pe brațele-i de Alcid.

În Decembriu 1596, Michaiu se dusse cu quāți-vă boieri în Transylvania să vedă que mai are în cuget. Suveranul de Bathory. Vêdù însă quō tentația de suve-

ranitate a fost avut'o numai quând erà pericolul general al Chreștinilor: acum îi mai trecusse și își pussesse în capu să se facă de viiu, să se lepede adică de vanitățile lumii. Vrea să abdice la suveranitatea de peste România și Moldavia și ênsuși la Domnia Transylvaniei, vrea să închine aqueastă țerră la Austria que nu descărcasse nici o pușcă. Michaiu se cruci de aqueastă straniă schimbare, și se determinó a luà și el parte la aquele negoțiațiuni. Quând la 1597 plecó Sigismund la Fèrđinand que se aflà la Praga, trimisse și Michaiu acolo pe Banul Michalcea.

Sigismund se învoi cu imperatorul să'i dea Transylvania în schimb pe miclele ducate Opol și Ratibor din Sillesia, și pe adaos de 500 mii galbeni. Quând se returnó în Transylvania își schimbó cugetul, disse quó abdică la domnie și învitó între alți nemeși și pe Românul Stephan Ioșica que se lepédasse de românismu și se făcusse chatolicu qua să semene adică à Ungur.

Comissarii împèratului Rodolf venisseró să ia după forme Transylvania. Bathory, cum îi vedù, iar își schimbó cugetul, și se decisse în Sillesia; iar pe Ioșica îl lăssó în mâinile Austriacilor, și aquestia îl arrestaró la Satu mare (Maiu 1598).

Nu mult după aqueasta în August se respândi nuvella quó vin iar Turcii. Sigismund atunci vedënd pericolul general, iar fu appucat de tónele suveranității. Veni în Transylvania adunó magnații la Turda și se proclamó din nouu domnu al Transylvaniei. Trimisse apoi la Michaiu însciințându'l să 'și adducă a minte de jurământul de suppunere și să 'l recunóscă iar de suveran. Michaiu respunse quam pe picior, quăci avea d'a facce cu Halil-paşà al Vidinului și cu Mehmet pašà al Durostorului, se ocupà cu dênșii pînă îi bătù. Purtarea lui Sigismund întărító pe Rodolf și neavënd cu que să 'și scóță focul pusse de uccisse pe Stephan Ioșica que se aflà

închis în mâinile ómenilor sãi. Quând are quine-va un amicu sau protector nebun n'are de que sã mai caute inemici. Ioșica plăti cu capul favórea lui Bathory.

VII.

Alte tóne vin lui Sigismund.—Cardinalul Andreiu Bathory.—Daqua cardinalul s'a făcut pașă, sã se batã ca un pașă. Cardinalul se se batã da iesuit.

Alte tóne îi mai venirã lui Sigismund în 1599. Chiemó pe vërul sêu din Polonia, pe cardinalul Andreiu Bathory, îl pusse sã 'și schimbe sutana în atilã și rasa în conșes, și îl făcù domnu în locul lui. Transylvanii qua sã scape de un om așã de schimbãtor, jurarã credință cãlugërului. Sultanul profitó de aqueastă schimbare și luó pe Cardinal sub protecția sa. Andreiu Bathory trimisse la Michaiu și querù a'și ținne legãmêntul que făcusse cu Sigismund. Michaiu îi respunse quã aquel legëmênt 'l-a rupt ênsuși guvernul Transylvaniei. România se umilisse spre a umili pe Turci; Transylvania singurã devenind un pašalík al Turcilor, are sã aștepte dela Români queea que au pățit tóte pašalíkurile turcesci. Daqua cardinalul s'a făcut pașă, sã se aștepte la resbel, și sã cade quel puçin a se bate cà un pașă, iar nu cà un cãlugër. Andreiu vedù quã é mai bine a se batte da iesuit. Se încuseri cu Ieremia Movilã al Moldaviei și se legó cu dênsul în contra lui Michaiu.—„Vor cădea amêndoi,” disse Michaiu quând auđi de aqueastă alianță. Se preparó darã de resbel.

VIII.

Campamentul dela Ploiesci — Jurământul oștirilor. — Michaiu ia Brașovul și 'naintează către Sibiiu. — Andreiu Bathory quere pace. — Michaiu dă semnalul de resbel.

La 13 Octombriu 1599 adunó óstea României la Ploiesci, querù tutulor Boierilor și soldaților jurământul de credință quă vor 'naintă ori unde le vâ commandă să mérgă. Lui Banu Adrian și lui Ruzescu le dette commanda oștirilor Bănatului, și le ordonó să se adune și să aștepte la Râmnicul Vâlcei ultimele ordini.

Quând veni timpul departului, spre a nu'și dà încă planul pe față, disse quă óstea are a trecce prin Transylvania cu voiea Cardinalului, în ajutorul imperatorului Rodolf.

Intr'aquestea Cardinalul fiind om de lume strînsesse o adunare generale la Alba-Iulia (Belegrad); și pe quând erà dat cu totul plăcerilor cà un pașă turcu, Michaiu trecù Carpații drept în midlocul Sécuiilor, quâror le proclamó libertățile usurpate și'i învitó la arme. Quând ajunse în regia Sassilor, le spusse quă vine în folosul imperatorului Rodolf, que erà obiectul lor de predilecțiune și de credință, și quă se ducce a dà jos pe Cardinalul que a închinat țerra la Turci. Ast-fel luó Brașovul și 'naintó către Sibii.

Andreiu Bathory auzind pe neasteptate de întrarea și de apropierea lui Michaiu, trimisese soli înaintea lui și îi querù pace. Michaiu reținù solii și își urmò drumul înainte. Atunci dette de scire Banului Adrian și Buzescu-lui a trecce cu óstea lor pe la Turnul Roșu. Ostirile Olteniei și României se întâlneirò la satul Talmaciu, o postă de parte de Sibii

Andreiu mai querù pace; Michaiu când veni apprópe de Sibii, declaró pe Andreiu de sperjur, de închinat la Turci, și quă cà pe un criminal de înaltă trădare îl iartă, de vâ revesti din nouu rasa și se va returnà în Polonia, dupò que va rechemà în locu'l sêu pe Sigismund. Cu legea și cu tractatul în mână Michaiu voi să rumpă tractatul lui Sigismund que umilisse atâtă pe Români în dillele lor de nevoie și de tribulațiuni.—Cardinalul mai cercó o dată și trimisese pe nunțiu apostolicu Malaspina a fi solitor de pace și a facce pe Michaiu să nu queră atâtă pe quât Cardinalul nu putea dà bucurós. Michaiu reținù pe Cardinal și dette semnalul de resbel.

IX.

Bataiea dela Selimberg.—Tunurile Ungurilor resbescu pe Români.—Michaiu le deșteaptă curagiul.—Polonii se dau prinși.—Bathory fuge. Victoria Românilor.

În 28 Octombriu 1599 începù bătaiea pe câmpul dintre Sibii și satul Șellimberg. Andreiu Bathory avea o bună artilerie și 9000 de militari. Michaiu avea acum 30 de mii de Români. Se luptară dela 10 ore de dimineața pină în nópte fără a se decide victoria. Ungurii făcea mare rău Românilor cu tunurile, și i pusserò în derută. Atunci Michaiu lovì cu sabia pe unul din căpitani sêi: „Stați locului mișeilor!”, strigó de o dată Michaiu. La vocea lui stau cu toții, reiau curagiù și se răped disperați. Polonii que erà cu Ungurii se speria și

trecu în partea Românilor qua să nu fiă ucciși; comandantii Ungurilor cădură prinși. Cardinalul Andreiu, vedându-se bătut, ia fuga prin munți și selbe spre a se refugia în Polonia. Transylvaniei, vedându-se fără căpitani, fără domnitor, se respândescu și lassă câmpul bătăiei cu 32 tunuri și cu toate munițiunile în mâinile Românilor. Peste 2000 de ómeni cădură din amêdoe părțile în dioa aqueea. Victoria rămase a Românilor.

X .

Dieta proclamă pe Michaiu Domn al Transylvaniei. Un Secuiu uccide pe Andreiu Bathory.—Săracu Popa.—Solii Austriei.—Visita și pretențiunile riddoli.—Răspunsul lui Michaiu.

Aqueastă victoriă făcù pe magnații Transylvaniei a se adunà în Alba-Iulia la 1599 Noembriu 20 și a proclamà pe Michaiu de Domnu al Transylvaniei. La 1 Noembriu heroul dela Călugăreni, Domnul României intró cu triumf în Alba-Iulia cà Domnu al Transylvaniei. Cardinalul Andreiu în fuga sa, fu uccis de un Sécuiu la quare querusse ospitalitate. în pădurile dintre Transylvania și Moldavia. Căpul i se addusse la Michaiu quare lăcrémó când îl vedù, și printr'un suspin disse: *săracu Popa!* Uccidătorul fu dat în judicată și condamnat la mórte cà un violator al ospitalității.

Nimicu mai ridicol cà visita que avù după aqueasta Michaiu cà Domnu al României și al Transylvaniei. Imperatorul Rodolf trimisse commissari să felicite pe Michaiu. Turcii la ast-fel de împregiurări trimit daruri frumóse. Austria trimisse o mulțime de *vorbe* frumóse și un titlu de domnu ereditar al Munteniei. E facil a dărui quine-va din alle altora. Par' quă țerra Românilor erà țerra lui Rodolf qua să o dăruiască lui Michaiu și descendenților aques'uia.—Apoi ordonó lui Michaiu să éasă din Transylvania și să reintre în Muntenia spre a batte

pe Turci în locul Austriei. quă îi va trimitte și el bani și oștire. Austria că tot dauna voiă să se bată alții în locul ei.

Michaiu se consultó cu boierii; și după consiliul lor respunse commissarilor: quă dreptul de Domnu al Transylvaniei i'la dat și adunarea magnaților aquestei țerre. In quât pentru Muntenia, Majestatea sa n'are nici un drept a o dărui nimului nici ênsuși provisoriu; iar în quât pentru bani, în adevăr quă'i așteptă, pentru quă alt-fel își va întórce armele în contra imperatorului, și îi va arătă quă nu'i lipsescu nici brațele, nici armele, nici banii.

XI.

Iar își schimba cugetul Sigismund Bathory.—Ieremia Movilă instalează în Romania de domn pe frate său Simeon.—Michaiu allungă pe Ieremia—Moldavenii proclamă pe Michaiu de Domnu.—Solii Austriei. Solul Turciei la Alba-Iulia.

Sigismund Bathory n'avea nevoie de multe qua să 'și schimbe cugetul, Indemnă de Turci, de Poloni și de Ungurii refugiați să nu lasse Transylvania, întró în Moldavia și se uní cu Ieremia Movilă. Aquesta pe quând Michaiu se află cu oștirea în Transylvania, intrasse în Romania que eră în răpaos, și cu forță instaló aquí de Domnu pe frate său Simeon Movilă.

Cum auđi de aqueasta Michaiu, întró în România, allungó pe Simeon, întró apoi în Moldavia; și în lupta que avú cu Ieremia, oștenii Moldoveni, cum vení în fața fraților lor Români, de o dată strigară cu toții: Să trălască Michaiu Domnul Moldaviei! Movilă delăsat de toți, scăpó cu fuga în Polonia.

Micaiu recunoscut de Domnu și al Moldaviei, își dette titlu de aquí în ainte: „Domnul Romaniei, Transylvaniei și Moldaviei, etc. „Compuse un guvernu provisoriu de

patru boieri Moldoveni, le lăssò frèele guvernării în mână, și trecù cu oștirea în Transylvania la Alba-Iulia.

Aquì venirò din nouou commissari dela Rodolf. De astă dată cu daruri, cu titlu de consiliar al imperiului, de Guvernator al Transylvaniei. Austria vrënd nevrënd vrea să procopsească pe Michaiu. Tot atunci veni și din partea Sultanului un commissar cu daruri și semne dedistințione și considerațiune. Il împresurasserò *mușterii* pe Michaiu, Commisarilor austriaci nu le plăcea aqueastă visită; iar Michaiu le disse să nu le fiă cu suppërare; pentru quă cu cugetul cu quare 'i-a trimis pe domnialor Impëratorel, tot cu aquellași cuget a trimis și Sultanul pe omul său

INSEMNAŢIE.

Tôte miscările au ascinderea și descinderea lor Aquì fu punctul quel mai culminant al gloriei lui Michaiu; de aquì înainte începù a declnă și faptele, aquestui om extraordinar din preună cu simtimentele și cugetele salle. Tot ânsë que è mai rău este quă din preună cu dënsul declnă și ómenii quălor el erà capu și exemplu, și cu ómenii din preună declnă și epocha lor. Că historici cată să descriem faptele. Michaiu, după atâtea fa, te mari, a commis o erróre; și errórea sau greșala în politică și în resbel è mai mult de quât o crimă; pentru quă crima face rău la individe; errórea unui căpitan ânsë sau a unui om de Stat perde națiuni.

Quând Michaiu întrò în Transylvania, Sécuii, după cum s'a vëdut, il urmarò spre a'și vërsà sângele d'ală-turea cu dënsul. Pentru que? Pentru quò le-a promis liber ățile que li se usurpasserò de nemeșii feodali. S'a vëdut âncò quò Ungurii o mare parte furò cu dënsul, și o mare parte iară în contra lui. Pentru que iară? Pentru quò unii află folos în aquea prefaccere, și alții se vedea attacăți în interesele lor quelle mai vitali.

Românii iar din Țransylvania, fiind partea împilată, nu vedură nici un semnu de ușurare; Michaiu 'și-a fost addus a minte de Săcui; și pe Români îi trecu cu vederea.

Mare parte apoi din Transylvania din diverse naționalități, având a se plânge îndelung de abusurile papali sau alle sacerdoților privilegiați, fură nevoiți a protesta, adoptând alte confesiuni. Michaiu, aqwestora nu numai quô nu le promisse nici o consolăținne, ci fu răpede intru a uccide pe toți protestatori după inspirațiunea episcopului catholicu Napragi, que'i qualifică de eretici; și ar fi făcut'o daqua nu 'l-ar fi exoitat în numele Bibliei Demetriu Archiepiscopul orthodox cum și Radu Buzescul. (1) Apoi de și n'a uccis Michaiu pe protestanți a ordonat ânsă să le închiadă templurile, și 'i-a persecutat foarte asupru.—Sașii apoi, afară de confesiunile lor, ei nu putea fi cu Michaiu, deqât pînă quând îl credură quô era un instrument al lui Rodolf; în dată ânsă que Rodolf începù a'l prepunue și a'l observă prin Basta, Sașii începură a'l urri și pentru imperatorul Rodolf și pentru deprădările que se comissesseiă în multe din communele lor. Pe lîngă aqwestea dorobanții lui Michaiu avură totă licența spre a committe mari abuzuri de putere prin commune de ori-que naționalitate. (2)

Pe que mai putea a se întemeia Michaiu de quât pe elementul pur din țerra română. pe boierii que eră ofițerii lui și adevărații conservatori și appărători ai libertăților Națiunii, pe ostenii lui cu un cuvânt. Michaiu ânsă în quât ventru țerra română făcù un aședemânt și declarò pe toți sătenii lipiți de moșia pe quare se află fiă-quare: din ómeni liberi îi declarò servi, proprie-

(1) Veđi Chronica lui Șineal, Tomul I, pag. 276, 277, și 278,

(2) Veđi idem pag. 281 și 282.

tatea altuia; în locu de a înălța numele de *Român*, îl degradă pînă acolo în quăt să deviiă synonym cu *sclav*. Iobăgia feodale dela dînsul dată în România, și ținî pește un -secul.

Michaiu putu să aibă în partea sa o mână de curtesani adulatori, quâte-vă sute sau și mii din quei de schôla Dănescilor que se dicea ciocoi; ânsă aqueștia tot-d'auna au fost codaci și sunt pe atâta de poltroni pe quăt sunt și de intriganți; aqueștia neavînd credință, n'au nici devotament și heroism. Que avea să mai aștepte aquei soldați români quând la resbel n'avea nici un cămin să mai appere, și quând dela resbel nu'i mai așteptă a casă de quăt servitutea?—Metropolitul apoi. Episcopii și aquei Buzesci pe quari îi vîdûrăm quă au apperat cu atâta ardore în numele Bibliei și au scutit dela môrte pe nisce străini protestanți, cum ôre nu avea să appere pe Români, pe frații lor de arme dela o servitute necunoscută în historia Românilor. Eată causele que addusseră atât de răpede pe Michaiu pe clina căderii. Nu'i mai remasse nici un amicu de quăt curtesanii intriganți; și unde nu é virtute nu é amicie.

XII.

Complot în contra lui Michaiu.—Michaiu perde bătaia la Mirislou.—Dômnă arrestată.—Baba-Novak ars de viu.—Polonii în Moldavia.—Michaiu perde bătaia la Seret.—Polonii în Tirgoviș e pun Domn pe Simeon Movilă.—Michaiu și Buzescii sunt bătuți la Argeș de Poloni.

Capii Ungurilor vîdîndu-se amenințați la viață, atacăți și împedicați în credințele lor, complotară a se desface de Michaiu. Pe de o parte se adressară la guvernul Poloniei querînd a le trimite pe Sigismund în Transylvania și a ajută lui Ieremia Movilă a se restabili în

*) Veđi idem Șincai, pag. 281 și 282.

Moldavia și a se armă în contra lui Michaiu; iar pe de alta, spre a fi mai sicuri de reușită, se înțelesseră și cu Basta generalul oștirii austriace que, că rival și inemicu al lui Michiu, eră trimis mai mult spre a-l observă și paralysă de quât spre a'i fi de ajutor. Promisseră în fine quô se vor supune imperatorului Rodolf, și quô lui Basta îi vor offeri guvernul țerei numai să scape de Michaiu.

Adunați cu toții la Turda, și assicurați de nuoele ajutóre de quare se procurară se determinară a face o opozițiune tare și de față lui Michaiu; și cund doi boieri veniră din partea aquestuia spre a'i exortă la ordine, ei îi dădură afară cu rușine din adunanță, dând cu aqueasta semnalul revoltei.

Ungurii din preună cu oștirea lui Basta se pusseră la satul Mirislou, și Michaiu cu ai săi se aședă pe câmpia Mureșului. Bătaia fu așa de cruntă în quă 11 mii de Români remasseră pe câmpul luptei. Michaiu se retrasse la Alba-Julia, și de acolo, prin Brașov trecu în România. Pe Dómna cu tótă famillia lui Michaiu o arrestară vingătorii la Făgăraș; iar pe unul din generalii lui quei mai buni pe Biba-Novak, cum și pe un preot sêrb a nume Saski, după decisiunea dietei pusseră de'i arseră de vii în piața Clausemburgului.

Quând Michaiu ajunse în țerră, auă de tôte aquestea și quô în Moldavia generalul polon Zamoicky intrasse cu ostire mare. Michaiu se puse în capul oștirilor que le-a fost lăssat în Țerră sub commanda fiului său Pêtrascu, și veni în Moldavia spre a întâmpină pe Poloni. Aquestia fiind mai numeroși învinseră pe Români que eră cu totul descuragiați și nu se mai putea batte că mai nainte. Michaiu perdă bătăia lângă Seret, și se înturnă prin regiunea Săcuilor în Țerră spre a-și adună alte puteri. La Tîrговиș'e lăssă pe fiul său Nicolae și

pe frații Buzescii, și trecu Oltul qua în Craiova să și adune oștire nouă.

În lipsa lui, Polonii 'naintară spre capitală, fără a le sta nimeni în contra. Fiii Popolului soldații n'avea que să mai appere, pentru quô eră condamnați la servitute. Polonii pusseră domn pe Simeon fratele lui Ieremia Movilă. și începură a prădă țerra. Bozescii que, supărați pe Michaiu pentru asservirea Românilor, lăssasseră să 'nainte de Polonii, vedând purtarea lor, trecură la Michaiu spre a adună quât mai curând oștire în Oltenia, și se întorseră în contra prădătorilor. Lungă Argeș la 23 Noembriu, Românii venind în luptă cu Polonii, perdură bătaiea. Nimeni nu mai avea curagiu nici în sine nici în viitor. quôci communele devenisseră sate, burgărabii devenisseră sbiri ai cetățenilor, colloniile militare alle lui Radu-Negru și Mircea I devenisseră nisce țerrături de turmente și de servitute. *Român vrea să dică serv.*

XIII

Michaiu trece la Rodolf. și dă în cursă.—Michaiu e numesc guvernator la Transylvaniei.—Invidia lui Basta.—Victoria lui Michaiu la Goroslou.
—Fuga lui Sigismund.

Michaiu strîmătorat de toate părțile, se decisse a allerga la Rodolf al Austriei, luă cu sine pe banul Michalcea, și la 25 Decembriu ajunse la Vienna unde fu însciintat din partea lui Rodolf să viia a'l întâlni la Praga. Acolo se înțellesse cu imperatorul, sau mai bine, ministrii austrieni addusseră pe Michaiu să nu mai înțellégă de acum înainte de quât așa cum venia biue intereselor cabinetului lor. Heroul decădut. făcu că tot omul que stă să se innecce și se appucă, se accată cu amândoe mâinile și de spini și de ênsuși pèrul său cu quare cu el cu tot se affundă. Michaiu eră în cursă.

Veni apoi scirea la cabinet, quô Ungurii s'au dat în

politica Turciei și Poloniei, abandonând cugetul de a se închină Austriei, quô Sigismund a intrat în Transylvania cu intențiuni de a o închină Turciei, și quô Basta, de unde așteptă a se numi guvernator al Transylvaniei, abiă scăpò cu fuga de acolo, trecând la Hustu. Avea necesitate acum Austria de un om activ și întreprindător, de un omu quare servindu'i, să crêdă quô își serve propria sa causă. Michaiu eră omul aquella, quôci el avea sete de resbunare, el avea nevoie de a se realță. Austria îi dette 100 mii galbeni spre a se prepară de luptă, îl numi guvernator al Transylvaniei, și qua să fiă sigur de quâte el promitea, îl îndatoró a se împacă cu Basta, cu Basta inemicul său, cu Basta quare el intrigă de a se face guvernator. Invidios că o ienă, Basta rugl că un tigru străpuns quând auđl de trimitterea lui Michaiu cu bani și cu putere, și de numirea lui că guvernator; îndatorat ânsé de guvernul său a se împacă cu Michaiu, își înnece urra și ori-que ressentiment, și se decisse a'și resbună.

Michaiu quând ajunse în Ungaria la commandantul Ferdinand Gonzaga, aqul la masă din ordinele lui Rodolf se aflò și Basta; Gonzaga îi împacă adică și'i făcù a'și dă mâna unul altuia. Basta întindându'i mâna, pare quô 'i-ar fi dat arvună de mórte.

Michaiu după aqueasta se puse în capul unei oștiri austriace de 10 mii pedestri și de 8 mii callări (aquestia eră Germani, Unguri, Români și Casaci), și plecò în contra Transylvaniei, având și pe Basta cu sine, cald și fôrte sincer inemicu. Michaiu commandă o colónnă, și Basta alta. Oștirea Transylvană, cumpusă de 25 mii ómeni sub commanda lui Moyse Sekeli li aștepă la Goroslou, și așteptă și pe Turci în ajutorul lor. Bătaiea se făcù la 3 August 1601. Transylvaniū furò înfrânți, și Michaiu allungându'i li făcù a perde vre-o 10 mii, cum și 45 tunuri. Iar Sigismund fugl la Movilă în Moldavia.

XIV.

Pretexte și acuzări.—Complot.—Intrarea perfidă.—Asaesinatul.—Purtarea infamă.

După victoriă, militarii începură a prădă și a face cum de pretutindeni să viiă plângeri Basta, quare singur invită la excese pe militari. accusă pe Michaiu; aquesta quare din experiență învățasse să țiiă în frâu licența militară, accusă pe Basta. Urra ferbea dejă de mai'nainte; din aqueste assupriri se începū cërta. Fiă-quare avea în parte impurterniciri dela imperatorul a avé commanda supremă; fiă-quare pretindea să fiă capul quellui lalt. Cabinetul Austriei preparasse dejă prin assemenea măsuri terrêmul discordiei. Certele acum ajunsesserō în culmea lor. Michaiu se află commandând oștenii austriaci, și pe quând la 19 August 1601 se afla în campament pe colina que domină peste câmpul Turdei, și se ocupă pe de o parte a convocă generala adunare a Transylvaniei, iar pe de alta a se duce spre a 'și liberă famillia. fôrte de dimineată își vëdū tînda încongiurată de Valloni și de Germani trimiși de Basta; în capul lor eră Iacob Beauri. Michiu eși în aintea le i a'l întêmpină, și quând eră să reintre în tîndă, invitō pe Beauri de curtesie a intră în ainte: aquesta se scusō dicênd: *nu se pôte: Domnul meu înainte*. Michaiu ap-pucō înainte, și perfidul căpitan pe la spate răpede și așa de tare îl străpunse cu alebarda, în quât de o palmă eși aqueasta de queea laltă parte în pept: un alt Vallon impușcându'l apoi, îi dette lovitura de grațiă. După aqueasta, Vallonii tăiarō capul Heroului și spre batjocură

îl pussero pe cadaverul unui cal, pe quare stette trei dille. Corpul se îngropo acolo pe collina Turdei (1), iar capul i se adduse mai târziu dela cathedra din Alba-Iulia și se depusse în Mönastirea Dealului la Tirgoviște. Qua să 'și facă quine-va o idee despre starea de civilisațiune a Românilor din aquei timpi, fără a se uită la constituțiunea lor, nici la Domnii poeți că Petru Cercel, n'are de quāt să compare purtarea lui Michaiu la mórtea și immorméntarea lui Andreiu Bathory, cum și purtarea Metropolitului și a Buzescilor la invitarea Episcopului catholicu de a uccide pe Protestanți, cu purtarea barbară și neomenoasă a Nemților și Ungurilor după mórtea lui Michaiu. Rușine eternă și lui Basta și Domnului său Rodolf.

-
- 1) Nu se scia unde s'a îngropat corpul lui Michaiu-voda pînă la anul 1845. Attunci s'a întemplat a mă duce în Transylvania, pînă la Olauseburg. Inturnându-mă de acolo în companie cu D. N. Bibescu, cu un professor zgrav Român din Sibiu, și cu D. Delbelovici, auzirăm quō s'a aflat morméntul lui Michaiu voda de un păstor pe colina Turdei. În drumul nostru vre-o patru trăsuri ne abăturăm a visită aquel locu. Vădurăm un sarcofagu sau sieriu de pétră assemenea și la styl și la mărime cu quel din St. Sava que s'a aflat peste Olt. Coperitura îi eră spartă de securea aflătorului que credusse quō află o comoră; în întru nu eră nimicu. Quare este proba, întrebaiu eu, quō aghi a fost îngropat Michaiu Bravul? D. Delbelovici îmi respunse. Proba este 1-iu quō într'ensul s'au aflat osseminte de om fără capu, și 2-lea quō s'a mai aflat un lanț de aur, o sabie și un inel: pe sabie eră scris Michael, și pe inel inițiala M. Lanțul și ossemintele le-a luat comitele Teleki și le a depus în Museul său: sabia a cumpărat'o căpitanul de Husari Copcea. Iar inellul îl possede deputatul din Sasebiș que se numesce Tindar. Din aqueste persone mai târziu am vădut numai pe D. Tindar, quăruia i am dat o visită în adins la Sasebiș, și quare a avut bunătatea a'mi arătă inellul, și m'a assieurat și mai mult de aqueastă împregiurare. Mai târziu prin D. Tindar am aflat quō căpitanul Copcea era dispus. a-vide sabia pe preț de 200 galbeni. Cuvoral de atunci s'a refusat a offeri aquea sumă.

XV.

Banul Michalcea executat.—S'a supărat mult Imperatorul Rodolf de mărtea lui Michaiu, ânsă 'i-a mai trecut.—Nu è mărire unde nn è viutute.
Comparațiô între Vlad V și Michaiu Bravul.

Banul Michalcea fu și el arrestat și executat mai la urmă. Impăratul Rodolf, când auđi de aqueastă împregiurare, se supără foarte tare asupra lui Basta, și așa de tare în quât îi trecu numai de quât supărarea, și lăssă pe Basta guvernator al Transylvaniei.—Famillia lui Michaiu remasse captivă, unii ȃicu quô a fost dusă în Crimea la Tataři.

Lui Michaiu contemporanii și posteritatea îi detterô numele de *Bravul*, nu ânsă și de *quel Mare*. Nu è Mărire unde nu è Justițiă și Virtute,

Communele dela dânsul înquă furô numite Sate, și locuitorii satelor remasserô *Români* adică *servi* după limbagiul ciocoismului de atunci, și nu se liberarô de quât peste 120 de anni.

Michaiu a domnit opt anni. În Domnia lui a edificat Mănăstirea numită Michaiu-vodă.

Aqueastă domnie de opt anni plină de atâtea victorii închiee singură o epochă, epocha lui Michaiu, epochă foarte mare din partea Națiunii, epochă a unui popl de heroi, comandați de un destructor al quellor mai frumoșe și liberali instituțiuni

De va comparà quine-và bravura și cruđimele lui Vlad Țepeș cu ale lui Michaiu Bravul, Țepeș a fost crud qua să curęte Romania de inemicii ei din afară, s'o moralise, și qua posteritatea să afle, cum afló Michaiu, ómeni liberi spre a o appără. Michaiu fău atâtea bătăi și bravure cu ómenii preparați de vechile instituțiuni, însufflă terrórea în Turcia și Transylvania, qua pînă în quelle după urmă quând se credea mai tare, să dea o lovitură vechilor instituțiuni, și din fiinul fii-quăruia soldat și sătean să facă un iobag (*) România nu mai avu de aqul înainte oșteni, ci mercenari străini. Țepeș prepară o epochă că a lui Michaiu, iar Michaiu prepară o epochă că a beilor din Phanar. Domnii que veniră după dñsul. nu se mai serviră de quāt cu mercenarii, pînă quând bătuti de Turci, sfîșiati de intrigele din intru, ajunseră a dă domnia pe mîna străinilor.

EPOCHA A ȘESEA.

I.

Simeon Movilă se allungă.—Radu Șerban Bassarab.—Constantin Movilă. Radu Mihnea.—Gabriel Bathory Stephan Tomșa.—Beclian.—Alexandru-Elie și Phanarioții.—Mehedințeanul și Căpitan Busdugan.

În România eră dejă Domnu Simeon Movilă și țerra sufferiă din'excessele adunăturilor lui de militari. Frații Buzesci veniră de peste Olt cu oștire și allungară pe Movilă. În adunarea generală apoi boierii alleseră pe Radu-Șerban-Bassarab. Aquesta restabilă ordinea și pacea, de și se află între doă puteri rivale, între Turcia și Austria.

Ieremia Movilă veni a batte pe Bassarab, și fu bătut și respins, și pînă murī nu lăssó în pace pe Șerban.

(*) „Quare pe unde va fi aquella să fii român vecinicu unde se va afla dīce Michaiu în asședemântul său citate de Radu Mihnea în chrisobulul aquestuia din anul 1613, Apriliu 24.

II.

Matheiu Bassarab.—Vasile Lupul.—Spătarul Michaiu la murea Venei.
Intrecerea între Matheiu Bassarab și Vasile Lupu în fața bune.—Merce-
narii nu sunt oșteni.—Revoltele lor.

După Alexandru Elie, Pórtá trimisese pe Leon Tomșa fiul lui Stephan Tomșa din Moldavia. Aquesta fiind crud și tyran că tatăl său, Boierii de peste Olt, Albanul, Górganul, Cotoșeanul, Predescul, Filișanul și Mitrea, se sculară asupra lui și alleseră de Domn la 1633 pe Matheiu Bassarab din satul Brâncovenii. Tot pe aquel timp allungară și Moldovenii pe tyrannul lor și pusseră în locu'i pe Vasile Lupu.

Matheiu și Vasile ar fi putut face mult bine ambelor domniate de ar fi fost în bună înțelegere. Ansă Vasile, pe lângă multe calități bune, avea și un mare defect: invidia unită cu o mare doze de astuție. De trei ori deschisse rebel lui Matheiu, și de trei ori fu bătut, mai vîrtos la 17 Maiu 1653 la Finta lungă Gálbenița (Ialomița) unde Vasile și ginere-său Timus abia scăpară cu fuga și nu mai resufflară de quāt la Gallați. Matheiu ludă aql o plagă seriosă la picior de quare suferi în delung.

Matheiu a fost bun amicu cu Geórgiu II Racoți și 'l ajută în resbellul que aquesta avu cu Austria. Principele I. Kemeni scrie quă Matheiu Bassarab a trimis lui Racoți un contingent de 6000 curteni sub commanda spathrului Michaiu, quari ajunseră pînă la murea Viennei.

După moartea lui Ieremia, îi urmă fiul său Constantin Movilă, și în Transylvania fiind domnu Gabriel Bathory, acesta la anul 1610 intră în România în contra lui Șerban spre a'și răzbuna de quelle întâmplări în țările lui Michail Bravul. Șerban fiind surprins, alergă în Moldavia și cu ajutor dela Constantin Movilă veni și alungă pe Radu-Mihnea fiul lui Mihnea turcicul que venise cu firman dela Pörta în locul lui. Apoi trecu în Transylvania și bătă pe Gabriel Bathory. În aceea bătăie cădură morți peste 6000 Unguri, cum și din Români peste 4000.

La înturnarea lui Șerban în țară. iar află pe Radu Mihnea cu oște turcească, și venind la hotare, Șerban perdă bătăia. Ne mai având speranțe de domnie, se retrase cu familia la Vienna unde și muri. Căderea lui Șerban trase după sine și p'a lui Constantin Movilă. Pörta numi în locul lui pe Stephan Tomșa. om crud și tyran. O asemenea schimbare se făcu și în Transilvania; în locul lui Gabriel Bathory se puse Gabriel Beclian.

Radu-Mihnea a fost om crud și rapace, și acest viciu îl făcu a împlea țara de Phanarioți spre a storce cu dănsii pe Români. Elu domni în două rînduri între schimbându-se cu Alexandru IV-Elie. La moartea lui s'a aflat un million de galbeni, din quari Pörta a querut dela fiul său decima, adică 100 de mii.

Alexandru Elie adăose și el o mulțime de Phanarioți que usurpară drepturile Românilor. Paharnicul Lupu Mehedințeanul și Căpitan Busdugan se sculară în contra lui și a Phanarioților. Pe aquel timp se află și în Moldavia domnu impus un Gaspar Gratian, străin și de națiune și de religione Drumul beilor străini n'cepusse dejă a se face.

III.

Constantin Bassarab.—Terminuarea Bibliei.—Revolta Seimenilor.—Spătharul Christea.—Restabilirea.—Mihnea III —Geotgiu Ghica.

Prin allegere generale adveni la Domnie Constantin Bassarab filiul lui Șerban I. Aquesta moșteni amicieile și alianțele unchiului său Matheiu și continuò bine-facerile lui; sub ellu se continuò traducția Bibliei în limba română, la quare a lucrat mult boierul Greceanul. Credem quò aquesta s'a supranumit astfel pentru sciința que avea în limba hellenică.

Mercenarii străini ânsă ajunsesserò o plagă. Constantin își făcù planul a 'i *desfința* prin resturile de dōrobanți pământeni. Planu se descoperì pentru quò se corupsesserò și dōrobanții devenind complici mercenarilor. Cu toții se revoltarò și uccisserò un mare număr de boieri, și pusserò domnu pe un spătharul Christea. Racoți din Transylvania și George Stephan al Moldovei, amicu al Bassarabilor, venirò cu oștiri, băturò pe Seimeni și restabilirò pe Constantin în domnie.

Carol Gustav regele Suediei declarò la 1656 resbel Poloniei, cu dēnsul se alliarò și domnii Romaniei, Moldaviei și Transylvaniei. Aqueastă alianță desplcù Sultanului; și quâte trei domnii furò destituiți. Constantin Bassarab și Stephan IX se refugiarò în Transylvania; în

locul lor se trimisseră dela Pórtă un Mihnea în România și Georgiu Ghica în Moldavia.

IV.

Crușimite și vitiurișe lui Mihnea.—Georgiu Ghica.—Gr. Ghica.—Stephănuță Lupu.—Apafi —Dabija.—Grigoriu Ghica.—Duca.

Mihnea III fu foarte hypocrit și crud. Conspirând asupra Turcilor, acuză pe boieri de un asemenea cuget, uccise o mare parte dintr'ênș'i, și le dette familiile și averile în prada sbirilor și mercenarilor săi. Se revoltă apoi în contra Turcilor, și vrând a uccide pe Turcii din Tîrgoviște, dette focu aquestei capitale și uccise și pe Românii dintr'ênș'a. Spre a se puté apoi sustiné, făcú causă comună cu Racoți din Transylvania și cu ênsuși Constantin Bassarab pe quare el îl scossesse din Domniă. Aquest domnu avú tóte vițiurile scelerăților cutedători. Quând Turcii veniă în Țerră spre a'l pedepsi de rebellia sa, mercenarii săi, că toți mercenarii tyrannilor, complotă asupra lui spre a'l dă în mâinile Turcilor. Aflând de aqueasta Mihnea abiă scăpă cu fuga în Transylvania.

Pórtă numi în locul lui pe Georgiu Ghica dela Moldavia, și în locul aquestuia pusse pe Stephănuță filiul lui Vasile Lupu.—Constantin Bassarab veni din Transylvania cu oștire și allungó peste Duněre pe Georgiu Ghica la 1660. Sultanul trimisse oștire mare și allungó pe Constntin Bassarab quare din Transylvania se dusse la Casaci. Georgiu Ghica apoi fiind scos, fu numit în locu'i filiul sêu Grigoriu Ghica.

Racoți fu bătut de Turci la Clausemburg, și muri de o plagă que luă acolo. După dênșul muri și Mihnea. Apafi fu numit în locul lui Racoți quare sul tributul Transylvaniei către Pórtă la 60 mii galbeni. În Moldavia

la 1662 murind Stephănuță-Lupul, în locu'i se pusse Eustrate Dabija.

La 1670 când Pórta avù resbel cu Polonia, Grigoriu Ghica fu prepus și destituit, și în locu'i se pusse Duca vodă que domnisse în Moldavia după mórtea lu Dabija. Duca fu apoi strămutat în Moldavia de unde, dând resbel Casacilor, dominò Ucrania unde pusse un locotenent al sên a nume Dorotheu spre a o guvernà cu titlul de Hetman,

V.

Șerban Cantacuzen la murli Viennei.—inemicul invins é un óspe.—Sobiecky ajută Austrienilor. Revolta Ucraniei.—Duca prisionier la Poloni.—Demetriu Cantacuzen.—Constantin Cantimir.—Leopold și Sobiecky vor să împartă Ungaria și Pomniatele Danubiene,

Unul dintre boierii refugiați spre a scăpà de cruđimile lui Mihnea a fost și Șerban II Cantacuzen. Aquesta aflându-se la Constantinopole la anul 1679 ajunse la thron după strămutarea lui Duca la Domnia Moldaiei.

La 1683, când Turcia erà în resbel cu Austria, Șerban Cantacuzen fu luat din preună cu 4000 de Români spre a face campania din preună cu Turcù, și se distinse la asediul Viennei prin modul quel nuou pînd atunci de a face resbel mai chrestinesce. Inemicul invins, inemicul desarmat fu tractat de dênsul că un óspe. Aquest mod îi făcù nume bun și la Turci și la Austrieni. La aquest resbel se aflà și Duca al Moldaviei. Cara-Mustafà fu bătut de Sobiecky regele Poloniei que venì în ajutorul Austriei, și aqueastă disfată o plăti cu streangul la Constantinopole când se returnó.

La returnarea Domnilor români, Duca aflò Ucrania revoltată. Casacii allungasserò pe Dorotheu locotenentul lui, și acum prindênd pe Duca, îl dusserò în Polonia, acolo murì avelinat.—În locul lui Duca Pórta pusse pe Demetriu Cantacuzen que mai fusesse acolo Domn.

Matheiu Bassarab într'o domnie înțeleaptă de 21 ani făcù multe bunuri în România: fondò schóle pentru limba română, latină și hellenică, pusse a se traduce cărțile Bisericeii în limba Patriei, stabill bibliothecce, edificò mănăstiri și spitaluri; ellu mântul naționalitatea prin allungarea limbei slavone. Pe quând Typographia eră persecutată în Europa de papisti că o invențiò din iad, Matheiu o introdusse în România și pusse a se typări traducțiunile și cărțile în limba Patriei. Pe Jungò aquestea, pusse a se face o condică de legi, încuragiò agricultura și commerciul. Vasile Lupu quăt domn nu pregetò de a se întrece cu atheiu în asemenea bine faceri spre cultura și înaintarea Moldaviei.

Ori-que ar fi făcut ânsă quine-va eră un rău radical pe quare nu'l ar'fi putut stîrpi cu facilitate. Dela aședemêntul lui Michaiu, nația nu mai avù soldați appărători, ci nisce mercenari străini și resturile unor dorobanți privilegiați que ajunsesserò că nisce pretorienii il timp de pace, și quari la resbel neavênd que appără mai adesea abandonà câmpul. Intre boieri iarò, pe lîngò smorfurile feudali introduse de Michaiu, se mai introdusserò de Phinarioti adduși de Alexandru Elie, învêturile de rapacitate și de intrige odióse. Un Domn că Matheiu firesce quò nu putea să mulțumească pe quei corupți. Seimenii străini, așifați de intriganti, aflarò ocasiune quând Domnul eră pentru sănătate la Árgeș, și se sclarò assupra lui quând se înturnà de acoio. Quând vol a intrà în Tirgovisce, aflò porțele cetății închuiate, și pe mercenarii de Seimeni strigând: „înapoi! du-te la călugărie; nu ne trebuie noș domnu bêtân„. Matheiu se vedù nevoit a tractà cu dênșii, a le immulți solda și a'i astêmpără Inceputul ânsă de demoralizare militară se fău, și asemenea revolte mai repetindu-se, amărîrò fórt pe Matheiu și 'i attacarò sănătatea și mai mult. Muri la 8 Apriliu annul 1654.

Aquesta domni pînă la anul 1684, quând Turcii venind în contra Polonilor, și nemulțumiți de dînsul, îl trimiseră la Constantinopole, și pusseră pe Constantin Cantemir în locul lui..

La anul 1686 Leopold al Austriei aliat împreună cu Sobiecky al Poloniei, se învioră unul a lua Ungaria și altul domniatele Danubiene. Sobiecky intră în Moldavia; Cantacuzen veni în ajutorul lui Cantemir și făcură pe Poloni a lăsa Ieșii que occupaseră și a se înturna înapoi.

Austrienii luaseră Buda și Beligradul dela Turci. Deslipisseră Transylvania de sub suzeranitatea Turciei și o pusseră sub protecția Austriei.—Un episcop ungur que se află în Vienna, scria neîncetat Ungurilor: nu vă deslipiți de Turci, quod tot   speranță de a vă liberă de dînsii; vai de Ungaria însă de se va închina Austriei. (1).

Aqueste vorbe prophetice nu fură ascultate. Austrienii intrară pe la Rușava să ia și România. Cantacuzen scrisse commandantului Veterani să se întorcă înapoi quod nu va fi bine. Commandantul îl ascultă pentru cuvinte alle Austriei particulare.

Cantacuzen vrea cu t te acestea să imite pe quei din Transylvania, să puia România sub protecția Austriei. Boierii  nsă se oppuseră: boierii români pricepușseră că și episcopul Magiar quod s rta Rom nilor pe l ng  Austria va fi tot aqueea cu a Rom nilor din Transylvania, nu'i aștept  de qu t drepturile Țiganilor de nu se vor face catholici, adică de nu se vor ungariș .

Ideea lui Cantacuzen de a suppunne țerra la Nemți nu 'i-a fost de semn bun c  t te ideile cobe. La anul 1688 Octombriu 19 muri.

1) Veți memorialele principelui Kemeni.

VI.

CONSTANTIN BASSARAB III BRANCOVEANUL.

Partitul austriacu în contra conservatorilor.—Constantin Balaceanul intră cu Nemții în contra lui Brancoveanul.—Pe când Nemții vor să ia România, Polonii vor să ia Moldavia. Românii și Moldavii resistă.—Patrioții devin turcophilii.

Nu eră âneō înmormântat Șerban Cantacuzen, când Boierii în adunanță generală allesserō la Metropolie pe Constantin Bassarab Brâncoveanul, nepot de suror al lui Șerban Cantacuzen. Cum adveni la thron Constantin III. în dată trimisese pe Spătharul Preda Brâncoveanul să ajungă în calle pe quei trimiși de Cantacuzen. a le da ordine să nu intre în nici o relațiune cu cabinetul Viennei. Deputații trimiși de Cantacuzen nu se învoirō toți: Bălăceanul se arătō nemulțumit de allegerea Brâncoveanului, și propusse guvernului austriacu a trimitte oștiri să coprinďă România.

Constantin Bălăceanul intrō cu generalul Haisler și cu oștiri austriace în țerră la annul 1689. Tătarii venirō să'i allunge. Nemții dela Tirgoviste se trasserō la Câmpul-lung și de acolo în Transylvania. Oștirile României și Moldaviei atât din téma de a nu vedé țerrele annexate la Austria, quât și din nevoia în quare se află quō avea în cōstă armata quea mare a Turciei, furō constrînse de a facce causă commană cu Turcii, și cu

*dênşii în preună a trecce în Transylvania, a batte pe Austriaci şi a stabili acolo de Domn pe Tökoli din partitul turcophililor. Constantin Brâncoveanul şi Constantin Cantemir, cu oştirile lor şi cu Turcii în preună bătură pe Nemţi foarte şi pe generalissimul lor Haisler îl prinseră. La scirea ânsă quă vine altă armată nouă şi mai numerrăsă, Turci se retrasseră la Vidin şi lăssară pe Transylvanii patrioţi sau conservatori în sôrta lor.

Dominând Austriacii din nou Transylvania, Sobieckxy, regele Poloniei intră la 1691 în Moldavia qua s'o annexe la regatul său. Fu nevoit ânsă a se retrage din cauza fametei.

La anul 1693 murî Constantin Cantemir. Boierii alleseră sau mai bine querură în locul lui pe filiul aquestuia Demetriu. Aquesta eră dejă uns domn în Moldavia, când Pôrta trimisse pe Constantin filiul fostului domn Duca, ginerele lui Brâncoveanul. Aquesta abiă domni trei anni, şi în locul lui se pusse Antiochu Cantemir, filiul lui Constantin şi fratele lui Demetriu.

VII.

Tractatul dela 1699.—Incuscrirea Cantemirilor cu Cantacuzenii. Aquestia vor să închine ţerrele. Brâncoveanul nu se invoiesce.—Liga în contra lui Brâncoveanul.—Lupta de partituri.

Turcii mai cercară a batte pe Nemţi şi a le luă din mâini Transylvania: trei expediţiuni făcură şi fură înfrânţi cu perdi mari. Puterile belligerante veniră la pace. În negoţiaţiunile que se făcea, Austria querea Transylvania şi Banatul Temişvarului; iar Polonia querea domniatele danubiene şi mai pe urmă mai lăssă din pretenţiuni dicând quă se mulţumesc şi numai cu Moldavia; mai pe urmă lăssă şi mai jos: se mulţumi numai pe cetăţile Cernăuţii, Suciava, Hotinul şi Soroca. Când fu a se închiea tractatul, Austria făcu să i se

dea toate câte querea, adică Ungaria, Transylvania și Temisiana; iar Polonia să rămăie cu Cămeniția. Domniatele remăsseră, cum am dicce, tot sub *protecțiunea* Turciei. Aquest tractat s'a închieiat la 26 Ianuarius 1699.

Antiochu Cantimir însură pe frate-său Demetriu cu filia fostului Domn Șerban Cantacuzen. Din aqueastă alianță se întâmplă complicațiuni grave. Cantemirescii cu Cantacozinescii își detteră mâna spre a închină țărrele la Potentații din Europa. Brâncovenescii toți susțineă quă țărrele nu se folosescu cu nimicu dacă va fi să schimbe protecțiunile. De aquí se urdi complot spre a resturnă pe Brâncoveanu. Aquesta, aflând câte se complotă în contra lui, reuși a resturnă pe Cantemir, și a punne în locul lui pe ginere-său Constantin Duca. Aqueasta s'a întâmplat la 1700. Patimele s'aprinseră, animositățile crescură. Duca abia putu a se ținne vre o trei ani și la 1704 în locul lui se pusse Michael Racoviță quare peste un an fu resturnat de Antiochu Cantemir. După doi ani iar veni la thron Racoviță la 1707.

VIII.

Catholicii partisani Austriei. Protestanții partisani Turciei.—Carol XII. Mavrocordat Nicolae în Moldavia.—Tote pestilențele vin cu furie.—Demetriu Cantemir.—Vândătorii țărrei accusă de vândători pe apparatusii ei. Calomnia e arma scelerăților.—Generositătea lui Brâncoveanu.—Phanariotismul mai înainte de venirea Phanariotilor.—Lui Policală Moldovenii îi dicea Păcală.

În Ungaria pe atunci, toți protestanții devenisseră liberali și de nevoie turcophili; toți catholicii eră partisani ai Austriei. De aquí se născu o revoluțiō în capul quării se pusse Franc Racoti. În Russia iară Petru I se bătea cu Carol XII regele Suediei. La 27 Ianuarius, 1707 Carol XII perdă bătaia la Pultava, și fugi la Tighina, la Tătari. Carol accusă pe Racoviță la Pórtă quă a dat ajutor Rușilor; Pórtă îl destituă și pusse în

locul lui pe alt Phanariot, pe dragomanul Niculae Mavrocordat. Aquesta își semnală belicul prin cruzime, cupiditate și urră asupra Românilor. Tóte pestilențele, cum am mai dis, vin cu furie. Nu domni ânsă Niculae Mavrocordat de quât un an și în locul lui se pusse Demetriu Cantemir.

Cantemirescii și Cantacozinescii se scie puă eră în ascuus în contra Turcilor și vrea să închine țerrele la Europeni.—Intrasse și pe atunci ideea de principe străini.—Brâncovenescii eră din conservatori, și ideile lor de patriotism, quel pușin se acordă cu politica Turcilor. Cantemirescii dar complotară să accuse pe Brâncoveanul la Turci quă el è în înțelegere cu Austria și Russia. (Tactica aqueasta de calomnie este vechie). Scopul calomniatorilor eră să dea pe Brâncoveanul în mâinile Turcilor, și atunci Demetriu Cantemir trecând în locul lui în România, să lasse locul din Moldavia fratelui său Antioch, și atunci săși puiă în lucrare planul de a închină țerrele Russiei. Brâncoveanul le află aquestea, și în generositatea sa se determină a fi numai cu preveghiere de a se appără, nu ânsă și de a descoperi pe inemicii săi la Turci. Propaganda, cu tóte aquestea se făcea pentru quă în anul viitor se prepară resbel între Turcia și Russia. Brâncovenescii trecea în ochii propagandiștilor de reacționari, de turcophili; și quei quari voiă să închine țerrele la Muscali aqueia eră liberali, aqueia patrioți, aqueia partit național. Brâncoveanul eră accusat înaintea națiunii că Mihnea turcitul, și la Turci că înțelles cu Nemții și cu Muscalii și că quel mai mare inemicu al Turcilor. Quine eră mai credincioși la *devlet* de quât Cantemirescii și companie? Phanariotismul eră dejă în țerră mai nainte de a veni phanarioții. Pe atunci se mai află și un phanariot agent al Rusiei în Moldavia, o specie de liberal de pe atunci. Se numia omul Policala, și Moldovenii îi dicea *Păcallă* Aquesta

eră declamatorul quel mare; aquesta făcea tóte-
intrișele.

IX.

Mai bine un Domn făcut gata de quât altul que nu é așa facil de a'l face.—Fiind quô Brâncoveanul nu voiesce să vîndă țerra, toți vîndătorii jură mórtea lui.—Tractatul lui Cantimir a Russia. Limbă nuoă: quând Cantimir voiesce a annexa Moldavia a Russia, va să dică independentă.—Proscrierea quellor que nu pricep aquesta limbă.—Moldovenii nu vor să pricepă indoita limbă.

Preparându-se resbellul, Cabinetul Rusșiei cređu quô mai bine eră să aibă un domnu făcut *gata* în partea sa, de quât să facă altul nuou quare eră mai a nevoie de făcut. Cercò darô a avé și pe Brâncoveanul în partea sa după cum avea pe Cantemir, și se mai încercò a învol pe Cantemir cu Brâncoveanul. Nici unul nici altul nu puturô a se împacă; quôci Cantemir nu putea să ierte pe Brâncoveanul pînô nu se va vedé el peste ruinele lui în România și pe frate-sêu în Moldavia; Brâncoveanul iar nu se putea învol cu Cantemir, pentru quô aquea învoire eră tot una cu a închină țerra la Muscali. Impăcarea între aqueste doê partite fiind imposibilă, toți căusașii de atunci jurarô dar mórtea lui Brâncoveanul.

La 13 Apriliu 1711 se făcù un tractat între Petru I și Demetriu Cantemir. In aquel tractat Petru nu mai scôte pe Cantemir din *Autocrat*; în aquel tractat se coprinde pe de o parte Cantemir să rămăie domn ereditar al Moldaviei, iar pe de altă parte Moldavia cu domn cu tot să se închine Rusșiei.

La 3 Maiu Cantemir dette un manifest prin quare declară Moldavia independentă de Pórtă, și quô o unesce cu Russia. (Dișii liberali, din preună cu Policală se bucurarô mult.) Convocò Cantemir adunarea boierilor pentru 15 Iuniu, și însciiñd quô quei que nu vor veni la a

dunare și nu vor fi de principele felului aquesta de *independință*, vor perde și averile și viața. Liberalii eră foarte expeditivi: pas'să nu fi fost quine-vă de aquelle principe?

Cu toate aquestea liberalii s'au aflat quam puçini, și Moldovenii numiți *îndărătnici* foarte mulți, și atât de curagioși în quât nu se speriară quând auçiră quă li se amenință averile și viața. Quând veni în Moldavia generalul rus Șeremetiev, foarte pucini Moldoveni veniră a se uni cu armata russă; și quând Petru I intră în Iași qua să aibă jurământul de credință și suppunere dela Moldoveni promis prin tractat de Cantemir, foarte puçini boieri și preoți veniră la un asemenea jurământ. Din Romênia ânsă, fiind quă Cantacozinescii eră uniți cu Cantemirescii, spătharul Thoma Cantacuzen, trecu într'o nôpte cu căllërimea română la Ruși; lovitura fu îndoită: pe de o parte ei se recommandă la Muscali, și pe de alta pe Brâncoveanul îl compromitea la Turci.

X.

Muscalii și Turcii.—Ecaterina cumpără pacea.—Alții facu și alții tragu: Cantemirii și Cantacuzenii fug cu Muscalii și lassă țerrela în resburarea Turcilor.—N. Mavrocordat.—Accusatia.

În 19 Iuniu Turcii trecură Dunărea și la Stellinesc începū bătaia între Turci și Muscali, quare ținū trei ȕille fără încetare. Rușii eră bătuți de doē părți: de o parte de Turci și de alta de fame, pentru lipsa de provisiuni; și cătă a se dă învinși.

Împărăteasa Ecaterina alergă în tinda Vizirului și cumpără pacea cu bani. Cantemir, qua să scape de urgia vingătorilor Turci, se ascunse în carreta împărătesei.

După suscrierea păcii de Șeremetiev, Rușii se retraseră; Thoma Cantacuzen, frații Cantemiri și cu o mie de Moldoveni și Munteni trecură în Russia și lăssară

Moldavia și Muntenia în resbunarea Turcilor a suferi consecințele ȃisului lor patriotism.—Carol XII. explică Sultanului manoperele Rușilor, ȃria Turcilor, și nevoia în quare ajunsesseră Muscalii; îi demonstră quă pacea accordată din partea Vizirului a fost o trădare: Sultanul abiă susemnă pacea în anul viitor în 16 Apriliu 1712.

După fuga lui Cantemir, se trimisse în locu'i Nicolae Mavrocordat, inamicul Românilor în genere și al Brâncoveanului personal. Cantacuzenescii în București aflare mijlocu prin Mavrocordat d'a denigră pe Brâncoveanul la Pórtă. Mai aflare și pe Demetriu Racoviță que eră refugiat în Transylvania, și îl pusseră să între în correspondință cu Michael Racoviță que se află în Constantinopole. Adunară apoi semnătura dela partizanii și clienții lor, și făcură un act de acusațiune în contra Brâncoveanului în ȃce articole, pe quare îl trimisseră la Pórtă. Lăssară apoi acolo pe agenții lui Mavrocordat și ai lui Racoviță a termină fapta.

Brâncoveanul fu accusat că trădător al Porței, că vândător al secretelor ei la cabinetele Austriei, Rusiei, Poloniei, și la Republica Veneției.—Accusatorii își aruncă calitățile lor asupra lui Brâncoveanul—și prin sofisme scotea la lumină toate neadevărurile cu asemănare de Adevăr. Tot que eră mai infam ȃnsă, eră quă între altele accusă pe Brâncoveanul quă trecerea lui Thoma Cantacuzen la Muscali s'a făcut după consiliul și ordinele secrete alle aqueștiua.

XI.

Symptomele disgrăției.—Cursa.—Vechiul amicu.—Peticul negru.—Maxil

Brâncoveanul începă a vedé sytome de disgrăție; nu credea ȃnsă nici pînă acolo pe Români de răi, mai virtos pe Cantacuzeni que îi eră consângi, nici pe Turci

atâta de nedrepti și orbi din systemă pe cât eră de cupidi. Credea quô Turcii au nesațiu numai de averea iar nu și de viața lui. Sciă apoi quô în resbellul cu Muscalii, el n'a fost înțelles cu dênșii că alții. Consciința îl făcea încredător. Urra Muscalilor eră probă de ajuns de inocența lui.

În anul 1714 Brâncoveanul queru voiea dela Sultantul să însore pe fiiiul său Radu cu filia lui Antiochu Cantemir que se află la Constantinopole. Accordându-i-se aqueastă voie, trimisse pe ginere său Aga Manolache din preună cu domnița Bălașa filia sa qua să adducă dela Constantinopole pe mirésă. Pețitorii avurō onori la Constantinopole, qua nu cum-vă Brâncoveanul să prepuia quevă și să caute a scăpă. Attunci darō Vizirul, qua să nu se priceapă, trimisse un amicu al Brâncoveanului, pe Mustafă-aga la Bucnresci cu ordin să'l ia și să'l adducă la Stambul. Aquesta la 23 Martiu ajunse pe neașteptate în Bucuresci. Brâncoveanul auđind, trimisse să'l poftească la Curte. Turcul respunse quô è fôrte stătut de pe drum. Tôtă nóptea ânsē Spētharul Stephan Cantacuzen veni și se dusse la aquest Capugi bași, adunō din tôte părțile bani, îi addusse, și îl îndocrinō în interesurile și planurile lui. Banii eră fôrte eloquenți și convingători pentru Turci.

Adoa dî la 24 Martiu Turcul veni la curte cu 12 ciododari armați pe sub vestmînte. Domnul îi făcu tôte onorile și că unui trimis al Porței și că unui vechiu amicu; iar vechiul amicu, după ceremonie, de față cu toți boierii, scōsse un peticu negru, îl pusse pe umerii Domnului, și că un om que strigă *iadeș* strigō și el plin de bucurie: *Mazîl*—Brâncoveanul cădū jos de perfidia quea mare.

XII.

Arrestarea.—Firmanul.—Boierii au să răspundă de Brâncoveanul; neguțorii au să răspundă de boieri.—Sigiliul pe averi.—Tocmeala de cușera.—Stephan Cantacuzen se numește Domn.

Mustafă-agà, amicul lui Brâncoveanul, disse atunci să viiă toți boierii, le citi firmanul de destituțiune, le spusse la toți pe curat turcesce quô sunt cu toții responsabili pentru Brâncoveanul: chie mò apoi pe comercianți și le spusse quô sunt responsabili pentru boieri să nu lasse a fugi pe nici unul, încredințându'i pe Allah și pe prophet quô 12 mii de Turci n'asteptă de quât un semn la Giurgiu să viiă să puiă focu și sabie pe capitală, îndată que va scăpă Brâncoveanul sau vre un boier.

Assicurat acum vechiul amicu al lui Brâncoveanul despre tôte, nu întârziò a punne sigiliu la thesaurul publicu și pe tótă averea lui Brâncoveanul. Nu venisse ellu de florile mărului, acolo erà ochii Turcilor. După aqueasta se dette de scire imbihorului que venià după dânsul cu o gălăgie de Turci qua să între în Bucuresci.

Tocmeala erà dejă făcută de cușera. Mustafă agà în fața tutulor Boierilor declarò de beiu pe Stephan Cantacuzen

XIII.

Quând ducu pe Christu la Cruce, ducu și pe martyri români la Constantinopole.—Dorul și mila liberalilor.—Torturele.—Curagiul martyrului.—Armeii erà misericordiosi p'attunci: da bani cu interes de 30 la sută qua să scape pe veduvă și pe orphan.—Stephan Cantacuzen întrece pe Armeni în charitate.

În aniversara ducerii lui Christu la Cruce, în Vinerea mare ardicò din Bucuresci vechiul său amicu Mustafa

agă pe Brâncoveanul, pe Dómnă cu patru nurori, cu ginerele său Ioan Văcărescul și cu un micu nepotu și îi luò cu sine, cu mare scortă pe drumul Stambulului. Când la 28 Martiu în ziua de Pasci ajunseserò la Rușciucu tot atunci peștorii nuntași, ginerele și filia lui Brâncoveanul furò arrestați la Constantinopole în urma onorilor que li se făcuserò mai 'nainte.

Drumul erà lung pe atunci, și apoi nu allungà nimen după urmă; carnificii lui Brâncovenul erà sicuri de victima lor. În trei săptămâni încet încet ajunserò la Constantinopole; și Martyrul din preună cu familia sa fu aruncat în carcere la quelle Sèpte turnuri, (la Ediculè.)

Stephan Cantacuzen, domnu acum, n'avù nici o greutate de a adunà semnătura pe petițiuni scrise din cancellaria lui, în quare se plânga *bieții chreștini*. (Specia aqueasta de liberali au și durere de *bieții chreștini*) quò Brâncveanul 'i-a despuiat și 'i-a stors, și trimisse aqueste plângeri iute iute la Constantinopole.—Pòte quò și pentru aqueasta pe Brâncoveanul îl întârziasserò atâta pe drum: vrea ómenii să înmòie inima Sultanului pentru *bieții chreștini* cum să nu mai dea grațiă lui Brâncoveanul.

Sultanul se decisse iufine să stingă familia Brâncovenilor, mai virtos quând i se făcù atâta milă de *bieții chreștini*; ânsè credënd quò mai au queva averi ascunse, îi mai lăssarò cu viață: pusse pe serenenisimul tată pe Constanti Brâncoveanul la torture să spuie tot que are. Il mai lăssarò, îl mai chinuirò, mai așteptarò respunsuri dela Bucuresci, și infine după que vèdurò quò nu mai are nimicu de quât quelle que sigillasserò și confiscasserò, la 26 August 1714, Brâncoveanul fu scos din carcere din preună cu filii și ginerele său Văcărescul.

Engel în multe aberațiuni va să arate quò Brâncoveanul a fost un omu fără curagiu. Curagiul aquestui martyr s'a vèdut la mórte înaintea securii carneficelui.

„Fiii mei, disse către ginerele și filii sei, am pierdut tot; să nu ne pierdem și sufletul învins înaintea pericolului este un suflet pierdut. Credință și curagiu dar, și fiă numele Domnului bine-cuvântat! Fiă sângele nostru spre spălarea păcatelor noastre, iar nu spre pedepsa inamicilor nostri! „

Cădu atunci înaintea ochilor părintelui, întelu capul ginerleui seu Văcărescul, apoi al fiului său quel mai june Matheiu; apoi al lui Radu, apoi al lui Constantin, și infine fu executat *marele Martyr al României Constantin Brâncoveanu*. Quine é tată vă puté pricepe durerea și mărimea sufletului aquestui părinte.

Dómna, nurorile micul nepot și ginerii queilalți fură speriați cu mórtea qua să le mai stórcă Turcii bani; se rescumpără cu 50 mii taleri împrumutați dela Armeni cu interese de 30 la sută! Cantacuzen Stephan mai trimise ânsă Vizirului 40 mii de taleri qua să nu lasse aqueastă familie să reintre în țerră. Fu dară exilată la Chiutaia în Asia, și stette acolo trei anni pînă murî Vizirul.

Dar Cantacuzen Stephan? a domnit? a împărățit? a făcut vre un bine țerreii?—Abiă avu timp de a prădă moșiele Brâncovenesci și a îmbuibă pe Turci cu bani: beilikci un an și noă luni. La 9 Ianuarie 1716, Cantacuzen fu ardicat cu tată-scu Constantin și cu doi filii ai săi Radu și Stephan, și la 26 Maiu fură tăiați de aqueiași carnefici quari tăiaseră și pe Constantin Brâncoveanu.

EPOCHA A ȘEPTEA.

BEI ȘI GOSPODARI.

I.

Nicolae Mavrocordat I.—Austria ia Banatul Craiovei.—Constantin Mavrocordat.—Michael Racovița.—Grigoriu Ghica.—Austria dă Banatul în apoi Emancipația Românilor.

Aqueastă epochă fu quea mai fatale pentru Români. De aici prin numirea lui Nicolae Mavrocordat cu titlul de beiu la 1716 se începe regimul phanariot în România. În Moldavia începuse mai din ainte cu quâți-va anni quôci Nicolae Mavrocordat fu strămutat la Bucuresci dela Iasi, iar acolo se numi Micha l Racoviță.

Mavrocordat începù cu așa furie urra asupra boierilor și tyranniele salle, în quât aquestia se săturarô fórte de timpuriu de principii străini.

Dupô resbellul que se făcù între Austria și Turcia, la 21 Iuliu 1718, în tractatul de pace dela Pasarovici i se dette Austriei Banatul Temeșvarului și al Craiovei cum și o parte din Serbia. Turcia erà îndatorată prin tractate să conserve integritatea teritoriului României și Moldaviei. Incepù acum a dà queea que nu erà al ei.

Nicolae Mavrocordat fusesse arrestat de Nemți în aquel rebel și dus la Sibiiu; la 1719 i se dette drumul și veni din nou în România spre ași exercită tyranniele.

Uccisse mulți boieri și le confiscă averile; puse pe preoți la bir; dette voie Turcilor a se aședă cu proprietăți în țerră; desființă tot restul de ostire română. În crudimile salle exilă pe Metropolitul Anthim, și când trecea Dunărea puse de l' înccă. Beilikei că un Pașă din quei mai neomenoși pînă la 1730, și muri pe thron lăssându-se că un model de beiu phanariot următorilor săi.

După aqueastă pestilență politică și soțiale a României, Iuă beilicul aquestei țerre fiul său Constantin Mavrocordat. Aquesta după patru anni fu resturnat de Michael Racoviță, și dette apoi pe la Turci totă averea adunată prin rapacitatea tatălui său qua să restorne pe Racoviță. În al doilea, beilik, cum veni, puse imposite mari pe țerră și le dette în arendă qua să scôță banii que didesse la Turci—La 1733 fu strămutat în Moldavia și în locul lui veni Grigoriu Ghica. Mavrocordat storse și Moldavia pînă la 1725. Atunci luându'i locul Grigoriu Ghica, se dusse la Constantinopole și cumpără formal Beilikul Munteniei pe un million, afară de quâte mai dette pe sub mână pe la Pași. De atunci se făcū că un drept al Porței qua la fiă-quare iuvestitură de Beiu să se verse în hasna o sumă fixată.

Se deschisse într'aquestea al treilea resbel între Russia și Turcia. Austria se puse la mijlocu să facă pace cu condițiune de a se dă Rucsiei părțile dela Marea Neagră, iar Austriei nu mai mult de quāt Domniatele Danubiene. Turciei nu'i plăcū nici o assmenea pace, nici o assemenea intervenire. Austria atunci se făcū focu și deschisse și ea resbel; și fiind-quă perdū tôte bătăile, se mulțumī a încheiă pace și a restitui bucuros României Bănatul Craiovei. Aquest tractat de pace se făcū la Sigidin la annul 1739, și se trasseră și Rușii din Moldavia renunțând și ei la părțile dela Marea Năgră.

Mavrocordat Constantin se puse atunci pe reforme, pentru quă reformele adducu de multe ori și mai tot

d'auna bani: înalță impositele, măresc veniturile Statului, quare din Vistierie n'au să facă de quăt numai un pas pînă în casetta beifului sau agospodarului.

Intre reformele que își propusse beiful, fu și reforma de a *desromâni pe români*, adică de a emancipă pe săteni de servitutea în quare îi suppusse Michaiu Bravul. Aqueastă reformă adducea mare venit beifului, quoci aquei servi, devenind contribuabili sau birnici, birul de aqui înainte eră să'l ia beiful, și cu quăt unul se înavuțîa, cu atâta boierii scăpêtă. Sub masca chrestinătății Mavrocordat promisse aque stă prefaccere, Mavrocordat întrecea la creștinătate pe călugării din Phanar que ne luă monastirile. Iar boierii Români, quând eră vorba de chrestinătate, tot d'auna au sciut sacrifică nu numai venituri ci și dominiuri întregi spre a dotă Monastiri și alte aședeminte de bine-faceri. Liberarō dar boierii în unanimitate pe frații lor de aqueeși națiune și religiune.

Satrapl Constantin Mavrocordat pină la 1744 quând fu strămutat la Iași; iar în Bucuresci fu trimis Michael Racoviță. Reformele din țerra Română le duse Mavrocordat și în Moldavia, pentru quō și acolo reformele scōtea la bani.

II.

Michael Racoviță—Constantin Mavrocordat—Aquestia se tot mută quând a Bucuresci și quând la Iași.—Grigoriu Ghica—Constantin Racoviță—Mavrocordat că un strigoiu în al sēselea beilik.

Racoviță Michael eră și el phanariot și avea de typ pe Mavrocordații quari croisserō drumul. Qua să facă și el la bani, începū a stōrce, pentru quō Mavrocordații despuiasserō de tot. Locuitorii fugirō peste Dunēre la Turci de multa împilare. Satrapl ânsē Racoviță numai pînă la 1744 și în locu'i veni iar Constantin Mavrocordat. Tērra acum avea locuitori prē puçini; qua să scōțā

dar dela quei puçini quât ar fi putut scôte dela quei mulți, aflò cu calle, iar dupò nisce reforme nuoë, să îndoiască și să întreiască impositale. Mai beilikel așa îndoinđ și întreind birurile pînò la 1758, și iar fu trimis în Moldavia. Dupò principul phanarioților aqueste mutări sau preâmbări erà o specie bunióră de unire a Domniatelor luate de beilik. Quând se dusse de astă dată iar la Ieși, în locul lui veni iar Grigoriu Ghica.

Quând Mavrocordat Constantin mai veni în Moldavia emancipò și acolo pe *Români*, tot cu cugetul eu quare fi emancipasse și în Muntenia. Noi ânsè n'avem să le cercetăm cugetul; quoci de multe ori inemicii cugetând să ne facă rêu, ne facu quel mal mare bine. A vrut Dumneđu cu Românii și au venit și phanarioții cu reforme. De astă dată ânsè Constantin Mavrocordat nu pré avu parte, quoci abià făcù aqueastă reformă, și quând erà să se folosească dintr'ênsa, Constantin Racoviță filiul lui Michael dette la bani la Constantinopole și'l scósse din *huzmet*.

Grigoriu Ghica în România stette pînò la 1752, quând și muri; și în locu'i veni dela Ieși Constantin Racoviță. Așa se preâmbli pe attuunci beii. Stórse și aquesta țerra pe quât putea stórce un beiu phanariot și mai vîrtos un beiu nouu. Oamenii firesce quò țipà, și Pórta atâta așteptà qua să facă la mutări și la fiă-quare mutare să ia milliône. În locul lui Constantin Racoviță strămutatul veni iar Constantin Mavrocordat, la 1756; și de astă dată dicea quò a venit fórte săracu pentru quò îi luasserò Turcii banii, și intrasse și în mari datorii. Qua să respundă dar banii împrumutați și qua să pótă mai adunà și pentru sine, sul birul pînò la 60 lei de familie (și aquei 60 lei pe attunci făcea mai mult de 20 galbeni). La anul 1758 fu scos iarò și arruncat în quelle șapte turnui, unde își rescumpèrò viața cu 300 de pungi de bani. Se împrumtò ânsò la Meteline

cu 1000 de pungi de bani și iar cumpără beilikul mai promițând Vizirului 150 de pungi tot de bani; eși din carcere că din mormânt și iar mai veni a șesea oră că un strigoiu în Bucuresci la anul 1761. Creditorii îl urmară acum, și qua se și scôlă banii îndoit și întreit, querură să le dea dregătoriele țerei pe mână. De astă dată mai beilikel pînă la anul 1736, și după destituire se duse la Constantinople în disponibilitatea *Devletului*.

III.

Matheiu Ghica.—Constantin Cehan — Scarlat Ghica.—Ioan Calimache.—Stephan Racoviță.—Alexandru Ghica.—Grigoriu Ghica.—Grigoriu Calimache —Constantin Mavrocordat.

Mai beilikeiră prin intervaluri pînă la 1770

În România:

Matheiu Ghica la 1752.—Constantin Cehan la 1753
Scarlat Ghica la 1758.—Stephan Racoviță la 1764.
Alexandru Ghica la 1766.—Grigoriu III Ghica del
1768 pînă la 1770.

Iar în Moldavia:

Ioan Theodor Calimache, român din Calimănesci; lipănsă pe lîngă Nicolae Mavrocordat și phanariotisa ajunse și el beiu, schimbându-și numele din Calimănescu în Calimache. Aquesta împilă dela 1758 pînă la 1761. După aquesta veni fiul său Grigoriu Calimache și împilă pînă la 1767.

Veni apoi Grig. Alexandru Ghica și împilă pînă la 1767.

Veni apoi iar Grigoriu Calimache și împilă pînă la 1768.

Mai veni apoi de a patra oră Constantin Mavrocordat que satrapise în Muntenia de șese ori, și mai satrapă acum pînă la 1770, Când, deschidînduse al patrulea resbel cu Russia, fu prins de Muscali la Gallați, cădînd la pat de o plagă la picior, murî.

IV.

Resbellul Ecaterinei.— Manole Roset și Prescoveanul.— Grigoriu III Ghica.— Qua să appere Gallitia de Tătari Austria ocupă Bucovina — Grigoriu Ghica perde capul pentru quô protestă.— Nicolae Caragia.— Michaeli Suțu.— N. Mavrogene.— Alexandru Mavrocordat.

În resbellul que deschisse împărătesa Ecaterina cu Turcia la anul 1770, pacea se închieă la 1774 la Kiuciuk,-kain²gi, îndatorindu-se Russia a da înapoi Domniatele que le ocupasse deja. Se dicea în aquel tractat quô s'au restituit României drepturile salle, și Boieri adunându-se pentru allegere de domnu, se formară două partituri; la unii que se dicea mai celebii cum am mai dicce progresisti, le remăsese inima se un Phanariot a nume Manole Ruset, que fusesse punit domnu și n'appucasse să domnească; alții pe quari nelebii îi numia Români proști și ruginiți, voia un Români pe Stephan Prescoveanul din Craiova. Pôrta ânsă după învățul său, nu se uită nici la unii nici la alții și trimisse d'a dreptul pe Alexandru Hypsylante în România și pe Grigoriu III Ghica în Moldavia.

Aquestia, sau pentru quô stăpânii lor Turcii se mai sbucinasseră când de Musscali când de Nemți și li se mai înfrânsese cerbicea, sau pentru quô ei eră ómeni mai de omenie, guvernară țerrele mai cu blândeței restabilind școléle din timpul domnilor pământeni, și regulând administrația și judecătorile.

Pe atunci Russia, Austria și Prussia în învoire ocupară și împărțiră Polonia; iar când la 1774 eșiră oștirile rusesci din Moldavia, Austria trimise și ocupă pe de ntregul Bucovina que o ține pînă astăzi sub, cuvînt quă daqua din Polonia 'i-a cădūt în parte Gallițiae Bucovina apoi fi este fôrte necessariă qua să appere du acolo pe biata Galliția de Tătari. Iar în quăt pentr Pôrta quare se îndatorasse a ținne întregd hotarele Moldaviei, se determină mai bine să ia bani pe Bucovina și să tacă. Tîrgul și vîndarea aqueasta se făcū la 25 Februaru 1777.

Grigoriu III Ghica protestă că și un Român în contra aquestui act attentatoriu la drepturile Moldaviei; aquest protest ânsă îl costă Domnia și viața. Pôrta trimise ianiceri și 'l uccisseră la Ieși; iar capul i 'l trimisseră la Constantinople qua să se încredințede acolo quă s'a împlinit pe de plin ordinele. Ghicii dela aquest domnitor nu mai fură numărați între Phanarioti. Pămîntenia, o au prin sîngele străbunului lor.

Se trimise apoi la Bucuresci Niculae Caragiă, și aquesta beilikel numai un an; și după dînsul se trimise Michael Suțu, și beilikel pînă la 1786, când în locu'i se trimise Niculae Mavrogene.

În Moldavia, după uciderea lui Grigoriu Ghica, se trimise Constantin Moruz la 1777; phanariotisd și el țerra vre o patru anni fără în semnătate și în locu lui se trimise Alexandru Mavrocordat. În ȕillele aquestui beiu se aședară agenți consulari în Bucuresci și leși din partea Austriei și Rusiei.

La 1785 se trimise alt beiu numit tot Alexandru Mavrocordat supranumit Ficara.

În anul 1785 se tăiară și în Transylvania Hora și Cloșca capii Revoluțiunii Românilor.

V.

Mavrogene.— Al cincilea resbel.— Ienache Văcărescui.— Pacea.— Michael Suflu.— Alex. Moruz — Hangiarliul.— Constantin Hypsylante.

Nicolae Mavrogene se trimisese beiu în Muntenia la 1786. Ellu fu un omu original și stravanant: când tyran, când bufon, când drept, când assupritor, când religios pînă la bigoterie, când theompect (batjocoritor de divinitate). Omul aquesta qua să 'și bată jocu de instituțiunile țerei, boieri într'o ȕi și pe ȕallul său que se numia Talambașa și 'l revestî cu rangul de clucer mare.

Quând la 1787 se deschisse al cincilea resbel între Turcia și Russia și Turcii intrară în țerră, Mavrogene atunci sperîu cu mórtea mulți boieri; și pe quei mai patrioți se mulțamî numai a'i exilă. Intre aquestia fu și Ion sau Ienache Văcărescul, primul compunător de gram-matică română, și poet.

Se unî și Austria la aquest resbel. Attunci veniră vre o 30 de mii de Turci în Bucuresci, pe lîngă quari Mavrogene mai adăogînd voluntarii Arnăuți, Sêrbi și Bulgari, formă o armată de 100 mii peste quare fu numit el mareșal sau Serasker. Pe quând Muscalii învingea pe Turci, în Moldavia, Mavrogene bătea pe Nemți de'i stîngea la Sinaia și la Cozia. Servi el cu mare credință Turciei, și pînă a nu se închieia pacea, fiind quă murî Vizirul protectorul lui, și fiind quă

Mavrogene se oppunea la pacce ruşinosă pentru Turcia, când aqueasta eră victoriosă, -nuoul Vizir, que eră cumpărat de Austria, pusse şi'i tăiò capul pe când eră peste Dunëre apprópe de Sistov. Mavrogene pînò a nu muri strigò: „quine vâ mai servi cu credinţă Turciei cã mine sã paţă.

Pacea se încheiò cu Austria la Sistov la 4 August 1791; iar cu Russia tot în anul aquella la 29 Decembriu, când Russia îşi întinse hotarele pînò la Dunastru.

În Muntenia se trimisse beiu Michael Suţu, şi în Moldavia Alexandru Moruz. După un an apoi trecù Suţu în Moldavia, iar în Muntenia fi luò locul Moruz.

La anul 1797 se destituirò beii, şi în Muntenia fu trimis Constantin Hangiarliul, iar în Moldavia Constantin Hypsylante. Lui Hangiarliul după un beilik de doi anni, Pòrta trimisse şi'i tăiò capul la Bucureşti în curtea domnească.

Veni apoi la anul 1799 iar Alexandru Moruz şi stette pînò la 1801, când în locu'i se numi în al treilea beilik Michael Suţu.

III.

Pasvantoglu.— Michael Suţul.— Spargerea capitalei.— Melamos şi Crai de curtea-vechie.— Înălţimile crăiesci sburarò de pe furci drept la nemurire.— Unirea Beilicurilor.— Constantin Hypsylante.— Generalul Sebastian Turcii când nu putea uccide pe fiu, uccidea pe tatăl.— Al Şéselea resbel.

Ancò de mai 'nainte din òillele lui Hangiarliul se sculasse un aian dela Vidin, a nume Pasvantoglu, allungò pe Paşa de acolo, se revoltò în contra Porţei, şi comisse mari nelegiuiri atât dincolo quât şi dinquaci de Dunăre. Michael Suţu abià ajunse în Terră, şi Bucurescii se sparserò de frica ómenilor lui Pasvantoglu que devastasserò Oltenia, şi mai virtos de frica Turcilor

imperiali și unor volintieri Arnăuți și Bulgari que venisseră în contra Pasvanlıilor. Aquestia querându-și lefele pe atâtea luni și vistieria fiind desecată, se sculară asupra Beiului și Boierilor; și când fugiră și aquestia în Brașov, toți oamenii fără căpătău se sculară, își alleseră un căpitan dintre dâșii a nume Melamos; violară palatul, îi pusseră cuca beiului pe cap, luară stindardele și tuiurile curții, appucară stradele în țipete, sparseră case, magazine și mai virtos pivnițe, strigară și ei un fel de: să trăiască libertatea și egalitatea! se numiră *crai de curtea vechie*. Aquestia qua să trecă și ei la nemurire se preparară a da focu Bucurescilor, când Beșleaga que se află cu quâți-va Turci la Cotrăceni veni și restabilă ordinea. Înălțimile crăiesci fură avântate la nemurire de pe înălțimea furcilor, adică Melamos și consortii fură spândurați după toate formele quelle mai expeditiv.

Venind apoi mai mulți Turci imperiali dela Rusciucu, Alexandru Suțu que se află la Iași fu numit de Pörtă beiu peste ambele Domniate que ajunsesseră beilikuri. Unirea beilikurilor sub un beiu se făcū; numai rămănea de quāt unirea definitivă a beilikurilor, adică marele pašalik. Din fericire nu ținū atunci dequāt numai trei luni aqueastă unire monstruōsă. și beiful îndoit fu destituit, și în locu'i se numiră în Bucuresci Constantin Hypsylante, iar la Iași Alex. Moruz, la anul 1802.

Beilikul lui Constantin Hypsylante se semnală cu cutremurul quel mare dela 14 Octombriu, cu incendiul quel mare, și cu formarea unei oștiri de vre o 4000 de adunătore. Ellu se înțellesse în secret cu Cara-George que se luptă în Serbia pentru libertățile ei; cum și cu cabinetul Russiei. Atunci trecând prin Bucuresci generalul Sebastiani ambassadorul lui Napoleon I lîngă Pörtă otomană, vol a tragge pe Hypsylante în politica napoleoniană, și neputend reuși, îl denunțiă la Pörtă.

Hypsylante auzind quô i s'a decretat destituțiunea și mórtea, fugi în Brașov și de acolo la Petreburg. Turcii din cauza fiiiului Constantin, arestarô pe tatăl său Alexandru Hypsylante que se află în Constantinopole și i tăiarô capul.

Pórta numi apoi în locul lui Hypsylante iar pe Alex. Suțu. Constantin Hypsylante ânsă intrasse gospodar dejă cu Russii în Moldavia. Acum Russii vreau să fiă mai expeditivi și querurô să puiă Dunărea hotar între Turcia și Russia: Turcii nu voirô și începù al șesele resbel quare ținù dela 1806 pînô la 1812.

Quând la 1812 Russia fu nevoită a facce pace din cauza lui Napoleon I. în locu de a perde din aqueastă pace și Crimeea, fu atât de îndemânatică, în quât luò și Bassarabia. Aqueasta costò viața fraților Moruzi din quari Demetriu fusesse unul din Murahazi (imputerniciți spre a închleia tractatul: Turcii îi tăiarô.

IV.

Ioan Caragea.—Scarlat Calimache.—Alex. Suțu.—Michael Suțu.—Revoluția din 1821.—Tudor Vladimiresc și Alexandru Hypsylante.—Zavergii.—Turcii.—Din sângele lui Tudor resar donni pământeni.

Dupô închierea păcii și retragerea Russilor, furô numiți bei, în România Ioan Caragea, și în Moldavia Scarlat Calimache. Caragea stette că un satrap pînô la 1818. In timpul lui din dreptul de autonomie s'a elaborat și s'a publicat un codice de legi, fără a fi suppus la controlul nici al Turciei nici la Russiei. Caragea presimțind quô are să i viia destituirea dinpreună și cu perderea capului, fugi la Brașov, și de acolo trecù la Italia cu tôte averile que storsesse din țerră.

In urma lui, Boierii făcurô querere la Pórtă spre a'si allege ei domnu dupô vechile drepturi. Pórtă ânsă le trimisse iar un beiu pe Alexandru Suțu; iar în Moldávia pe Michael Suțu în lucol lui Calimache.

Eteriele greco-Salvesse întinseșseră în ȃillele lui Alex. Suțu între Greci și lavl peste Dunēre, și își făcusșeră mulți partisani și între boierii quei mai juni ai Romāniei. Popolii Chrestini din Turcia n'asteptă de quāt semnalul spre a se sculă în revoluțiune. Michael Suțu al Moldaviei intră și ellu în conspirațiune. Alex. Suțu al Romāniei nu vol; și de aqueasta se întēplă de și murī în 29 Decembr. 1820. Attunci în anul 1821 Alexandru Hypsylante general rus, trecū din Russia în Moldavia și din preună cu Michael Suțu ardicară stindardul revoluțiunii la Iași; ncepură a adunā volintiri Arnăuți, Bulgari, Sîrbi și Greci. Predominând între aquestia elementul slav, detteră nume aquestei mișcări *Za-vera*, adică pîntru lege, și aquesti revoluționari se numiră zaverzii Pînă a uccide și a prădā pe Turci, începuro a ucide și prădā pe Moldoveni. În Bucuresci se formară mai multe capitānate, al lui Iorgache al lui Sava, și alții. Peste Olt se sculă Slugerul Tudor Vladimirescul, și adună peste 16 mii de panduri Romāni, spre a face cauză comună cu chrestnii toți; avū sub sine și doē căpitanate de străini Bulgari și Arnăuți, unul sub Macedonski și altul subt Hagi-Prodan:

Quând aqueastă oștire de Panduri ajunse în Bucuresci și se aședă la Cotrăcenii, în Metropolie și airea în pregiur, Hypsylante veni din Moldavia și se aședă la Colintina cu o adunătură de vre o 300 înși, pe lîngă quari se uniră și ai lui căpitan Iorgache și alții. Hypsylante voiă a i se supune și Tudor cu aquei 16 mii ai sei, și a'l recunósce de domnu al Romāniei. Tudor îi respunse quō Romānii s'au sculat spre a se liberā de jugul Phanarioților și a dā ajntor Chrestinilor; iar nu spre a'și schimbā stăpānul, și a se uitā cu nepēsare la Zaverzii cum prădā țerra. Din aqueasta, se urmă neînțelegere. Pînă intrară Turcii în țerra. Attunci Hypsylante se trasse la Tîngoviste; și Tudor que se afiā la Golesci, fu trădat de căpitanul său Makedonski și dat în mânia

Hypsylantescului Căpitan Iordake. Aquesta îl trimise captiv la Tîrgoviste și Hypsylante îl uccisse.

Zavergii fură bătuți de Turci, și din sângele heroului României resăriră iar domni pămînteni, de și cu numele de bei. După risipirea Zavergiilor Pôrta queru din fiă-quare domniat a se trimite la Constantinopole quâte cinci sau șapte candidați de Domni. Din Boierii que fură trimiși, Banul Grigoriu Ghica fu numit beiu în România și Ioan Sturza în Moldavia.

EPOCHA A OPTA.

IV.

Grigoriu IV Ghica.—Ioan Sturdza.—început de regenerațiune.— Al șapte-lea resbel la 1828.—Regulamentul organicu.—Alexandru Ghica.—Michael Sturdza.—Protestul dela 1836.—Zavera dela Brăilla.—Căderea lui Ilex. Ghica. Allegerea lui Georgiu Bibescu.—Zavera dela 1848; și contra zavera; Regeneratōre.—Baltaliman și Beii-gospodari

Grigoriu Ghica veni Domnu în Bucuresci în tōmna annului 1822. Sub dēnsul se pardosiră stradele cu pētră; se ardicō collegiul din Sântul Sava unde din dillele lui Caragiă Georgiu Lazar începuse Mathematicele și philosophia în limba română. Se dotō aquest collegiu cu professori români; se întrudusse methodul lancasterian, quare elaborat de Danil Thomescu, fu pus în execuțiune de Theodor Paladi. Sub aquest Domnu începū a se deșteptă în Români spiritul naționalității; se numi un comitet spre a elaboră un regulament de reforme.

Russia nu recunoscū pe Domnii români, și nu trimise consoli în Bucuresci și la Ieși, de quāt cu queva mai 'nainte de resbellul que declarō Turciei la 1728. At-tunci țerrele fură ocupate de Ruși; și Regulamentul, elaborat sub Grigoriu Ghica, fu modificat sub presiunța

consolului Rus Minzzaky. Banii Gr. Brancoveanul, Barbul Văcărescul, C. Bălăceanul, Vornicul C. Câmpineanul, și Vornicul I. Văcărescul poetul protestară încontra modului de a se modifica și desbatte regulamentul, pentru quod adunarea generale n'avu de presidente pe Metropolit, ci pe consulul rus. Quei mai vechi cinci boieri muriră în aquellași an. I. Văcărescul fu exilat de Russi. Regulamentarii se dicea progresisti; Conservatorii drepturilor Patriei trecea de retrogradi. Desbătut într'o adunare generale de revisiune, se intrudusse în aquel regulament fără scirea Adunării un articol prin quare autonomia țerei se punea sub controlul Rusiei și Turciei, După închierrea păcii dela Adrianopole în 20 August 1829, Russii se retraseră din domnie în anul 1834, și fură numiți bei și gospodari tot de o dată că domnitori, în România Alexandru Ghica, și în Moldavia Mihael Sturdza. În 1836. Adunarea generale a Boierilor protestă în unanimitate în contra articolului strecurat în Regulament prin quare se răpiă autonomia țerei.— Sub Alexandru Ghica se formară quâte va jurnale în limba Patriei; școle lancasteriane în toate satele. Eteriele greco-slave se încercară la 1840 a face o nuoa Zavera la Brăilla: Alexandru Ghica o întâmpină și făcū a se află adevărați ei urditori. Aqueasta îi adduse căderea la 1842. Atunci după un secul și jumătate Nația reîntră în dreptul său de allegere. Adunarea generale a reprezentanților din 20 Decembriu, allesse *Domnu* pe Georgiu Bibescu; quare domni că alles al Națiunii pînă la 1848.

Ansă urditori conspirațiunii dela Brăilla urdiră un nou complot sub aqueeasi influință străină, spre a desthronă pe allesul Națiunii, a prădă averile și a dă pretext legal de invasiune. Nația, întrégă protestă în contra anarchiei, proclamă o constituțiune. Capitala întrégă veni la palat spre a susține pe Bibescu allesul Națiunii abandonat de oștire. Aquesta susemnă constituțiunea;

întimidat ânsă de seşe descărcari de pistole assupră'l şi mai mult de urdătorii conspiraţiuni, abdicò la domnie, lăsând legalemente frânele Guvernului în mâinile miniştrilor constituţionali que numisese; trecù apoi în Transylvania. Facţiunea ânsă a tulburătorilor salariaţi, amăgi Popolul, după departul Domnului, şi îl făcù a rumpe firul legal, şi aproclamă un Guvern provisoriu.

Aqueastă abattere din drumul legal, addusse apoi mari catastrophe, şi invasia Turcilor şi Muscalilor, cum şi convenţia dela Balta-liman quare addusse după sine iar instalare de bei şi de gospodari impuşi, în locu de domni aleşi.

Aqueasta a opta epochă nu è terminată. De va fi egală cu prima, va fi o epochă de organisare şi de regeneraţiune. Tot que putem dicce este quò tótă regeneraţia şi reintregirea è precedută de o crise, şi tôte quâte s'au întemplat dela 1821 pînă astăzi nu sunt de quât o crise que va adduce sau întremarea sau mórtea.

Terminăm aqueastă răpede scriere prin a arătà rolul principal al Românilor de mai mult de 17 secolu.

Quăţi din Romani după formarea imperiului roman sub August mai remăssesserò republicani, quei mai mulţi au cătat a îmbrăcşa Christianismul que le perfecţionă doctrinele liberali şi egalitare şi quare le addusse nuoă persecuţiuni.

Romani venirò în Dacia quei mai mulţi chrestinaţi, şi pe quând Roma imperiale persecută pe chrestini, aquestia alergà quei mai mulţi în Dacia, în timp de 200 de anni. Sub Constantin quel mare, Români din Dacia trimisserò la synodul dela Niceea patru episcopi, şi Gothii que furò chrestinaţi de Români alţi doi.

Români diu Dacia au chrestinat pe Golhi, pe Bulgari, pe Sîrbi, pe Croaţi, pe Bohemi, pe Ruşi şi pe Unguri.

Dupò Schismă, Români cu Bulgarii ajutarò pe Greci a mântul Byzantiul de imperatori latini, Români cu

Bulgarii și Serbii apărară orthodoxia în contra Papismului armat la Resărit prin Cruciați și la Appus prin Unguri. Românii susținură orthodoxia nu numai cu bracele și cu sângele, ci și cu averile, fondând mănăstiri și lăssendn, și copii și descendenții săraci. Românii detteră asyl Grecilor dela luarea Constantinopolii de Turci. În România se ardică primul stindard al Libertății Grecilor. Românii se pusseră de model spre generarea popoarelor vecini din Oriente, Ettă rolul sau missiunea Românilor: Din Republicanii deveniră Chrestini, și Crestinară atâtea Națiuni; conservară Christianismul primitiv adică orthoxia. o appărară și o susținură. A fi orthodoxi cu toții va să dică a fi tari prin unire între sine și cu popolele împilate din Orient. Quei quari voiescu să'i desbine prin uniția cu Papa, nu facu de quāt a semēnă discordia, și a prepară ruina prin desbinare. Românii și au împlinit missia în 17 secolii, și daqua este o Provedință, viitorul lor va fi demn de înalțul lor apostolat que'l au împlini atât îndelung, și cu atâtea sacrificiuri.

CONCLUSIO.

Quâte ânsă se coprinde în aqueastă cârticică de şei spredece côle, quâte s'ar puté coprinde într'o historie de deci şi deci, şi sute de volume que ar vorbi de trei deci de seculi ai ginte romane şi de alţi dece secoli mai 'nainte ai ginţii dacire părinţii, bunii şi strămoşii nostri ni le-au conservat pînă astăzi coprinse într'un mic scut, quāt un romanat sau un leu de micu quare este stema Romaniei întregă.

La început Dacii cā aborigeni, adoratori ai luminei ei se închină la luminarii sau focurile ceresci, la sóre, la lună şi la stelle. Doctrină antică a Chaldei, a Magilor, ai quaror descindenţi, conduşi de stella mergătore înainte veniră a adoră nascerea în preeseptu a nuolui suveran, a Cuventulii, era doctrina Dacilor.

Drapellul Dacilor que bravă forţa imperiului roman fiind dragonul, eră adornat sau încorunat cu Sórele d'o parte şi cu Luna de alta, şi la mijlocu cu un lucéfer.

După conquista lui Trian, drapellesle legiunilor române, que purtă unele aquila, altele Leul, altele capul Taurului, şi alle flotei Delphinii, după politica tolerenta de a adoptă doctrina şi deii popolilor coqueruţi, nu întârziară de a fi adornate cu stema Daciei.

D'assupra Aquilei Romane se pusse a străluci sórele şi Luna şi lucéferul.

D'assupra Leului Severinului, aquelleaşi embleme străluciră în dată.

D'assupra capului Boului, Sórele, Luna şi Lucéferul îşi reversă lumina şi tăria cu aqueeaşi claritate.

Delfinii flotei fură corunaţi cu aqueeaşi anreolă cerescă.

Ouând Dacia, devenită Romanie, deveni şi chreştină, Aquila romană se armă cu Crucea.

După distrucţia imperiului roman de Barbarii, Ioan quel Bun descendent al Imperatorului Niger sau Negru, făcū qua Aquila să-şi înnoiască junetele şi să-şi întindă arripele protectóre spre un svol triumphător, que străbatū secolii pînă să se appropie de secolul Doă deci spre a-i deschide porţele prin puterea Crucii. Papa fi binecuvêntă şi curagiul şi fapta şi 'l recunoscu de succesor la imperiul roman.

Quând din mai multe republice federative se formă Domniatul Romaniei sub Radu Negru, fiul lui Theodor Negru, şi cu dēnsul se unī şi Banatul Severinului, amendoă stemele, Aquila şi Leul se uniră într'un scut; în quare Aquila imperiale

și cruciată în centrul, Leul Severinului d'o parte, Dragonul dacic de alta că nisce sateliți în laturele planetului central, și Sórele Luna și Lucéfêrul Dacicei confirmă conquista și domnirea elementului roman civilisator chrestinător al Barbarilor.

Tot asemenea Domniatul Moldaviei fu scutit de Capul Taurului cerescu, având Sórele Luna și Lucéfêrul drept aureolă, și delfinii drept sateliți.

Transylvania, peste emblema munților, se vede stălucind cu Sórele, Luna și Lucéfêrul.

Quând astăzi Romania se unesce cu Moldova precum o dinioră cu Olthenia sau Severinul, ambele emblema, Aquila cu apănagele salle și Taurul cu alle salle ca gemeni se unescu într'un singur scut încoronate cu Sórele, Luna și lucéfêrul custodit de giur împrejiur, cu Leul d'o parte, cu Dragonul de alta, cu Delfinii că base sau fundament. Ettö stema țerrei quăria nu mai lipescu de quât clipeii sau scuturile Almașului, Făgărașului și Maramureșului.

Aqueasta stemă ne demonstră originea noastră de o dată cu lumea adorătoare luminelor ceresci, historia noastră de patru și cinci mii de anni, ne arăta queea que am fost, queea que suntem și queea que vommu fi.

La aquest scut, la aquest paladiu nici o mână sacrilege nu pôte cuteđa nepedepsit, nici de a smulge, sau ommitte que-va, nici de a adaogi que-va eterogen și usurpator

Ministerul trecut, veni în sesiunea de esttimp a Reprezentantilor Națiunii cu un proiect de lege pentru definitiva stabilire a armelor sau scutului Țerrei prin nisce sophissime quând de esthetică pe quare n'a simțit'o nici o dată, quând de sciința eraldică pe quare n'o cunoscun, sau, quare este și mai rău se prefacu quô n'o cunoscun, smulserô Sórele, Luna și Lucéfêrul d'a mai încăldi și lumină inimă Romaniei, și adaosse o devisă cu totul eterogenă que nu pôte sta înpreuna și cu atâtă mai vârșos în inima stemei romană existința uneia este mórtea quelei lalte, și noi voim să trăiască amendoë separate la locul lor respectiv de parte una de alta.

Sciința și drepturile Eraldicei ênsuși nu permit nisce asemenea sacrilege. Precum Rossia nu pôte arboră prin alliance de familie, drapellul său, pe vre o cetate, pe vre un babellu sau pe terrêmul prusian, și vice-versa, Prusia să 'și arbore sau să 'și altoiască alle salle în alle Rusiei asemenea nici una din emblemele sau devisele Prusiei nu pot a se altoi nepedepsit în alle Romaniei. Crucea Aquilli, a devenit dela 1848 junghilu

lui Aod Stăm aquí și terminăm cu Ecclesiastul: "dăm pretextu înțelepților și mai înțelepți se vor facece."

Că resumat al istoriei noastre reproducem aquí Oracolul Romaniei edat în anul Domnului 1870, ora primă, spre a se cresce pruncii cu dânsul dela sînul Mamelor și al Ecclesiei Resăritului quare este ênsuși Romania, que din filie a Bruților a devenit Apostol.

F I N E.

ORAOUL

LA

ROMANIA

Trăgându-se la sorți în numele Romaniei, au eșit Numerile următoare
I Emblema Pietății sub No. 15, — II Gladiul Triumfului sub No. 63, III
Principe bune, consecutive mai bune, sub No. 3. — IV No. 50 que în-
semnează putere, cade resturnat que arată p rderea puterilor, amaruri
tribulațiuni; — V cu No. 15 emblema Melancoliei indicând un spirit ma-
ladiu, căutând prin schimb rî o dî tracțiune. — VI Desillusionarea după
o încredere orbă. esse prin No. 55 resturnat. A. VII Trădarea în promi-
siuni banali în pacte solemne indiviilor adduce galbenarea și State-
lor paralise în finanțe, înică No. 18 resturt.

I.

(No. 15)

Emblema Pietății d'a inimi'naltare
Îți cade, Romanie, că pétără, cardinală
La templele 'naltale spre-a Omului salvare,
Tu încarnarea Verbului, drept fede națională
'Ți ai însușit drept viață în Țerra ta promisă
S'ai dat drept de cetate Vieței spirituale:
L'ai ții fii Evangeliul fu lege 'n inim' scrisă

II.

(No. 63)

Drept gladiu al triumfului, drept armă purtași cruce
Și chrestinat-ai Barbarii, că Da ia conquisă
In callea'ți glorioasă avuși Cuvântul duce
Și-te-ai luptat cu brațul, cu mîntea spre-a convinge
Și-a demonstră quo Sorele la Răsărit străluce
Și qu'aquila romană prin cruce se destinge

D'atâți ș'atâția secoli un geniu te grotege
 Că scutitorul angel și mysticu că o sphynge
 Aquesta è credința que-avuși d'eternă lege
 Quô *bunele principe dau cousequînț'* mai *eune*,
 Quô queea quare semenî, aqueea vei culege.

Lycug, spre-a 'ntări Legea în cuget își propusse
 S'abdice la corônă, la interese-umane
 L'afecțiuni, la patrie, căminele străbune

"Și dice-o viri ai Spartaei, prunci, vergîni și matrónae
 Jurați a ținne legile intacte 'nviolat;
 Jurați quô numai legile au drept de suveranae,

"Qu'avënd aquellea și drepturi, o singură dreptate
 Aveți și datorie la patria comună,
 La Dei la Stat, l'a Omului întregă libertate.

"Eu v'abandonu de astăzi; și voi toți în preună
 Ve guvernati de sine suppuși la vocea Legii
 S'o respectați în tôte cu-amor cu vociea bună

"Și pînd l'amea întorcere suppuși să'i oă Regii
 Que singuri veți allege să vă guverne în pace
 Să vă conducă 'n arme, să bată sacrilegii,

"Recompensând Virtutea și cetățeni a faece,,
 Adis; și toți jurarô, și el de bună voie
 S'expatriă 'n tăcere că Omul quare tace

Quând serios decide, qu'Anangă sau nevoie
 E Deul-consequință, și toți la ea se 'nchină
 Și Ratia supremă, toți deii și-'nsuși Joie.

Ea pe pămînt și 'nceruri ordonă și domină.
 Se dusse Legistatorul, decis să nu mai viiă
 Și nu se mai întorse din lumea lui străină.

Qua în eternu Spartanii sub jurament să fiă
 Quô vor define Legea mai mult de quât viața
 Și quô Spartanul Patria prin mortea și ține viă.

În adevăr quô Atropos își uită-a tăia ața
 L'asemenea principe, și dură ori-que ginte
 Que își respectă legile și înfrunta mórtea în față.

Lycurgu semenò în Sparta credință nenteresc
 Și tótă lumea scie, confirmă precum sinte
 Quô și 'nsuși după mórte devotament culesse.

Cu cât ă sacrificiul, cu-atâta ș'al lui premiu
Și sacrificiu mare Destinul își allesse
Dela romana gînte și marele'i imperiu.

Qua să trăiască 'n secolii cu-o misiune mare
Să 'ntindă Verbui Greciei în vechiul hemisferiu
Al tîu Brutu, Romanie, Părintele tîu are

Speranțe mai înalte și drepturi mai sublime
Să quéră-eteruitate cetății que resare
Din sângele seu propriu prin voturi marine.

Își sacrifică filii spre 'ntemeierea Romaei
Pe petrele Dreptății, temeie legitime
S'a Romaniei 'ntrege prin arderea Sodomei
Tyrannului Tarquiniu. — Audi, o Romanie
Și'ti vezi a ta origine, și fundamentul Domaei
Quând Brutu uită tôte, natură, părintie.

Spre-a 'ntemeia republica Contemplă'i sacrificiul:

"Părinți conseriși exclamă, vă duceți la Senat;
Eu nu mai pot acoio sa queru a luă locul.
Vă duceți, sterminați-'mi culpabila mea stirpe
Și padepsiți într'ênsa pe pater mai 'naite
În sângele meu propriu que este al lui sânge,
Pe mine mai 'nainte, să nu rămăie Romaei
Nici umbră, nici cuvîntul d'a fi mai generôsă.

"O dei! fiă-vă voiea! Decideți, mă suppuin.
Resbunatori ai Legii, resbunători ai Romaei
Voi ați fondat prin mine al Libertății năstre
Eternul edificiu, puind temeiu dreptatea.
Vreți voi a surpă singuri a queste fundamente
Și *sacre* și *eterne*? și 'ncontra faptei văstre
S'armați pe ai mei filii?

"Ah! sôrta spăimentabilă! quând numai Tiberin
În furia'i funestă ar fi servit tyrannilor
Trădându'și a sa patrie, durerea-ar' fi fost mare,
Quôci trădătoru-aquesta eră fiul meu propriu"
Ci, Titu! el heroul, amorul țerraei sallaei!
Speranța mea, din armă ș'a tôtei Romaniei
Titu! o Dei! . . .

Și quând Titu appare, audi'l Romanie.

BRUTU

„La doi fii din rărunchi'mi mă dette cerul pater,

Pe unul nu 'î mai am.... A ! svânturate, spune.
Mai am încai un fiu ?

TITU

“Nu mai mult nu ai.

BRUTU

“Raspunde dar la jude dasqua nu 'mi ai dis pater:
Ai fost resolut singur spre-a Patr'aei 'mpilare
Ş'a frânge jurăminte?

TITU

“N'am resolut nimica.

Plin d'un venin de mörte que în spaimă mă devoră
Inimă'mi supraprinsă de marea'mi rătăcire,
Răpită dela mine, fu un moment culpabilă;
Şi ast moment m'accopere d'o-ete nă turpitude,
Şi scumpaei maellae patriae perduiu a mea credință,
“Trecând momentul asta, mustrarea consciinței
E tot atât de mare că-horribila mea crimă,
Şi 'n dreptul seu resbună a Romaei libertate
Pronunță-a mea sentință, quō Roma te contēmplă
Şi quere-a mea pedépsă pentr'un exemplu mare:
Prin justul meu suppliciu se quere-a 'nspăimântă
Pe viitor Romanii que-ar încercă să facă
Aqueea que-am făcut.

Amea mörte va facee atâta bine Romaei
Pe quât ş'a mea viață, şi sângele aquesta
Util Patriei maelle ş'a quărui puritate
Ađi numai è întinată, eră ursit să curgă
Şi tot să se mai verse, s'adape, şi să crească
Al Libertății arbor.

“O console al Romaei, în ult'ma mea oră
Prevădu dintr'o cetate qu esse-o Romaniei.....
Să möră Titu, pater. Trăiascs Romania !,

Auđi tu, Romanie, din qua e d' ciu
Deschis'al ochi 'n lume, şi qua i'ți sunt părinți
Şi cum durerea născerii că delicios suppliciu

Le-a-fost qua să producă în exaltarea minții
 O filie ca tine și forte și virilă
 Etern predestinată din planul Presciinței
 Spre-o misiune 'naltă, o vergine ducile,,
 O filie că tine să iei formae gigantae
 Să crești atâția secol, având lumea pupilă
 Și 'n mână'ți destinattele'i să ții că un Atlante
 Din 'naltul capitolului să'ți ai larii, părinții
 Pe Bruți și pe Valerii, și scutiri d'adamante
 Pe Mutii de Scevola, Orații Cuiratii

Și Regulii, și Marli, Ispanicei, Scipionii,
 Spartacii, Catilini Mecenii, Cicinații
 Și Bruții și Cesarii, Pompei și Catonii;
 Virgilii, Augustii, Ovidii, Lucanii

Și Plauți, și Horații; Antonii, Ciceronii,
 Tacifi, Livii, Seneci, Clementii Christianii,
 Justinii, Ieronymii, Ecclesiei colone;

S'evangelise sufletul, regenerând Romanii,
 Să reînsuffle inima la vergini, la matrónae

La heroismul virilor la rugu, la rotă, cruce,
 Să 'ntrecă în virtute Leenae și Spartanae
 Să dea caragiu bărbatilor stâlparilejae 'și ducce

Să mără pentru Patrie și cu Traian să viiă
 Unde Andreu apostolul cu Pin și străluce,
 Să 'nvingă Decebalii spre-a dà ființă ție
 Spre-a îndoctrina Zamolxii cu nalta ta doctrina
 Lucéfer între stelle. și 'ntre păgâni chreștină.

Că primitiva-Ecclesie din gîntea mai allésă
 În candida'ți tunică, în manta ta divină
 Purtând capdellă d'aur, te-allesse Christu mîrössă:

La mystica ta nunta îți offeri innellul,
 Te plocamò de Mater augustă 'mpărătessa.
 În tînda Marturiei destinsu'țiai drapellul

Cu aquilla cruciată în cercul evangelicu
 P'al quărui focar splendid residă Christu Amnellul.
 Martyrele te cîntă în chorul lor angelicu

Celebră cu Prophetul pe radiosul munte,
 Și angelii repetă în hymnul lor quel bellicu:

"Din sânul tîu eșirò archimartyri de frunte
 Părinți mari ai Ecclesiei, priu verva lor divină
 Martyre adorabili, bravând torturae cruntae

"Clemente Isapostolul. Drosida mult senină

Franklin-dacien sau Sava, archimartyr de frunte,
 Quintilian, Niceta, Doclida heroína,

"Maxim, Ermil, Stratonicu, toți purtători de cruce,
 Emilian Căpitan, Gautia inclită,

Si Theotimu celebru que că un ȕeu străluc;

"Urŕila-archipăstorul, onőrea renumită,
 Părinți toți ai Ecclesiei, ș'aquea viață d'angel
 Luciferantul Dada, că facă înmiită

"Ș'aquei typ al virtuților, modest că un archangel,
 Mult sapientul Sava, și Cyrillu enviousul,
 Și geniul Picturei, model lui Michel-Angel,

"Maestru al lui Dante, vatele radiosul
 Methodicul Methodiu quare fedel depinse
 Județul după urmă, infernul fiorosul

"Și paradisul splendid, și paganismu 'mpinse
 Să ia nume de angel, modern Iezechiel,
 Din lăcrymōsa valle tot crinul îl distinse,

"Și din Bogore fece un angel Michael.
 Ai îmblândit Barbarii prin sântul Evangellu
 Ai chreștinat Geti-Gothii, chiamând în Israel,

"Germanii luminat'-ai cu al Dreptății Heliu
 Ai chreștinat Bulgarii cu Slavii în preună
 Ai romanit Cumanii, și cu-al baptesmei oia

"Ai uns stirpea Magiărilor, dând cruce ei / unună
 La Stephan, la Corvinilor familie romană;
 Ai federat regate cu-o patria comună

"Al Romano-Bulgarilor în Dacia ripiană
 Și al Ungro-Valachiei din Istru pîn' la Tissa
 Dominiu al Carpaților în Dacia traiană,

Avuși nume-auguste în țerra ta promisă
 Albinii și Nigrinii, Ioanni, că Ioann unul
 Radi, Mirci, Vladi, Stephani Convini (să fiă ȕisă)

Cercer, Michai, Michai și Alexandru Bunul
 Și Cantimiri, Alexandru, George, Carol primul
 Ioanni cu toți în secolii, că Calăian străbunul,
 Que precursori însemnă la ȕeul-Omu sublimul.

Ți adduci a minte inclită, dilectă Romanie
 De Brutu al teu pater, de Titu marinimul

Que te prevede splendidă în sânta agonie
 Strigând: „Sa mōră Țitu, Romania trăiască!

IV

(No. 50 R.)

Traiesci, sublima Mater, de trei mii d'anni apprópe,
 Și peste-eternitate vei mai trăi, și încă
 Quát va trăi Cuvéntul sau Rația divină.

Cunosci ánsă-adevărul eternității talei?
 Sau, fii tēi sciu óre affundu-astui myster?
 A causeror cansă aquestor mari prodige
 E, cum am ȕis, credința que-avúși d'eterna lege
 Quó bunele principe dau consequinț'mai bune
 Și queea quare semení, aqueea vei culege:
 *Lycurgu seménò 'n Spāta credință, nenterese,
 Și după mórte ȕnsuși devotament culesse
 Ci Brutu pentru Roma își sacrifică filii
 Și Titu, și mai mare abnegă viața mórta
 Spre cresce-o Romanie să aibi viața vie
 Predestinată-o dată spre sântul Evangeliu,
 Qua Romania aqueasta crescută, educată
 In cecoli preparată cu-asemenenea principe,
 Aqueastă Romanie, fiind Democrația
 Intrégă grandiosă, ungēdu-se devine
 Ecclesie Mirésă a Popolului-Cristu.

Părintele tēu Brutu își sacrifică filii
 Pentru romana ginte. Iar Pater quel mai mare
 Universalul Pater își sacrifică Filiul,
 Divinul, primogenitul și consubstanțialul
 Dilectul, coneternul și unicul sēu Filiu'
 Nu în parte pentru Roma, ci-umanitatea intrégă.

Aqueasta ȕ doctrina que lúngő quea romană
 Te revestí cu Deul in Ómul-aquest Nuon
 Din filie a Bruților ai devenit Apostol.

Archimartyr și splendidă prin lungele'ti martyre
 Prin luptae de Archangel, prin lacrymae amarae
 Qua să te bucuri inclită, curată, luminată
 Prin-focu-experienției la marea destinată
 Qua să agungi acolo..... Te uită o Archangel:
 La EVUL DOË DECIA Citesce al lui nume:

'Ανατολή ὀνομα 'Αυτοῦ

tu ai să'i deschizi porțile și regii să te-admire

V.

(No. 15 R.)

Din multele'ți triumphe descepțiuni amarae
 Adesea în neastâmper de quelle fîitoare
 Cu-o minte maladiva, 'ți ai fost perdut curagiul;
 Ci ai avut și Angelul que-te conservă întrégă
 Și te scutesce 'n calle, qua nu cum-va de stânce
 Piciorul să se împedice, și peste lei balauri
 Să treci trîumphătore,

VI.

(Nor 55 R.)

Avuși-mare încredere ș'amară și în întru
 Și mult ai fost delusă în marea ta speranță;
 Ci angelul custode, Credința'ți exemplară
 Te-assicură în toate quă quāt è sacrificiul
 Atâta è și premiul, și la martiriu mare
 E mare și corôna

VII.

(No 18. R.)

Trădata în mari pacte promissinni banali
 Că individ 'ți adduce disgustul, gâbeneala
 Că Stat paralyisia te scurge în putere
 În sângele finățelor, în mersul guvernării.
 Ci 'n brațul tău quel tare vei rumpe legăminte
 Vei sparge-ori-que obstacol și 'n secolul que vine
 Vei da exemplu mare popórelor seduse
 Pe patru mii de anni.

Și arătând salvarea, vei face să cunoscă
 Quô *Răsărit* è numele'i, vei proclamă și erige
 Sau splendida ehreștină republică romana
 Sau turma și păstorul, Cesariatul-Christu.

TABLA DE MATERIE.

PERIODUL ANTÎIU.

DACIA.

	pag.
EPOCHA ANTEIA. Zamolxe — Dacii	3
Brenu — Gallii	7
EPOCHA ADOA. Romanii și Dacii	8
Ulpia Traian — Decebal	14
Dacia provincie română	20
Limba rustică latină — limba Dacilor	21
EPOCHA A TREIA. Adrian gelosia lui	31
Marcu Aureliu	33
Nigru și Albin — Sever	34
Caracalla — cetatea Caracal — Severinopol sau Turnul Severinului	38
Chreștinii începu a fi apărați	43
EPOCHA A PATRA. Aurelian, Dacia nouă	40
Romanii Chreștini iau numele de gothi	47
Ecclesia își are historia sa que este indentică cu historia Romanilor	50
Manuscrise importante pe lungu documentele conservate de Ecclesie	53
Constantin — Roma nouă, Patru Episcopi ai Daciei	61
Episcopi Theotimu	63
Attila . r. '	68
Imperiul Appusului cade	64

PERIODUL AL DOILE A.

DACIA MIXTA.

EPOCHA A CINCIA. Românii și Imperiul Byzantin	67
Mahomet ôspe la Heracliu	69
Bulgarii — Românii chrestineadă pe Bulgari	71
Schisma Appusenilor	73
Românii autonomi cu Ducii lor	74
Regatul federativ Româno-Bulgar — Tendința Români-	

lor de a luă din preună cu Bulgarii Constantinopole și de a restabili imperiul roman	76
Românii christianisă pe Unguri—Regatul federativ al Ungro-Valahilor — Ștephan primul rege al Ungro-Valachiei	78
Bănatul Severinului cu Negri Bassarabi	79
Frații Petru și Asan	82
Ioan se proclamă Imperatorul Românilor	85
Ioan se recunoasce rege al Românilor și Bulgarilor, ajută pe Răsăriteni, bate pe Latini. Unirea lui cu Banul Severinului. Fondarea Craiovei	89
Insemnare preparatorie	90
Tătarii	93
Bela IV.—Cavalerii Ioanniți.—Persecuția Românilor ca orthodoxi	95
Românii constrinși din toate părțile se decidu a forma două mari ducate pure române	97

PERIODUL AL TREILEA.

ROMANIA PURA

EPOCHA ANTEIA	101
Hanul trecerii-prima constituție	103
Radu I. Negru Bassarab	106
Michail I. Negru Bassarab	108
Dan I. Negru Bassarab	109
Ștephan I. Mai-lăt Negru Bassarab	115
Dan I. Negru Bassarab	116
Primii Domni ai Moldaviei	119
Alexandru I. Negru Bassarab	119
Vladislav I. Negru Bassarab	120
Insemnare despre Moldavia	121
Niculae I. Negru Bassarab	123
Radu II. Negru Bassarab	124
Fiii lui Radu II. Dan și Mircea—Insemnare	125
EPOCHA A DOA. Turcii	127
Mircea I.—Amurat—Miloș—Vitejescul—Baiazet.	128
Ștephan II. al Moldaviei—Roman—Petru III. Iuga-Alexandru quel bun—Insemnare	130
Alexandru I. al Moldaviei.	133

Filii lui Mircea I. și filii lui Alexandru I.	134
Uniația în Moldavia	135
Vlad III Dracu și Ioan Corvinu	142
Dan IV capul scôlei Dănișmului sau Ciocoismului	144
Vlad IV	145
EPOCHA A TREIA. Vendicta, Vlad VȚepeș	155
Quine é Matheas Regele Ungariei?	156
Stephan V al Moldaviei quel mare	161
Radu IV quel frumos cade, Vlad V se realtă	165
EPOCHA LA PATRĂ. Domni și Bei, Radu quel mare	172
Bogdan III	175
Négu I Bassarab	176
Meemet beiu și Radu dela Affumați	178
Stephan VI al Moldaviei	180
Petru Rareș	181
Bei Munteni	187
Bei Moldoveni	189
EPOCHA A CINCIA—Michai Bravul	193
Victoriile lui Michai	195
Un domnu Țigan în Moldavia, Pretențiunile lui Sigismund	
Bathory. Băta'ea dela Călugăreni	196
Turcii înnecați în Dunăre	199
Vindicta lui Michai	202
Cardinalul Andreiu Bathory	204
Moldovenii proclamă pe Michai Domnu al Moldaviei	
Michai Domnu al României, Moldaviei și Transyl-	
vaniei	208
INSEMNARE—Cauzele declinării	209
Michai trece la Rodolf	213
Complot—Ucciderea lui Michai	214
EPOCHA A ȘESE—Simeon Movilă--Radu Șerban Pasarab	218
Matheiu Bassarab	219
Constantin Bassarab.—Phanariotii	220
Șerban, Constacozen	222
Constantin III Bassarab Brâncoveanu	226
Cantimirii și Cantacuzenii	227
Muscarii și Turcii — Primul resbel	234
Arestarea, martyriul Brâncovenilor	235
Stephan Cantacuzen	236
EPOCHA A ȘEPTEA Bei și Gospodari—Începerea regimului	
Phanariot —Mavrocordații	237
Michael Racoviță George Ghica - Constantin Racoviță	239

Matheiu Ghica - Cehan - Scarlat Ghica - A. Ghica —	
Grigoriu Calimache.-Mortea lui O. Mavroeordat	241
Rebellul Ecaterinei— Russia ocupă Bucovina .	242
Mavrogene	244
Pasvantoglu— Mihael Suțu— C. Hypsylante Unirea	
Belicurilor-Muscalii dela 1806. I. Caragea Alex. Suțu	
Zavera lui Hypsylante — Tudor Vladimirescul .	245
EPOCHA A OPTA. Grigoriu Ghica—Ioan Sturdza-- Muscalii	
dela 1828- Alexandru Ghica Michael Sturdza - George	
Bibescu - Zavera și contra Zavera dela 1848 . . .	249
Rolul Românilor în 17 seculi	252
Conclusio	253
Oracol la Ronani	257

INSEMNARE

Sommarul dela fîă-quare capitol va putea servi nu numai scolarilor spre ținerea de minte, ci și însuși professorilor atît la prelecție quât și la cercetarea que va face elevilor sei.

